

**ADATOK AROMÁNSÁG
TÖRTÉNETÉHEZ
A MAGYAR URALOM ALATT**

KÖZZÉTESZI:
JAKABFFY ELEMÉR DR.

LUGOS, 1931.
NYOMATOTT HUSVÉTH ÉS HOFFER KÖNYVNYOMDÁJÁBAN.

1910. év tavaszán, amikor a Khuen-Héderváry kormány megalakult és maga a miniszterelnök vette át a belügyi tárca vezetését is, atyám került ebbe a minisztériumba mint politikai államtitkár, azzal a megbízással, hogy a túlságosan elfoglalt miniszterelnök helyett Magyarország közigazgatását vezesse.

Atyámnak első teendői közé tartozott, hogy a minisztérium sajtóosztályát utasította, állítson össze számára naponta lapszemlét, úgy az összes Magyarországon megjelent nemzetiségi lapokból, valamint a Romániaiakból is. Ezeket a lapszemléket mindennap bemutatták és az ezeket, valamint a politikai rendőrség jelentését tartalmazó ivateket egy fiókba zárták, amely tartalmát atyám 1913 májusában, amikor a belügyminisztériumot elhagyta, magával hozta.

A ládába dobott ivatek ezreit rendbe szedtem, tartalmukat végig olvastam és megállapítottam, hogy ezekben olyan anyag áll az utókor rendelkezésére, amely szinte felbecsülhetetlen és amely érdemes, hogy feldolgozottan közkinccsé tévessék.

Sok megdöbbentő adatot, sok hihetetlennek látszó merészséget, még több fanatizmust, igen nagy fajszeretetet és sok gyűlölködést találtam ezeken az ivateken. És éppen ezért sokat töprengtem, vajjon tartalmukat átadhatom-e a nyilvánosságnak, vajjon tartozom-e a történetnek azzal, hogy ezt az anyagot közretételével a megsemmisüléstől megmentsem?

Bár ifjúságom óta foglalkozom a nemzetiségi politikával, mégsem érzek hivatottságot, hogy a magyarországi román nemzetiségi kérdés fejlődésének csak egy szakát is megírjam. Olyan történeti készségre, olyan átfogó nagy tudásra volna ehhez szükség, amellyel fájdalom nem rendelkezem. úgy gondolom azonban, ha ezt az anyagomat sajtó alá rendezem és a nyilvánosságnak átadom, nagy szolgálatot teszek annak, akit végzete a történetírásra szólít.

Fájdalom, az 1910. év folyamáról az anyag egy része elkallódott. Annál bővebben áll rendelkezésre az, a következő évekből 1913 közepéig.

Lehet, hogy a nyilvánosságra hozottak sokakat félszeg

helyzetbe juttatnak. Lehet, hogy a románság körében bizonyos beheggedt sebeket tépnek fel, lehet, hogy a magyarság mai helyzetében olyan példát mutatnak, amelynek követésétől pártunk tartózkodik, mindezek dacára azt hiszem, vállalkozásomat egy fenköltbebb kritika és egy nyugodtabb meggondolás helyénvalónak találja.

A politikai rendőrség: jelentése 1910 március 29-én.

A román nemzetiségi párt három értekezletet tartott a múlt héten Budapesten, amelyeken megvitatták a román nemzeti párt szervezkedésének módozatait és kitűzték a román nemzeti konferencia megtartásának határidejét 1910. évi április hó 5-ére. Az értekezleteken 31 román vezérember vett részt s ezek között jelenvoltak az összes volt országgyűlési képviselők, három kivételével: ez a három azért maradt távol, mert nem akar többé politikával foglalkozni. Az értekezleteken illyésfalvi Papp György a román nemzeti párt elnöke elnökölt, aki a végbement összes eseményekkel kapcsolatosan így nyilatkozott: „Elöttem fekszik ez az ív papiros, amelyen fel vannak jegyezve a kormánnyal folytatott megbeszélések, valamint pártunk eddigelé tartott értekezleteinek az eredménye. Őszintén megvallva a kormány elég nobilisán viselkedett velünk szemben és egyházaink főméltóságainak hozzájárulásával olyan pozitív megállapodásra jutottunk már eddig is, hogy alapos reményünk lehet arra nézve, hogy április hó 5-én Nagyszebenben tartandó országos pártkonferencián szabatosan megjelölhetjük jövőndő magatartásunk irányát. Az már nem lehet kérdés tárgya, hogy a Héderváry minisztérium az április 5-én tartandó román nemzeti konferenciával és annak összehívóival szemben érvényt akarna szerezni az 1894. évi 321 és ugyanezen évi 1488 számú belügyminiszteri rendeleteknek, úgyszintén az 1895. évi 9 és 426 számú belügyminiszteri rendeleteknek: a román nemzeti konferencia megtartása nélkül ma már politikai kérdéseket egyöntetűen elintézni magyarországi románokkal nem lehet. E tekintetben olyan szolidaritást tapasztalhatott az egész románság részéről a jelenlegi kormány, amilyen 1867 óta nem volt. Nem hiszem, hogy Nagyszeben város hatósága támaszkodna az 1894. évi 321 és 1488 sz. rendeletekre, beleavatkozna a román nemzeti konferencia megtartásának kérdésébe, ha ez megtörténhetnék, úgy

minden reményünk rombadőlné és a kedélyeket forradalmi láz fogná el. A mostani megbeszélések során elég engedékenyek voltunk és a meghívóban is, előzetes megállapodás alapján, nem a román nemzeti konferenciát, hanem „a magyarországi választó kerületek román választóinak” képviselőjét hívtuk össze egy általános jellegű tanácskozásra. A konferencia szó nem szerepel s így az április 5-iki népgyűlés inkább delegátusok gyűlése, egy szokásos népgyűlés jellegével bír. A konferencia hivatása lesz a mi megállapodásainkat tudomásul venni, azokat jóváhagyni és politikánk programját beleilleszteni az adott köz-kormányzati viszonyok közé”. Illyésfalvi Papp György ezután kijelentette, hogy a hazai románság és a magyar irányadó politikai körök között lényegesen javult a helyzet és gróf Tisza Istvánnak azon törekvése, hogy a magyar vidékeket és különösen a színmagyar nép vezetőit felhangolja a románok külön politikai pártszervezete ellen, nem sikerültnek tekintendő. Ha a románok konferenciája jóváhagyja a jelenlegi vezetők állásfoglalását, úgy nemsokára egy olyan hatalmas kormánypolitika fog kibontakozni Magyarországon, amilyen még nem volt s a kormánynak az általános választói jog kérdésében elfoglalt őszinte álláspontja is diadalmaskodni fog. Tisza rezervál lomtárba fognak kerülni. Erkölcsei erőnk van ígéreteink beváltásához. A Justh pártban az utolsó két nap alatt nagyon nyomott volt a hangulat. A párt vezető emberei már komolyan aggódnak, hogy a legközelebbi napokban újabb ellentétek merülhetnek fel a választások vezetése, szervezése és végrehajtása tekintetében. A pénteki konferencián megállapították, hogy 46 kerületben az ország különböző vidékein a Justh párti jelöltek fellépésüket különböző feltételektől tették függővé, a mi a központi vezetőség intézkedéseinek megbízhatóságát roppantul bizonytalanná teszi, növeli a zavart és újabb bonyodalmat támaszt. Most már nem beszélnek többé arról, hogy 300 jelölt van az előtérben, hanem attól félnek, hogy mire a választások megjönnek, még igen sokan meg fognak szökni. De felmerült a párt kebelében is egy igen fontos jelenség és pedig az, hogy a Justh háta mögött egy csomó volt képviselő azon tanácskozott, hogy miképpen lehetne a függetlenségi pártok egyesülését keresztül vinni a vezérek akarata nélkül is. Ez a mozgalom Justh fülébe jutott s igen kellemetlenül érintette. Ezeket is tudomásul kell vennünk; fejezte be fejtegetéseit illyésfalvi Papp.

A nagyszebeni választói konferencia 1910 április 5-én.

A konferencia előestéjén a románlakta kerületek kiküldöttjei, a nagyszebeni Brote-féle vendéglőben közös vacsorára gyűltek össze. Az első pohárköszöntőt a hetvenéves Calutiu Simon dicsőszentmártoni ügyvéd tartotta, a román nemzeti párt elnöke, illyésfalvi Papp György egészségére. Erre Papp György beszélt, aki a többek között azt mondta, hogy azok közül, akik az 1881-iki konferencián részt vettek, amelyen a román nemzeti párt programja dekretáltatott, csak ketten vannak itt jelen és pedig Calutiu és ő.

A konferencia április 5-én a „Gesellschaftshaus”-ban tartott meg, amelynek nagytermében mintegy 2000-en voltak. A karzatokat a nagyszebeni és a vidéki román nők foglalták el. A konferencián az összes hazai és több bukaresti hírlap képviselve volt.

Az elnöki emelvényen: Papp György, ennek jcbbján dr. Mihali Tivadar és dr. Branisce Valér, balján Dörr nagyszebeni polgármester, dr. Lucaciu László és Iván Miklós foglaltak helyet.

A konferencián 18 románlakta vármegyéből összesen 266 kiküldött vett részt.

A konferenciát d. e. 10 órakor Papp György nyitotta meg, aki a többek között, a következőket mondta:

„Örömmel üdvözlöm Önöket, akik olyan nagy számban jelentek meg az erdélyi és a magyarországi román nép eme választói konferenciáján. Eme konferenciában a román nemzet lankadatlan életereje tükröződik vissza, amely bizonyítéka a mi kétségbevonhatatlan nemzeti öntudatunknak és teljes nemzeti szabadságunk utáni hő vágyódásunknak. A mai konferencia hasonló az 1881-iki és az 1893-iki konferenciáinkoz, ami azt bizonyítja, hogy a román nemzet ma is úgy érez, amiként érzett azokban az időkben. Felejthetetlen nekünk az 1905 január 10-én megtartott konferenciánk, amely dekretálta parlamenti aktivitá-

sunkat, amely megismertette a világgal a román nép ügyét. Parlamenti aktivitásunk arra kényszerítette politikai ellenfeleinket, hogy komolyabban foglalkozzanak a nemzetiségi kérdés megoldásával. Parlamenti aktivitásunk igen sok akadályba ütközött, mert rettenetes küzdelmet kellett kifejtenünk százados politikai ellenfeleinkkel szemben, akiket elvakított a legádázabb sovinizmus, amelynek hatása alatt nem rettentek vissza a legvakmerőbb eszközöktől sem, mint aminők: a korrupció, a hivatalos hatalommal való visszaélés, de sőt amiként az többször megtörtént, választó testvéreink békés élete ellen irányuló merénylet. Én magam is, mint a román nemzeti párt elnöke, 14 hónap alatt négyszer állottam ki a szilágycsehi kerületben a választás porondjára. Eme négyszeres választás alkalmából, velünk románokkal szemben, a legnagyobb törvénytelenések, hivatalos hatalommal való visszaélések, korrupciók és az élet elleni merényletek követték el; száz számra toborozták össze az azon kerületbe nem is tartozó magyar községekből a verekedőket, akik engem is fejbe vertek; egy választómat pedig halálra vertek. Mindeme visszaélések ellen jogorvoslattal éltem, de annak sem volt semmi eredménye, legfeljebb azt igazolta, hogy a kúriai bíraskodás sem felel meg a hozzá fűzött reményeknek és hogy eme intézmény is csak a plutokráciának, nem pedig a demokratikus jogok megvédésének kedvez. Tudjuk, hogy testvéreink – nagyon kevés kivétellel – a múlt választásokon a legfatálisabb körülmények között is eleget tettek kötelességeiknek, aminek az volt eredménye, hogy nagy nehezen 14 román nemzetiségi képviselőt tudtunk bejuttatni a parlamentbe. Eme nemzeti hősök, nemzeti jogaink megvédésében, méltóságteljesen tettek eleget kötelességeiknek, habár a parlamentben a pokoli sovinizmus üldöztetései voltak kitéve. Éppen azért kötelességünk eme konferencián, volt képviselőinknek köszönetet szavazni. Mi – amiként mondtam – csak 14 képviselőt voltunk képesek választani, holott a statisztika szerint, – amelyet mindenki tud, hogy miként állítanak össze, – a mi számunk meghaladja a három milliót, amelynek megfelelőleg 100 képviselőnek kellene lenni. Ettől a számtól azonban rettegnek a sovínisták, akik ellenségei a községenkénti, általános, titkos szavazati jognak. Eme jog törvénybeiktatása, amelyet az ország lakóinak nagy többségén és a románokon kívül, maga Ő Felsége is követel, egyedüli eszköz volna arra, hogy orvosolja a bajokat és az

égbekiáltó igazságtalanságokat. Hazánkban a feudális urak és a plutokratákon kívül, akik féltik kiváltságaikat és vagyonukat, az összes lakosok hívei az általános választói jognak. Az általános választói joggal szemben gróf Andrassy — mint a koalíciós kormány belügyminisztere — nem rettent vissza az átkozott pluralitáson alapuló választói jogot Ő Felsége elé terjeszteni, aminek azután következménye volt, hogy Ő Felsége lemondásra kényszerítette a kormányt. A jelenlegi kormány éppen úgy, amiként a koalíciós kormány, szintén az általános választói jog törvénybe iktatásának kötelezettsége alapján lett kinevezve. Gróf Tisza István, a legbünösebb feudalizmus képviselője azonban útját akarja állani eme jog beiktatásának, aki habár legodaadóbb támogatója a kormánynak, mindazonáltal a legádázabb ellensége az általános választói jognak és mint ilyen azt követelte, hogy semmisüljenek meg az ország többségét alkotó nemzetiségek. Gróf Tisza különösen a románokra vetette magát, de az isteni és az emberi törvényekkel ellenkezésben álló erőlködése kárba fog veszni, mert drága nemzetünk géniusza, a jövőben is meg fogja őrizni létünket és fenn fog bennünket tartani, amiként megőrzött bennünket azóta is, amióta drága hazánkba letelepített bennünket Traján császár. Amiként a víz lefolyik, a kövek pedig megmaradnak, úgy jönnek-mennek a kormányok is. Remélnünk kell tehát, hogy nincs már messze az az idő, amidőn meg fog valósulni uralkodónk atyai akarata, amely forrása lesz népei boldogságának.

Nagy és szent az a cél, nagy és hazafias az a működés, ami erre a konferenciára vár. Összes tanácskozásainknak az a legfőbb célja, hogy megalapozzuk a mi bevehetetlen bástyánkat, a román nép szolidaritását. A mi jelszavunk: „Neminem laedere, suum cuique tribuere”. Mi azt óhajtjuk, hogy közös hazánkban, mint szabad polgárok éljünk, de csakis mint románok és pedig jó egyetértésben az összes szabad honfitársainkkal. Hűséges alattvalói kívánunk lenni Ő Felségének dicsőséges császárunknak és apostoli királyunknak, hűséges fiai kívánunk lenni drága hazánknak. Nekünk, akik fáradoztunk a román” nemzeti párt létesítésén és részt vettünk annak politikai programjának az összeállításában, legnagyobb örömünkre szolgál, hogy a román nép talán soha jobban, mint ma, ragaszkodik eme nagy kincséhez. Az idők beigazolták, hogy igazuk volt nemzetünk ama hú fiainak, akik legnagyobb kötelességül: az erdélyi és a

magyarországi összes román nép szolidaritásának szükségességét tartották.

Én azt óhajtom, hogy eme szolidaritás mindenkiben megvalósuljon, mert ebben rejlik a román nép legyőzhetetlen politikai ereje. Szigorúan ragaszkodjunk politikai programunkhoz. Tartsunk ki jóban és rosszban nemzeti pártunk mellett, bátorsággal és teljes szolidaritással verjük vissza ama támadásokat, amelyek létünk ellen irányulnak. Eme óhajommal és jogos aspirációnk megtestesülésébe vetett erős hitemmel nyitom meg a választói konferenciát”.

Az elnök megnyitó beszédét nagy lelkesedéssel fogadták.

Ezután a konferencia elnökéül illyésfalvi Papp Györgyöt; alelnökökül: dr. Mihail Tivadart, volt képviselőt és Ivan Miklóst, a nagyszebeni főegyházmezei szentszék előadó-ülnökét; jegyző-kül pedig dr. Branisce Valért, a lugosí *Drapelul* román hírlap szerkesztőjét és dr. Borcia Lucián, nagyszebeni szemináriumi tanárt választotta még.

A megalakulás után, dr. Lucaciu László, a központi választói bizottság jelentését olvasta fel, amelyben a többek között a következők foglaltattak:

„Már többször volt szerencsém az általános választói konferenciához jelentést tenni, az egyes parlamenti periódusokra megválasztott *központi bizottság* működéséről. Őszintén bevallom, sohasem éreztem eme megbízatásnak súlyát annyira, mint éppen ma, amidőn jelentést kell tennem a *nemzeti pari* központi választói bizottságának, a Nagyszebenben 1905 január 4. és 5-én megtartott legutóbbi általános konferenciája óta kifejtett működéséről. Ama nehézség pedig abból származik, hogy megváltoztak az idők és azokkal együtt megváltoztunk mi is, de megváltozott nagy részt nyilvános politikai életünk ábrázata is, ami azután megkövetelte, hogy népünk politikai, kulturális és közgazdasági evolúciójának megfelelőleg, változtassuk meg harcunk terenumát és harcunk eszközeit. Jelentésem, nemzeti politikánk evolúciójának hű képét fogja feltárni. Nem akarok itt kiterjeszkedni ama küzdőterre, amelyre sodortattunk közel két évtizeden át. Erre nézve a történelem fogja megmondani igazságos és indokolt ítéletét. Elég ha itt hangsúlyozom, hogy az 1905. évi konferencia határozatának megfelelőleg, szakítva a passzívitással, parlamenti aktivitásba léptünk. Nem örömet mondtunk mi le annak idején a jogos harc fegyvereiről,

amelyeket egy nép kezébe az alkotmányosság és a parlament ad. Amidőn azonban azt láttuk, hogy a politikai rendszer meghamisította az egész alkotmányos életet és hogy az erőszakos korrupciók és a választási kegyetlenségek lehetetlenné tették a választók szabad akaratának megnyilvánulását: nem akarván felhasználni a közhatalom provokálásával szemben a jogos védelem fegyvereit és nem akarván a választási küzdelemből polgárháborút csinálni – visszamentünk a passzivitás bástyájába. Ekkor azután politikai ellenfeleink azzal kezdtek megvádolni bennünket, hogy mi nem akarjuk élvezni az alkotmányos élet előnyeit és hogy ahelyett, hogy fájdalmainkat és nemzeti követelményeinket a parlamentben mondanók el, panaszainkkal betöltjük a világot és memorandumokkal járunk a koronához és hogy ezekkel csakis az ország politikai közvéleményét zúdíjuk magunk ellen; miért is hát vegyük fel újból az alkotmányos küzdelmek fonalát és lépünk a parlamentbe. A közvélemény eme szavainak a hatása alatt, különös tekintettel a kúriai bíráskodásra, amelynek hely adatott a választási visszaéléseket illetőleg, ama reménytől vezetettve, hogy a közhatalom tiszteletben fogja tartani a választások szabadságát biztosító törvény intézkedéseit: parlamenti aktivitásba léptünk. Az aktivitás dekretálását nagy örömmel fogadtuk, mert ez lehetővé tette, hogy a román nép pártunk választóinak a szavazatával képviselőket küldjön a parlamentbe, akik tolmácsolják a korona, az ország és az egész világ előtt, egy népnek fájdalmait és akik törvényes és alkotmányos téren követeljük a nemzet jogos kívánságainak teljesítését, amely nemzet úgy érzi, hogy meg van fosztva jogaitól, mert figyelmen kívül hagyatnak politikai, kulturális és közgazdasági érdekei. Az 1905. évi konferencia, a párt bizalmi férfיאból egy 18 tagból álló központi választói bizottságot választott, amely a megválasztott képviselőkkel egészítette ki magát és amely bizottságnak az volt a feladata, hogy a nemzeti párt nevében vezesse a párt működését és így különösen szervezze a választási mozgalmakat.

Eme bizottság megalakult és miután megválasztotta a saját tisztségviselőit és egy szűkebb körű választási bizottságot, felhívást intézett a párt választóihoz, akiket arra buzdított, hogy mint a párt tagjai teljesítsék a nemzet, a haza és a trón iránti köteleseégeiket.

Így léptünk azután mi is a parlamenti küzdelmekbe. Abban

az időben az egész országban nagy volt a zűr-zavar és általános elégedetlenség, – és azt lehet mondani, hogy mindenki azt várta, hogy változás álljon be az ország politikájában. Az elmúlt „szabadelvű” éra azonban, mindent meghamisított ebben az országban és azt közel a tönk szélére juttatta. Mi tiszta lélekkel, a legnemesebb idealizmussal, a törvények iránti őszinte tisztelettel és az igazságra és a jogra alapított meggyőződéssel léptünk a választási küzdelmekbe. Ők azonban továbbra is csak a régiék maradtak. Pénz, korrupció, erőszakosság, szabad kéz a mi nemzeti pártunk jelöltjeivel szemben. Ezek voltak az ő fegyvereik. Tudjuk valamennyien, hogy ezek következtében csak nyolc román nemzetiségi képviselőt tudtunk megválasztani. De ezeket is hogyan? Minden egyes román választó egy-egy hős volt. Akik sokszor csakis életük veszélyeztetésével tudtak a választási urna előtt politikai meggyőződésüknek kifejezést adni. Mindezek dacára azonban a szabadelvű párt kiadta a lelkét. Megbukott a saját bűneinek terhe alatt a „szabadelvűknek csúfolt politikai rendszer. Mint szomorú emlékeket hagyta azonban reánk a szilágycsehi, a dobrai és a jászahelyi választásokat, ahol a haláltusával vívódó rendszer erőszakossága és brutalitása, a bosszúállás őrtjögésének utolsó pislogását ártatlan román vérbe fűröszötte és ahol megsemmisülésének orgjait a honpolgári közszabadságok romjain űzte. Egy évre reá új választások következtek. A központi választási bizottság, amelyet az előző választások szomorú tapasztalatai elkedvetlenítettek, minden szükséges intézkedést megtett a választásokat illetőleg. A románlakta vidékek nagyobb központjaiban népgyűlések rendezettek, a volt román nemzetiségi képviselők pedig mint valami apostolok járták be az országot, buzdítva a román választókat. Arad székhellyel egy központi választói bizottság szerveztetett, amely vezette azután a választásokat. Mindenki azt várta, hogy az 1906-iki választások a boldogság révébe fogják vezetni az országot. Fájdalom azonban, az óhajtott boldogság helyett, a dualizmusba álnoksággal becsempészett olyan túlhajtott sovén kívánalmak megvalósulása követeltetett, amelyek semmivel sem viszik előbbre az ország jólétét. A helyett tehát, hogy a hamis és a meghamisított szabadelvűség romjain felépült volna az országban együtt lakó nemzetek testvériesülésének rendszere, a fajsovinizmus uralma proklamáltatott, amely a „koalíció” formája alatt minden feszély nélkül uralta az orszá-

got. Láttuk, hogy azok, akik a legnagyobb hévvel keltek ki a Bánffy-idejében közmondásossá vált választási visszaélések ellen, a midőn hatalomra kerültek, éppen azokat a visszaéléseket követték el általában az egész országban, de különösen a románokkal és a többi nemzetiségekkel szemben, versenyezve a volt szabadelvűekkel, a közszabadságoknak mindenféle korrupció, erőszakosság és választási kegyetlenkedés által való lábbal tiprásában. Újra megismétlődtek a szilágycsehi kegyetlen jelenetek, azzal, hogy az egész román nép választottját, a választók túlnyomó többségének a jelöltjét, a román nemzeti párt elnökét, illyésfalvi Papp Györgyöt, hogy elpusztíthassák, orozva fejbe verték és csakis lélekjelenlétének és barátjának, dr. Miháli Tivadarnek, aki vele együtt ült a szánkában és legfőbb képpen az isteni Gondviselésnek köszönhetjük, hogy a mai magasztos napon őt, mint nemzeti konferenciánk elnökét üdvözölhetjük.

Nagysomkúton, a krassói (Szatmár vármegye) kerületben ártatlan román vér folyt, megöltek több román választót, akiknek családja nagy gyászban és nélkülözésben maradt és az igazságszolgáltatás örökös szégyenére a kipuhatolt és konstataált gyilkosok büntetlenül maradtak. A dobrai, a kisjenői és a többi kerületekben elkövetett visszaéléseket annak idején hozták az összes lapok. Éppen ily visszaélések követték el a magyarláposi kerületben is, ahol én léptem volt fel. Eme visszaélések következtében kénytelen voltam sürgönyözni gróf Vassnak, az akkori főispánnak, mint a helyi bűnösök fejének, amely sürgönyben azt mondtam volt, hogy abból, amit a politikai vezetők elkövettek, az tűnik ki, hogy ők már megunták itt Európában maradni, ahol, ha nem is a szentesített törvényt, de legalább is a humanizmust és a civilizációt kell tiszteletben tartani.

Egész köteteket és rémregényeket írhatnánk össze az 1906-ban lezajlott választásokról. Eme nehézségek és reménytelen akadályok dacára mégis büszkék lehetünk, hogy 15 román nemzetiségi képviselőt tudtunk megválasztani, akik a 4 szerb és 7 tót nemzetiségi képviselővel együtt, összesen tehát 26-an képezték az országgyűlési nemzetiségi pártot, amelyből későbbben hárman – a szerb radikális párthoz tartozó képviselő – kiléptek. Eme nagy és nehéz küzdelemben pártunk két nagy eszmétől, elvtől volt vezetettve, amelyek alapját képezik a modern államoknak és amelyek kiindulási pontját képezik mai politikai kulturális és közgazdasági társadalmunk egész evolúciójának. Eme

két nagy alapvető eszmék egyike az alkotmányos szabadságoknak eredeti és tiszta fogalmukban való fenntartása és alkalmazása; a másik pedig a parlamenti fórumnak, mint az országot alkotó népek szuverenitásának kifejezőjének a tiszteletben tartása. Eme két nagy elv nélkül nem létezik kormányzási rendszer és állampolitika. Igazi alkotmányosság nélkül nem létezik parlament és megfordítva, ama parlament, amelynek alapját nem a valódi alkotmányosság képezi, az nem hű kifejezője a polgárok szabad akaratának, az a parlamentnek csak egy fikciója, amely nem képes az országot boldogítani. Szomorú például szolgálnak nekünk a mai politikai események, amelyek az országot folytonos izgalmakban tartják. Csakis az általános választói jog képes biztosítani az igazi alkotmányosságot és az igazi parlamentarizmust. Az Önök bizottsága, a nemzetiségi képviselőkkel egyetértőleg, rendszeres működést fejtett ki a polgárok öntudatának felébresztésére. E célból az összes románlakta vidékeken választói gyűléseket tartott, amelyekben a román nemzetiségi képviselők igazi apostoli hivatást teljesítettek, követelve az alkotmányos szabadságok tiszteletben tartását és a községenkénti általános, titkos választói jognak törvénybe iktatását, amely alapját képezi a nép akaratát híven visszatükröző és az ország jólétét előmozdító parlamentnek. Eme összes választói gyűlésekből tiltakozó sürgönyök küldettek Bécsbe, Ő Felsege kabinet irodájának, a választási visszaélések ellen, kapcsolatban ama hódolatteljes kérelemmel, hogy Ő Felsege mielőbb kegyeskedjék elrendelni az általános választói jog törvénybeiktatását. A konferencia által az eme jelentés megvizsgálására kiküldendő bizottság lesz hivatva egyrészt ítéletet mondani a múltban kifejtett működésünk felett, másrészt pedig addig is, amíg megvalósul az általános titkos választói jog, irányt szabni pártunk működésének”.

Ezután a konferencia a jelentés megvizsgálása és azzal kapcsolatban a határozati javaslat megszerkesztése céljából egy bizottságot választott, amely a volt román nemzetiségi képviselőkön és a jelenlegi komité tagokon kívül, még 40 tagból állott.

Ezzel az ülés déli 12 órakor berekesztetett, a legközelebbi ülést délután 4 órára tűzték ki.

A délutáni ülés.

A jelentés tárgyalását megelőzőleg, dr. Tripon Gábor beszercei ügyvéd, indítványára a konferencia a következő határozatot hozta:

„A konferencia helyesli a román nemzetiségi képviselőknek a parlamentben kifejtett működését és velük szemben háttartalan köszönetének és elismerésének adva kifejezést, arra kéri őket, hogy a nemzeti programnak és különösen a községenkénti, általános, egyenlő, titkos választói jognak a megvalósítása érdekében folytassák tovább a harcot”.

A konferencia a 40-es bizottság indítványára, amelyet a bizottság előadója, dr. Maniu Gyula, volt képviselő terjesztett elő, egyhangúlag a következő határozati javaslatot hozta:

„Tekintve, hogy az országban a politikai helyzet mindinkább kedvezőtlenebb lesz, mert fájdalommal kell konstatálnunk, hogy a román nép politikai individualitása a minimumra redukáltatott, mert jogait számba sem veszik, a román nyelv pedig tekinteten kívül hagyatik és majdnem teljesen ki van zárva az állam közéletének a kereteiből; jogos aspirációink megnyilvánulását célzó kulturális fejlődésünket pedig nemcsak hogy nem támogatják az állam orgánumai, hanem ellenkezőleg, az egymást felváltó kormányok, eme, az idők haladásával arányban álló fejlődés elé rendszeres akadályokat gördítenek; a román egyházak autonómiája és a román nép fiainak anyanyelvükön való tanítása pedig a magyarság részéről folytonos megrázkódtatásoknak és támadásoknak van kitéve; politikai szervezetünk pedig meg van akadályozva szabad fejlődésében;

tekintve, hogy a román népre eme majdnem elviselhetetlen helyzet az igazi alkotmányosság meghamisításából és különösen ama nem természetes és meggyalázó törekvésből ered, amely ebből a különböző népekből és különböző etnikai és történelmi individualitásokból álló államból, mesterséges módon, egyetlen egy nép politikai hegemoniája alá helyezett egy-séges nemzeti államot akar csinálni;

tekintve, hogy eme sérelmes állapotnak káros befolyása van magára az állam szervezetére is, amely beteg és képtelen egy modern állam hivatásának betöltésére;

tekintve, hogy eme bajokat csakis a mi politikai programunk és különösen ama programban foglalt óhajok megvalósításával lehet kiirtani, amelyek az ország összes politikai intézményeinek demokratizálására törekszenek, aminek pedig alapja a községenkénti, általános, közvetlen és titkos választói jog, valamint a választókerületeknek igazságos és nem tendenciózus beosztása;

tekintve, hogy a román nép legfőbb létérdekei ellen intézett támadásokat, csakis az eme országban élő összes román népesség legszigorúbb szolidaritásának a betartásával, a közélet összes terein kifejezett öntudatos és folytonos harccal lehet elhárítani:

A választói konferencia határozatilag kimondja:

I. Hogy változatlanul fenntartja az 1881. évi politikai programot illetőleg ekkor hozott határozatokat.

II. Hogy helyesli és támogatja az 1905 június hó 10-én megtartott konferencián dekretált parlamenti aktivitást. Kötelezi a román választókat, hogy csakis olyan román jelöltekre szavazzanak, akik hívei politikai programunknak és akiket a központi választó bizottság a vármegyei helyi bizottságokkal egyetértőleg jelöl; ahol pedig nem lennének jelölve olyan egyének, ott a román választók kötelesek, a központi bizottság előzetes hozzájárulásával olyan jelöltek támogatni, akik elég biztosítékot nyújtanak az iránt, hogy őszinte hívei a községenkinti, közvetlen, titkos választói jognak.

III. Kimondja *a legszigorúbb szolidaritás szükségességét a román nép összes politikai ténykedéseiben és elitéli kárhoyatos működését a román nemzet ama eltévedt fiainak, akik eszközeivé lesznek politikai ellenségeinknek.*

IV. Kimondja a politikai szolidaritás szükségességét ama együttélő népek összes politikai szervezeteivel, amelyek ugyan-ama politikai célokat szolgálják, valamint a harmonikus együttműködés szükségességét ama pártokkal, amelyek az ország demokratizálása érdekében őszintén harcolnak.

V. Tiltakozik a magyarosítási törekvések ellen és különösen az utóbbi évek kormányai által kezdeményezett iskolai, egyházi politika ellen és követeli a törvényesség visszaállítását és a magyarosítási törekvések szolgálatában álló rendeletek hatályon kívül helyezését.

VI. A választási küzdelmek vezetésére egy választási bizottságot választ, a következőkből:

illyésfalvi Papp György, dr. Lucaciu László, dr. Mihali Tivadar, dr. Popovici Gy., Goga Oktávián, dr. Oncu Miklós, Ivan Miklós, dr. Leményi Líviusz, dr. Popa Gy., dr. Pop C. István, dr. Marsieu J., dr. Branisce Valér, dr. Comsa Miklós, dr. Cosma Aurél, dr. Petrovici István, dr. Ciordas János, Dr. Morariu István, dr. Moldován Valér, dr. Boila Román, Dr. Vlad Aurél,

dr. Vaida Sándor, dr. Maniu Gyula, dr. Vecerdea V., dr. Lengheru I., Givulescu Prokop, dr. Oprean M., dr. Nedelcu János, dr. Lazar Aurél, dr. Onisor Viktor, dr. Bontescu Viktor.

VII. Kimondja, hogy fenntartja a mi önálló politikai szervezetünket. Ünnepelesen tiltakozik ama összes törvénytelen és alkotmányellenes intézkedések ellen, amelyek akadályokat gördítenek politikai gépezetünk normális működése elé.

VIII. Helyesli ama román képviselők parlamenti működését, akik tagjai a nemzetiségek parlamenti klubjának és akik hivei programunknak. Amidőn a konferencia köszönetet és hálát mond ama képviselőknek, ugyanakkor felhívja őket, hogy harcoljanak a jövőben is a mi programunkért és különösen a községenként!, általános, közvetlen, titkos választói jognak haladék nélküli törvénybe iktatásáért.”

Ezután dr. Comsa Miklós szelistyei orvos a következő beszédet mondotta:

„Az a legnagyobb megtiszteltetés, amidőn valaki saját nemzetének nevében beszélhet; engedjék meg, hogy most én is saját nemzetem nevében beszélhessek. A történelem bizonyítja, hogy a román nép mindig hálás azok iránt, akik a nemzet javáért küzdenek; illik tehát, hogy mi is hálásak legyünk a román nép bátor harcosai, a volt képviselők iránt és hogy köszönetünk nyilvánításával kifejezést adjunk férfias maguktartása feletti csodálkozásuknak. Illik, hogy népünk iránt hálával viseltessünk nemzeti öntudatáért, szolidaritásáért és tántoríthatatlan elhatározásáért. Illik, hogy hálával viseltessünk nemzetünk Cézárjával szemben (Papp Györgyre mutatva), aki fiatalságától kezdve agg koráig, azaz a mai napig, csakis nemzetünkért élt. Kérjük a Mindenhatót, hogy adjon neki hosszú életet, hogy saját szemével láthassa fáradozásainak gyümölcsét. Uraim! Visszatérve tűzhelyeikhez, mondják meg mindenkinek, hogy most újból eljött az az idő, amidőn lelkesednünk kell a költő ama szavain, hogy:

Fogjuk össze valamennyien, akikben román szív van.

Akik pedig nem akarnának a mi szavainkra hallgatni, azoknak pedig juttassák eszükbe a költő ama szavait, hogy:

Akik szeretik az idegeneket, azoknak a kutyák egyék meg a szívét.

Eme beszéd után, miután illyésfalvi Papp György megköszönte a vele szemben megnyilvánult bizalmat és köszönetet mondott a távol vidékekről Nagyszebenbe sereglett kiküldöttek-

nek, a konferenciát azzal zárta be, hogy a román választók szavazataikat csakis a román nemzetiségi jelöltekre adják.

A konferencia, az ülés berekesztése után állva elénekelte a „Desteaptă-te Romane” (Ébredj román álmaidból) román himnusz. A himnusz ama részét pedig, hogy „Inkább a harcban halunk meg teljes dicsőséggel, mint semhogymegint rabok legyünk a mi ősi földünkön”, a jelenvoltak esküre felemelt kezekkel többször énekelték el.”

A Román Irodalmi és Közművelődési Egyesületnek Deésen, 1910 szeptember 18. és 19-én megtartott évi közgyűlése.

„A Román Irodalmi és Közművelődési Egyesületnek 1910. évi szeptember hó 18. és 19-én Deésen megtartott közgyűléséről a következő jelentést tette a belügyminisztérium sajtóosztálya:

Az egyesület központi bizottsága szeptember 17-én érkezett Deésre.

Ugyanaz nap este a „Hungária” szállodában ismerkedési est volt, amelyen mintegy 200-an vettek részt. Az ismerkedési estélyen nem tartottak pohárköszöntőket.

A közgyűlésre és az azzal kapcsolatos ünnepekre, az O'szág különböző részeiből mintegy 2000 vendég érkezett Deésre. Szeptember 18-án a közgyűlést megelőzőleg Istentisztelet volt a deési görög-keleti és görög-katholikus templomokban.

A közgyűlést a vármegyeház nagytermében tartották meg, ahol a hatóságok részéről jelen voltak: Gróf Bethlen Balázs főispán, Bándy György alispán és Ilosvay Jenő polgármester.

A közgyűlést, miután az egyesület elnöke, Sulufiu Sterca József beteg, az egyesület alelnöke: Barsan András, a brassói görög-keleti román felső kereskedelmi iskola tanára nyitotta meg, aki a többek között a következőket mondta.

„Egyesületünk összes intézményei arról tesznek tanúbizonyosságot, hogy a haladás óhaja mélyen begyökerezett népünk kebelébe és hogy mindama akadályok dacára, amelyeket útjában talál, a román mégis csak előre megy a haladás végnélküli útján, éppen úgy, mint a hegyi patak, amely sziklákat találva útjában ezeket ugyan össze nem zúzhatja, de azokat megkerüli és lassan-lassan tovább folyik. Törekvésünk ideálja: egy román nemzeti kultúra megteremtése, amely megfelelő legyen a román nép etnikai tulajdonságainak és összhangban álljon a többi országok románjainak kulturális törekvéseivel.

Vagy ahogy azt meghatározta nemrég egyik vezetőférfinck

(dr. Mihó János, a román színházalap-szerzési társulat elnöke, az egyesületnek Szászrégenben megtartott ez évi közgyűlésén. Ford.), aki erre vonatkozólag a következőket mondta:

„Kultúrában és jólétben megerősödvé, közös hazánk törvényeinek oltalma alatt és keretében jó egyetértésben akarunk élni a többi más nemzetiségű honfitársainkkal, de ugyanakkor a más államokban lakó egyvérébeli testvéreinkkel szoros és folytonos lelki összeköttetésben akarunk élni; de sőt mi több: tántoríthatatlanul el vagyunk tökélve az iránt, hogy bármilyen körülmények között is, az utunkba kerülő összes természetes és mesterséges akadályok dacára tovább éljük román életünket eme fensíkokon és völgyekben, amelyeket sok román vér táplált és amelyek őseinktől drága örökségképpen maradtak reánk. Eme ideálunk megvalósításába, életerőnkbe és nemzeti ellentállási képességünkbe vetett hitünkre támaszkodunk!”

Mindazonáltal nap-nap után mégis mennyi akadályt kell legyőznünk, hogy csak egy lépéssel is közeledjünk eme természetes és jogos ideálunkhoz; sokszor mennyi gyanúsítással illetik gazdasági és kulturális haladásunk érdekében kifejtett erőlködéseinket azon faktorok, akiktől jogosan várhatnánk jóakarot és segédkezet. Ahelyett azonban, hogy támogatnának bennünket román nemzeti kultúránk megeremtésére irányuló törekvéseinkben, a legcsodálatosabb és felháborítóbb megjegyzéseknek vagyunk kitéve. Egyes helyeken még ideálunk jogosságát is vitatják.

Sokszor halljuk mondani: Mit? Van-e nektek jogotok ahhoz, hogy e hazában saját kultúrátok legyen? Vájjon a ti kulturális törekvéseitek nem állanak-e ellentétben a közös haza érdekeivel? És ha volna is jogotok egy nemzeti kultúrához, képesek vagytok-e ezt megeremteni? Fel tudtok-e eddig mutatni e tekintetben valami értékest, ami reménnyel tölthetne el benneteket az iránt, hogy várákozásaitok teljesülni fognak?

Ama jog, hogy valaki a saját nemzeti kultúrájára aspiráljon, minden egyes népnek a legfőbb természetes joga. És a miként az egyének, aki létében van megtámadva, joga van minden erejéből védekezni, éppen úgy egy nép is, amely kultúrájában meg van támadva, jogosult minden rendelkezésre álló eszközt felhasználni: ősi nyelvének, hagyományainak, szokásainak, népviseletének, dalainak, táncainak, vallásának és nemzeti irodalmának megvédésére. Ennek a jog-

nak a tagadása a kiirtási harc elvének proklamálása, — ez egyenlő azzal, hogy a gyenge martalékul dobassék az erősebbnek, ez egyenlő a zsarnokságnak az uralomra való jutásával; ez egyenlő azzal, hogy az embert újból a vadállatok állapotába taszítsák. Hogy az emberi társadalom megóvassék az ilyen veszedelmes helyzettől, a több nemzetiségekből álló államok pozitív törvényeket hoztak, amelyek arra vannak hivatva, hogy minden egyes népnek biztosítsák a saját lelki életéhez való joga, még pedig őseitől örökölt tulajdonságainak megfelelőleg. Ott, ahol ezek a törvények tiszteletben tartatnak, a népek boldogak és az állam előrehalad, — mihelyt azonban az erőszak a törvények fölé helyezkedik, megtámadva másoknak lelki életükhöz való jogát, a polgárok közötti jó egyetértés az összeség kárára eltűnik. A népeknek, nemzeti kultúrájuk fejlesztésére irányuló általános törekvését maga az emberiség haladásának törvénye követeli. Gyakran észlelhetjük, hogy még a politikailag elnyomott népek is olyan hatalmas jelét adják kulturális életüknek, hogy nem létezik az az emberi hatalom, amely meg tudná akadályozni kulturális fejlődésüket. E hazában élő népünk alávétve magát a haladás eme törvényeinek, öntudatra ébredve, szintén arra törekszik, hogy maga számára nemzeti kultúrát teremtsen meg, és ezzel kapcsolatban mind behatóbban tanulmányozza és értékeli ősi nyelvét, múltját és megőrizze szokásait. Vájjon népünk megsérti-e ezzel más népek érdekeit és vájjon ezzel nemcsak önmaga iránti kötelességét teljesítette? Vájjon népünk ebbeli törekvéssel megsértette-e közös hazánk érdekeit és vájjon nem járult-e ezzel hazánk megerősítéséhez? Nemzeti értelemben vett kultúránk fejlesztésére irányuló munkánk nem agresszív, hanem önfenntartási ténykedés, a polgárok összeségének szempontjából véve pedig csak üdvös, mert az összeség jóléte az alkotó részek jólétén alapszik. Minket egész akciónkban az a jelszó vezet, hogy: boldog népek, csak boldog hazában lehetnek. Mindezeknél fogva semmi áron sem mondhatunk le — bármennyi nehézséget is kell leküzdenünk — nemzeti kulturális ideálunkról. Ha erről lemondanánk, az egyenlő volna az öngyilkossággal, amit azonban senki sem követelhet tőlünk. Mi azt várjuk, hogy a jövőben elismertetvén törekvéseinknek jogsultsága, hagyassanak szabadon mindama utak, amelyek ideálunk megvalósításához vezetnek, még pedig: az egyházi, az iskolai, a társadalmi és közgazdasági téren, mert csakis így adhatjuk

meg szeretett hazánknak azt, amit etnikai tulajdonságainknál fogva megadhatunk. Ezt mi nem mint engedélyt, vagy mint alamizsnát, hanem mint elemi jogot kérjük a magunk számára, amelyet nem lehet megtagadni egy néptől sem. Bármit is hozzon számunkra a jövő, kötelességünk, célunk elérésére minden eszköz és minden pillanatot felhasználni. E tekintetben egyesületünk a legtágabb teret nyújtja nekünk”.

A megnyitó beszéd után dr. Mihali Tivadar, országgyűlési képviselő üdvözölte a Szolnok-Doboka vármegyei románok nevében az egyesületet.

Dr. Mihali beszédében többek között, a következőket mondta:

„A világ kulturális haladásával szemben, a magyarországi románok sem lehetnek közönyösek. Nem engedi az idő és a hely, hogy felsoroljam ama nagy nehézségeket, amelyekkel a román nép a múltban találkozott, vagy amelyekkel ma találkozik kulturális haladásában. Azt azonban nemzeti büszkeséggel konstatálhatjuk, hogy a román nép a legnagyobb kísértések napjában, a heves harcok tüzeiben, a megsemmisítés veszedelmében, mindig tudatában volt magasztos hivatásának és fenn tudta tartani nemzeti létét. Nyugodt lelkiismerettel hivatkozhatunk a történelemre, amely igazolja, hogy nem a román nép volt a hibás abban, hogy az általános kultúra és a gazdasági életben nem tarthatott lépést testvéreivel, akik ma a civilizáció élén állanak. Ama áldozatok és munkák, amelyeket népünk, nyelve és irodalma fejlesztésére, továbbá kulturális intézményeinek a létesítésére hozott, bizonyoságul szolgálnak arra, hogy a román nép minden időben s minden körülmények között meg tudta őrizni nemzeti létét és öntudatát. Eme eszmék vezették elődeinket is, akik ötven évvel ezelőtt létesítették ezt az egyesületet, amely azóta a román népnek gyógyító orvossága, vigasztaló barátja és őrző angyala volt. Ez az egyesület igazi apostol, aki városról-városra, fiókjaival pedig faluról-falura jár, hogy lássa, buzdítsa, erősítse fiait és hogy megtanítsa azokat a nemzeti erények szeretetére és hogy megmutassa azoknak az igazság, a nemzeti kultúra útját. Hogy ez az egyesület megvalósíthassa feladatát, szükséges, hogy eme ország román intelligenciája és népe, egyesülve gondolatokban és érzelmekben, támogassa anyagilag és erkölcsileg. El kell ismernünk, hogy ama haladás, ami népünk kulturális és gazdasági életében észlelhető, elsősorban eme

egyesületnek tulajdonítható. Eme közgyűlés, amelyen olyan nagy számban vannak jelen a románok, ünnepélyes manifesztációja ama tántoríthatatlan ragaszkodásnak, mellyel román nemzeti kultúránk iránt viseltetünk. Magyar polgártársaink baráti érdeklődése, akiket szeretettel üdvözölünk körünkben, annak a bizonyítéka, hogy kulturális törekvéseinket méltatják és hogy előkészítetik az az idő, amikor el fogják ismerni, hogy kulturális törekvéseink az ország boldogságára vezetnek”.

Ez után dr. Popp C. István, országgyűlési képviselő, „Az aradi román népművelő nemzeti egyesület” nevében üdvözölte az egyesületet.

A közgyűlésen nem volt képviselve a „A román színház alap szerzési társulat.”

Ezek után az évi jelentés, a pénztári jelentés megvizsgálását és az új tagok gyűjtését eszközölő és a jelölő bizottságok alakították meg. Majd dr. Daián Illés, kolozsvári gör. kath. esperes báró Pop Vazulról tartott felolvasást, aki 1866—1875 ig volt az egyesület elnöke.

Ezzel az első ülés véget ért.

Az ülést bankett követte a „Hungária” szálloda nagytermében, amelyen mintegy 300-an vettek részt. A többek között ott voltak: a főispán, az alispán, a polgármester, a törvényszéki elnök, a királyi ügyész stb. Az első pohárköszöntőt Barseanu alelnök tartotta Ő Felségére, aki a többek között azt mondta: „A román nép mindig vak hűséggel viseltetett Ő Felsége iránt, habár nagyon sokszor csalatkoztunk várakozásainkban és elhagyatva láttuk magunkat, martalékul dobva egyes kombinációknak, amelyek gyászosak az országra.” (Lásd: Lupta 157. szám).

Dr. Mihali Tivadar a hatóságok kiküldötteit és elsősorban gróf Bethlen Balázs főispánt élte, aki mindig lojálisán viseltette a vármegyében lakó románokkal szemben.

Gróf Bethlen főispán magyarul válaszolt. Sajnálatainak ad kifejezést, hogy nem bírja a román nyelvet olyan mértékben, hogy románul válaszolhasson dr. Mihalinak. Beszédében azt hangoztatja, hogy ő mindig a rég óhajtott magyar-román barátság megvalósítására törekedett. Ő ezentúl is erre fog törekedni és meg fogja őrizni a jövőben is a románok iránti jóakarátát.

A többek között dr. Tripon Gábor ügyvéd a román nőket élte és arra kéri őket, hogy különösen most, amidőn a román népet annyi veszedelem fenyegeti és a román iskolák a vég-

pusztulás küszöbén állanak, neveljék gyermekeiket román szel-
lemben és érzelmekben.

Azután közkívánatra dr. Lucaciu László, volt képviselő szó-
lalt fel, aki többek között a brüsszeli interparlamentáris konfe-
rencia elnökének megnyitó beszédéből a következőket idézte:
„Nem létezik kultúra szabadság és egyenlőség nélkül”, azt kér-
dezi, hogy a románoknak nincsen-e joguk nemzeti kultúrájuk-
hoz? Végül a fiatal román generációt, mint egy dicsőséges harc
jövő hőseit élteti.

Bankett után az „Angol szálloda” nagytermében Coscinc
Aurél tartott népies felolvasást a földművelésről.

Este színelőadást tartottak, amelyen a magyar intelligencia
is nagy számban vett részt.

A közgyűlés második ülését szeptember 19-én tartotta.

Az ülés megnyitása után az üdvözlő sürgönyöket olvasták
fel, így a többek között, amelyeket Metianu János nagyszebeni
érsek, Hosszú Vazul lugosi püspök, illyésfalvi Papp György, a
román nemzeti párt elnöke és dr. Cristea Miron karánsebesi
püspök küldöttek.

Dr. Cristea püspök a következő sürgényt küldte:

„Nemzeti egyházainkon kívül, a hazai román nemzet exis-
tenciájának biztosítására nincsen szükségesebb intézmény, mint
az Astra. Éppen ezért azt óhajtom, hogy minden román nagyobb
mértékben támogassa az Astrát, mint ahogy a múltban támo-
gatta. Minden eszközt fel kell használni, hogy megszűnjék ama
intelligens elemek közömbössége, akik a néptől élnek, de azért
semmitsem adnak cserében. Az Isten áldását kérem az Astrára
és azokra, akik a román kultúráért munkálkodnak.”

Ezek után az egyesület évi jelentését olvasták fel, amelyből
kitűnik, hogy:

Az egyesületnek 2036 tagja van, még pedig: tiszteletbeli
8, a tudományos-irodalmi szakosztályokban 48 és pedig: 25
rendes és 23 levelező; alapító 112; élethossziglani 289; rendes
1579. A múlt évhez képest a tagok í 27~el szaporodtak.

Az egyesületnek 56 vidéki fiókja van, amelyek közül csak
29 fejtett ki számottevő működést. A múlt évhez képest a fiókok
7-el szaporodtak. A fiókok működése különösen abban áll, hogy
kulturális és gazdasági felolvasásokat tartanak a nép számára,
amelyekre az egyesület évi 2G00 koronát fordít, amelyből az
egyes felolvasók díjaztatnak. Összesen 389 népies előadást tar-

tottak, amelyeken mintegy 30.000 román paraszt volt jelen, akiket falusi szövetkezetek létesítésére is buzdítottak. A népies előadások $\frac{2}{3}$ -át (205-öt) a lelkészek és tanítók tartották. Az egyesület évi jelentésében ama óhajának ad kifejezést, hogy jövőre az egyetemi román hallgatók aktív részt vegyenek a román kultúra terjesztésében.

A népies felolvasásokon kívül még 63 konferencia tartatott, különösen a románok múltjára, nyelvére és irodalmára vonatkozólag. Ezenkívül több fiók színelőadásokat, koncerteket és kiállításokat tartott.

Az egyesület az 1908 9. évben az analfabéták tanításával is foglalkozott és e célból 12 fiók tartott kurzusokat az analfabétákkal, akik közül 555-en tanultak meg írni és olvasni. Erre a célra az egyesület 640 koronát költött. Ezek a kurzusok azonban az 1909/10. évben már megszűntek.

Az egyesületnek az 1909. év végén összesen 206 ügynöksége és 337 népkönyvtára volt. Az ügynökségek legnagyobb része azt lehet mondani, csak névleg áll fenn. Az egyesület a népkönyvtárak részére és a nép között való kiosztás céljából 6240 népies füzetet küldött a fiókoknak.

Az egyesület könyvtárában összesen 6159 munka van 7402 kötetben, továbbá van még 6607 füzet és 24 térkép.

Az egyesület történelmi és etnográfiai múzeuma, amelyben összesen mintegy 4000 tárgy van, az elmúlt évben 1100 tárggyal szaporodott.

Az egyesület nagyszebeni felső leányiskolájának az 1909/10. iskolai évben 127, a kiegészítő tanfolyamának pedig 12 növendéke volt; nagyszebeni leányinternátusában pedig 106 növendék volt. Az iskola jövedelme 70.250, kiadása pedig 65.676 korona volt.

Az egyesület tiszta vagyona az 1909. évben 891.712 korona 64 fillér volt, amely a múlt évhez képest 12.513 korona 13 fillér szaporulatot mutatott.

Miután a közgyűlés az évi jelentést tudomásul vette, a központi választmány indítványára, Stroescu Vazul beszarábiai földbirtokost, aki ez évben közel 500.000 koronát adott a magyarországi románok kulturális céljaira, az egyesület tiszteletbeli tagjának választotta meg.

A közgyűlés továbbá tudomásul vette, hogy dr. Anca György ügyvéd 40.000 koronát hagyományozott az egyesületnek.

Azután a közgyűlés az egyesület 1911. évi költségvetését fogadta el, amely szerint az évi bevételek 38.304 koronában és a kiadások ugyanannyiban állapították meg.

Az egyesületnek jelenleg 15 ösztöndíjasa van, akik évenként 2940 korona ösztöndíjban részesülnek.

A közgyűlés folyamán 46 új és pedig: 8 alapító, 8 élet-hossziglani és 30 rendes tag iratkozott be, akiktől 5560 korona tagsági díj folyt be.

Ezután a közgyűlés 1910—1912 időszakra a választásokat ejtette meg. Megválasztottak:

Elnökké: Sulutiu Sterca József, nyűg. törvényszéki bíró.

Alelnökké: Bârseanu András, a brassói görög keleti román felsőkereskedelmi iskola tanára.

A központi választmány tagjaiul:

1. Cosma Partén, a nagyszebeni „Albina” román pénzüzet vezérigazgatója;

1. Goga Oktávián, az egyesület irodalmi titkára;

2. Ivan Miklós, a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegyei szentszék előadó ülnöke;

2. Dr. Leményi Líviusz, nagyszebeni ügyvéd;

3. Negrutiu F. János, balázsfalvai tanár;

3. Dr. Puscariu Ilarion, archimandrita, a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegye vikáriusa;

4. Tăslăanu Oktávián, az egyesület ügyviteli titkára;

8. Togan Miklós, nagyszebeni görög-katholikus esperes;

9. Dr. Lupas János, a szelistyei görög-keleti román esperesi adminisztrátor;

10. Precup Gábor, balázsfalvi tanár;

11. Agârbiceanu János, orlái görög-katholikus lelkész;

A központi választmány póttagjaiul:

1. Dr. Beu Illés nagyszebeni orvos;

2. Dr. Bologna Vazul, a nagyszebeni polgári román leányiskola igazgatója;

3. Simu Romulusz, nyug. tanító Nagyszebenben;

4. Dr. Borcia János, nagyszebeni tanár;

5. Bunea Arzén, a nagyszebeni vagyonközség titkára;

6. Dr. Ratiu János, balázsfalvai tanár.

Ezek után a közgyűlés elhatározta, hogy az egyesület jövő évi közgyűlését, amikor is az egyesület fennállásának 50-ik évét fogja jubilálni, Balázsfalván fogja megtartani.

Ezzel a közgyűlés befejeztetett. Este koncertet és táncmulatságot rendeztek.

A román nemzeti párt központi bizottságának 1910. december 19. és 20-án megtartott plenáris ülése.

Erről az ülésről a hírlapi közlések a következőket adták: „A konferencia tárgyalás alá vétén a napirend összes tárgyait, mindenekelőtt teljes bizalmát fejezte ki a román nemzeti párt elnöke, a nemzeti parlamenti klub elnöke, valamint a bizottság egész hivatalnoki kara iránt; a nemzeti végrehajtó bizottság (komité) ellen intézett tendenciózus támadásokkal szemben pedig konstatálja a teljes szolidaritást.

A jelen politikai helyzetben a konferencia megállapítja, hogy az állami végrehajtó hatalom az elnyomatási kormányzás rendszerét folytatja, amelynek következtében a román nemzeti párt minden tagjának kötelessége a csorbíthatlan szolidaritás fenntartása.

Tekintve, hogy ez a kormányzási rendszer a nagy nemzeti érdekek megvédése céljából rendszeres és határozott politikai ténykedést kíván, a konferencia központi szervező bizottságnak és akciónak a létesítését, valamint rövid időn belül több nagy nép-meeting megtartását határozza el.

Tudomásul vette a tót nemzeti pártnak ama óhaját, hogy a magyarországi nemzetiségiek egy kongresszust tartsanak, elfogadva elvben az eszmét egy bizottságot azzal bízott meg, hogy előkészítse ennek a kongresszusnak alkalmas időben való megtartását.

Elhatározta a budapesti „Lupta” hírlap beszüntetését és egy hírlapnak kiadását, mely mint a román nemzeti párt közlönye Aradon egy bizottság szerkesztése mellett jelenik meg.

A román nemzeti párt és a publicisztikai közlönyök közötti viszonyra való tekintettel a konferencia dr. Opreanu Nesztor urnák, az e célra kirendelt bizottság előadójának jelentése alapján egyhangúlag a következő határozatot hozta:

1. A komité kijelenti, hogy csak az a közlöny szolgálja a román nemzeti párt érdekeit, amely egy részről csorbíthatlanul

fenntartja és propagálja a párt programját és a nemzeti konferenciák érvényben levő határozatait, más részről a nemzeti szolidaritást ezen párt keretében és fegyelme alatt erősíti, megtalálva azokat a módozatokat, amelyek létrehozzák a román közönségnek a nemzeti konferencia iránt való bizalmát, amely egyedül hivatott megállapítani a magyarországi és az erdélyi románok politikai elveit és egyedül jogosult ezen politika közlönyeinek létesítésére és vezetésére. Ezen közlönyök tekintélyének megcsorbítására irányuló bármely kísérlet: a nemzeti konferencia ellen intézett támadás — következésképpen — a magyarországi és az erdélyi román nép nemzeti érdekeinek árulási tényét képezi.

2. A végrehajtó bizottság megállapítja, hogy az aradi „Tribuna” nem közlönye sem a hazai román nemzeti pártnak, sem a végrehajtó bizottságnak. Az aradi „Tribuna” a politikai ügyekben tanúsított kétes magatartásával és az arra irányuló kísérleteivel, hogy a román közönség bizalmát a román nemzeti párt vezető és végrehajtó közegeivel szemben megrendítse, átlépte a pártfegyelem kereteit, a pártérdekeket megsértette és azoknak ellenségévé váltja folyó évi december 14-iki 262. számában közölt azon nyilatkozatával pedig, hogy „jöhetnek idők és helyzetek, mikor a nemzeti eszmét magával a párttal szemben lesz szükség egy román közlöny által fenntartani”, nevezett közlöny megkísérelte előlegezni a magyarországi és erdélyi román nemzet elleni árulás jogos voltát.

3. A végrehajtó bizottság a budapesti „Lupta” és „Poporul Român” közlönyök ügyében helyben hagyja a sajtóbizottságának azt a határozatát, mellyel az ezen közlönyök megjelenésének felfüggesztését rendeli el és kijelenti, hogy a jelen rendelet keltétől kezdve a kérdéses közlönyök a tilalom dacára jelentek meg: a végrehajtó bizottság jóváhagyása nélkül olyan felelősség mellett, mely a végrehajtó bizottságtól teljesen távol áll.

4. A román közönségnek a kérdéses ügyben való felvilágosítása céljából jelen határozatot nyilvánosságra hozzák.”

Egy szerb vezérpolitikus cikke a „Româttul”-ban.

A román nemzeti párt közlönye, az Aradon megjelenő „Romanul” 1911. évi január hó 17-én megjelent 2-ik számában Dr. Polyt Mihálynak a következő vezércikkét közölte:

A NEMZETISÉGEK HELYZETE.

A nemzetiségek létéért való küzdelem. — A nyelv kérdése. — A nemzetiségeknek hozzájárulása a magyar alkotmány megerősítéséhez. — Magyarország heterogén állam. — A parlamenti küzdelmek története. — A nemzetiségi kérdés megoldása.

Írta: Dr. Polyt Mihály.

Mi, Magyarországnak ama népei, amelyek több milliót számlálunk, de nem tartozunk az uralkodó fajhoz, nemzeti létünkért évtizedek óta nehéz küzdelmet folytatunk. Eme nemzeti alkotmányos küzdelem harcosai majdnem mindnyájan elhaltak, anélkül, hogy a magyarországi nemzetiségek helyzetében valamelyes javulást láthattak volna. Ez a helyzet évről-évre rosszabb, s ma már odajutottunk, hogy a magyarországi nem magyar népek nemzeti létét is megtagadják és ennek következtében megtagadják a nemzetiségi politikai párt jogosultságát is.

Hogy megváltoztak az idők! Eszembe jutnak az 1860. évi október havi diplomát követő napok, mikor a nemzetiségek részére egész más helyzet létesült, mikor maga az uralkodó faj mindent elkövetett, hogy a nemzetiségeket a maga részére Bécs ellen megnyerje.

1911-ben éppen 50 éve lesz, hogy résztveszek a politikai életben, mert 1861-ben már képviselő voltam a horvát országgyűlésben. Akkoriban úgy Horvát- mint Magyarországon a nemzetiségek a magyarok nagy rokonszenvének tárgyai voltak. Ebben az időben nagy barátkozási ünnepélyek folytak köztünk és a magyarok között. Budapesten a szerb és magyar tanuló ifjúság az uccán, a vendéglőkben és a színházakban ölekezett és csókolódzott. Sokat kellene mesélnem az akkori időkből, azokról az ígéretekről, amiket a magyar államférfiak Horvátországnak és a többi nemzetiségeknek tettek.

Meg vagyok győződve, hogyha akkor a zágrábi horvát országgyűlés és a karlóczai szerb nemzeti kongresszus engedett volna és képviselőket küldött volna a császári Szenátusba, Schmerling lovag pedig felbátorodva, *közvetlen választásokat* rendelt volna el Magyarországon, még pedig a nemzetiségiekre nézve kedvező rendelettel: az *októberi diploma* teljesedett volna. De akkor a nemzetiségiek hajlandósága nem volt olyan, hogy Schmerling közvetlen választásokat mert volna elrendelni Magyarországon. A magyar államférfiak teljesen elfelejtik ma, hogy

Horvátország és a nemzetiségek részben hozzájárultak a magyar alkotmány megvédéséhez.

Magyarország és Ausztria között 1867-ben létrejött közjogi kiegyezés után nagy csalódás ért bennünket. Horvátországra egy új választási rendszert erőszakoltak és csak így jöhetett létre az 1868-iki kiegyezés Horvát- és Magyarország között, budapesti parancsszóra. A minimumra leszállított horvát ellenzék ünnepelesen tiltakozva hagyta el az országgyűlést. Az 1868-iki nemzetiségi új törvény szintén csalódást hozott Magyarországon. A magyar országgyűlés nemzetiségi képviselői, még azok is, akik a Deák-párthoz tartoztak, egy saját új törvényjavaslatot nyújtottak be, amely megfelelőbb lett volna a magyar államnak, mint a kormány által benyújtott javaslat. Amint azonban ismeretes, a nemzetiségek javaslatát elutasították és a kormány javaslatát fogadták el, miért is a nemzetiségek képviselői tüntetve hagyták el az üléstermet. Ismert dolog azonban, hogy ez a reánk, nemzetiségekre nézve kedvezőtlen törvény sem lett végrehajtva soha, annál az egyszerű oknál fogva, mert a nyelvkérdésben reánk nézve valamennyire kedvező rendelkezéseket tartalmaz.

A nemzetiségek iránti bánásmód senkit sem elégtethet ki. A „különböző népek- és az egységes magyar nemzet” furcsa stilizálása nem Deák eszméje, hanem Csengeryé. Világos, hogy „egységes magyar nemzet” alatt nem lehetett mást érteni, mint *a politikai nemzetet, vagyis az egységes magyar állampolgárságot*. Utóbb azonban „az egységes magyar nemzet”-nek nem a politikai nemzet vagyis az állampolgárság jelentőségét adták, hanem az etnikai, faji nemzet értelmét. Ebből született aztán a „magyar állameszme”, ami nem jelent egyebet, mint hogy a magyar államot etnikailag homogén állammá kell átváltoztatni. Hogy ilyképpen a magyar állam egy egységes magyar, etnikailag homogén államot képezzen, amiként Németország német államot, Franciaország franciát, Olaszország olasz államot képez. Nem akarják megérteni, hogy Magyarország heterogén állam, amilyen Bulgária, Svájc, Ausztria és Törökország.

Tudniok kellene, hogy egy etnikailag homogén állam alakulás, Magyarország etnikai viszonyai mellett, lehetetlenség. De az a viszony, amelybe a magyar faj és a magyar állam Ausztriával és a dinasztiaiával szemben az 1867-iki kiegyezés folytán jutott, a magyar államférfiaknak alkalmat adott arra, hogy a magyar fajt, mint a birodalom palládiumát tüntessék fel és hogy

sikerüljön nekik elhítenni azt a tételt, hogy a bécsi mértékadó körök is kívánják Magyarországnak magyar nemzeti, egységes etnikai állammá való átalakulását. Ezt a kérdést megvitatlanul hagyom. Ebben a tételben mindenestre magyarázatra talál a nemzetiségiek szenvedéseinek története, az 1867-iki kiegyezéstől kezdve. Mindazonáltal vigaszomra szolgál az a tény, amit 1875-ében az akkori miniszterelnök, Wenkheim báró mondott el nekem, hogy a mi dicső uralkodónk folyton ezekkel a szavakkal figyelmeztette őt: csináljanak egyszer békét a nemzetiségekkel.

Felesleges elmondanom e helyen szenvedéseink hosszú történetét azóta, amióta ezelőtt körülbelül 30 éve az öreg Mocsonyi Antal elnöklete alatt megalapítottuk a nemzetiségek klubját. Ah! minden akkori barátom a sírba szállott, Doda Traján tábornok is, aki a katonai határőrvidék feloszlata után lett megválasztva.

Az óriási választási pressziókkal szemben nem tarthattuk ki hosszabb időre a harcot. Soraink az országgyűlésben folyton ritkultak. Mocsonyi Sándor volt az első, aki mandátumát letette. Az én pancsovai kerületem mesterkélt módon két kerületre lett felosztva. Az 1884-ik évben le kellett mondanom megválasztásomról az ozorai választó kerületben, ahol ötször lettem előzőleg megválasztva. E közben a románok Nagyszebenben kimondták a passzivitást. Évek hosszú során át a magyar parlamentben nem voltak nemzetiségi képviselők.

A parlamenti életből kiragadva, a nemzetiségek az 1895-ik évben Budapesten nemzetiségi kongresszust tartottak és olyan határozatokat hoztak, amelyeket nyugodt lelkiismerettel tekinthetünk hazafiasoknak.

Nem kell magyarázgatnom, miként hagytuk el a passzivitást. Maguk az államférfiak is belátták végre, hogy milyen képtelenség, ha a nemzetiségek nincsenek képviselve a magyar országgyűlésben és kénytelenek az országgyűlésen kívül kongresszusokat tartani. Formálisan felszólítottak: adjuk elő panaszainkat a parlamentben.

A koalíció győzelemre jutásával azt hittük, hogy nagyobb számban juthatunk be a parlamentbe. De még a választásokon meggyőződünk arról, hogy a magyar koalíció sem átálja ellenünk azt a kormánypressziót gyakorolni, amelynek évtizedek során voltunk kitéve. Magyarország nem magyar népei: a ro-

mánok, a tótok és a szerbek, akik 7 millión felüli magyar állampolgárokat számlálunk, nem küldhettünk a parlamentbe csak 25 képviselőt. Sőt magában a parlamentben is a legellenségesebb módon harcolt ellenünk a koalíció. Nem akartak elismerni mint pártot sem. Nem kaptunk egyetlen jegyzői állást sem. Négy év alatt egyetlen egy nemzetiségi képviselő sem lett beválasztva a delegációba. A koalíciós kormány a nemzetiségekkel szemben ellenségesebb volt valamennyi előző kormánynál. A szegedi és váci fogházak tele voltak politikusainkkal és hírlapíróinkkal.

Reméltük, hogy a magyar koalíció bukása után könnyebben fogunk lélekzeni. Nem kell elmondanunk azt, hogy milyen viszonyban volt eleinte Khuen Héderváry a nemzetiségekkel. Gróf Khuen Héderváry igazán *modus vivendi*-t akart találni a nemzetiségekkel és szándékában volt, hogy a választásoknál ne támasszon ellenünk nehézségeket. De azt hiszem akkor jött Tisza István gróftól az a bizonyos *quos ego*. A híres miniszteri tanácsost, Jeszenszky Sándort, a Bánffy-választások híres „matematikusáét, a nemzetiségek halálos ellenségét, államtitkárrá nevezték ki a miniszterelnökségbe. Mi nemzetiségiek már akkor tudtuk, mi fog történni a választásokon! Én reméltem, hogy Khuen Héderváry nem fog nekem ellenjelöltet állítani. Barátságban voltam a Khuen gróf családjával még a múlt század 60-as éveiből, mikor a magyar alkotmányért együtt harcoltunk a horvát országgyűlésben Wien ellen és Schmerling lovag ellen. De Khuen gróf még ha akarta volna sem fogadhatta el az én nemzetiségi képviselői jelöltségemet, mert ilyenben sem Tisza gróf, sem a torontáli magyar dzsentrí és a magyarosítottak osztálya nem adta volna beleegyezését.

Khuen Héderváry gróf választásai kétségbeejtettek bennünket. Ehhez hasonló még soha sem történt a választásokon. Nektek románoknak még halottaitok és sebesültjeitek is voltak. A magyarországi állapotokra nézve valóságos szatíra, hogy a magyar országgyűlésben a sok millió nem magyart hét képviselő képviselje. Mi szerbek pedig odajutottunk, hogy egyetlenegy nemzetiségi képviselőnk sincs a magyar parlamentben.

*

Nem sokkal a választások után az a hír terjedt el, hogy Tisza gróf akciót indított a románokkal való kibékülés céljából. Ezt az akciót természetesen Wienből rendelték el. Könnyen érthető, hogyha monarchiánk biztosítani akarja a román királyság

segítségét a hármass szövetség részére, mégsem szabad a román királyság népének magyarországi fajtestvéreibe lövöldözni. Én azonban tisztán láttam, hogy Tiszának a románokkal való béke iránti akciója eredmény nélkül fog végződni. Tisza erről a meg-egyeződésről olyan hangon beszélt, mintha *kegyeket* akarna osztogatni. A nemzetiségektől s különösen a románoktól csak egy teljesen jelentéktelen dolgot kért: *hogy ismerjék el a magyar nemzet egységét*. Mit jelent ez? Ha ez a politikai nemzeti egységet, ha a magyar állampolgársági egységet jelenti, – ki tagadta ezt valaha? Éppen az 1895. évi nemzetiségi kongresszus határozataiban mi különösen hangsúlyoztuk ezt az egységet. Ha azonban a magyar nemzet egysége az etnikai egységet jelenti, akkor ez sem többet, sem kevesebbet nem jelent, mint *nemzeti létünk megtagadását és az etnikailag egyesített magyar nemzetbe való beolvadásunkat*. Ez azt jelentené, hogy mi magunk járuljunk hozzá az etnikailag egységes magyar nemzeti állam megteremtéséhez s ezzel ismerjük el annak jogosultságát, hogy az egész közigazgatás, igazságszolgáltatás, közoktatásügy, az egész állami élet, — nemzeti nyelvünk mellőzésével, a nemzetiségeknek mint ilyeneknek az államéletből való kizárásával vezetessék.

Mi nem fogadhatjuk el nemzetiségi létünk ilyenén való megtagadását, mert mi is nemzeti életet akarunk élni a mi államunkban. A magyarok azt mondják: nyelvében él a nemzet! Ezt mondjuk mi is!

Gyakran hangsúlyoztuk, hogy mi jó hazafiak vagyunk és szeretjük hazánkat. De ezt azért nem hiszik el nekünk, mert nem akarunk beolvadni az etnikailag egyesített magyar nemzetbe, s ez a körülmény ürügyül szolgál nekik. Ez a vád azonban igazi *non sens*.

Vagy talán tőlünk, a nemzetiségiéktől függjön Magyarország, a monarchia sorsa? Annyira imminens-e a monarchia feloszlata, hogy valaki centrifugális tendenciánktól is félhes-sen? Az államoknak szívós az életük. A Lepantóban 1571-ben megvívott tengeri ütközet után egész Európa arról beszélt, hogy Törökország biztosan letűnik. De íme Törökország évszázadok után is mindig él. Minő ostobaságot involvál az az állítás, hogy nekünk nemzetiségeknek centrifugális tendenciáink lennének egy olyan hatalmas birodalommal szemben, mint amilyen a mienk, holott mi ellenkezőleg hazafiasságunknak annyi próbajelét adtuk.

A mi helyzetünk gróf Khuen Héderváry kormánya alatt ugyanaz, ami volt az elhunyt Tisza Kálmán kormánya alatt. Nem hiába Tisza István manapság a nemzetiségi kérdés „Spiritus regens”-e. *A nemzetiségek összetiprásának szelleme még mindig él.*

Essünk-e kétségbe helyzetünkön? Mondjunk le nemzeti-ségünkről? *Nem tehetjük és nem akarjuk!* Sok milliónyian vagyunk, s ezeknek a millióknak nem lehet hosszabb időre megtagadni Magyarország állami életében nemzetiségi egyedenként való részvételét.

Khuen Héderváry a közigazgatás reformját tervezi. S a magyarországi nemzetiségek kérdését éppen a közigazgatási reform keretében lehetne legkönnyebben megoldani, ha az a reform a magyar állam természetének megfelelően lesz megcsinálva. Kívánatos, hogy ez a reform összhangban legyen a magyar állam természetével, s annak elkészítésénél fel kell említenünk, hogy tartassék szem előtt az a körülmény, hogy Magyarország nem *unius linguae regnum*.

*

Azt hiszem mi, a nemzetiségiek megegyezhetnénk a magyar hazafiakkal abban, hogy a vármegye maradjon továbbra is az alkotmány védbástyája, de hogy egyszermind az egyéni polgári szabadság váza is legyen. De a vármegyéket reformálni kellene. El kell határoznunk magunkat arra, hogy olyan vármegyei reformnak, mint aminőt Khuen Héderváry gróf tervez, el-
lentálljunk. Feltétlenül visszautasítjuk a megyei tisztviselők ki-
nevezését, mert ezáltal a vármegyék autonómiája illuzóriussá
válnék. A vármegyék reformját két irányban kellene megcsinálni.

Mi, a nemzetiségiek teljes joggal kérjük az általános, titkos, közvetlen és községenkénti szavazati jogot. De vájjon ez a reform használna nekünk? Még az általános és titkos szavazati jog esetén is szembe találnánk magunkat a megyei tisztviselők és a jegyzők pressziójával. A vármegyék reformját a megyei választásokon kellene megkezdeni. Ezzel a reformmal tönkre kellene tenni a megyei magyar dzsentrik és a magyarosítottak mindenhatóságát. Ez által lehetővé lenne téve, hogy a megyei tisztviselők és a falusi jegyzők, minden vármegye lakosainak igazi képviselői közül választassanak. Csakis akkor lehetne biztosítani a megyékben az igazi szabadságot. És csakis akkor lehetne biztosítani a képviselő választások szabadságát is.

Ez lenne a vármegyei reform első kelléke. A második követelmény a vármegyéknek az etnikai viszonyok tiszteletben tartásával való újból beosztása lenne s ezt nemcsak a nemzetiségekre való tekintettel, hanem egy helyes közigazgatás szempontjából is. Mikor egyszer az országházában ezt az eszmét érintettem, azt kiáltották felém: olyan bolondságot nem teszünk! De mindamelllett újból hangsúlyozom, hogy *az etnikai viszonyok figyelembe vétele nélkül, Magyarországon becsületes közigazgatás nem létezhet.* Ha azonban a magyar államférfiak az etnikailag egységes magyar nemzeti állam eszméjének alapjára helyezkednek, akkor *a nemzetiségi kérdésből hatalmi kérdést* csinálnak. Ezzel a hatalommal azonban a magyar faj nem rendelkezik. Bizonyos ideig rendelkezhetik ugyan az „*aula est pro nobis*” alapján, de akkor a magyar fajnak le kell mondania mindenről, amit nemzeti követelményeknek neveznek, le kell mondania Magyarország önállóságáról, sőt még arra is el lehet készülvé, hogy az „*aula est pro nobis*” is a magyarok ellen fordulhat, Horvátország és a nemzetiségek pártolásával.

Mi, a nemzetiségiek, bizonyos határig elismerjük a magyar fajnak azt a hegemoniáját, ami az ország történelmi fejlődéséből ered, de sohasem fogunk elismerni semmiféle szupremáciát. A hegemonia az egyenjogosított népek vezetését, a szupremácia, alárendeltséget, uralkodást, sőt elnyomást jelent.

Mi, nemzetiségiek, ragaszkodunk a magyar állam természetéhez, amely sohasem volt homogén nemzeti állam, amely sohasem volt és sohasem lehet „*unius linguae regnum*”. Miért is a közigazgatást összhangba kell hozni Magyarország etnikai viszonyaival. A hazai nem magyar népek sok milliója nem lehet kizárva Magyarország állami életéből. Manapság, ha nem valjuk magunkat magyaroknak, ki vagyunk zárva a vármegyéből, a parlamentből, a közigazgatásból, az igazságszolgáltatásból, az iskolai törvények pedig minden eszközzel egy lehetetlenséget céloznak, ami egzszersmind a nem magyar milliók kultúrája ellen is irányul, az etnikailag egységes nemzeti állam létesítésének képtelenségét. Mi, a nemzetiségiek az igazi hazafiasságtól át vagyunk hatva és minden körülmények között fenn akarjuk tartani a magyar állam egységét, de nemzeti létünk feláldozásával nem ismerhetjük el az etnikai államegység szükségét. Mi elismerjük a politikai nemzetet, mint állampolgárságot, nem azonban mint etnikai egységet, amit a nemzetiségi törvényből sem lehet kö-

vetkeztetni. Az egységes magyar nemzet szólásmód Magyarország különféle népeit egy egységes politikai nemzetként jelöli.

*

Legfőbb ideje, hogy a magyarországi nemzetiségi kérdés igazságos rendezése az állam legföbenjáróbb kérdésének tartassék. Ezt a megoldást egész más politikai irányban kell keresni, mint ahogy eddig csinálták. A megoldást nem lehet megcsinálni másképp, mint a magyar állam természetének alapján. A magyar állam természetét pedig helyesen jelezte Szent István, a bölcs király, azzal a kijelentésével, hogy a magyar állam nem „regnum unius linguae”.

A községi nevek elmagyarosításához.

A lugosi *Drapelul* 1911. évi február 7-iki száma arról panaszkodik, hogy Krassó-Szörény vármegye idegen nevű községeinek a neveit megmagyarosították. A nevezett lap szerint a román nép ezeket az erőltetett neveket sohasem fogja megtanulhatni és abból igen sok kára és kellemetlensége lesz úgy a postán, mint a vasútnál, a közigazgatásban és igazságszolgáltatásban. Különben afelett panaszkodik, hogy egyes községeknek történelmi vonatkozású neveit is megmagyarosították, mint pl. Leucusesti községét, amelyet a Szörénység első bánjának „Leucus”-nak a neve után neveztek el, most Lökösfalvára magyarosították; azután hogy eltűntek Román-Oravicza, Román-Resicza, Román-Bunya, Román-Gladna stb., csak azért, hogy ne maradjon fenn annak a jelzése, hogy itt románok is laknak.

Egy néhány lapszemle.

Az aradi *Tribuna* 1911. évi február 8-iki száma Scotus Viatornak, a választási korrupciókra vonatkozó, a magyarok ellen irányuló röpiratával foglalkozva, azt írja, hogy ez a munka nagy szolgálatot teljesít az általános választói jognak és a magyarországi elnyomott nemzetiségeknek, mert a külföld közvéleménye csak buzdítani fogja a nemzetiségeket jogaik kivívásában. Nevezett lap nem azt várja a külföldtől, hogy közvetlenül avatkozzék a magyarországi dolgokba, hanem hogy tetteiben éreztesse elégedetlenségét a magyarországi állapotokkal szemben, amiként tette ezt Franciaország az 560 millió magyar kölcsönnel szemben, amelynek Franciaországban való

finanszírozását meghiúsította a francia közvélemény és a francia sajtó, amely elégedetlenségének adott kifejezést a magyarok politikáját illetően.

*

Az aradi *Romanul* 1911. évi február hó 8-iki száma, tekintettel arra, hogy a román nép legnagyobb ellensége a magyar állam, amely a románokat mint nemzetiséget a rendelkezésére álló összes erejével kiakarja irtani, arra hívja fel a hazai románokat, hogy legyenek szolidárisak és ne szítsák egymás közt az egyenetlenkedéseket és a civakodásokat, hanem vállalva harcoljanak a román nép jogaiért.

*

Az aradi *Romanul* február 9-iki száma Slavici Jánosnak megjelent röpiratával foglalkozva, tiltakozik a röpirat ama állítása ellen, hogy a magyarországi románok között irredentisták is volnának, akik mint ilyenek, azt hangoztatják, hogy a magyarországi románok csak akkor lesznek szabadok, ha egyesülni fognak romániai testvéreikkel.

*

Az aradi *Tribuna* február 9-iki száma azt írja, hogy Barabás Béla Szilágysomlyón megtartott programbeszédében olyan nyilatkozatokat tett a nemzetiségi kérdést illetően, hogy ha azok őszinteségében bízni lehetne, a románok egész bátran megválaszthatnák román nemzetiségi program alapján.

*

Ugyancsak ez a lap február 10-iki száma, dr. Mihali Tivadar nemzetiségi képviselőnek, a parlamentben a közös bankra vonatkozólag tartott beszédének ama részét illetően, hogy a románok a jelenlegi politikai körülmények között a magyarokkal csakis a gazdasági téren találkozhatnak: felszólítja a román nemzeti párt komitóját, hogy nyilatkozzék az iránt, helyesli-e vagy sem dr. Mihalinak fennebbi kijelentését, amely ellenkezik a románok általános felfogásával, mert a magyarok gazdasági téren is elnyomják a románokat.

*

Az aradi *Romanul* február 10-iki száma, az Aradon 1911. február 16-ikán megtartandó román népgyűlés fontosságával foglalkozva, azt írja, hogy azon meg kell jelennie Arad, Békés és Csanád vármegye lelkes románjainak, mert a magyarországi románokra az igazságtalanságok és a szenvedések sötét éjsza-

kája nehezedik, mivel a románok jogai lábbal tiportatnak, mert a románok édes anyanyelvét kicsúfolják azok, akik a románokat uralják, mert a kormány a románokat mostoha fiainak tekintti. A nevezett lap majd azt írja, hogy az égbekiáltó igazságtalanságokat a románok nem fogják tovább tűrni, hanem e népgyűlésen vészkiáltásban törnek ki, amelyeknek el kell jutniok Ő Felsége füleihez is.

A *Tribuna* 1911. évi március 10-iki száma a Nagyszebenben, március 5-én megtartott román irodalmi matinével foglalkozva, amelyen nagy számban vettek volt részt a romániai költők és írók is, azt írja, hogy mentől nemzetibb és egységesebb egy nép kultúrája, a politikai harcokban annyival inkább erősödik a nemzeti elv. Ezt juttatja nekünk eszünkbe a nagyszebeni matiné, amelyen a romániaiak olyan magas irodalmi nyelvet használtak, amely mellett a miénk nagyon hátra maradt, éppen azért arra kell törekednünk, hogy a mi nyelvünket teljes összhangba hozzuk a romániaival, azaz tényleg meg kell teremteni az egységes nemzeti kultúrát, amely az egységet lesz hivatva megeremteni a politikai harcokban is. Ezért nálunk Magyarországon a románoknak megdönthetlen meggyőződésük ez: egyetlen egy kultúra, egyetlen egy politikai harc, egyetlen egy párt keretében. Óhajtandó volna, hogy a romániai írók és költők mennél gyakrabban jönnének hozzánk, mert ebből rendkívüli kulturális hasznunk volna, éppen így az is kívánatos volna, hogy a mi hazai román költőink és íróink — addig is, míg meg lesz az ambuláns szintársulat — járják be a románlakta vidékeket, hogy lássa népünk, nyelvünknek és kultúránknak a szépségét. Ez nagy lendületet adna a politikai küzdelmeknek is.

*

A *Romanul* 1911. évi március 10-iki száma ama szancsali román földművesekkel foglalkozva, akiket a dicsőszentmártoni törvényszék felmentett volt az izgatás vádja alól, mert a képviselő-választás előestéjén az „Ébredj román álmaidból” román nemzeti himnuszt énekelték, azt írja, hogy jóleső örömmel konstatálja, hogy most már az izgatók nemcsak a román intelligencia köréből kerülnek ki, amiként mondták volt azt a magyar politikusok, hanem a nép köréből is. Ma már a román parasztleányok és leányok is izgatók, mert az előbbieket román nemzeti színű övet, az utóbbiak pedig hajukban román nemzeti színű

szallagot hordanak. Ez mindannak a jele, — a nevezett lap szerint — hogy a román nép felébredt halálos álmából, ellenségei pedig megrémülve nézik azt a román subát, amely alatt a százados rabszolgaság fájdalmas súlya alatt vergődik a román lélek. Napról-napra több izgató lesz. Reményeink megerősödnek és vígan megyünk az új harcok elé, amelyeket elrablott jogaink visszaszerzéséért vívunk.

A *Tribuna* 1911. évi március 8-iki száma válaszol a *Telegraful Román-nak*, a gör. kel. érsekség orgánumának ama cikkére, amelyben az elégtételt követel a *Tribuná-tól* egyik cikkében foglalt ama kijelentéseért, hogy „a görög keleti egyházban nagy a korrupció, vagy pedig a szűkkörű bürokratizmus és nepotizmus uralkodik.” A *Tribuna* válaszképpen azt írja, hogy mihelyest a nagyszebeni főegyházmegyében meg fog szünni a korrupció és a nepotizmus, azonnal visszavonja amit irt, különben pedig mindenkben fenntartja.

A *Tribuna* ugyancsak ez a száma leírja az Astra és a nagyszebeni román nőegylet által március 5-én Nagyszebenben rendezett irodalmi matinét, amelyen a hazai román költők és írókon kívül a következő romániai költők és írók vettek részt: Gárleanu Emil, Pavelescu Cincinat, Theodorian Caton, Nanu Demeter, Moldovan Cornel, Eutimin Victor, Herz A. (Dinu Ramura), Mindru Athanas és a bukaresti román nemzeti színház egyik legkiválóbb tagja: Filotti Mária kisasszony. A matinét az érseki székesegyházban megtartott Istentisztelet előzte meg, amely után az összes költők és írók Metianu János érseknél tisztelegtek. A matiné délelőtt 11 órakor vette kezdetét, amelyen az összes jelen volt hazai és romániai költők és írók aktív részt vettek szabad előadásokkal, szavalatokkal és felolvasásokkal. Délben bankett volt a tiszteletükre, este pedig a román nőegylet román jelmezes bálját tartotta meg, amelyen a vidékről is igen sokan vettek részt.

A *Romanul* 1911. évi március 8-iki száma a *Tribuná-mk* a *Romanul* ellen intézett több kirohásaira válaszolva azt írja, hogy a *Tribuna* volt az, amely támadó cikkeivel meg akarta semmisíteni a románok politikai szolidaritását és magát a román nemzeti pártot. A román nemzeti komité elhatározta volt, hogy

a Tribuna kirohanásaira, orgánuma a Romanul nem fog reflektálni, miután azonban a Tribuna támadásai már minden tiszteséges határt átléptek, a Romanul ezentúl minden egyes támadására külön-külön fog válaszolni. Különben a Romanul eme cikkéből az tűnik ki, hogy a tribunisták támadásai onnan eredtek, hogy a román nemzeti-komité nem bizva Bocu Severnek, a Tribuna szerkesztőjének politikai megbízhatóságában, az 1910. évi választásokon, ha tényleg nem is utasította vissza, de a kullisszák mögött történtek után elejtette Bocunak Borosjenőben a tribunisták részéről való felléptetését.

*

A *Romanul* ugyancsak ez a száma a következőket írja:

A román nemzeti komité Kolozsváron, március 6-án megtartott konferenciája a Tribunát illetőleg, egyhangúlag a következő határozatot hozta:

„Ha dr. Oncu Miklós kijelenti, hogy elismerve a pártfegyelmet, a Tribuna ügyeit a nemzeti komité elbírálása alá bocsátja és ha dr. Oncu Miklós kijelenti, hogy a Tribuna vagyona nemzeti vagyon és mint olyant a nemzeti komité rendelkezésére bocsátja, amely egyedüli törvényes képviselője a román nemzeti pártnak, abban az esetben a részletek és a szükséges biztosítékok megállapítására, a nemzeti komité hajlandó kebeléből kiküldeni egy öttagú bizottságot, amelyben azonban nem fognak részt vehetni a komité ama tagjai, akik részt vettek volt a Tribuna körüli vitákban.”

Dr. Oncu Miklós eme határozat hallatára, a Tribuna „belső szabályrendeletére” hivatkozva, kijelentette, hogy ezt a határozatot illetőleg nem tehet semmi nyilatkozatot mindaddig, amíg nem értekezik a Tribuna igazgatóságának a többi tagjaival.

*

A *Tribuna* 1911. évi március 14-iki száma az aradi román felső leányiskolával foglalkozva, amely folytonos vita tárgyát képezi az iskolát alapító román nőegylet és az iskolát vezető aradi görög keleti román szentszék között, amelynek a védnöksége alatt áll az iskola, a következőket írja:

„Tudjuk jól, hogy minő szerepe van a nőnek az élet harcában, különösen egy üldözött népnél, mint a mienk, amelynél a generációk egész lelki nevelése az anyák kötelessége. Ezért olyan fontos nálunk a leány nemzeti nevelése, amelyet csakis a

saját iskoláinkban lehet elérni. Ilyen román nemzeti missziót van hivatva betölteni az aradi román felsőbb leányiskola is, amelynek helyére az aradi román nőegylet közel 200.000 korona összegyűjtött pénzből (amelyből 100.000 koronát Stroescu adott) egy díszes iskolát és egy azzal kapcsolatos leányinternátust akar építeni, de e tekintetben megegyezés közte és az aradi szent-székek között még nem jött létre”.

*

A *Gazeta Transilvaniei* 1911. évi március 14-iki száma azt írja, hogy a románok csak akkor kötnek békét a magyarokkal, ha a kormány elfogja fogadni teljességében a román nemzeti program szellemét.

A *Romanul* 1911. évi március 15-iki száma a Tribunával polemizálva, azt írja, hogy a politikában nem engedhető meg az, amit a *Tribuna* hirdet, azaz: hogy egy politikai párt keretében külön önálló tömörülések jogosultak. Ezzel szemben a *Tribuna* azt akarja igazolni, hogy a tribunistáknak a román nemzeti párt keretében való külön tömörülése jogosult. Addig azonban, amíg a *Iribuna*, illetve a köréje csoportosult tribunisták nem ismerik el a pártfegyelmet és nem vetik alá magukat a román nemzeti komiténak, addig a *Iribuna* nem képviselheti – a nevezett lap szerint – a román nemzeti pártot és annak komitéját.

*

A *Romanul* 1911. évi március 16-án megjelent száma a hazai román pénzüzetekkel foglalkozva azt írja, hogy ezeknek ha más érdekük nem volna, úgy már az is elég, hogy összegyűjtötték a román tőkét és hogy már eddig is mintegy 600 román bankhivatalnoknak adtak létet, akik a románságnak teljesen független elemei.

A *lelegtaful Román* 1911. évi március 16-án megjelent száma azt írja, hogy a nagyszebeni Lumina román pénzüzetet, amelynek célja a nagyszebeni görög keleti román főgyház-megye felekezeti iskoláinak a támogatása, alapszabályai értelmében erre a célra, az úgynevezett kulturális alapra, évenkénti tiszta jövedelmének 45%-át adja.

*

A *Tribuna* 1911. évi március 21-iki száma a hazai román pénzüzetekkel foglalkozva, azt írja, hogy azok kivétel nélkül

román nemzeti alapon létesítettek és mint ilyenek román nemzeti intézmények, de politikát soha sem űztek, hanem igen is anyagilag támogatták közgazdasági, társadalmi és kulturális konszolidálásunkat. A nevezett lap a román pénzintézetekkel szemben azt kifogásolja, hogy azok habár évenként tiszta jövedelmükből 100.000 koronát meghaladó összeget juttatnak román kulturális célokra, maradandó román nemzeti alapítványt eddig mégsem létesítettek. Kívánatos volna — a lap szerint — hogy a román pénzintézetek ezt az összeget bizonyos rendszer szerint osszák ki, pl. egy évben adják az Astrá-nak, másik évben adják a román iskoláknak és így tovább, de első sorban kötelességük a falusi szövetkezeteket támogatni.

*

A *Romanul* 1911. évi március 22-én közli, hogy a kolozsvári egyetem román hallgatóinak, a csernovitzi egyetem magyarországi román hallgatói, a következő sürgönyt menesztették:

„Inkább életeteket, mint nyelveteket adjátok oda”.

A csernovitzi „Junimea” ifjúsági egyesület pedig a következő sürgönyt küldte:

„Senki fiai! (így nevezte őket Stroescu, amidőn 10.000 koronát küldött nekik, hogy abból egy román könyvtárat létesítsenek. Fordító) Életetekkel védjétek meg a román nemzet legdrágább kincsét: az ősi nyelvet”.

A *Iransilvania*, a román irodalmi és közművelődési egyesület orgánumának II-ik száma közli, hogy az egyesület központi választmánya 1911. évi március 23-án megtartott ülésében a Szeben vármegyei kir. tanfelügyelő ama megkeresésére, hogy az egyesület által fenntartott nagyszebeni felső román leányiskolában a tantervnek megfelelőleg magyar énekek is taníttassanak, elhatározta, hogy a leányiskolában a magyar énekek között csakis a Kölcsey Himnusz-át fogják behozni.

*

A *Tribuna* 1911. évi június 10-iki számában Goga Qktávián folytatja cikksorozatát, amelyben válaszol a *Romanul* és dr. Vaida Sándor által kiadott füzetben foglalt vádakra.

Goga cikksorozatában a következő végeredményekre jut:

„A *Iribuna* semmiféle titkos összeköttetésben nem áll Mangrával, mert hiszen éppen a *Tribuna* végezte ki ezt a hite-

hagyott szerzetest. A Tribuna elleni vádak csak azt igazolják, hogy bizonyos körök türelmetlenek a tárgyilagos kritikákkal szemben, amelyeket a Tribuna gyakorol. A Tribuna egy szabad szószék, amely körül csoportosultak nem csak a kiválóbb erdélyi, hanem a jelesebb román írók is, hogy általa regenerálják a kulturális és politikai életünket. És ez által ez a lap, az ösz-szes románok lelki egységének visszhangja lett”.

*

A *Romanul* 1911. évi június 11-iki száma a pünkösdi ün-nepek jelentőségét elemezve, a többek között a következőket írja:

„A román nép szabadságáért küzdve, a szabadság elvéért küzdünk. El fog jönni az az idő, mert el kell jönnie, amidőn eme szerencsétlen ország összes népei meg fogják érteni sza-vunkat, amit a szabadságért emelünk.

Százados ellenségeinkkel szemben, akik a hazugság és a gonoszság szikláiból építették rabságunk várát, továbbra is har-colni fogunk. Nekünk csak is az írás és a szó fegyvere maradt meg és jól tudjuk, hogy sokan közülünk, akik magukra vállal-ták az apostolság terhét, vértanúkká lesznek, de előrehaladásunk érdekében még ezt az áldozatot is szívesen meghozzuk”.

Mocsonyi Sándor és Mangra Vazul.

A *Drapelul* 1911. évi június 10-iki száma Mangra Vazulra vonatkozólag becsmérő cikket közölt. Ebben többek között a következőket írja:

„A legnagyobb frivolitást akkor követte el Mangra, amikor munkapárti programmal való fellépését ama bizalmas konferencia eredményének tüntette fel, amely 1894-ben Aradon az ő lakásán volt megtartva, amelyen Mocsonyi Sándor is részt vett.

Azon a konferencián nem mondotta Mocsonyi, hogy tör-vényesnek és alkotmányosnak kell elismerni a magyar faji álla-potokat, Mocsonyi csak azt mondotta, hogy „fenntartás nélkül kell elismerni Erdélynek Magyarországgal való egyesülését.”

Ezt nagyon jól tudja Mangra, mert hiszen éppen ő tá-madta ezért a leghevesebben Mocsonyit.

Sokan csodálkozni fognak azon, hogy Mocsonyi részt vett a Mangra lakásán tartott bizalmas konferencián. Tény, hogy Mocsonyi 1894 október 14. és 15-én elnökölt a Mangra lakásán megtartott bizalmas konferencián. Ezt a konferenciát az 1894-iki szeptember hó 29-én megtartott bizalmas konferencia által ki-

küldött 14 tagból álló bizottság tartotta abból a célból, hogy miként lehetne megnyerni Mocsonyit a pártvezetésre.

Ennek a következő története van:

A memorandum után — 1892-ben — két táborra és pedig: a memorandisták és az antimemorandisták táborára oszlottunk.

A memorandum per tárgyalásakor 1894-ben az antimemorandisták magukra vállalták, hogy a kolozsvári esküdszék előtt védelmezni fogják a memorandistákat, hogy ezáltal az üldöztek középette ezzel is jelét adják a nemzeti szolidaritásnak.

Mikor a komitét 1894-ben bezárták, helyette egy helyettes-komité működött, amelynek Mangra is tagja volt.

Az általános óhaj volt, hogy Mocsonyi vegye kezébe a komitét vezetését. Mocsonyi csak hosszas rábeszélések után volt hajlandó bizonyos feltételek mellett vállalni a komitét, illetve a párt vezetését. Ezek azok a híres „kiskapusi pontok”, amelyeknek az indokolását csak az idők teszik érthetőkké. A következők igazolták, hogy Mocsonyinak volt igaza.

Ahogy megkezdték a tárgyalást, Bukarestből megkezdődtek az intrikák is és mielőtt a tárgyalások befejeződtek volna, Nagyszebenbe 1894. november 28-ára sebbel-lobbal nemzeti konferenciát hívtak össze, amely ellen írta volt Mocsonyi: „A sietség elrontja a dolgot” feliratú cikkét.

A dolog azzal végződött, hogy a harc megindult Mocsonyi és hivei ellen, akiket azzal vádoltak, hogy „a romániai konzervatív kormány” szolgálatában állanak, amely a románokat a magyar kormány karjaiba akarja juttatni.

Ebben az ügyben azután nagy hírlapi polémia kezdődött, amelyben részt vett Mangra is, aki a nagyszebeni *Tribuna-ban* három cikksorozatot írt.

Idézni fogunk Mangra Írásából, hogy lássák ki volt a mai Mangra 1894-ben.

„A komitét bezáratása után én és dr. Popoviciu György (a lugosi esperes) voltunk kiküldve, hogy tárgyaljunk Mocsonyi Sándorral. Az első tárgyalások Nagyszebenben voltak. Azután Kiskapuson, a vonat elindulásáig Mocsonyi feltételeit papírra vettem, amelyeket dr. Popoviciu jelenlétében felolvastam Mocsonyinak.

Mocsonyi nézetei a következők voltak:

1. A politikai harcnak törvényes és szigorú alkotmányos alapon, a nemzeti program alapján való tovább folytatása,

2. Nemzeti politika követése, amelynek minden külbefolyástól mentesnek kell lennie.

3. Megváltoztatni a politikai harc taktikáját és szellemét, anélkül, hogy dezavualtassék a komité eddigi iránya és aktivitása.

Ha a kompetens faktorok elfogadják Mocsonyi eme óhajait, úgy Mocsonyi részt fog venni a mi bizalmas pártkonferenciánkon.

Ezeket a pontokat azonban nem fogadták el, mert a román nemzeti párt addig is törvényes és alkotmányos alapon állott és nem engedte magát külbefolyásoktól vezetetni, a taktikát és szellemet sem változtatja meg, mert azzal a becsukott komitét dezavualná.

Ezek után Aradon, szeptember 29-én egy bizalmas konferenciát tartottak, amelyen egy 14 tagból álló bizottságot választottak a politikai helyzet tanulmányozása céljából. Eme bizottság Aradon 1894. október 14-én ült össze nálam, amelyen részt vett Mocsonyi is bizalmi embereivel. A tárgyalások eredménytelenek maradtak”.

Mangra 1894-ben is egyoldalúlag adta elő a dolgokat, hogy Mocsonyi ellen aknázhassa ki ezeket.

Ezek után tehát nagy merészség kell ahhoz, hogy Mangra azt a román nemzeti pártot támadja, azokért a nézetekért, amiket éppen Mangra erőszakolt a pártba, amely – fájdalom - bizalmával tüntette ki Mangrát.

Ilyet csakis egy Mangra tehet!”

*

A román nemzeti párt népgyűlései 1911. évben.

Köztudomású, hogy gróf Khuen-Héderváry Károly, aki 1910. év elején vette át Magyarország kormányzását, az elrendelendő választások előtt megegyezést keresett a Román Nemzeti Párttal is. Miután atyám útján tájékozást szerzett a krassó-szörényi helyzetről, én nyertem megbízást, hogy a Nemzeti Párt idevaló vezetőivel a választásokat illetően tárgyalásokat folytassak. Érintkezésbe léptem tehát dr. Dobrin Györggyel, dr. Branisce Valérel, Petroviciu Istvánnal, Popoviciu Györggyel, dr. Valean Auréllal és a pártnak még néhány előkelőségével, akikkel dr. Dobrin lakásán több ízben tárgyaltam. A kormánytól nyert felhatalmazás alapján a következő ajánlatot tettem ezen vezéregyéniségeknek, akik közül nem egy, nemcsak a vármegyei, de az országos pártnak is legkomolyabb tényezői közé tartozott: A Krassó-

Szörény vármegyei hét kerület közül jusson a Román Nemzeti Pártnak ellenjelölt nélkül a nagyzorlenci és a románboksáni, viszont a Nemzeti Munkapártnak román nemzetipát ti ellenjelölt nélkül a lugosi és a facsádi mandátum. A szászkaik kerületben egyhangúan nyeri el mandátumát br. Duka Géza, akinek megválasztását a Nemzeti Párt is kívánta, de aki a Nemzeti Munkapárt programja alapján óhajtott a képviselőházba jutni. A karánsebesi kerületben a Nemzeti Munkapárt Burdia Szilárdot, az oravicaiban pedig Siegescu Józsefet lépteti fel, ezek ellen azonban a Román Nemzeti Párt is jelöltet állíthat és így csakis ebben a két kerületben lenne választási harc. A Nemzeti Párt vezéregyéniségei elvileg nem zárkóztak el a megegyezés elől, a maguk részére követelték azonban akár a boksáni, akár a zorlenci mandátum helyett a lugosit. Tekintettel azonban arra, hogy a lugosi kerületben a román választók az összes választóknak csak 40%-át tették, tekintve továbbá, hogy Lúgos város nagy intelligenciájú magyarsága szinte árulásnak vehette volna, ha a megalakult kormány még jelöltet sem ad részére, a tárgyalások ezen kívánalomért megszakadtak.

Ez a példa is mutatja, hogy a Román Nemzeti Pártnak az 1910. évi választásoknál szenvedett vereségét részben az is okozta, hogy szinte lehetetlen kívánalmak teljesítését óhajtotta a kormánytól.

Az a nagyfokú elkeseredés tehát, amely ezt követőleg a Nemzeti Pártnak mutatkozott saját vezetőivel szemben is, érthető volt.

Ez az elkeseredett hangulat különösen az 1911. év folyamán nyert kifejezést igen számos népgyűlésen. Viszont, hogy a kormányrendszer mégsem volt olyan elnyomó, mint ahogy azt hirdetni szerették, igazolják éppen az engedélyezett népgyűlések, az azokon használt hang, a meghozott határozatok és az, hogy ezeken a gyűléseken milyen tekintélyes számmal vettek részt lelkészek és tanfériak.

Az 1911. év folyamán február 16-án Aradon, május 7-én Egresen (Torontál vm.), június 15-én Lúgoson, június 25-én Szászvároson, július 9-én Jablaniczán (Krassó-Szörény vm.), július 12-én Bozovicson (Krassó-Szörény vm.), augusztus 19-én Haczezen, szeptember 17-én Buttyinban (Arad vm.), október 10-én Temesváron, október 15-én Marosludason (Torda-Aranyos vm.), október 22-én Béliczen (Temes vm.), október 26-án

Brassóban, október 26-án Szinerváralján, október 29-én Nagyköveresen (Temes vm.), november 5-én Nagykomlóson (Torontál vm.), november 8-án Szilágysomlyón, november 24-én Dicső-szentmártonon tartott a Román Nemzeti Párt népgyűlést.

Hogy képét adjuk, miszerint ezen pártpolitikai mozgalmakban a részben államsegélyes lelkészek és tanítók mily mértékben vettek részt, felsoroljuk azok neveit is, akik az Aradon és Brassóban megtartott gyűléseken megjelentek: Aradon jelen voltak: Ciorogariu Román protoszinosek, az aradi szeminárium igazgatója, Lucuta Mihály világosi gör. kel. román esperes, Opreanu Ferenc megválasztott buttyini gör. kel. román esperes, Lázár Cornél nagyhalmágyi gör. kel. román esperes, dr. Ciuhandu György esperes, az aradi szentszék iskolai előadó ülnöke, Givulescu Prokop radnai gör. kel. román esperes, dr. Suciú Justin ierodiakonus, az aradi teológia tanára, Lázár Cornél diakonus, az aradi szentszék hivatalnok, Manóila Frabricius lippai gör. kel. román esperes, Pantos V. gyulavarsándi gör. kel. román plébános, Petrovici György nagy-péli gör. kel. román plébános, Vuculescu solymosi gör. kel. román plébános, Vatan Romulus gyoroki román plébános, lancu Aurél zarándi, Pap Cornél váradi gör. kel. román plébánosok, Joldea Eneasz nagyhalmágyi gör. kel. román diakonus és tanító, Teaha Sándor leászai gör. kel. plébános, Florea Sándor dumbrávi gör. kel. plébános, Juga Lőrincz magulicsai gör. kel. román plébános, Sarac János fényesi, Miián Zahariás déznai gör. kel. román plébánosok, Braja György aradgáji gör. kel. román adminisztrátor, Montia Iusztin sikulai gör. kel. román plébános, Felnecan Pál szabadhelyi gör. kel. román plébános, Terebent Traján galsai gör. kel. román lelkész, Vancu Péter magyarádi gör. kel. román tanító, Simea Demeter ószentannai, Laza Tivadar keréki, Nicoara Mihály tornyai, Grofsoreanu Gyula galsai, Boariu Demeter nadabi, Popovici György aradi, Popovici Demeter aradi, Cherechean P. lázi, Vidu Mihály nagyhalmágyi, Polar Demeter kovaszinesi gör. kel. román tanítók.

Brassóban a népgyűlés összehívói között a következő lelkészek vannak: Dr. Saftu Vazul brassói gör. kel. román lelkész, Stefan Vazul brassói gör. kel. román plébános, Priscu János brassói gör. kel. román plébános, Macsimilián József ó-brassói gör. kel. plébános, Hamsea János brassópácai gör. kel. plébános, Macsimilián János brassói-méheskerti gör.

kel. lelkész, Schiopu János krizbai gör. kel. lelkész, Greceall Demeter hermányi gör. kel. román plébános, Macrusan Sándor szászmegyeri gör. kel. román plébános, Ludu György kerpenyesti gör. kel. román plébános, Giurgiu Tamás pürkerecsi gör. kel. román plébános, Fulea György veresmarti gör. kel. román plébános, Nanu János szentpéteri gör. kel. román plébános, Popea Viktor hosszufalui gör. kel. román plébános, Popovici Zenobius hosszufalui gör. kel. román plébános, Comanescu József feketehalomi gör. kel. román plébános, Comanescu József vidombáki gör. kel. román plébános, Proca Constantin rozsnói gör. kel. román plébános, Debu János vulkányi gör. kel. román plébános, Creitariu Filip brassói-apácai gör. kel. román plébános, Broju János brassó-derestyei gör. kel. román plébános, Samtion Octavian csernátfalvi gör. kel. román segédlelkész, Micu József földvári gör. kel. román plébános, Pascu János turkosi lelkész, Manola Demeter tatrangi gör. kel. román plébános.

Az Aradon 1911. évi febiuár hó 16-án megtartott román népgyűlés a következő határozatot hozta:

„Arad, Csanád és Békés vármegyéknek román népe és román választói megállapítják, hogy az 1867-ben inaugurált kormányrendszer ma is változatlanul fenntartja azt a romboló politikai irányt, amely a faj- és az osztályuralomra támaszkodva, béklyóba veri ennek az országnak igazi erejét és különösen lehetetlenné teszi a román nép politikai érvényesülését, gazdasági, kulturális fejlődését. Fájdalommal konstatálják, hogy az ország kormánya nemcsak figyelmen kívül hagyja a román nép érintetlen jogait, hanem figyelmen kívül hagyja a román nép nyelvének legegységesebb jogait és népszokásait is.

A leghatározottabban tiltakoznak eme állapotok ellen és követelik a román nép nemzeti jogainak a tiszteletben tartását; követelik a román földművelés gazdasági érdekeinek az istápolását és teljes erélyükkel követelik, hogy az ország kormányzásába, abban a mértékben folyhassanak be, amilyen mértékben járul a román nép pénz- és véráldozattal az állam fenntartásához és a monarchia hatalmának emeléséhez.

Követelik az általános, egyenlő, titkos és községenkénti gyakorlandó, minden megszorítás nélküli választói jog haladéktalan behozatalát és a választókerületeknek igazságos és nemzetiségi területek szerint való beosztását. Tiltakoznak azon tö-

rekvés ellen, hogy ezt a kérdést, amelynek megoldásától függ az ország demokratikus fejlődése, levegyék a napirendről.

Az úgynevezett nemzetiségi békét illetőleg, amely felmerült volt a legutóbbi időkben, a gyűlés meglepéssel veszi tudomásul, hogy találkoznak már olyan magyar államférfiak is, akik elismerik, hogy a nemzetiségi kérdés ma a legéletbevágóbb fontosságú kérdése Magyarországnak és hogy ennek szerencsés megoldásától függ Magyarország jövője. Sajnálja azonban, hogy eddig egyetlen kormányzati tény sem igazolta, hogy az ország politikai fejlődésében valóban elérkeztünk ama rég óhajtott pont-hoz, amikor tények bizonyíthatnák, hogy az állam vezetőférfiai át vannak hatva annak igazságától, hogy a magyarországi nemzetiségi kérdés igazságos és kielégítő és így egyedül lehetséges megoldása, nem a faj kizárólagosság szerencsétlen szellemétől áthatott szupremácia alapján, hanem csakis az őszinte béke és az igazi nemzeti szabadság szellemében, jogon és igazságon, kölcsönös tiszteleten és bizalmon megalapozva eszközölhető.

A gyűlés ragaszkodását fejezi ki a román nemzeti párt programjához és ama harcban, amely hivatva van győzelemre juttatni eme párt programját, teljes bizalommal viseltetik a román nemzeti párt központi bizottsága iránt”.

A többi népgyűlés is ehhez hasonló határozatokat hozott és csak a felszólalók bíráló hangja volt hol nyugodtabb, hol érdesebb, sőt néhol majdnem lázító.

Egy húsvéti cikk.

A *Poporul Român* 1911. évi április 23-iki száma a húsvéti ünnepekről elmélkedve, a többek között a következőket írja:

„Szent igazság az, hogy nekünk románoknak jogunk van egyházunkban, hitünkben, nyelvünkkel élni, valamint ahhoz is jogunk van, hogy nemzeti nyelvünkön művelődjünk. Hogy gyermekeinket magyar nyelvre is megtanítsuk-e vagy sem, az a szülők dolga és joga. Egyetlenegy népnek sincs ahhoz joga, hogy nyelvét más népre erőszakolja. Az államnak pedig kötelessége arról gondoskodni, hogy az államot fenntartó népek háborítatlanul használhassák a köz- és a magán életben jogukat és nyelvüket. És most mondjátok meg román testvéreim, hogy állunk mi e tekintetben Magyarországon? Valamennyien azt fogjátok mondani, hogy sehoggy sem! Borzasztó módon szenvedünk, mert nincs részünk igazságban és jogban! De hát

hogyan, hiszen az ország sorsa a polgárok kezében van!? Nem akarunk nektek e szent ünnepen szemrehányásokat tenni, de annyit mégis megmondunk, hogy jogokat, jólétet, nemzeti kultúrát nem koldulni kell, azokat ki kell vívni, ha másképpen nem hát még életünk árán is. Ti is, leigázott román testvéreim, senki gyermekei, ti is úgy szenvedtek már két ezer év óta, mint Krisztus, ti azonban még nem ismeritek a feltámadást, csak a szenvedések nagypéntekét. Van azonban bennünk még valami, ami reményt nyújt nekünk! Ez pedig az az életerő, amely bennünk szunnyad, azt kell folyton táplálnunk, mert az fogja meghozni számunkra a feltámadást. Ti még mindig alusztok, pedig láthatjátok, hogy templomainkat és iskoláinkat kicsúfolják, nyelvünket béklyóba verik. Hát még mindig halotti álmaitokat alusszátok? Meddig?”

Egy pünkösdi cikk.

A *Tribuna* 1911. június 11-iki száma a pünkösdi ünnepek jelentősége felett elmélkedve, a többek között a következőket írja:

„Vájjon a mi országunk kormányzása nem-e olyan bűnös, mint a minő volt a pogányok kormányzási módja, amidőn népünk gyenge csemetéit természetellenes fejlődésre kényszeríti, ami ellentétben van magával az isteni törvénnyel is? Amidőn csökkenteni akarja nyelvünk és nemzetünk iránti szeretetünket azzal ámíttatja magát, hogy azt a szeretetet egy olyan parancsolt szeretettel fogja helyettesíttetni, amely nem a mi anyánké és szüleinké, amidőn a népoktatásból még ama férfaink emlékét is kiűzte, akiknek tetteiből lelkesedést tudnának meríteni a román növendékek.

Amidőn a gyermekek ártatlan lelkét arra kényszerítik, hogy erőszakkal imádjanak idegen alakokat, amiként kényszerítették volt a pogány királyok az első keresztényeket, hogy bálványaitkat imádják; amikor bűnös merészségük odáig megy, hogy gyermekeinktől azt követelik, hogy idegen nyelven tanulják hitvallásukat, hogy idegen nyelven imádják az Istent; vájjon dicssőséget fog-e szerezni az ország kormányzása az által, hogy minket „hazaárulók”-nak bélyegez azért, mert nem akarunk idegen bálványokat imádni és mert inkább isteni, mint emberi törvényekre hallgatva, halálig ragaszkodunk nyelvünkhöz és nemzetünkhöz?

Tekintve azonban azokat a harcokat, amik már egy fél év óta dúlnak román vezető férfiaink között, fájdalommal kell konsta-

tálnunk, hogy nemcsak a külső, de a belső szabadságunk is hiányzik. Elsősorban tehát meg kell szerezniünk belső szabadságunkat és csak akkor fogunk sikerrel harcolhatni külső szabadságunkért. E célból tehát valamennyiünknek egynek kell lenniünk a testvéri szeretetben”.

Így is írhattak.

A *Romanul* 1911. évi április hó 7-iki népies száma „A mi nemzetünk” feliratú cikkében, a többek között, a következőket írja:

„Szegény nemzetünk! A román nemzet, amely már két ezer éve lakik a vitéz dákok földjén, amelyet vérrel és verejtékkel hódított meg, a világ összes nemzetei között a legszerencsétlenebb; éppen arra az útra vetette a sors, amelyen át kellett haladniuk a világ összes vad népeinek, amelyek letépték ágait és elrabolták tőle gyümölcsseit, amelyeket azután ők élveztek.

Úgy látszik, hogy csak a mi számunkra nem kel fel a szabadság napja. nyelvünket kicsúfolják és azt minden erővel el akarják tőlünk rabolni. Idegen hang hallatszik iskoláinkban, ma-holnap még az Istenhez sem fohászkozhatunk édes nyelvünkön. Miért üldöznek bennünket? A csendőrök miért ontják vérünket és miért rabolják el templomainkból a könyveket, miért viszik el szemünk előtt a világosságot, azért hogy rabságban és szegénységben sínylődjünk és hogy az idegenek puha és meleg fészket rakhassanak eme sorsüldözött nemzet ágai között?

Táncainkat betiltják, viseletünket kicsúfolják, ami igazságtalanság csak van, azt mind elkövetik velünk szemben. Számunkra azonban sehol sincs vigasz. A mi népünk számára siralom völgy ez a szerencsétlen ország.

És amidőn eme szomorú sorsra gondolok, nem másokban, hanem magunkban látom a hibát. Az idegen rabol tőlünk, mert mi akarjuk hogy raboljon. Nem adnak jogot, mert mi nem vívjuk ki jogainkat. Kicsúfolnak bennünket, mert engedjük magunkat kicsúfoltatni. Az olaszok most ünnepelték magasztos jubileumát annak, hogy kis elszórt országaikból egy egységes, egy nagy és egy boldog Itáliát teremtettek.

Akarjunk mi is és sikerülni fog! A mi akaratunk azonban gyenge és erőnk is gyenge. Te drága román nép, fiaid eltévednek a halálos ellenség táborába és sok éhenkórász egy darab penészes kenyérért eladja jogait. Te pedig gyenge és elhagyott vagy. Sokan vannak, akik szegénységdet és gyenge-

segédet a külső ellenségeid támogatása mellett, arra használják fel, hogy meggazdagodjanak és megerősödjenek.

Csak te magad tudod megváltani magadat. Egyesüljetek gondolatokban és érzelmekben. Csak a tömörülésben, az egységben van a megváltás. Elérkezett az az idő, amidőn gyűlöletet kell hirdetnünk mindazok ellen, akik nem hallgatnak harci riadónkra.

Nekünk — amint ezt egy öreg román paraszt mondta nekem — az iskoláink hiányzanak. A román nem tudja, hogy milyen értékes reá nézve a román iskola, szívesen fogadja az állami iskolát, amelyben a tanító egy idegen nyelvvel butítja a gyermekeket.

Ez az öreg paraszt azt is mondta, hát hiszen Mangra is eladta magát a magyaroknak.

Ez az! Az, aki elveszti reményét, az megérdemli a rab-szolgaságot. Népünket fel kell ébreszteni és valamennyiünket egy nagy és legyőzhető táborba kell láncolnunk, valamennyi erőnket egyesíteni kell arra a nagy harcra, amire yet szerencsétlen nemzetünk felszabadítása céljából viselnünk kell. E érkezett annak az ideje, hogy az összes harcoló katonáinkat egy táborba sorakoztassuk és hogy gyűlöletet hirdessünk mindazok ellen, akik nem hallgatnak harci riadónkra”.

„A román írók egylete” által 1911 április végén rendezett „irodalmi estély”.

1911. év folyamán a román írók és költők, a romániai írók és költők közreműködésével és a „Kulturliga”, az „Astra” és a „Román színház szerzési alap” anyagi támogatásával: „irodalmi estélyek” címen propagálták a román kultúrát és nemzeti intranzigenciát.

Az első ilyen estélyt március 5-én tartották meg Nagyszebenben, amelyen több romániai író és költő működött közre, a másodikat április 29. és 30-án Aradon. Az utóbbinál az utazási program az utolsó napon megváltozott, úgy hogy a romániaiak délelőtt, az idevalók délután érkeztek. A nagyobb állomásoknál a román közönség várta őket és hozzájuk csatlakozott. Az előre hirdetve volt radnai fogadtatás azonban elmaradt. De már Aradon nagy volt a tolongás.

Dr. Oncu, volt országgyűlési képviselő, a „Victoria” bank igazgatója és mások az állomásnál voltak. Dr. Oncu így fogadta az

írókat: „Kérlek benneteket, minnél több magot szórjatok a román kultúra csírázása céljából, a román nép önébredéséhez szükséges szikrát lelketekből szakítsátok és dolgozzatok, amíg mécsetek ki nem alszik”.

Goga Oktávián felelt: „Ahol ellenségünk legerősebb és legközelebb hozzánk, ott legnagyobb a veszedelem. Mi látjuk ellenségünket és érezzük mérges nyilait, azért jöttünk szembe szállni, hogy egyesült erővel legyőzhessük”.

Az ismerkedési estélyen a „Fehér kereszt”-ben várakozáson felül sokan voltak. Romániából: Pavelescu író, ügyész; Gârleanu, Nanu, Moldovanu, Ramură (Hertz), Stamatiad és Eftimiu. Idevalók voltak: Goga, Agârbiceanu, Dr. Lupas, Osvadă, Maior, Bornemisa, Tulbure stb. Mint hallgató közönség megjelentek: a környékbeli intelligencia, különösen papok, tanítók és a többek között: a brádi gör. kel. tornán gimnázium tanárai családjaikkal együtt, kivéve dr. Oprisa-t. A nők sem hiányoztak. Közöttük volt: özv. Vulcan Józsefné. Goga türelmetlenkedett. Bántotta, hogy az Aradon megjelenő *Romanul* napilap vezetői nincsenek jelen. Hozzáfogott és az említett lapban ellene és a romániai írók ellen megjelent támadásokra, a romániaiak nevében nyilatkozatot irt, amelyet azok aláírtak és amely meg is jelent a *Tribuna-ban*. Tartalma az, hogy „visszautasítják ama gyanút, mintha őket személyes érdekek hozták volna Aradra. Jövetelük a román nép nemzeti és kulturális újjáébredését célozza”.

Ezen nyilatkozatot Gârleanu olvasta fel. A jelenlevők pedig éljeneztek és tapsoltak. Miután a hosszú út fáradalmi megviselték őket, az írók visszavonultak, a társaság eloszlott.

Április hó 30-ikán a templomban maga a püspök celebrált nagy asszisztenciával. Megjelentek a zsinati tagok, mely e napon vette kezdetét, az írók és igen nagyszámú közönség.

Mise után mindannyian a szemináriumba siettek, hogy meghallgassák a püspök megnyitó beszédét.

Popp János püspök megnyitó beszédében, többek között a román felekezeti jellegű iskolák sorsáról is tett említést. A tanítóknak és papoknak eddigi helyes szellemben kifejtett működését dicséri, megtámadván egyszersmind a volt kormány magyarosító törekvését és a papok és tanítók elleni üldözését. A jelenlegi kormányról, különösen a kultuszminiszterről kedvezően nyilatkozott.

Délben a „Fehér kereszt” szálloda télikertjében, mely zsu-

folásig megtelt, bankett volt, mely több mint 3 óra hosszat tartott.

Ezen dr. Oncu az írókat élteti és a többek között ezt mondja:

„Örvendek, hogy elérhettem ezt a mai nagy ünnepnapot. Önöknek körünkbe való jövedele azt bizonyítja, hogy nem hagyunk bennünket elpusztulni. Önöknek érdeklődése és bátorítása, a minden téren való harcunkban, csak megerősít és lelkesít minket. És ideáljaink megtestesülése immár nincsen messze. Az idő hallgat és múlik, s azzal a mi türelmünk is; elvégre szenvedéseink is egyszer már meg fognak szünni”.

Pavelescu (constantai ügyész) a román írók nevében megköszönte az üdvözlést és a többek között ezeket mondotta:

„Kevesen jöttünk, de sok melegséget hoztunk szívünkben. És elhoztuk testvéreink üdvözlését, akik testileg akadályozva voltak az eljövételben, de lelkük itten van. Érezzük lelketek dobbanását és így megkettőzött erővel jövünk segítségtekre, hogy növeljük tetterötöket abban a nagy harcban, amelyet folytattok. Fájdalmaitokat érezzük, panaszaitokat halljuk és azért vagyunk itten, hogy vigasztaljunk benneteket és hogy megalapozzuk a túli testvérekkel való összeköttetést, hogy ilyenképpen elérhessük célunkat: az össze a románok egyesítését, egyelőre kulturailag, később azonban ... a jó Isten is gondoskodik rólunk”.

Goga Oktávián, az „Astra” titkára, aki ezt az összejövételt rendezte, a többek között -a következőket mondotta:

„Császárok dédunokái szegény jobbágyok lettek és keservesen el lettek nyomva. Ősi földjüket kinek részére művelik? Az ellenség számára! És ti vezető férfiak, papok, tanítók, ti a göröngyös szőlőt művelitek. Nem töröttök vezérlő rangokkal, amint azt mások teszik, anélkül, hogy dolgoznának (ez alatt a román nemzeti komitét tagjait értette.) Szegény törődött népetek nyelve és vallása az örökségtek, tehát dolgozzatok; magas hivatásotokhoz méltók vagytok”.

Hosszas éljenzés és tapsolás. Bocu (a *Tribuna* szerkesztője) és többen felálltak és a „Desteaptă-te române”-t énekelték.

Ciorogariu, az aradi szeminárium igazgatója felelt Gogának és beszélt a papok és tanítók nevében és pedig:

„A lelkészek és tanítók ismerik hivatásukat. Szeretett Gogánknak ezekhez, a nemzetnek úgynevezett hamupipókéihez

— úgy ma, mint annyiszor hírlapok útján és mindenhol — intézett szavai, csak fokozni fogja ambíciójukat apostoli szép munkájukban. Önnek elismerő szavai következtében ambiciónálva, a mai tövises útjuk dacára, hivatásuk könnyű lesz és minden üldöztetés ellenére azon lesznek, hogy a mi — az összes románok ideálját megvalósíthassák”.

Beszéltek még azután: Gârleanu, aki a román nőket köszöntötte fel; dr. Dragomir fiatal tanár pedig a legfiatalabb öregeket: dr. Oncu-t és Ciorogariu-t éltette.

Délután 5 órakor volt a szemináriumi ifjúság olvasókörenek díszülése. A szemináriumi ifjúság olvasóköre minden évben Tamás vasárnapján, a zsinat megnyitása alkalmából díszülést rendez, amelyen jelen szoktak lenni: a püspök, a zsinati tagok és nagy közönség. Most az írók és költők is részt vettek. Műsoruk: éneklés, előadás és szavalás. Hogy milyen szellemben neveli Ciorogariu mint igazgató és a tanárok a szemináriumi ifjúságot, a jövő papjait és tanítóit, az programjuk utolsó pontjából is kitűnik: „Mars” (induló) a címe; csatáról, ágyúról, fegyverről, Mihály vajdáról, moldvai Istvánról, Trajanus császárról, mint ősről, ellenségük feletti győzelemről énekelnek. Az induló Costescu bukaresti zeneakadémiai tanár szerzeménye és nem mint nyomtatvány, hanem mint ké/irat került hazánkba, éppen úgy, mint száz meg száz más, ilyen tartalmú dalok, melyeket a román dalárdák koncertek alkalmával énekelni szoktak.

Ezután a „Fehér kereszt” szálloda táncterme és karzata este 8 órára teljesen megtelt.

Az írók a részükre felállított emelvényen foglaltak helyet. Az asztalon egy hatalmas babérkoszorú feküdt, hosszú, széles, román nemzeti színű (piros-sárga-kék) szalaggal, melyen a következő arany betűkből álló felirat volt: „Omagiu scriitorilor romani” (Hódolat a román íróknak.)

Az estély a következőképpen folyt le:

1. Pavelescu: lírai verseket olvasott fel.
2. Goga: Noi (copii ai suferintii), Dăscălița, Un om, Coșasul (vei così tu numai iarba?), Oltul című verseket olvasta. Ezen verseit a bukaresti román akadémia 10.000 lej jutalomban részesítette. Tartalmuk tendenciózus.
3. Gârleanu: Trandafirul, Turculet; rövid novellák.
4. Nanu: Din tine mântuirea; Krisztusról, vallásos.
5. Moldovanu: Mănăstirea Putna; történelmi.

6. Agârbiceanu: Pepeleaga; novella.

7. Ramură (Herz): Învins, Răvas de nuntă, Povată; erotikus.

8. Stamatiad: Apus de toamnă, Pe etageră roză; leíró.

9. Eftimiu: Recitált: „Însira-te Márgarite” című színdarabjából.

10. Pavelescu másodszer: Epigramokat olvasott és ezzel az irodalmi estély véget ért.

Az estély befejeztével vacsorához ültek. Itt Pavelescu és dr. Lupas beszéltek Gogáról. Pavelescu, az Eminescunak felállítandó mellszobor körül szerzett érdemeit magasztalta. A közönség lelkesült s így megragadván az alkalmat, gyűjtést rendeztek, amelynek eredménye 1000 korona körül volt.

Dr. Lupas szintén Gogáról beszélt. Dicshimnuszokat zengett Gogáról, mondván: „Körülbelül 10 éve figyelemmel kísérem nemzeti és kulturális működését. És meggyőződtem, hogy neki jutott itt Erdélyben az oroszlánrész, népünk nemzeti és kulturális felébresztése körül. A „Versek” című verseit – amelyeket a bukaresti román akadémia jutalomdíjban is részesített – ha olvassuk, még azon esetben is meggyűlünk, ha félig már megmagyarosodott is lelkünk”. (Éljenzés, taps.)

A táncmulatságon, mint rendesen, nagyon sokan voltak román jelmezben és valamennyien ott díszelgett a román nemzeti színű szalag.

*

A *Tribuna* 1911. évi május 3-iki száma az Aradon, a romániai és a magyarországi román írók által 1911. évi április hó 30-án megtartott irodalmi estélyre vonatkozólag, a többek között, a következőket írta:

„A nemzeti jellegből való kivetköztetési harc, első sorban is kulturális harc, amelynek az a célja, hogy egy nép lelkéből a nemzeti kultúrát kiküszöböljék és azt egy idegen kultúrával pótolják, amelynek végcélja, hogy az illető nép teljesen elveszítse nemzeti mivoltát. Mi, nemzetünknek csak úgy tehetünk szolgálatot, ha a magyar kultúrát gyengítjük és azt a román kultúrával helyettesítjük. Eme célnak semmi sem használt anynyira, mint a romániai íróknak Aradra való jövelete. A román írók a román kultúrának a határát majdnem egészen a Tiszáig tolták ki. A román kultúra és irodalom terjeszkedésének a természetes területe nem esik össze Románia határával. Az ő szes román vidékeken, ahol románul beszélnek, annak mindenütt

létjogosultsága van. Ennek dacára a román terület egy jelentékeny része ma még idegen a román kulturális étellel szemben. Bukovinában a német kultúra versenyez a román kultúrával, Magyarország egyes vidékein is ugyanez a helyzet, míg más vidékeken egyedül a magyar kultúra dominál a román értelmiség korében. Beszarábiában az orosz kultúra majdnem eloroszosította már az oda való románokat. Macedóniában és Szerbiában pedig a románoknak erős harcot kell vívniok a görög, illetve a szerb kultúrával szemben.

A román írók kötelessége megszüntetni ezt az állapotot. Ezeket a parlagon maradt vagy kiaknázott területeket vissza kell hódítani és mint ilyeneket a román kultúra mai területéhez kell kapcsolni. Annak a területnek a határát a Nisztertől a Tiszáig kell kitolni. A midőn ez a békés hódító háború véget fog érni, akkor vérontás nélkül megvalósul Dákó-Románia eszméje. A nélkül, hogy megváltoznának Románia politikai határai, annak kulturális határai a mainál kétszer nagyobb területet fognak magukban foglalni. Ez a kulturális egység értelme, amely biztosítani fogja a nemzeti egységet is. A romániai írók hódító utat tettek eme vidékeken. Románia meghódításunkra nem hadsereget és ágyukat, hanem lantosokat küldött. Azt lehet mondani, hogy három napig, – amíg a romániai írók köztünk voltak, – ha nem is Romániában, de mindenesetre egy román világban éltünk. Ezt fogják megvalósítani ezek az irodalmi estélyek”.

*

A *Tribuna*-ban még a következő híradás is megjelent:

„Az írók tiszteletére vasárnap délben a Fehér Kereszt szállodában bankett volt, amelyen 248-an vettek részt. A romániai írókat az asztalfőn ülő dr. Oncu Miklós, az aradi Viktoria pénztévezet igazgatója és a *Tribuna* tulajdonosa üdvözölte.

A romániai írók nevében Girleanu Emil beszélt, aki a többek között azt mondta: „A *Tribuna* meghívásának eleget tettünk és eljöttünk, hogy harcoljunk az összes románok kulturális egységéért”.

Ezután Goga Oktávián beszélt, aki a többek között a következőket mondotta:

„Köszönöm a romániai íróknak, hogy eljöttek és ez által segédkezet nyújtanak: a mi lelki egységünk megalapozásához. A román népnek egy teste van, bárhol lakják is. A román írók-

nak kötelessége abba a testbe lelket önteni, hogy az által minden román egyugyanazon a nyelven imádjá Istenét. Mi, az erdélyi és magyarországi írók, ugyanama eszmétől vagyunk áthatva, mint a romániai írók. De amíg a romániai írók, a nemzeti szabadság oltalma alatt működnek, addig mi az elnyomatás béklyóiba vagyunk láncolva”.

Goga után Pavelescu Cincinat romániai író beszélt, aki, a többek között, a következőket mondotta:

„Mi nem azért jöttünk ide, hogy politikát csináljunk. Mi nem akarunk az Önök harcaival foglalkozni”. (Ez alatt a *Iribuna* és a román nemzeti komité között kitört viszálykodást érti.)

Ezután Goga a román lelkészeket és tarátokat élteti, mire a társaság állva éneklí el az Ébredj Román álmaidból c. román himnusznak „Papok előre a kereszttel” kezdetű utolsó előtti versszakát (amely a lelkészeket arra hívja fel, hogy álljanak a román sereg élére.)

A lelkészek és tanítók nevében Ciorogariu Romulus, az aradi gör. kel. román szeminárium igazgatója válaszolt.

Az irodalmi estély este 9 órakor kezdődött. A romániai írókat román nemzeti kosztümbe öltözött leányok vették körül, ami úgy tűnt fel, mint egy igazi fonóka, aminek ezt az estélyt nevezték volt.

*

A *Romanul* 1911. évi április 27-iki számában a romániai írók és költők által 1911. évi április 30-án Aradon rendezendő irodalmi estélyre vonatkozólag azt írta, hogy ennek az estélynek rendkívüli nagy jelentősége van, mert az az összes románok kulturális egységét szolgálja.

„Szeretnénk, ha mennél gyakrabban jönnének hozzánk a romániai írók és költők, de ha már jönnek, hát kulturális és ne politikai célokból jöjjenek. Ha mi nem avatkozunk Románia belügyeibe és az oda való pártok harcaiba, úgy tőlük is megköveteljük, hogy ne avatkozzanak a mi belügyeinkbe és politikai harcainkba. Az aradi irodalmi estély azonban, amint látszik, tüntetés akar lenni a *Tribuna* mellett. Csak azt sajnáljuk, hogy a romániai Íróknak és költőknek fogalmuk sincs arról, hogy őket arra használják fel, hogy reklámot csináljanak egy román politikai csoportnak, amely arra törekszik, hogy felrobbantsa a román nemzeti pártot. Az ellen is tiltakozunk, hogy a *Tribuna*,

amelynek érdekében jönnek Aradra a romániai írók és költők, arra hívja fel a románokat, hogy a vasúti állomásokon tüntessenek mellettük. Ez a tüntetés nem áll összeköttetésben a kulturális egységgel, ennek politikai színezete van és mint ilyen, csak árt a mi nemzeti érdekeinknek”.

Az erdélyi román nemzeti színek használatának megengedése.

A Khuen Héderváry gróf kormánya 1911. év elején titkos rendeletet adott a közigazgatási hatóságoknak és a csendőrségnek, melyben meghagyja, hogy a román nemzeti színek használatát ne akadályozzák. Erről a tit os rendeletről a félhivatalos Magyar Távirati Iroda is megemlékezett, s így természetes, hogy a román lapok is szóvá tették ezt.

Lássunk az erre vonatkozó cikkeiből egy néhányat: Az *Unirea* 1911. évi május 11-ik száma a következőket írta: „Itt nem a román népnek nyújtott kedvezményről, hanem a román nép ama jogának az elismeréséről van szó, amely szerint ősi viseletét használhatja. Kár volt eddig is üldözni ezt a trikolorot, mert hiszen tévednek azok, akik azt hiszik, hogy eme színek viselete Romániával való egyesülésüket jelképezi. Ezt már azért sem jelképezheti, mert mi régebben használjuk ezt a színt, mint maga Románia. Ezt a trikolorot maga Mária Terézia állapította meg mint Erdélynek a színeit, amikor abból nagyfejedelemséget csinált. Ezt a trikolorot azóta használják a románok. így hát ahhoz történelmi jogosultságuk van. Ha igaz, hogy a belügyminiszter bizalmas rendeletével véget vetett most eme trikolor üldözésének, azzal csak azt igazolja, hogy műveit, modern ember. Romániában szabadon használhatják a magyarok a magyar színű zászlót. Ne háborgassanak hát bennünket sem eme színek viselésében, amelyek annyira drágák nekünk, mert ezek árnyékában ontották őseink vérüket a hazáért és a trónért.”

*

A *Tribuna* 1911. évi május 16-iki száma a „Magyar Távirati Iroda” által a román trikolor viselésére vonatkozólag leadott közleménnyel foglalkozván, azt írja, hogy az a bizalmas rendelet, amelyet a M. T. I. szerint tényleg kiadtak, csak arra lesz jó, hogy még nagyobb zavarokat idézzen elő. Mert a rendelet, amikor elismeri, hogy a román trikolor már századok óta

kiegészítő részét képezi a román viseletnek, ugyanakkor annak használatát olyan korlátok közé szorítja, amelyek ezt a jogot illuzóriussá teszik. Ha ezek a színek tényleg – a mit különben a belügyminiszter rendelete is elismer – kiegészítő részét képezik népünk ősi viseletének, úgy ennek használatit, amikor nemzeti ruhát viselünk, bármilyen helyen és bármilyen alkalommal is meg kell engedni. Ezért kértük mi képviselőinket, hogy ezt a bizalmas rendeletet tegyék szóvá a parlamentben. A romániaiak ezt a rendeletet nagy vívmánynak tekintik, de azt követelik — nagyon helyesen — hogy ez a rendelet tétessék közzé a Hivatalos Közlönyben, mert különben ez a rendelet holt betű marad. Mi is ezt követeljük.

A *Telegraful Român* 1911. évi május 16-iki száma a román trikolor ügyében, a többek között, a következőket írja:

„Mi is megerősíthetjük a szóban forgó bizalmas lendelet létezését. Erről maga gróf Khuen Héderváry miniszterelnök tett említést Metianu János érseknek 1911 február 20-án, amikor a miniszterelnök kijelentette volt, hogy bizalmas úton intézkedett aziránt, hogy a román népet ne háborgassák viseletéhez tartozó trikolorja használatában. Ez a rendelet már régibb keletű és a kormány nagyon jól tudja, hogy miért csak bizalmas utón adta ki ezt a rendeletét és miért nem tette közzé a hivatalos lapban. Tudjuk, hogy létezik ez a rendelet, de tartalmát nem ismerjük. Mi csak hálával tartozunk a kormány iránt, hogy véget vetett ama üldöztetésnek, amely csak gyűlöletet szított a románok lelkében.”

A bukaresti *Seara* 1911 május 14-iki száma a román trikolorra vonatkozólag azt írja, hogy a magyar kormány azért nem meri a Hivatalos Közlönyben közzétételni a román trikolor viselhetésére vonatkozólag kiadott bizalmas rendeletét, mert a magyar sovinizmus még igen hatalmas, a magyar államférfiak pedig nem merik az egész világ előtt beismerni, hogy a magyar közigazgatás és igazságszolgáltatás még a nemzetiségek nemzeti viseletét is üldözi.

Örök igazság.

A *Telegraful Român* 1911. évi június 1-ei száma a következőket írta:

„Hogy a magyarok és a románok között béke jöhessen létre, ennek a legminimálisabb feltétele az, hogy a román nép

nyelve minden vonalon tiszteletben tartassék. Ez a nemzetiségi kérdés megoldásának kulcsa. Tanulja meg és ismerje meg mindenki, aki a mi népünkkel érintkezik, annak nyelvét és szokásait és ezzel a béke legnagyobb akadálya el lesz gördítve. Csak gondoljunk arra a szegény parasztra, aki igazát keresendő, bejárja a hivatalokat anélkül, hogy csak valakivel is meg tudná magát értetni. Milyen elkeseredéssel megy ez haza annak tudatában, hogy ügyében semmit sem tudott végezni. Vagy mit érez az a román paraszt, aki a vasúti állomásokon jegyet kér és a pénztárnok becsapja előtte a pénztár ablakát, reá kiáltva, hogy „nem értem!”? A vonat elmegy előtte, ő pedig az állomáson marad. Ilyen körülmények között csak örülünk annak a rendeletnek, amit a hadügyminiszter úr adott volt ki, amelyben megköveteli, hogy a tisztek ismerjék az ezred nyelvét, azaz azt a nyelve, amit az illető ezred legénysége beszél és hogy annak a bizonyosságául, kötelesek abból a nyelvből vizsgát tenni. Különböben az irányadó körök ne feledjék el, hogy nem a nép van a hivatalnokokért, hanem fordítva és éppen ezért a hivatalnokoknak a kötelessége tudni a nép nyelvét.”

A „Desteaptă-te Romane” körül.

A bukaresti *Vittorul* 1911 június 7-iki száma abból az alkalomból, hogy a Kulturligának Craiován megtartott kongresszusán a katonazenekar megtagadta a „Desteaptă-te Romane” (Ébredj Román álmaidból) román himnusz eljátszását, a következőket írja:

„Ez a dolog általános megbotránkozást keltett. Hogyne, mikor egy aktív szolgálatban levő ezredes megtiltja a katonazenének a román himnusz játszását egy olyan egyesület által rendezett nemzeti ünnepen, amelynek célja az összes románok nemzeti öntudatának felébresztése és táplálása.

Ha Magyarországon a román trikolort üldözik, felháborodunk, megbotránkozunk, tiltakozunk, nálunk pedig akad egy ezredes, aki megtiltja a román nemzeti himnusz játszását.

Hagyják, hadd játsszák a katonazenekarok a román himnuszt, ha nekik is megtiltjuk ezt, hát kinek lesz kötelessége a román nemzeti himnuszt eljátszani? A korcsmabeli cigányoknak, vagy az orfeumbeli énekeseknek?”

*

A Gazeta Transilvaniei 1911. évi június 7-iki száma a

„Desteapta-tă Romane (Ébredj Román álmaidból) román himnuszra vonatkozólag a következőket írja:

„míg a magyar polgári hatóságok üldözik ezt a himnuszt, addig a katonazenekarok uccahosszat játszik azt. Ennek oka az, hogy a közös hadsereg szelleme mindenkben megegyezik az ausztriai szellemmel, amely a nemzetiségi kérdésben a nemzetiségek egyenjogúsításának az elvét vallja. Hogy a közös hadseregben a mi poliglott monarchiánk összes népeinek a dalait kultiválják, annak az a legfőbb indoka, hogy a hadvezetőség tisztában van azzal a tőkével, amit a katonaság lelkesedése háború idejében képvisel. Háború idejében a katonazenekar által játszott „Ébredj Román álmaidból” román himnusz a román ezredben nagyobb csodát művel, mint minden parancsszó.

Ettől a himnusztól, amely annyira drága nekünk és amely kifejezést ad óhajainknak és egy jobb jövőbe vetett reményeinknek, nem lehet minket csendőri brutalitással elválasztani.

Jegyezzék meg jól maguknak az irányadó körök, hogy egy dal vagy egy költemény abban a pillanatban lesz veszedelmes, amikor azt üldözni kezdik.”

Goldis László egy cikke.

A *Romanul* 1911. évi június 9-iki számában Goldis László jelenlegi kultuszminiszter „A mi román politikánk legkiválóbb célja” feliratú cikkben a következőket írja:

„A román politikának végcélj : a magyarországi és az erdélyi románok nemzeti autonómiája. A románoknak oda kell jutniok, hogy nekik maguknak legyen meg a joguk az iránt, hogy belátásuk szerint rendelkezzenek összes kulturális és gazdasági érdekeik felett és hogy ők maguk adminisztrálják minden őket érdeklő dolgokban magukat, még az igazságszolgáltatásban is. Ezt hívják nemzeti szabadságnak. Nemzeti szabadság nélkül nem lehet kultúra, nem lehet erkölcs és nem lehet anyagi jólét.

A román autonómia nem jelent irredentizmust, sem a trónnal vagy a hazával szemben árulást, sőt ellenkezőleg, a nemzeti szabadság képezi a trón és a haza iránti szeretet egyedüli biztos alapját. Mert amennyivel szabadabb lesz a magyarországi román nemzet, annyival hűségesebb lesz a trónhoz és a hazához.

A román autonómia képezi a Habsburg-monarchia megerősítésének az elvét. Eme monarchia történelmi feladata abban

áll, hogy biztosítsa az összes népeknek teljes nemzeti szabadságát. Ha a monarchia képes lesz eme történelmi feladatának megfelelni, úgy a monarchia lesz Európa közepében a leghatalmasabb állam. A nemzeti szabadságot nem forradalommal lehet kivívni, ezt a belső politikai fejlődésnek a természetes evolúciója fogja meghozni.

Így hát a mi román politikánk legközelebbi célja az, hogy ama tudatot ébresszük a román népben, hogy a Habsburg-monarchia keretében csakis a nemzeti autonómia képes őt megmenteni az elpusztulástól és biztosítani számára a kulturális és az anyagi haladást.

Ez pedig nagy munkát ró a román nemzeti párti a. Ennek az öntudatnak kell átjárnia az összes románok lelkét, a püspöktől kezdve le egészen a bocskorig.

Eme cél elérése feltétlenül megkívánja, hogy minden egyes román a községi, a törvényhatósági és a parlamenti választásokon kizárólag csakis olyan jelöltekre adja szavazatát, akik a nemzeti autonómia hitét vallják és akiknek van bátorságuk azt a községi területekben, a közigazgatási bizottságokban és a parlamentben is követelni. Ha ez megtörténik, úgy a nemzeti autonómia már testet is öltött.

Ennek a harcnak a legnagyobb kerékkötői azok a románok, akik nehézségeket gördítenek egy hatalmas, egységes és abszolút szolidáris román nemzeti párt tömörülése elé.

Az összes románok abszolút szolidaritása nélkül ezt lehetlenség keresztül vinni. Ennek a legnagyobb kerékkötője az aradi *Tribuna*, amely Mangra és Ciorogariu bűnös szerzetesek szolgálatában áll, amely lap már több mint egy éve egyebet sem csinál, mint feldúlja a román nemzeti párt szolidaritását.

Célunk érdekében feltétlenül szükséges, hogy vagy alávessük a tribunistákat a legnagyobb pártfegyelemnek, vagy pedig irgalmatlanul ki kell őket dobnunk a párt kebeléből.”

A Foia Poporului egy cikke.

A nagyszebeni *Foia Poporului* 1911. évi augusztus 6-iki száma a magyar hegemoniával foglalkozva, a következőket írta:

De mire alapítják a magyarok az általuk annyira hangoztatott hegemoniájukat?

Ők azt mondják, hogy ezer évvel ezelőtt ők foglalták el az országot. Helyes, de mi románok már két ezer év óta va-

gyünk itt. Azután azzal dicsekszenek, hogy ők Magyarországot fegyverrel hódították meg. A zsványság, legyen az kicsi, vagy nagy, mindig lealázó, így hát nem válik dicsőségére egyik népnek sem, ha azzal dicsekedik, hogy azzal jutott egy darab földhöz, hogy az azokon levő lakosokat leölte.

De ha még elfogadjuk is egy pillanatra ezt az érvelésüket, még akkor sem alapíthatják hegemoniájukat az ököl jogra, mert Magyarország a mohácsi vész után (1526) egy pár száz évre megszűnt lenni. Attól az időtől kezdve Magyarország a törökök hatalmába került és azt a 17 és a 18-ik században szereztek vissza, de nem a magyarok, akik a törökökkel tartottak, hanem az osztrákok. Ilyeténképpen tehát Magyarország Ausztria tulajdona, amely Magyarországot a románok és az oroszok segítségével 1849-ben másodszor is meghódította.

Hegemoniájukat még arra a valótlanúságra is alapítják, hogy ők vannak a legtöbben. Az egész világ tudja, hogy a magyarországi népszámlálás egy hazugság és hogy abból a magyarok mennél nagyobb számban kerüljenek ki, a népszámlálás körül mindenféle hamisításokat elkövetnek. Azonban az 1900-iki népszámlálás adatai alapján, eme hamisítások dacára sem voltak 45%-nál többen.

Majd alkotmányukra hivatkoznak, holott az nem a magyar nép, hanem a nemesek és egy pár száz község alkotmánya. Egy olyan alkotmányra hivatkoznak, amelyben a románok és a magyarok egy része századokon át a legkegyetlenebb jobbágy-ságban sínylődött, legalább is arcátlanság.

Mai kultúrájuk sem jogosítja fel őket arra, hogy hegemoniát gyakoroljanak a többi nemzetiségek felett. Igaz, hogy a magyaroknak szép meséik, énekeik és népdalaik vannak, habár azok közül sok nagyon vad. A magyar szeret dolgozni, hős, ragaszkodással szereti földjét és nyelvét. Ezekért azonban mi még sem mondunk le a mieinkről. Kultúrájuk és irodalmuk teljesen idegen a magyar néptől, mert az, az európai kultúra rossz részének a zsidók részéről való feldolgozása. A kereskedelemben sem európai, hanem zsidó elvek uralkodnak. A társadalmi életben csak feslettségét, testi tobzódást, korhelységet, kártyát, öngyilkosságot találunk.

Semmi, de semmi sincs olyan, amelyre a magyar hegemonia támaszkodhatnék, hanem igen is vannak: nyers erejük, tömlőceik, csendőrjeiknek golyói. Ezek azok, amik eltöltik őket

elsőbbségük eszméjével. A magyar nemzetiség vezetői azt hiszik, hogy ezekkel uralhatnak bennünket és hogy ezek segítségével magyarokká leszünk. A jövő, még pedig nem is olyan távoli jövő, viharaival be fogja bizonyítani, hogy csalódtak. Csak ne legyen azután késő!

Dr. Lucaciu László beszéde Londonban a Sajok internacionális kongresszusán.

A *Romanul* 1911. évi augusztus hó 1-ei száma a következőkben közli azt a beszédet, amit Dr. Lucaciu László, 1911. évi július hó 28-án tartott volt francia nyelven Londonban, a fajok internacionális kongresszusán:

Uraim!

A haladás eszméjétől lelkesített ember tiszteletével és büszkeségével üdvözlöm az élő emberiséget alkotó fajoknak ezt a dicső kongresszusát.

Ebben a dicső kongresszusban látjuk megtestesülve a nagy eszmét, a modern civilizáció hódítását: a fajok iránti tiszteletet.

Itt a legfőbb ideje, hogy lengjen ez a zászló az emberiség életében.

A rabszolgaság eltörlése, a feudalizmus kiirtása, az osztályok elviselhetetlen uralma után, ami nagyon gyakran a faji prepotenciával volt egybekötve: be kellett következni a szabadság, az egyenlőség és a testvériesség eszméjén alapuló fajok iránti tisztelet magasztos fogalmának.

A politikai aktualitás helyzeteinek a legtávolabb századoktól kezdve mai napjainkig, meg van a maguk saját terminológiájuk, meg vannak a nagyon sokszor elítélendő és kárhozatos helyzetek igazolására szolgáló különleges szótáraik. Nem ritkán láttam a történelemben hatalmas elméket, akik prekoncepciókkal eszmék szolgálatába szegődtek, amelyek nem maradhattak megdönthetetlenek.

Egyes történelmi egyéniségek törvényhozásaiban, akik egyes népek számára századokra kijelölték a kulturális áramlatokat, mint például Buddha, Confucius, a Faraok, Likurgus, a római törvényhozók, olyan gondolatokat, valamint olyan politikai és társadalmi, gazdasági és különösen vallás-erkölcsi fogalmakat kodifikáltak, amelyek éppenséggel nem voltak és nincsenek a humanizmus és a civilizáció javára és szolgálatára.

És emberi áldozatok hekatombái után, melyek a zsarnoki

prepotenciák oltárain, vagy pedig egyes kriminális hiábavalóságok kielégítése céljából áldoztattak fel, milyen távol állunk még ma is ama magasztos eszme megvalósításától, amely eme két örök és változhatatlan szóban tündöklük: „Mi Atyánk”, amely szavak az összes embereket, tartozzanak azok bármely fajhoz, bármely nemzethez is, testvéreknek, azaz olyanoknak proklamálja, akik egyenlők, szabadok és ugyanazokkal a jogokkal és kötelességekkel bírnak.

Kelet-Európában az emberi fajok egy nemes sarját alkotja: *a román nemzet.*

Miután pedig eme dicső kongresszus programja még a Nyugat és a Kelet közötti közeledést is tervbe vette, azt hiszem, hogy illő dolog lesz, ha e dicső kongresszus közelebbről tudomást fog szerezni eme méltó nemzetről. Annnyival is inkább, mert a letűnt századokban, a románok által lakott föld és annak határait övező folyók és tengerek vizei, véres háborúkban, Nyugat és Kelet között nagy és szakadatlan közlekedési utakat és vonalakat képeztek. És még nemrégiben is a Bukarestben megtartani szokott „Öreges vásárján” (Târgu Mosilor) Anatóliából egész karavánok találkoztak nyugateurópai kereskedőkkel. És ma konstatálhatjuk, hogy a román nyelvvvel a Kárpátoktól és a Balkántól a Bosporusig és az egész földközi Archipelagig, Alexandriáig, Smirnáig, Jeruzsálemig és a Fekete-tenger összes kikötőiben, fel egészen Sinope-ig és Odessától a Kaukázusig vezető hosszú kereskedelmi vonalon közlekedhetik az ember.

íme eme dicső kongresszus eszméjének egy részét, azaz a Nyugat és a Kelet közötti közeledést, tényleg megvalósította a román elem.

Nem beszélek ama rettenetes harcokról és ama végnélküli háborúkról, amelyek lezajlottak volt a Kelet és a románok által lakott Nyugat eme részei között. A háborúk útja megnyitotta úgy a tengeren, mint a szárazföldön a kereskedelem számára a közlekedést. És ha elmúlt valamennyiünk öröme a háborúk ideje, azt óhajtjuk, hogy a kereskedelem számára állandóan nyitva maradjanak azok a közlekedési utak, hogy azokon terjedhessék a szabadság eszméje és a népek közötti testvériség.

Az, amire tanít bennünket a múlt történelme, a kereskedelmi közlekedés egyidejűleg a rettenetes háborúkkal, konstatált és tagadhatatlan tények. A román nemzet iétét és etnográfiai-

történelmi eredetét mintegy örök időkre proklamálta az Assanok dinasztíája nevében Joanitiu császár híres nyilatkozatában, amit III. Ince római pápához intézett volt, amelyben a Balkánból üdvözlí a Tiber melletti testvéreket, akiknek a világ hallatára azt mondja: *«Nos genete et sanqaine Romani.»*

A keleteurópai román nemzet ethnico-történelmi eredetét ez a nyilatkozat bizonyítja. Az a körülmény, hogy ez a „római” elem, az idők folyamán, nemzeti testét és nyelvét illetőleg ki volt téve az idegen elemek: szlávok, görögök, törökök, stb. asszimilálása által egyes természetes befolyásoknak: nem csak hogy nem változtatja meg és nem alterálja „római” jellegünket, hanem ellenkezőleg, lesújtó erővel deríti ki és kétségtelen módon bizonyítja be bármilyen ellentétes törekvéssel szemben, hogy ez a nemzet nyelvét és összetételét illetőleg „római” volt és „római” még ma is, továbbá hogy kép- és hasonmására alakította át az összes idegen nyelvű és ethnográfiai elemeket, amelyeket hatalmas „római” törzsébe felvett.

Eme nemzet történelme Trajánnal kezdődik, majd a megsemmisítésére törekvő ellenségei ellen viselt végtelen és szakadatlan háborúkkal folytatódik, ma pedig a román léleknek, román nemzeti kultúránk fenntartására és fejlesztésére irányuló magasztos törekvéseiben nyilvánul meg, amelyek ellentállanak minden olyan törekvéssel szemben, amelyek megsemmisülésünkre és nemzeti jellegünkéből való kivetköztetésünkre irányulnak.

Kelet-Európa kapuinál és a keleti népek közelében lévén, földrajzi helyzetünknel fogva, a román nemzeti kultúra és civilizáció éber őrszemei voltunk és vagyunk! Habár politikailag több államra vagyunk felosztva, mindazonáltal nyelvünkben és ethnográfiai lényünkben, kultúráilag egy egységes népet, egy 12 milliót meghaladó nemzetet képviselünk, amelyhez még több olyan millió egyén csatlakozik, akik édes nyelvünket beszélik, és ennél fogva a Kárpátok völgyeiből akadálytalanul elmehetünk a román nyelvvel Konstantinápolyig és még távolabbra is, mint amiként már mondtam volt.

Habár ez a nemes faj részben még ma is olyan keserves helyzetben van, ami nem felel meg a kultúrára és a civilizációra irányuló aspirációinak, a századok folyamán a történelemnek mégis nagynevű hősöket adott, mint aminők voltak: Nagy István, Mircea, Vitéz Mihály, Hunyadi Korvin János és fia, az „igazságosának nevezett Mátyás, Magyarország királya.

A történelemnek eme híres férfiakkal szembeni Ítélete nyer beigazolást eme dicső kongresszus által proklamált ama nagy eszme által, amely a fajok iránti tiszteletet hirdeti.

Habár a történelmi idők természete, habár a politikai konstellációk nem engedték meg, hogy egy bizonyos fajnak egyik kiváló fia összes erejét kizárólag saját fájának javára, kultúrájára és dicsőségére áldozhassa fel, mindazonáltal illendő dolog, hogy a kultúra által megkövetelt igazságérzet és kölcsönös tisztelet elismerje a faj jeles fiaiban, magának a fajnak nemességét, képességét és életrevalóságát.

Ma az ellentmondás félelme nélkül proklamálhatjuk ezt az elvet. Annyival inkább örülnünk kell, amidőn azt látjuk, hogy az emberiség géniusza a múlt századokban is ezt az igazságot vallotta.

Íme például, I. Ferdinánd ama diplomájában, amit 1548. évi november havának 23-ik napján intézett volt Oláh Miklós esztergomi érsekhez, a következőket mondja: „Haec vero sunt omnes propemodum laudatissimarum gentium origines, inter quas Valachi, gentiles tui, minime postremas habent, utpote quos ab ipsa rerum Domina, Urbe Roma oriundos constat, unde nunc quoque sua lingua Romani vocantur; tua ista gens fortitudine praepollens fuit; multorum paestantissimorum Ducum genitrix, inter quos Ioannes Hunyades, Inclyti Matthiae regis Pater, et illius aetatis proximi maiores, Tui potissimum enituisse feruntur.” (Majdnem minden legdicséretbb nemzetnek ezek a származásai, amelyek között a te nemzetbelieid, az oláhok, nem a legutolsók, akikről konstatálva van, hogy nemzetüket magától a világ urától, Roma városától származtatják, azért nyelvükben magukat még most is románoknak nevezik; ez a te nemzedek, ragyogott a hősiességet illetőleg, életet adott több kiváló hadvezérnek, köztük Hunyadi Jánosnak is, a kiváló Mátyás király atyjának, ugyan ilyen hősök voltak a te elődeid is, akikről azt mondják, hogy ebben az időben igen kiválók voltak.)

Megtörténhetik, hogy az élet körülményei folytán valamilyik fajnak a fiai képességeit egy másik faj politikájának, kultúrájának, vagy gazdaságának az érdekében használja fel. A kultúra és a civilizáció azt követelik, hogy a fajok iránti tisztelet még ama jeles erényeket és szolgálatokat is részesítse elismerésben és méltánylásban, amelyeket az egyik faj fia, egy másik faj érdekében fejtett ki.

Egészen más az az asszimilálás, amit követnek a generációk által és egészen más ama egyénnek a szerepe, aki egy fajnak a szülőltje, de az élet körülményei egy olyan más faj szolgálá-
tába helyezik, amely faj származását illetőleg teljesen idegen.

Bármennyire is akarná a dolgokat valaki misztifikálni: a természetnek meg vannak a saját törvényei, amelyek bármilyen törekvések és fondorkodások dacára is megnyilvánulnak.

Éppen ezért ez a dicső kongresszus a népek, a különböző fajok életének az evolúciójában epokális mozzanatot képez.

Ez a dicső kongresszus képezi azt a szószerket, amelyről az összes fajok szabadságát, egyenlőségét és testvériségét hirdetik, de amellyel egyidejűleg elítélnék bármilyen elnyomatási, hegemoniái és faji szupremáciai törekvéseket.

A kultúra és civilizáció alatt el kell tűnniök. eme ember-telen törekvéseknek, hogy az emberiség géniusza akadálytalanul haladhasson előre a fajok iránti tisztelet által, a népek testvériesülésének a dicsőséges útján.

A Kelet-Európában levő románok, minden államban, amelyben élnek, ezt az elvet képviselik és ennek az elvnek a megvalósítására törekszenek.

A nagy történetíró, Bonfinius, már századokkal ezelőtt észrevette a románoknak ezt az erényét és a román elem örök dicsőségé e évkönyveiben rájuk vonatkozólag a következőket írta: „Valachi autem plus pro linguae quam pro vitae incolu-
mitate certasse videntur”.

Ilyenek voltak a mi szüleink, nemzeti jogaink tudatában és román-latin fajunk kultúrájának az érdekében nekünk is ilyeneknek kell lennünk!

Befejezéséppen szabad legyen a dicső kongresszus előtt őszinte és mély köszönetünket és hálnkat kifejezni Fritz Maurice lorddal, a dicsőséges angol nemzet kiváló fiával szemben, aki a birodalom kiváló államférfia és aki nemzeti kérdésünkkel komolyan és behatóan foglalkozott, különösen pedig az erdélyi románok politikai helyzetével, amellyel kapcsolatban bámula-tának adott kifejezést ama jobb sorsra érdemes nép erényeit illetőleg.

Hasonlóképpen adunk kifejezést hódolatunknak és hálnaknak az Albionok kiváló fiával Seton-Watson úrral szemben is, aki beható kritériumok alapján tanulmányozza politikai, kultu-rális és gazdasági állapotainkat, reánk vonatkozó adatait tehát

nem másoktól kapott információk, hanem komoly, tárgyilagos és a helyszínén szerzett tapasztalatok alapján gyűjti össze.

Azzal, hogy a nálunk talált állapotokat a civilizált világ tudomására hozta, arra törekedett, hogy elhárítsa ama igazi okokat, amelyek elégedetlenséget keltenek és hogy az által eme dicső kongresszus szellemében járjon el, amely a népek közötti jó egyetértést és testvériséget van hivatva megteremteni.

Tisztelet és hódolat Anglia fiainak, amiért lehetővé tették eme kongresszusnak a megtartását”.

D. A. Xenopol jassy-i egyetemi tanár cikke a „Romanul” 1911. évi aug. 6-iki számában.

„Elégé ismeretes és indokolt az a nyugtalan állapot, miben Magyarország van az odavaló nemzetiségek elégedetlensége folytán. De lássuk, mik ennek a következményei a magyar állam külerejét illetőleg.

A hazafiság: érzelem, amely nem parancsra fakad. A hazafiasság: az ország, a nemzet és a múlt iránti szeretetben nyilvánul meg.

A nemzetiségek szeretik az általuk lakott helyet, anélkül, hogy a magyar hazára gondolnának. így a románok szerethetik: Erdélyt, a Bánságot, a Kőrös-menti részeket, Máramarost. így hát a nem magyar nemzetiségek ország-szeretete, nem azonos a magyar hazafisággal, hanem csak is az általuk lakott részek szeretetével. A nemzet iránti szeretet összes megnyilatkozásaival együtt, amelyek között az első helyet a nyelv foglalja el, a magyarokat kivéve, szintén nem képezhet indokot a nemzetiségeknek arra, hogy szeressék a magyar államot, még pedig azért, mert a magyar nemzet és nyelv teljesen idegen a nemzetiségekre nézve.

A közös múlt iránti szeretet! Ez azonban csak a gyűlöletnek, csak a sóvárgó elnyomatásnak, az igazságtalanságoknak, a szenvedéseknek a múltja.

Így tehát a hazafiasságnak egyik normális elemére sem támaszkodhatnak a nemzetiségek a magyar állam iránti ragaszkodásukban. Ez a ragaszkodás tehát másban keresendő, még pedig az élet minden terén megnyilvánuló közös érdekek megvédésében, amely biztosítsa a magyar állam keretében élő nemzetiségek jólétét és megelégedését. Erre kellene tehát a magyar államnak fektetnie a fősúlyt.

E helyett azonban azt találjuk, hogy a magyarországi politikai rendszer elégedetlenné teszi a nemzetiségeket, amely rendszer sérti az emberek legszentebb érzelmeit, amely arra késztet minden nem magyart, hogy ezek a csendőrtől való félelmükben szeressék az országot.

Vájjon az államot csak szuronyokkal lehet-e kormányozni? Egészséges állapot-e az, hogy egy államban a lakosság felének csak az legyen a dolga, hogy nyugton tartsa a lakosság másikat felét?

De mi történék háborús időben, vagy internacionális bonyodalmak között? Erre nem is kell válaszolnunk, a kérdés már magában foglalja a feleletet is!

A poliglott államok egységüket csak is összpontosított föderalizmus alakjában tudják fenntartani. Példa erre Svájc. Ezt kellene tenniük a magyaroknak is, kiknek meg kellene hagyniuk a nemzetiségeket saját szokásaikban és az által nem gravitálnának a tótok Csehország, a szerbek Szerbia, a románok Románia felé.

Meg kellene tenniük a magyaroknak, *ha* okosak volnának.

Ez a «*ha*» azonban mindent megsemmisítő”.

Lucaciu Lászlónak a Népfajok Londonban megtartott kongresszusára vonatkozó nyilatkozata a „Romanul” 1911. évi aug. 6-iki számában.

A kongresszusból teljesen ki volt zárva a militáns politika, de ehelyett megállapított, hogy a népek életére vonatkozó kérdések az egyes szónokok részéről a humanizmus és a civilizáció nagy elveinek szempontjából tárgyalassanak.

Én e megállapodásnak megfelelőleg dolgoztam ki előadásomat és erre vonatkozólag elmondom a következőket:

Julius 26-án a kongresszus megnyitása előtt bementem a nagy terembe és ott három férfit láttam együtt, köztük dr. Giesswein Sándor képviselőt is. Hozzájuk mentem. Nagy hévvel arról beszélgettek, hogy igazságtalanság követetett el Magyarországgal és „a magyar nemzettel” szemben, mert Macdonell londoni egyetemi tanárnak: „A közjog, az internacionális jog és a lenyűgözött fajok” című munkájában, a többek között a magyarországi románok sorsáról is tétetik említés.

A társaságnak egyik zsidó tagja azt mondta, hogy itt megint a magyarság ellen irányuló „oláh” intrikával állunk szemben, a

komolyabbak pedig azt mondták, hogy az illető tanárt a kérdésről tájékoztatni fogják. Én erre azt mondtam, hogy kár lesz politikai természetű vitát provokálni, mert Magyarországon igen is létezik politikai elnyomatás és ebből kifolyólag elégedetlenek az odavaló nemzetiségek. Ha ők vitát provokálnak, úgy én, mint a szóban forgó faj fia, tudni fogom kötelességemet.

A kongresszus első ülésében Sergi J. római egyetemi tanár beszédében a magyarországi románoknak fájdalmas helyzetét is érintette.

Angelo de Gubernatis az összes népek számára lelkes szavakban követelte a szabadságot és egyenjogot. Angelo azt mondta volt nekem, hogy beszédében az oroszországi, a magyarországi és a törökországi, valamint az európai hatalmak kolóniájának elnyomott népeinek sorsa vezette.

Arnaud Emil, a béke internacionális ligájának az elnöke, beszélt reánk vonatkozólag is, aki a többek között azt mondta volt, hogy nem lehet szabad az egyén, amíg az a nép, amelyhez tartozik, politikailag rab és amíg az a nép meg van akadályozva kulturális fejlődésében. Le kell — szerinte — álcázni azokat a perverz törekvéseket, amelyek egyes európai államokban fel-tűnnek, a szabadság és az egyenlőség rovására.

Amikor üdvözöltem volt és azt mondtam neki, hogy a románok lelkéből beszélt, azt mondta: teljesen ismeri a mi kérdésünket és hogy beszédében egyenesen célzást tett gróf Apponyira, akinek a szabadságról többféle fogalma van. Más-képpen beszél, mikor a magyaroknak híveket akar szerezni és másképpen, azaz a népek szabadságának az ellenére beszél, amikor otthon a nemzetiségek ellen dolgozik.

Másnap, a negyedik ülésen kellett volna nekem beszélni, de bizonyos intrikák folytán azon az ülésen nem jött reám a sor. Én erre a titkári hivatalhoz fordultam, ahol megtudtam, hogy ellenem intrikáltak, de barátaim és első sorban Arnaud erélyes közbejöttére az elnökség helyre hozta az elkövetett hibát és a románságra nézve ezt a sértést.

Erre az intrikára vonatkozólag azt találtam, hogy egy Bánffy nevezetű magyar hazafi megjelent Lord Weardala-nál, a kongresszus elnökénél, akinek azt mondta, hogy én mint veszedelmes agitátor és a magyarság ellensége, hevesen fogom megtámadni Magyarország politikáját és ez által a kongresszus ki lesz zökkenve a békés, a tárgyilagos beszédekből. Eppen ezért

ezt elkerülendő, az volna a leghelyesebb, ha — már arra való tekintettel is, hogy mint magyar állampolgárnak nincsen jogom, hogy a román kérdésről beszéljek, mert Magyarországon csak egy nemzet, még pedig a magyar nemzet létezik, — nem adnák meg nekem a szólás jogát.

De csakhamar rájöttek, hogy Magyarország poliglott állam, amelyben több faj él és így a fajok kongresszusán nagyon is helyén való, hogy ama fajok nevében is felszólalás történjék.

Miután az ellenem irányuló intrika dugába dőlt, a következő ülésen, déli 12 órakor, mikor a kongresszus a legnépesebb, felszólaltam. Az illetékes egyének és barátaink beszédemért melegen üdvözöltek, amelyben az egész világ előtt érvényre juttattam a Kelet-Európában lakó román elem kulturális egységét”.

Még egyszer a román nemzeti színekről.

A *Romanul* 1911. évi augusztus 6-iki száma a trikolorra vonatkozólag a következőket írja:

„Dr. Pop C. István képviselő, többeknek a kérésére augusztus 1-én felkereste gróf Khuen-Héderváry miniszterelnököt, akinek tudomására hozta a román trikolor ügyében elkövetett visszaéléseket. Erre a miniszterelnök úr kijelentette, hogy újból a legszigorúbb intézkedéseket tette az iránt, hogy azok a visszaélések megszűnjenek, egyben biztosította dr. Pop C. István képviselőt, hogy a jövőben nem fognak ilyen visszaélések elkövetettni, de sőt még azt is kilátásba helyezte, hogy meg lesznek büntetve mindazok, akik nem teljesítik ebbeli rendeletét. Az előjáróságokat pedig oda utasította, hogy a román trikolort csak akkor lehet elkobozni, amikor azzal evidens módon az állam ellen tüntetnek.

Dr. Pop képviselő — ezzel kapcsolatban — tudtára adja az érdekelteknek, hogy miután két egybehangzó ítélet ellen nincsen felebbezésnek helye, a jövőben a belügyminisztertől az ügy felülvizsgálatát kell kérniök”.

Goga felfogása a múltban a kisebbségi vezetők kötelességeiről.

Az aradi *Tribuna* 1911. évi augusztus 6-án megjelent vezércikkében egy — a székelyekkel együtt lakó, román lelkész ügyévei foglalkozik, aki állítólag egy magyar mulatságra szóló

meghívót aláírt és ezért a román sajtó megtámadta volt, amely támadásokra az illető lelkész a többek között azzal igazolta magát, hogy jó román és hogy nagyobb bünt követt el az aradi püspök, amikor a Kossuth szobor leleplezésénél jelen volt, stb.

Goga Oktávián cikkíró igazat adva a lelkész védekezésének, megjegyzi, hogy a román vezetőknek minden szabad és így példaképpen felhossa, hogy Siegescu magyarul beszél a szemináriumi növendékekkel, de azért az érsek vendégül látja, Radu nagyváradi gör. kath. püspök a magyarok tiszteletére mulatságokat rendez, a balászfalvi érsek utóbb egy templom felszentelés alkalmával magyarul toasztzott, stb.

Miért is azt javasolja, hogy a románok felülről lefelé izolálják magukat és zárkózzanak el az idegenektől, csak az esetben konzerválhatják román nemzetiségüket.

A lugosi gazdasági kiállítás és a románok érzelmei.

A lugosi *Drapelul* 1911. évi szeptember 28-iki száma a lugosi kiállításra vonatkozólag, a többek között, a következőket írta:

„Ez a kiállítás ama szellemnek hű visszatükrözője, amelyben élünk. Minket románokat, akik többségben vagyunk Krassó-Szörény vármegyében, kellemetlenül érint, hogy a kiállításon sehol sem találtunk román felírásokat, holott mi a vármegye lakosságának 80 százalékát tesszük ki *és úgy a vármegyénél, mint a városnál román a jegyzőkönyvi nyelv.*

Hát olyan nagy veszedelem lett volna az államra nézve, ha figyelemmel lettek volna a vármegye túlnyomó többségének a nyelvére? Hát nem nagyobb veszedelmet rejt magában egy nép érzelmeinek a megsértése?

De nem akarunk rekriminálni, mert mi már hozzá vagyunk szokva az ilyesmihez, ami csak folyománya ama rendszernek, amely alatt nyögünk. Nap-nap után százakra menő vidéki románok látogatják a kiállítást. Jól tették, mert abból mindenki csak tanulhat. Sokan zeneszóval jöttek be a falvakból, így a facseti főszołgabíroság román lakosai, a főszołgabíró vezetése alatt, *a Vitéz Mihály indulója mellett* vonultak a kiállításhoz. Ezeknél a parádéknál már számot vetettek a nép érzelmeivel. Hát miért nem vetettek azzal számot a kiállításnál is? A román

látogatók felderültek, ha valami román dologra akadtak, így a többek között, *amidőn Vitéz Mihálynak, Nagy Istvánnak, Czuzának stb. selyemre himzett arcképeit, majd amidőn egy román trikolor színű himzést pillantottak meg.* Megbotránkoztak azonban, amidőn egy román pap gipsz figuráját látták.

Mindez arról tesz tanúbizonyságot, hogy a román népnek van lelke és szíve. Éppen ezért okos közigazgatásnak nem szabad megsérteni ennek a népnek az érzelmeit és lelki életét. Hiszen a közigazgatás van a népért és nem a nép a közigazgatásért.

Ezt azért említettük meg itt, hogy felhívjuk az illetékesek figyelmét arra, hogy a román felírások mellőzésével nemcsak, hogy nem hártják el a nemzetiségek közötti torzsalkodásokat, hanem ellenkezőleg, éppen azokban a rétegekben keltenek lelki elhidegülést és elidegenedést, amely rétegekhez már hivatásuknál fogva is szeretettel kellene közeledniök. *

Nincsen semmi értelme annak, hogy egy nem magyar nép közéletének kizárólag magyar színezet adassék. Ez mind csak egy üres és sértő fennhéjzásnak a folyománya”.

*

A *Revista Economica* (a hazai román pénzügyintézetek Solidaritatea című szövetkezetének az orgánuma) 1911. évi szeptember 24-iki száma a lugosi kiállításra vonatkozólag a következőket ina:

„Az egyik legrománabb vármegye központjában, Lúgoson e napokban nyílt meg nagy fénnel a Krassó-Szörény Vármegyei Gazdasági Egylet által, — fennálásának negyedszázados jubileuma alkalmából — rendezett gazdasági kiállítás.

A kiállítást Krassó-Szörény vármegye hivatalos körei és a jubiláló egyesületet vezető földbirtokosok rendezték. Eme kiállítás magyar hazafias jellegét már ama tény is kétségtelenné teszi, hogy e hónap 25-ére van Lúgosra összehívva a Magyar Gazdaszövetség is, amelyen Temes-, Torontál-, Arad-, Pest-Pilis-Solt és Kiskun-, Szabolcs, Hont stb. vármegyék agrárjai igen nagy számban fognak részt venni.

Krassó-Szörény vármegye románsága azonban, amely más körülmények között aktív részt kellett volna hogy vegyen és vett is volna a lugosi kiállításon, ezzel szemben tartózkodó álláspontra helyezkedett. A románságot eme tartózkodási álláspontjából még ama tény sem zökkentette ki, hogy a kiállítás

díszelnökei között szerepelnek: Dr. Hosszú Vazul lugosi görög katolikus püspök és Dr. Cristea Miron karánsebesi görög keleti román püspök. A románság eme tartózkodó álláspontja nagyon helyénvaló. A sovinizmus már annyira gyökeret vert nálunk; a sajátlagos magyar jellegnek mindenkben és így még a leg-egyszerűbb gazdasági természetű ügyekben való kidomborítása is annyira általánossá vált nálunk, hogy teljesen kizárja a részünkről való együttműködés lehetőségét még ama tereken is, ahol az együttműködés csak kölcsönös haszonnal járhatna.

A lugosi kiállítás nemcsak gazdasági-kulturális célokat szolgál, a Magyar Gazdaszövetség pedig nem a béke jegyében jött Krassó-Szörény vármegyébe; úgy vagyunk értesülve, hogy a jubiláló Krassó-Szörény Vármegyei Gazdasági Egyesület, amelynek tagjai között sok román is van, ellenséges indulattal viseltetik Krassó-Szörény vármegye benszülött lakossága iránt, még pedig azért, hogy a felettük hegemoniát gyakorlóknak minden téren teljhatalmat és túlsúlyt biztosítson.

D. A. Xenopol vitája, a „Budapesti Hírlap”-pal a régi román nemességről.

A „Romanul” 1911 október 17. és 18-iki számaiban Xenopol D. A. jassy-i egyetemi tanár és hírneves román történetíró válaszol a „Budapesti Hírlap”-nak az általa a „Románul”-ban irt „A románok történelmi jogai”-ra vonatkozó cikkére.

Xenopol válaszában, a többek között, a következőket írja:

„A Budapesti Hírlap azt irta rólam, hogy én csak fantáziára alapítom ama állapításomat, hogy a románoknak a magyarok hódítása utáni első századokban még egész csomó joguk volt, amelyeket azonban a magyarok későbbben elraboltak.

Én a „Romanul”-ban irt cikkemben – tekintve, hogy az egy politikai lapban látott napvilágot, nem terjeszkedhettem ki állításaimnak részletes történelmi adatokkal való támogatására. úgy látszik azonban, hogy a „Budapesti Hírlap” munkatársai nem ismerik Erdélynek történelmét, hiába tartják ők Erdélyt Magyarországnak.

Így hát történelmi adatokkal fogom bebizonyítani, hogy az erdélyi románoknak a régi időkben hatalmas nemességük volt és hogy úgy a nemesek, mint a nép részt vettek Erdély országgyűlésein és vármegyei gyűlésein.

A „Budapesti Hírlap” ama kérdésére, hogy honnan vettem én ama állítást, hogy a románok között voltak nemesek? a következőket válaszolom:

IV. Bélának 1247-ben kelt dokumentumában említés tételik a Lythoon-Vajda országában, az úgynevezett Terra lythua-ban lakó román nemességről. A Fejér által irt „Codex diplomaticus regni Hungáriáé” IV. 447-ik oldalán a következők foglaltatnak:

„Quod si contra maiores terrae lithua aliqua sententia de sanguinis, effusione prolata fuerat, si qua senserint, se gravari, ad curiam nostram valeant appellare.”

Elnézését kérjük a „Budapesti Hírlap”-nak azért, hogy latinul idéztünk, bár félünk, hogy nekik épp oly ismeretlen a latin nyelv, mint amilyen ismeretlen Magyarország történelme. A fentebbi idézetből látszik, hogy Lythoon román országában, — amely Magyarország szuveránitása alatt állott, — voltak a földnek nagyobbjai, azaz nemesek, akik éppen olyan jogokat élveztek, mint bármely más magyarországi nemes és* mint ilyenek a királyi kúriához feleltek.

Egy 1274-iki dokumentumban több románt, köztük egy Micu-t is, akit magyar ortográfiával Mikon-nak irtak volt, nemességre emeltek. (Lásd Fejér „Codex diplomaticus regni Hungáriáé” V. 2. 205-ik oldalát.)

Egy 1360-iki diploma Stan-nak, Péter fiának, egy nemesi jogokkal felruházott birtokot adományozott: Fidelis olaht nostri, quandam possessionem nostram olahalem Felseuronnan (Felső-Róna) omni eo mere nobilitatis titulo” (lásd Mihali „Diplome maramuresene” 42 és 43-ik oldalain.)

Péter, Erdély fejedelme 1363-ban maga elé idézi: „ac universis Kenesis et senioribus valaharibus districtus Hatzag” - Stroia és Zaye román bírókat, hogy azok felett ítélkezzék (lásd Kemény, Knesen und Knesiate in „Magazin für siebenbürgische Landeskunde” II. 300-ik oldalon.)

Ugyaneme könyvben egy 1353-ban kelt dokumentumot találunk, amely olyan perről tesz említést, amely „coram nobis et regni nobilibus de comitatu Hunyad ac universis Kenesiis et senioribus olahalibus districtus Hatzag” előtt tárgyalatott.

Zsigmond magyar király 1409-ben az Erdélyben levő Hunyadi birtokot Voicunak, a királyi udvar katonájának, valamint fiának, Jánosnak (Corvin tie Huniadé, másképpen oláhul János-

nak nevezett) és Voicu testvéreinek: Mogosnak és Radnak és nagybátyjának, egy másik Radnak ajándékozta fényes katonai szolgálataikért. (Lásd: Hurnuzzachi, Documente I. 2. 462 és 627 oldalakat). Ebből a dokumentumból az is kitűnik, hogy Corvin? Hunyadi János és Mátyás, magyar király, a magyar iórténelem büszkesége, románok voltak, amit más száz dokumentumból is be lehet bizonyítani.

1411-ben Varu nemesi birtok perben ítékeztek Pypo de Ozora és Mutnoki Farkas István és László román nemesek között stb.

László király 1457-ben megerősíti „universorum nobilium et kenesiorum nec non alium valahorum in districtibus Lúgos, Sebes, Mihold, Almas, Karasofii, Balgafii, Komiatii et Illed, quod ipsi in confiniis regni nostri collocati in custodia et tuitione vadorum Danubii contra Crebros incursus Turcarum” (lásd Maniu istorico-critica, 1857 541. oldal), azaz a bánási amaz összes románok privilégiumát, akik megvédték volt az országot a törökök támadásaitól.

Egy 1442-iki dokumentum említést tesz Ulászló magyar királynak amaz adományáról, amit István és Mihály craciunesti (jelenleg tiszakarácsonyfalvai) románoknak tett volt „more et ad instar ceterorum valahorum in dicto comitatu maramorisensi possessiones habentium” (lásd Mihali, Diplomele maramuresene 314-ik oldalán). Ezek a máramarosi románok tehát birtokot kaptak, a birtoklás pedig nemesi jog.

Százakra menő dokumentumokat hozhatnánk még, amelyekből kitűnik, hogy a Bánságban, Máramarosban és Erdélyben a románok között igen is voltak régi nemesek, még pedig nagy számban. Kíváncsiak vagyunk, hogy ezekçe a történelmi adatokra mit fog mondani a „Budapesti Hírlap”?

A második kérdés, amit hozzám intéz a „Budapesti Hírlap”, az, hogy honnan vettem azt, hogy a románok részt vettek a diétákon, a vármegyei és az ország általános gyűlésein?

Egy igen híres dokumentum az az 1291-iki, amely a következőkkel kezdődik: „Nos Andreas, puod cum universis nobilibus, saxonibus, siculis et olahis, in partibus transylvanis, apud Albam-Iulæ pro informatione status eorundem congregationem cum eisdem fecissemus ...”

Ebből a szavakból elég világosan kitűnik, hogy itt az ország általános diétájáról van szó, amelyre a király meghívja a

nemeseket (úgy a magyar, mint a román nemeseket), a székelyeket, a szászokat és a többi nem nemes románokat. Szó sincs róla, a magyar történetírók iparkodtak ezt különbözőképpen magyarázni és pedig, hogy a románok csak mint tanuk szerepeltek azon a diétán. Ezt az állítást azonban maga a dokumentum szövege cáfolja meg. De e mellett a dokumentum mellett van még egy másik is, amely 1363-ban kelt, amely a Hátszeg vidéki vármegyei közgyűlésen hozatott, amely a Hunyad vármegyei magyar és román nemesekből, valamint a Hátszeg vidéki összes birokából és oláh nemesekből állott. Erre nézve Hurmuzachi Documente I. 2. 75-ik oldalán a következőket találjuk: „coram nobis et regni nobilibus de comitatu Hunyad ac universis Kenesiis et senioribus olahibus — districtus Hatzag, comparendi assignassemus”.

Neculai, a szörémi bán, 1391-ben összehívta a sebesi, a lugosi, a karáni és a komjáti román kerületek nemeseit és bíróit, hogy ítélkezzenek ama perben, amely Mutnoki Bogdán bíró és Karánsebes város között folyt. Miután a nevezett kerületek abszolút románok voltak, magától értetődik, hogy a nemesek és a bírók is románok voltak, ez utóbbit már az is bizonyítja, hogy a bírói (a kenézi) intézmény kizárólag román eredetű.

Egy másik ilyen kongregáció volt az, amit a Belényes vidéki összes román birok tartottak volt 1410-ben egy birtok perben, amely egyrészt Bogdan és Meridek, másrészt pedig Moga Serban románok között folyt. (Lásd Hurmuzachi, Documente I. 2, 340 és 469-ik oldalait.)

Egy másik 1419-iki dokumentumban azt találjuk, hogy Losonczi Zsigmond egy kongregációt tartott valami birtok perben: „una cum nobilibus et Kenesis olahibus Sebes, Lúgos, Karán et Komjat, causas cunctorum coram nobis litigantium”.

Majd azt találjuk, hogy a temesi gróf 1439-ben Biserei Lado román nemes rehabilitálása érdekében, akit árulással vádoltak, összehívta: „universitatem nobilium et kenesiorum olahium districtus Sebes per modus proclamatae congregationis”. (Lásd Hurmuzachi, Documente I, 2. 646 oldal.) Zsigmond magyar király 1428-ban Mihaldon egy általános kongregációt tartott a mihaldi kerület nemesével és bíróival, hogy ítélkezzenek a Raiu és Dobrea birok által Desu és Ladislau ellen indított perben.

Hogy a románokkal kongregációt tartottak, az kitűnik egy

1451-iki dokumentumból is, amelyben azt olvashatjuk: „Iohannes de Huniad, nobilibus viris, iudicibus nobilium septem sedium valahicalium per modum proclamatae congregationis generalis”. Szóval itt is Hunyadi János egy perben ítélezik.

Ebből a két dokumentumból nyilvánvaló, hogy Magyarország kormányzója, a Bánság hét oláh nemesi székében kongregációt tartott, amelyekben perek felett ítéleztek. Ezekből a dokumentumokból nyilvánvaló, hogy a románok fel voltak osztva nemesekre, bírákra (kenézekre) és közönséges emberekre.

Ezek konstatálása után kijelentem, hogy könnyű azoknak, akik egész életükön át fantazirozáson kívül egyebet sem tesznek „fantasztikus” jelzővel illetni más embereknek a munkáját.

Értjük, hogy a magyaroknak érdekükben áll tagadni azt, hogy a románoknak a magyar uralom első századában egy csomó joguk volt, amelyeket csak későbbben veszítettek el.

A fennebbi dokumentumokból kitűnik, hogy a románoknak meg volt a maguk ősi oláh joguk, ami bizonyára nem lehetett volna, ha ők a cigányok módjára vándoroltak volna be a Dunántúlról Erdélybe, amiként állítja ezt Hunfalvy Pál.

Ez az igazság és bármilyen forró lenne a magyar lélek és ész, ezek nem képesek megolvasztani ama igazság olvaszthatatlan érceit, amely igazság kitűnik magának a magyar népnek a dokumentumaiból és történelméből. Mindenkoron kész vagyok ilyen magyar történelmi leckét adni a *Budapesti Hírlap* tudósainak.

Jassi, 1911. október 14.

Xenopol D. A»

Román iparosokat nevelt a szász egyetem.

A „Romanul” 1911. évi november 28-iki száma szerint a szász egyetemi alapból szubvencionált iparos iskolában a román növendékek száma a következő:

1. a szászvárosiban	227	növendék közül	146	a román
2. a szászsebesiben	204	„ „	115	„
3. a brassóiban	432	„ „	176	„
4. a nagyszebeniben	647	„ „	193	„
5. a kőhalmiban	106	„ „	27	„
6. a medgyesiben	311	„ „	72	„
7. a beszterceiben	222	„ „	69	„
8. a szentágottaiban	227	' „	51	„

A nyolc ipariskolában tehát az összes növendékek száma

2376, ezek közül 854 román, 1102 német, 420 magyar. A lap ebből azt következteti, hogy a románoknak ma-holnap erős közeosztályuk lesz.

Dr. Cristea Miron felfogása 1911-ben.

A „Drapelul” 1911. november 28-iki száma közli dr. Cris-tea Mironnak azt a prédikációját, melyet 1911. évi november hó 26-án tartott volt *a lúgost gör. kel. román elemi iskola új épü-letének* a felavatásán.

A püspök a többek között a következőket mondotta:

„Szép, ha valaki bántási, de még szebb, ha valaki lugosi, de ez a büszkeség a jövő előtti felelősséggel van összekötve. Ez a büszkeség csak akkor jogosult, hogy ha Önöket is elő-deink erényei fogják áthatni és azok nyomdokait fogják követni.

A román földműveseknek arra kell törekedniök, hogy szülőiktől öröklött földjeiket nemcsak hogy megtartsák, hanem szaporítsák azt és így mindjobban növeljék a román területet.

A román iparosok kiterjedt kereskedelmi és ipari össze-köttetések által, az összes románok büszkeségét kell hogy ké-pezzék most is.

A tanítók ebben az új iskolában tanítsák az ország nyelvét is, de egy percre se feledjék el, hogy az iskolának az az igazi célja, hogy az emberiség számára erkölcsös jellemeket neveljen. Ezt pedig csak úgy lehet elérni, hogy ha a tanítók a növendé-kek szíveikhez tudnak szólni, de a zsenge korú növendékek szíveikhez csakis azok anyanyelvén lehet hatásosan szólni, mert hiszen Eminescu költő is azt mondja: „Az ember a szívét csakis a saját anyanyelvén érti meg teljesen”.....

Ebből az alkalomból megáldom itteni híveink zsengekoru csemetéit, arra kérve az Istent, hogy idővel útmutatói legyenek azok a román élet fejlődése összes irányainak.

Miután pedig népünk jövője nagyon sokban a román nők-től függ, elodázhatatlanul szükségesnek látom, *hogy egyházme-gyénk egy felsőbb román leányiskolát létesítsen, még pedig itt Lúgoston*, eme elemi iskolával kapcsolatban.

Ebből az alkalomból szívükre kötöm eme eszme megva-lósítását is.”

A lap szerint a felavatás estjén a lugosi román dalárda fáklyás zenét és szerenádót adott dr. Cristea Miron püspök-

nek, aki a dalárdistákhoz intézett beszédében a többek között a következőket mondta:

„Nem csak a görögök és a rómaiak mondták, hogy híres énekeseik meg tudták szelidíteni a vadállatokat, de nálunk románoknál is meg van az a hit, hogy a zene hangjai le tudják csillapítani a farkasok böszültségét.”

**„Ébredj román álmaidból” ...
Dr. Serban Miklós védbeszéde.**

A *«Romanul»* 1911. évi november 23-iki száma vezető helyen közli dr. Serban Miklós képviselőnek azt a beszédét, amellyel védekezett volt a brassói kir. törvényszék előtt, amiért Fogaras vármegye közgyűlésén többed magával elénekelt az „Ébredj román álmaidból” himnuszt.

Dr. Serban védőbeszédében a többek között a következőket mondotta:

„Ügyvéd vagyok, de mint vádlottnak jogom van románul beszélni. Nekem olyan drága ez a nyelv és annyira ragaszkodom jogaimhoz, hogy erről még akkor sem mondom le, hogy ha tudom is, hogy ez a merészségem csak súlyosbbítani fogja azt a helyzetet, amelyben vagyok.

Azt merem mondani, hogy ezekben a pillanatokban maga a román nemzet beszél, mert ma Önök előtt nem X. Y., hanem az egész román nemzet ül a vádlottak padján. Ez a nemzet védi ama ősi jogát, amelyet egy embertelen rendszer lábbal tiport és tiltakozik azok ellen, akik irgalmatlanul ostorozzák mindazt, ami neki a legszentebb és a legdrágább.

Igenis, beismerem, hogy énekeltem az „Ébredj román álmaidból” himnuszt. De ha még nem is énekeltem volna, kijelentem Önök előtt és megmondom az egész világnak, megmondom annak a démoni rendszernek, amelyet képviselnek Önök és mindazok, akik nem hódolnak a szent szabadságnak, szolidaritást vállalok vádlott társaimmal, akik azt a himnuszt énekeltek.

Ez a himnuszt nem foglal magában semmiféle izgatást. Ezt a himnuszt akkor csinálták, amikor a románok, meg a magyarok is, a legocsmányabb állati életre voltak kárhozthatva és amikor a Nyugat felől jött szabadság eszméi rabságban sínylődő lelkekben gyökereket kezdtek verni. Ezt a himnuszt tehát nem a magyarok ellen csinálták, mert abban az időben mind a két nép sorsa egyaránt súlyos volt.

Ez a himnusz az idők jele volt, amely arra volt hivatva, hogy egy népet állati helyzetéből emberi méltóságára emelje. Ez a himnusz nem csak az erdélyi, hanem az összes románoknak szólott.

Őnök nagyon helyesen a „Kossuth Nótá”-t, mi pedig az „Ébredj román álmaidból”-t énekeljük. Az Őnök himnusát vérből, a miénket pedig szenvedésekből gyártották. Az Őnök himnusza forradalomra sarkal, az egy vérbe áztatott kard, a mi himnusunk pedig egy buzdítás, amellyel tudtára akarjuk adni az ezrekre menő helotáknak, hogy ők nem állatok, hanem emberek, egy szabad föld polgárai, amely földet annyiszor áztatták őseik vérükkel, amiért tehát ők is megérdemlik, hogy jogokban részesüljenek.

Őnöket és az ügyész urat senki sem akadályozza meg abban, hogy ne énekelhessék forradalmi himnusukat! Hát miért akadályoznak meg bennünket abban, hogy szenvedéseinket énekeljük? Miért van ez a különbség? Hát a magyarok a törvény szerint nem éppen olyan nemzetiség, mint mi? Miért üzennek tehát Őnök hadat jogainknak, miért fojtják el szabadságunkat, miért állják útját annak a jognak, amelyet maga a természet adott nekünk? Miért keresik évről-évre azt, hogy arról győzzenek meg bennünket, hogy ebben az országban meghalt az igazság, hogy nem létezik humanitás, hogy a kultúra és a civilizáció fogalmai idegen fogalmak eme ország gazdáinak?

Vagy azt hiszik Őnök, hogy az erőszak jogcím, hogy az egyiknek az ereje indokoltta teszi ennek a zsarnokságát, a gyengébbel szemben, aki szintén ember?

Őnök a „nemzet” és a „nemzetiség” fogalmakat összezavarják, önök csak a nemzetnek adnak jogokat, a nemzetiségeket azonban csak köteleességekkel és üldöztetésekkel terhelik meg. Őnök a nemzetet, amely magában foglalja az összes hazai nemzetiségeket, a magyar fajjal azonosítják.

Ítéljenek el. A legnagyobb nyugalommal fogom azt fogadni, mert az nem engemet, hanem Őnöket fogja legyőzni. Az az ítélet az egész világnak azt fogja tudtára juttatni, hogy ebben az országban nincs igazság, nincs szabadság, nincs humanitás és hogy a polgárok egy része legemberibb jogaiban van megátadva és hogy azok lelke meg van fosztva legdrágább kincseitől.

Az Ébredj román álmaidból himnusz össze van növe lelkelemmel, az jogos tulajdona a román népnek, amely himnuszt

csak akkor fogják megszüntethetni, amidőn megsemmisítik lelkemet és a román nemzet testét. Ezt azonban soha sem fogják elérni!”

A *Romanul* 1911. november 23-iki száma az Ébredj román álmaidból éneklése miatt Brassóban megtartott törvényszéki tárgyalásra vonatkozólag a többek között, a következőket írja:

„Azt hittük, hogy a vádlottak szent ihlettel fogják megvédeni himnuszunkat. Az egyik vádlott, Borza Miklós fogarasi esperes nem jelent meg a tárgyaláson, mert beteg volt.

Három vádlott: Dr. Serban Miklós képviselő, Serban Sándor és ifjabb Vasú György beismerték, hogy énekelték a román himnuszt; Dr. Popescu Tivadar ügyvéd, Brumboiu Mózes, Fulicea János és Trandafir Dragomir lelkészek tagadták, hogy énekelték a román himnuszt. A tanúk azonban azt vallották, hogy Dr. Popescu, Brumboiu és Fulicea énekelték a román himnuszt. A hallgatók azt hitték, amit akartak.

Egy hallgató azt mondta: „A memorandum per óta nem voltam annyira felizgulva, mint most. Az egyik vádlott azt mondta, hogy már azért sem énekelhette a román himnuszt, mert akkor fájt a torka, amit orvosi bizonyítvánnyal akart bizonyítani.

Több nemzeti önérzetet szerettünk volna látni.

A vádlottak és azok egyik ügyvédje, aki a régi világból való ügyvéd, azt a benyomást tették reánk, hogy ők maguk is beismerik azt, hogy a román himnusz éneklése bűncselekmény.

Hát eddig sülyedtünk már? Hát egy román ember minden áron azt akarja bizonyítani, hogy nem énekelte a román himnuszt? Ez azonban mégis csak így volt!

A bíróság tagjai közül a szász Jahn és a zsidó Grünfeld azt hitték, hogy a törvényszék marasztaló ítélete által helyre fog állani a románok által lábbal tiport igazság; a harmadik bíró pedig, a lengyel Starosolsky lehet, hogy még ma is más nézetten van.

Még azt is megjegyezzük, hogy a brassói románok semmi érdeklődést sem tanúsítottak a tárgyalás iránt.

Még csak azt kérdezzük, hogy Borzea esperes úr tényleg olyan beteg volt, hogy nem mehetett el a tárgyalásra?”

Az „Unirea” a macedón románokról.

Az *Unirea* 1911. évi november 25-iki száma abból az alkalomból, hogy Lazar Viktor volt magyarországi román újságíró kiadta „Die Südmänen der Türkei und der angrenzenden Länder” címen a macedóniai románokról irt tanulmányát, a többek között, a következőket írja:

„Örülünk, hogy alkalmunk van megmondani azt, amit a szerző jónak látott elhallgatni.

A macedóniai román nemzeti kérdést még mindig Bukarestből irányítják, ami azonban nincsen arányban azzal a nagy áldozattal, amit hoz azért Románia. Hiába mondja a szerző, hogy a macedóniai román nép nemzeti öntudatra ébredt, ez nem felel meg a valóságnak, mert azok ott a bolgárok, az albánok és a görögök tengerében, egymástól elszigetelve élnek, mint kereskedők és kiváló iparosok ... Sehol sincsen annyi gyűlölet, rablás, bosszúállás, öldöklés és fajgyilkossági kedv, mint az általuk lakott helyeken és különösen a hegyekben, ahol törvényről és jogról szó sincsen. A leghíresebb rablóvezérek a románok közül kerülnek ki, akiket ott nemzeti hősöknek tekintenek. Jó módban élnek. Kevés népkölteményük és daluk van. Amijük van, azokat nagyobbbrészt a Bukarestből odakerült „tanítók” improvizálták”.

Az aradi „Tribuna” vallomásai és indítványai.

A *Tribuna* 1911. évi november hó 21-iki száma a következőket írta:

„A régi közmondás azt tartja, hogy minden ut Rómába vezet.

Minden népnek megvan a maga Rómája. Nekünk a Tisza és a Kárpátok közötti leigázott románoknak is megvan a magunk Rómánk. A mi Rómánk a Dambovita folyó melletti Bukarest, amely az összes románok fővárosa.

Bukarest templomaival, szép parkjaival, tudományos és művészi múzeumaiban felhalmozott nemzeti ^gazdagságával arra van hivatva, hogy az idegen részekben lakó románok számára egy fontos érintkezési pont legyen. A mi románjaink rokonszenve Bukarest iránt 1906-ban, a nemzeti kiállítás alkalmából nyilvánult meg először, amikor is a bánági és erdélyi román dalárdák olyan egyöntetűen esküdtek fel szent egységünk zászlójára.

Majd következtek a Kultur-Ligának csak nemrég lezajlott ünnepei, amelyeken minden provinciából nagy tömegekben vettek részt a románok. Eme ünnepek eredményei csak áldások lehetnek.

Meg kell itt említenünk azt is, hogy a romániai újságok híradásai szerint, Romániában gyakran megfordulnak „felhatalmazott vezérférfiaink is. Azt is megtudtuk, hogy azok nem azért mennek oda, hogy leckét vegyenek az ottani kulturális és politikai szabadságokból, vagy hogy tanácskozzanak monarchiánk Romániával szembeni érdekeiről. Dr. Lucaciu László, aki legjobban szereti Bukarestet, nem megy oda, mint a faji eszme harcosa. Dr. Suciú János, aki megszokta már azt az utat, nem azért megy oda, hogy a pártszervezeteket tanulmányozza, Dr. Mihali Tivadarról, aki szintén gyakran jár oda, csak nemrégiben olvastuk, hogy: „Dr. Mihali, aki rokonait látogatta meg Bukarestben, kiszállott Sinajában, hogy hódolatát fejezze ki Ő Felségének a királynak és a királynénak.”

Mi szóvá sem tennők ezeket a látogatásokat, ha vezetőférfiaink Romániában nem intrikálnának ellenünk. Ők, ahányszor Romániába mennek, az mindig azt jelenti, hogy a *Tribuna* ellen egy újabb harc veszi kezdetét. Ők azért mennek oda, hogy ellenünk hangolják az odavaló közvéleményt, különösen a rendelkezésükre álló *Searji* és *Unirea* bukaresti lapok útján.

Mi legfeljebb csak megvetéssel tekintünk azokra az utakra, mert jól tudjuk, hogy nem mi, hanem ők fognak elpusztulni azokban a vétkes utakban, amelyek által be akarják már szennyezni Bukarestet is, a mi eszméink centrumát.”

*

A *Tribuna* ugyaneme száma azon panaszkodik, hogy a budapesti *Világ*, amióta otthagya azt Jászi Oszkár, irányt változtatott. Ma már a *Világ* nem követeli olyan határozottan az általános választói jog behozatalát sem, de sőt annak tegnapi számában egy olyan cikk jelent meg, amelyben a *Budapesti Hírlap* módjára, a románok elleni gyűlölet nyilvánul meg.

Ezekkel kapcsolatban a *Tribuna* arra hívja fel a román közönséget, hogy vonja meg attól támogatását, mert az ma már — szerinte — egy vizeken evez a *Budapesti Hírlap*-pal és a többi sovén budapesti újságokkal.

*

A *Tribuna* ugyaneme száma a magyarosítás elleni védekezés egyik eszközéül azt ajánlja, hogy írassanak össze mindama román családok, amelyek magyar városokban laknak, továbbá, hogy írassanak össze azon román vidékeken lakó román családok, amelyek az iskolai nagy szünidő alatt hajlandók ingyenes, vagy igen csekély összegért teljes ellátásban részesíteni a magyar városokban lakó román családok gyermekeit.

Ugyancsak ilyen üdvös volna az is, hogy a magyarországi románok küldjék a nagy szünidőre diák és egyetemi hallgató fiaikat romániai családokhoz, viszont pedig ezek küldjék hasonló iskolákba járó fiaikat csereképpen magyarországi román családokhoz. Ez a csere, amely természetesen csakis egyenlő társadalmi állású családokra vonatkozhatik, nagyban elősegítené a romániai és a magyarországi románok közötti szorosabb kapcsolatot és viszonyt.

A *Tribuna* ugyaneme száma gróf Tisza István bukaresti útjára vonatkozólag egy bukaresti levelet közöl, amelyben a többek között a következők foglaltatnak:

„Gróf Tisza István legközelebbi bukaresti útjára vonatkozólag különböző verziók keringenek, amelyeket érdekesebbnél érdekesebb kommentárokkal fűszereznek, amelyeknek azonban semmi pozitív alapjuk sincs. Gróf Tisza látogatását illetőleg illetékes helyről kértem felvilágosítást. A következőkben a bukaresti magyar kolónia egyik vezető férfiának adom át a szót, aki összeköttetésben áll a munkapárt vezetőférfiaival.

A nevet elhallgatom.

„Igaz, hogy gróf Tisza nagyon hamarosan Bukarestbe fog jönni. Ha a kedélyek nem változnak meg, úgy gróf Tisza egy hónap lefolyása alatt Bukarestben fog beszélni. Hadd lássa azt a várost, ahol egykoron az ő beszédéért még revolverek is dördültek el és ahol miatta annyi zavargás volt. Gróf Tisza franciául fog beszélni, amely nyelvet itt széles körben ismernek. Beszélni fog a magyar és a román nép múltjáról, fel fogja eleveníteni azt a kort, amikor ez a két nép vállvetve harcolt a pogányok ellen. Meg fogja említeni azt a veszedelmet is, ami a szlávok részéről fenyegeti ezt a két népet és éppen azért egyesülésre fogja őket felhívni.”

Én erre azt mondtam az illetőnek: „Szóval a farkas egyesüljön a báránnyal. Lehetséges ez? Nem hiszem, hogy akadna

olyan román, aki hinne neki A románok nem hisznek a magyar politikában. Megtartották-e azok valamikor szavukat? Nem hiszi, hogy túlhajtott merészség gróf Tisza részéről, hogy Bukarestben beszéljen, ahol egykoron Lueger beszélt és ahol a nép nagyon jól van informálva mindarról, ami Magyarországon történt és így könnyen kitenné magát annak, hogy kifütyülik.”

Erre az illető magyar vezetőférfi azt mondta: „E tekintetben gróf Tisza kérdést intézett a bukaresti osztrák-magyar követséghez, ahol az után tudakozódott, hogy vajjon Bukarestben nem fognak-e ellene tüntetni. Az erre adott válasz kielégítő volt. Mi, az idevaló magyarok már várjuk őt. Így hát gróf Tisza István bukarestbe fog jönni és nem hiszem, hogy szavai visszhang nélkül fognak maradni.”

Én mindezekre csak azt jegyzem meg, hogy a dolgok sokkal komplikáltabbak, mint ahogy hiszi a bukaresti magyar kolónia ama vezetőférfia. Ő maga hamarosan meg fog arról győződni, hogy feltevései tévesek voltak.”

*

A *Tribana* ugyaneme száma írja, hogy az aradi román nőegylet elhatározta, hogy 1912, évi február havában fogja megkezdeni az aradi felső román leányiskola és internátus új házának a felépítését, amelyre Stroescu Vazul beszarábiai nagybirtokos 100.000 koronát adott.

A „román vallás”.

A *Gazeta Transilvaniei* 1911. évi november 18-iki száma közli azt a beszédet, amellyel Dr. Saftu Vazul brassói görög keleti román esperes megnyitotta a brassói kerülethez tartozó tanítóknak 1911. évi november hó 16-án és 17-én megtartott konferenciáját.

Dr. Saftu beszédében a többek között a következőket mondotta:

„Nálunk, a Kárpátokon inneni románoknál az a szokás, hogy Vízkereszt előnapján a plébános megszenteli a hívők lakásait. Ez egy olyan lélekemelő aktus, amelyre a nép igen sokat ad. Már ebből is konstatálható, hogy az igazi hitet csak a népnél és nem az uri osztálynál kell keresnünk. Ennek pedig az az oka, hogy a hitoktatást illetőleg a többi hitfelekezetekkel szemben, alantos nívón állunk.

Ama kimondhatatlan súlyos körülmények között, amelyekben élünk mi románok, felekezeti iskoláinkban az egyházat és a nemzetet illetőleg a hittan az egyedüli megváltónk!

A román agyában a vallás és a nemzet elválaszthatatlan és azonos fogalmak; az aki elhagyja nemzetét, az elhagyja templomát is és az, aki elhagyja templomát, az elhagyja nemzetét is!

Éppen azért ezt a tantárgyat nem hittannak, hanem leg-helyesebben „román vallás”-nak kellene neveznünk! Ez a „román vallás” oltalmazta meg közel két ezer éven át őseinket; ettől a „román vallás”-tól függ a mi életünk és halálunk!

A hitoktatásnak az a célja, hogy az összes felekezeti iskoláink fiú és leány növendékei egész életükön át, teljes lelkük-ből és szívéből szeressék „román vallás”-ukat és hogy azt a szent szeretetet ne titkolják, hanem tettekkel adjanak annak kifejezést.

Ennek a tettekben megnyilvánuló szeretetnek olyan hatalmasnak kell lennie, hogy egész román nemzetünk csak Brancovean-okból kell hogy álljon, akik életüket is készek feláldozni „román vallás”-ükért!”

A „korcs magyar kultúra”.

A *Tribuna* 1911. november 14. száma szerint a Petru Maior egyesület 1911. évi november 12-én a Katona-féle vendéglőben irodalmi estélyi tartott, amelyen a többek között Bucsan P. egyetemi hallgató felolvasásában azt hangoztatta, hogy csakis a nemzeti kultúrának van jogosultsága, ha pedig a románok idegen kultúrákra lennének utalva, úgy csak azokból kölcsönözzenek, amelyek közel állnak a román nép lelkéhez. Azután kritizálja azokat a román egyetemi hallgatókat, akik idegen középiskolákban tanultak és akiket mint ilyeneket, a korcs magyar kultúra szelleme hatja át. Majd azt mondja, hogy a románok csakis a francia kultúrából kölcsönözhetnek.

A *Tribuna* sajnálja, hogy a felolvasáson éppen azok az egyetemi román hallgatók nem voltak jelen, akiket Bucsan aposztrofálni akart, hogy legalább lelkükben elmondhatták volna „mea culpa”.

„Nemzet és nemzetiség a magyarok fogalma szerint”.

A *Tribuna* 1911. november 15-iki száma közli Xenopol D. A. jassi-i egyetemi tanárnak «*Nemzet és nemzetiség a ma-*

gyarok fogalma szerint» feliratú vezércikkét, amelyben a többek között, a következők foglaltatnak:

„Magyarország alkotmányának 1. cikke szerint: az állam polgárai, bármely nemzetiség kötelékébe tartozzanak is, együttesen alkotják a politikai magyar nemzetet”.

A törvény, tehát különbséget tesz a „nemzet” és a „nemzetiség” között.

Mind a két szónak ugyanaz a jellege és alakja és csak abban különböznek egymástól, hogy az egyik hosszabb, mint a másik. Értelmüket illetőleg szintén kevés különbség van köztük. Nemzet alatt inkább az etnikai csoportok anyagi részét, azaz az azt alkotó egyéneket értjük. Nemzetiség alatt pedig ama csoport összesítésének intellektuális fogalmát értjük.

Hát a magyarok mit akartak az alkotmány 1-ső cikkével? Bizonyára azt, hogy a magyar államban csak egy nemzetiség van, és pedig a magyar és csak is ennek vannak jogai, a többinek pedig csak az esetben lesznek, ha a magyarság köntösébe bújnak.

Ez a cikk, amely politikai nemzetnek csak a magyart is meri el, egy olyan törvénykezés, amely figyelmen kívül hagyja a törvénykezés legelemibb elvét: az egyenlőséget.

Igaz, hogy a választási törvény a látszatra megadja az egyenlőséget, de ama törvény igazságtalan és önkényes végrehajtása folytán, amíg a 3,500.000 románt 5 képviselő, addig a 7,000.000 magyart 400 képviselő reprezentálja a parlamentben.

Mit képvisel egy ilyen fogalom? A hódítás eszméjét, a meghódítottaknak a hódítók részéről való kizsákmányolásának az eszméjét, azt a barbár eszmét, hogy a hatalom jogot ad arra nézve, hogy kihasználják a leigázottaknak vagyonát és véréit. Mert hát miből íartja fenn magát a magyar állam? Bizonyára nemcsak a magyarok által fizetett adókból, hanem a náluknál népesebb nemzetiségek által fizetett adókból is. Mire támaszkodik Magyarország védereje? Bizonyára nemcsak a magyar ezredekre, hanem a nemzetiségi ezredekre is. A magyarok mindazonáltal a befolyt adókból csak a magyarok testét izmosítják és csak a magyarok lelkét díszítik. A legdúsabb pozíciók, a legnagyobb vagyonok, a legkövérebb hivatalok, a busás jövedelmeket biztosító vállalatok: a magyarok kezeiben vannak; az iskolák, az egyetemek, a színházak és a múzeumok: magyarok; a tanszékeknél, a törvényszékeknél, a parlamentben:

csak magyar nyelvet lehet hallani, a közigazgatásban is csak a magyar nyelv érvényesül. A nemzetiségek által fizetett adókból, nemcsak, hogy a magyarokat hizlalják, hanem ama adók segítségével akarják kiirtani a nemzetiségeket. A katonasággal is csak így vagyunk. De hát végtére is, csak a magyaroknak van joguk lényüket és nyelvüket védelmezni?

A magyarok azt hiszik, hogy azzal a rendszerükkel fogják konszolidálni politikai szervezetüket, hogy minden egyes román, horvát, szerb és tót mellé egy-egy magyar csendőrt fognak állítani a magyar állam eszme megoltalmazására és foganatosítására? Ha a magyar állam minden egyes népének biztosítaná természetes fejlődését, úgy nemcsak, hogy belsejében béke honolna, hanem kifelé is hatalmas volna. De így ahogy ma van, attól félünk, hogy nehezen fogja kiállani azokat a nagy terheket, amiket egyszer másszor az evolúció gördít a népek elé”.

Amikor Goldisékat magyarosítással vádolták.

A Romanul 1911. évi december 16-ki számában Popovici C. Aurél román publicista, (a Replica szerzője) a következőket írta:

„Habár az egész román politikai világ tudja, hogy a Mangra, Slavici és Brote által megalapított Tribuna a magyar kormány érdekeit képviseli, a Tribuna mindazonáltal tovább kritizálja a román nemzeti pártot, amelynek komitéja már tavaly árulónak dekretálta a Tribunát. A Tribuna fontosabbnak tartja magát, mint a román nemzeti párt és komité, és mint az összes romániai pártok, amelyek valamennyien a román nemzeti párt és komité mellett vannak és mint ilyenek tisztában vannak azzal, hogy a Tribuna a magyar politika győzelméért fáradozik.

Észrevettük-e, hogy a magyar kormány már nem tart fenn olyan román újságokat, mint amiket Moldovan Gergely és hozzá hasonló románok vezettek?

A magyar kormánynak megjött az esze. A mangristák meggyőzték arról, hogy a románok nem fognak olyan emberek után futkosni, mint aminők Moldovan Gergely, Burdia stb. A Mangra tribunistái vállalkoztak arra, hogy ők csinálják meg azt a politikát, amelyet a régi és ismert renegátoknak eddig nem sikerült nyélbe ütniök.

Mi, mindezt a Tribunáról tudjuk. A mangristák ma a magyar kormány eszközei. A magyarosítási politikának az volt, az ma is és az lesz a jövőben is a célja, hogy első sorban

megsemmisítsék azokat, akik a román nemzeti pártot vezetik. A magyar kormányférfiak már többször megpróbálták terrorizálással felosztatni a román nemzeti pártot. Ezért voltak már egyszer elítélve a komité összes tagjai, ezért oszlatta fel Hieronymi a román nemzeti pártot, ezért voltak a végnélküli sajtóperek, ezért ítétek el nagyon sok románt, akiknek az volt az egyedüli vétkük, hogy helyeselték az „oláh komité” politikáját.

Amióta gróf Tisza István Aradon szövetkezett a mangristákkal, – a dolgok megváltoztak. Mihelyt látta gróf Tisza, hogy a tribunisták „képzett emberek” és hogy ők maguk is elítélik a komité politikáját, gróf Tisza azt mondta magában, hogy nem terrorral fogjuk felosztatni a komitét, hanem azoknak a segítségével, akik jól ismerik a komité tagjait, mert idegen ember nem tudná azt a komitét szétrobbantani. Hieronymi óta senki sem volt és nincsen is kérlelhetlenebb ellensége a román nemzeti pártnak és komiténak, mint gróf Tisza István, aki dr. Mihó János előtt is kijelentette, hogy a magyar-román békéről addig szó sem lehet, amíg nem lesz felosztatva a román nemzeti párt és amíg a románok a „nagysebeni komité”-ra fognak hallgatni.

Mangra azért dolgozik felfelé a komité diszkréditalásán, azért ordit a Tribuna lefelé a komité ellen Gróf Tisza, Gróf Khuen-Héderváry, Jeszenszky azt mondják, hogy egy dr. Mihali és a többi román „vajdák” imposzibilisek? A Tribuna is ugyanazt mondja ezeknek a románoknak a parlamenti beszédeiről.

A Tribuna teljesen elveszítette a jogosultságát arra, hogy tisztességes orgánumnak tartsák. Egy ilyen újságot már nem lehet rehabilitálni.”

A felekezetek támogatása.

Az *Unirea* (a gör. kath. érsekség hivatalos orgánuma) 191 í. évi december hó 28-iki száma írja, hogy ámbár dr. Hosszú Vazul az újonnan kinevezett szamosujvári püspök még nem is foglalta el püspöki székét, áldásos működése máris érezhető, amit legjobban az a tény igazol, hogy a kormány 600.000 koronát adott a szamosujvári egyházmegyének, amely összegből székesegyházat, papnöveldet, tanítóképezdet fognak építeni.

Szászok és románok a közszolgálatban.

A *Gazeta Transilvaniei* 1912. évi január 2-iki száma a következőket írja:

A szászok az ország politikáját illetőleg a legodaadóbb támogatói a magyar kormányoknak, de sőt egyes kérdésekben még a legmegtestesebb sovén magyar kormányférfiakat is túllicitálják. Ilyen kérdés például az általános választói jog is. A szászok így viselkednek a vármegyei és városi életben is. míg a múlt évtizedben a szászok és a románok által közösen lakott vármegyék és városok szolgálatában találhattunk románokat is, ma már csak itt-ott találunk egyet-egyét. A túlnyomólag románok által lakott Szeben vármegyében ma már csak egy román főszolgabíró, a központban pedig négy román tisztviselő van. Nagyszeben városánál pedig az utcasöprökön kívül egy román sincs alkalmazva.

Brassó vármegyében még rosszabbul állanak. Ma a vármegyénél egy román ügyész és egy román jegyző van, különben úgy a vármegyénél, mint a városnál lábunk alól veszítettük a talajt. Azokat a kitűnően képzett román ifjakat, akik a vármegyénél vagy városnál keresnek hivatalt, egyszerűen elutasítják, mert a szászok minden állást saját maguknak kaparítanak meg.

Éppen így állunk a szászok és románok által vegyesen lakott községekben is. Vannak olyan szász-román lakta községek, ahol egyetlen egy román sincs a képviselőtestületben, kivéve talán a román papot, aki abban az egyházat képviseli. Virilistáink nincsenek, mert szegények vagyunk.

Így értelmezik a szászok népünk étikai létének biztosítását. Ily körülmények között nem marad számunkra más hátra, mint-hogy a szászok által lakott vármegyékben egész nyíltan küzdjünk jogaink érvényesítéséért. A szászokat politikánk ellenfeleinek kell tekintenünk. Az elévült kiváltságok ideje lejárt, ma már az ország demokratizálódásának küszöbén állunk, éppen ezért kötelességünk a vármegyei törvényhatóságokba és a községi képviselőtestületekbe olyan románokat küldeni, akik érvényt szereznek jogos aspirációinknak. A vármegyei törvényhatósági és a községi képviselőtestületek termeinek visszhangozniok kell a román nyelvtől, melyen kifejezést kell adnunk nagyszámú sérelmeinknek és követelményeinknek, mert csak így lehetünk olyan politikai faktorrá, amellyel, ha nem is most mindjárt, de később minden esetre számot kell majd vetni.

A kétszínű Goga.

A *Romanul* 1912. évi január 3-iki száma támadja Goga Octavian, azt írva róla, hogy nincsen joga a komité egyes tag-

jainak nacionalizmusát kifogásolni, hisz Petőfit, Madáchot és Aranyt románra fordította. A *Romanul* szerint Goga amikor ezeket a költőket románra fordította, ugyanakkor a *Tribana-ban* azt az elvet hangoztatta, hogy „fiatalságunknak tartózkodnia kell a magyar irodalomtól, kultúrától és színháztól, mert ezek csak korrumpálják román észjárásukat”. Goga folyton azt hangoztatja, hogy a románoknak teljesen izoláltniuk kell magukat a magyaroktól, azonban ő maga tagja a Petőfi-társaságnak, politika-irodalmi ideálja pedig a „Huszadik Század” és a „Világ”. Goga volt az, aki egy kolozsvári esküdszéki tárgyaláson — szakítva az eddigi gyakorlattal — magyar nyelven védekezett és mint román nemzetiségi jelölt magyar szózatot intézett a kisjenői magyar választókhoz, akiknek a „nemzetnek öntudatra ébredéséről” beszélt. A *Romanul* cikkét így fejezi be: Goga mint ember lehet a legtisztesegebb, de erkölcsi értéke a politikában a leggyengébb.

Románok és a társaskörök.

A *Gazeta Transilvaniei* 1912. évi január 5-iki száma abból az alkalomból, hogy ennek a lapnak egy előbbi cikkére válaszolva Dr. Moldovan Vazul szamosujvári gör. kath. teológiai tanár azt írta, hogy habár úgy ő, mint Dr. Fabian Péter kanonok tagjai a „Szamosujvári Társalkodó Kör”-nek, de azért mindenben megőrizték román érzelmeiket; — a következőket írja: Hiába mondja Dr. Moldovan, hogy annak a magyar körnek nincs politikai jellege. Mi határozottan kijelentjük, hogy ez egy olyan kormánynak politikáját szolgálja, mely egy igazán nagy eszme megvalósítására törekszik. Az, aki a mi román intézményeinktől különböző kulturális intézmények szolgálatába áll, az bármennyire hangoztassa jó románságát, mégis csak ellensége a román kultúrának, mert egy olyan politikát szolgál, mely nem barátja a román nemzetnek. Dr. Moldovan tanárnak nem bocsáthatjuk meg az ilyen aberrációt, már csak azért sem, mert ő ezzel a tetteivel mint teológiai tanár, veszélyezteti a lelkesek jövő generációját. úgy látszik, Dr. Moldovan tanár nincsen azzal tisztában, hogy a célt illetőleg semmi lényeges különbség sincs a kultúra és a politika között, mert ez a kettő kölcsönösen egészíti ki egymást, éppen azért az, aki a kultúra szolgálatába áll, az ugyanabban az időben a politika szolgálatába is kerül. Szóval Dr. Moldovan, aki tagja és pénztárosa egy nem román társulatnak, nemcsak idegen kultúrát, hanem

egyidejűleg idegen politikát is szolgál, amelynek az a célja, hogy kiirtsa nemzetünket.

Goga és Vaida.

A *Tribuna* 1912. évi január hó 18-iki számában reflektálva a *Budapesti Hírlap-nak* „Goga és Vaida” feliratú cikkére azt írja, hogy a *B. H.* nagyon téved, ha azt hiszi, hogy a magyarországi románok eddigi szeparatiztikus és egyszer-mászor irredentiztikus politikai maguktartásában változás fog beállani. Ellenkezőleg, még csak ezentúl fogja kezdetét venni a leghevesebb ellentállás és az igazi harc.

Egy kúriai ítélet.

A *Gazeta Transilvaniei* 1912. évi január hó 23-ikán a m. kir. Kúria azon ítéletével foglalkozik, mely kimondotta, hogy az „Ébredj román álmaidból” című dal, nem foglal magában izgatást. A *Gazeta Transilvaniei* szerint ez az ítélet lesújtó a magyar sovinizmusra, amely mindent gyűlöl ami román és így a román himnuszt is, melyet azonban a Kúria – a románok legnagyobb öröme nem talált izgatónak és ezzel csak azt bizonyította be, hogy az igazság győzedelmeskedett. Most tehát már vége szakad annak a sok indokolatlan üldözésnek, aminek a román himnuszért eddig ki voltak téve.

Ki a hazai románok Bismarck-ja?

A *Tribuna* 1912. évi február hó 1-ei száma abból kiindulva, hogy a bécsi „Romania June” egyetemi román kör jubiláris ünnepségein Popovici Aurél az egykori „Replica” szerzője vitte a főszerepet, gúnyosan azt kérdi, hogy ki a hazai románok Bismarckja.

Erre a kérdésre maga a *Tribuna* így felel: „Talán Goldis, a megtestesedett gyávaság? Vagy a lapos frázisok nagy ékesszólója, Dr. Pop C. István? Vagy az inzultusok és a rágalmak mestere Dr. Vaida Sándor? Vagy Dr. Mihali Tivadar, aki például a vármegyei közigazgatás fontosságáról csak annyit tud, hogy saját mandátuma biztosítása érdekében paktálhat a főispánnal? Vagy Dr. Branisce Valér, aki a választások idején szóba állt a kormány mindama embereivel, akik szóba akartak vele állni, hogy valamennyien becsapják? Vagy Dr. Suciú János, aki nemcsak az egész világgal, de saját magával is meghasonlott? Vagy Dr. Mester Vazul, aki most újból nacionalista lett, miután a kormány nem akarta felléptetni kormánypárti programmal? stb. Vagy talán Popovici Aurél a

románok Bismarckja, aki legékesebb példáját adta annak, hogyan kell Romániába kiszökni, baj esetén?

Bármerre és bárkihez forduljunk is, nem találjuk meg azt az önzetlen szeretetet, mellyel Bismarck a németek nemzeti ideálja iránt viseltetett.

Mi legfeljebb csak beteges nagyravágyást és feltűnési viselkedéséget észlelünk- Mi azt tartjuk, hogy vezető férfiaink nem képesek tisztelettel viseltetni mások meggyőződése iránt, még pedig azért nem, mert nincsen meggyőződésük. Ezt igazolja a román nemzeti párt orgánuma, a *Romanul is*.

Egy főispáni pohárköszöntőhöz.

A *Desteptarea* (Brassó) 1912. évi február 1-ei száma dr. Miskolczy Ferencz főispánnak, dr. Radu püspök ebédjén mondott pohárköszöntőjével foglalkozva azt írja, hogy „csak örvendhetünk azon, hogyha szaporodik azoknak a magyar vezetőpolitikuskoknak száma, akik képesek kibontakozni a sovinizmus karjaiból. Csak örülhetünk, hogyha a magyarok között is mind nagyobb teret kezd hódítani a magyar-román béke eszméje. Teljesen egyetértünk a bihari főispánnal abban, hogy a két nép jól felfogott érdeke követeli a béke megvalósulását. Ma azonban azt látjuk, hogy ez a két nép nemcsak hogy nem közeledik egymáshoz, hanem ellenséges indulattal viseltetik egymás iránt. A magyar államférfiak nem ismerik a román nyelvet, ha ismernék, úgy a néppel való közvetlen érintkezéssel meggyőződhetnének arról, hogy a román nép összes rétegeit egy mély és indokolt reális elégedetlenség uralja. Első sorban is a gazdasági dolgokkal, azután a hatóságokat illetőleg elégedetlenek, amelyekkel dolguk akad. A hivatalnokokkal nem tudják a románok magukat megértetni, a hatóságoktól kapott iratokat nem értik. Még csak a templomukban érzik magukat otthon, ahol saját nyelvükön hallanak. Ha bármely más idegen államban volnának, még ott sem éreznék magukat annyira elhagyatva, mint itt, a saját hazájukban. A paraszt – ez más országokban is így van – a politikával nem sokat törődik. Tudja azt a román paraszt, hogy ez az ország nem román ország, de annyit mégis elvár, hogy a hivatalnokok – ha azok nem is románok – értsék a nyelvét. Azt is elvárnák, hogy az állam pénzéből ne csak a magyarok, hanem a románok számára is állítsanak fel iskolákat és

hogy az állam pénzből speciális román érdekek is támogattassanak.

Hírlapilag: bejelentett tettlegesség.

A *Tribuna* 1912. február 2-iki számában Bocu Sever szerkesztő egy nyilatkozatot tesz közzé, amelyben kijelenti, hogy Goldis Lászlót, a személye ellen intézett támadásokért, február elsején Aradon az utcán inzultálta.

A román egyetemi hallgatók és a román irodalom.

A *Gazeta Transilvaniei* 1912. február 2-iki száma azt fájlalja, hogy Dr. Popoviciu József, a budapesti egyetem román nyelv- és irodalom tanára, a második félévben nem tart előadást, még pedig azért nem, mert – a lap szerint — a 300 román egyetemi hallgató közül alig volt 15 hallgatója, szóval, mert a román diákok semmiféle érdeklődést sem tanúsítanak a román nyelv és irodalom iránt.

Rendezőség vállalás – nemzetlenes cselekedet.

A *Gazeta Transilvaniei* ugyanez a száma felhívást intéz öt román banktisztviselőhöz, akik valami dicsőszentmártoni magyar mulatságon rendezőséget vállaltak. A lap aziránt kér tőlük felvilágosítást, hogy tudtukkal kerültek-e a rendezők közé, vagy sem, mert ha tudtukkal, úgy bünt követtek el a románok szolidaritása ellen.

Egyházi sematizmus helységnevei.

Az *Unirea* (a gör. kath. érsekség orgánuma) 1912. évi február 3-ikán a *Budapesti Hírlap-nak* a gör. kath. főegyház-megye sematizmusára vonatkozó cikkével foglalkozik és azt írja, hogy nem igaz, hogy a sematizmusban nincsenek feltüntetve a községek magyar nevei, mert minden egyes község román neve után zárójelben ki van tüntetve az illető magyar neve is. Miután pedig ez így van, hát miért csinált olyan nagy lármát a *B. H.*? Talán azért, mert előbb az illető község román neve van feltüntetve? Hiszen ez természetes dolog, mert az egyház közigazgatási és szertartási nyelve a román. Nézze meg a *B. H.* a nagyszebeni ágostai evangélikus egyház 1911. évi sematizmusát, abban különb dolgokat fog találni. Ami pedig a *B. H.*-nak a kongruára vonatkozó kijelentéseit illeti, hát jegyezze meg a

B. H., hogy a kongrua nem alamizsna, mert ahhoz a katolikus alapok is hozzájárulnak, amelyhez a gör. katolikusoknak is joguk van.

Egy követendő példa.

A *Telegraful Român* 1912. évi február hó 6-iki száma követendő példaképen állítja a hitközségek elé az alsófehérmegyehez tartozó, 446 lelket számláló Kiskerek kis községet, melynek görög-keleti és görög katolikus lakosai együttesen állítanak fel felekezeti iskolát.

A román iskolák ügye.

A *Tribuna* 1912. évi február hó 8-iki és 9-iki száma azzal a cikkel foglalkozik, amelyet „Egy erdélyi román” a romániai Kultur Liga 1912. évi naptárában, a magyarországi román iskolákra vonatkozólag irt volt és amelyben azt ajánlotta, hogy a Kultur Liga, ha másképpen nem, hát kéz alatt segítse anyagilag a magyarországi iskolákat, mert azokat csakis azért zárhatja be a magyar kormány, mert az egyházak nem képesek a törvényben meghatározott fizetésben részesíteni a tanítókat stb. A *Iribuna* erre a cikkre vonatkozólag azt írja, hogy a magyarországi román iskolák ügye nem csak anyagi, hanem emberi kérdés, 'mert elsősorban emberekre és csak másodsorban van szükség pénzre. A tapasztalat azt bizonyítja, hogy azokban a községekben, ahol lelkes emberek voltak, pénzt is tudtak teremteni és az iskolákat nem zárták be. A magyarországi románoknak azonban az a legnagyobb bajuk, hogy embereik nincsenek, vagyonuk van, az az utolsó hat évtizedben annyira megszaporodott, hogy képes lenne kielégíteni a románok kulturális szükségleteit. A *liibuna* már tavaly is megmondta, hogy a román nemzeti komiténak is foglalkoznia kellene az iskolák ügyével, de azért csak megtámadtatásnak volt kitéve, pedig tavaly óta is haszontalan román célokra, mint például a *Romanul* létesítésére, azután annak a palotájára, nyomdájára stb. százezreket fecséretek el, holott, azokat a román iskolákra fordíthatták volna. A komiténak az iskolák ügyével szembeni magatartása felháborító, pedig mindenkinek tudnia kellene, hogy mi nem politikával, hanem csakis kultúrával tarthatjuk fenn magunkat, mert nálunk a kultúra már magában involválja a politikát is. Még mindig nem késő, a komité tegye meg e tekintetben a kötelességét. Természetes,

hogy egymagában nem lesz képes megvédeni a román iskolákat, ebben azonban minden román faktor támogatni fogja.

*

A *Tribuna* 1912. évi február 10-iki száma a magyarországi román iskolákra vonatkozólag folytatólagosan azt írja, hogy a román nemzeti párt komitéjának a hazai román iskolák segélyezését illetőleg felhívást kellett volna intéznie az összes románokhoz, akik szívesen adakoztak volna erre a célra. így 1907.-ben Mille Konstantin, a bukaresti *Adeverul* szerkesztője, saját elhatározásából – ha ez mindjárt nem is nemzeti volt — gyűjtést rendezett és erre a célra néhány ezer leit küldött „át”. A határon senki sem akadályozta meg ezt a pénzt. De különben nem is lehet senkit sem abban megakadályozni, hogy ne fogadjon el ajándékot attól, akitől akar. Ha Jorga Miklós bukaresti egyetemi tanárt felkérnénk, hogy Romániában ő gyűjtsön a magyarországi román iskolák számára, annak a gyűjtésnek bizonyára lenne is eredménye. Egész lelkünkől kérjük őt erre! Hazai román pénzintézeteink is ahelyett, hogy tiszta nyereségükből évről-évre mind busásabban szaporítják tartalék alapjaikat, jobban tennék, ha iskoláinkat segélyeznék. Bámulatos az, hogy a Reiffeisen szövetkezetek mennyire képesek segélyezni falusi iskoláinkat, éppen azért minden románlakta községben kellene ilyen szövetkezetet felállítani.

Horvátok magasztalása.

A *Gazeta Transilvaniei* 1912. évi február hó 17-iki száma a horvátoknak azt a politikáját magasztalja, melynek célja, hogy Magyarországtól elszakadjanak és egyesüljenek egy nagy horvát birodalomban. Többek között ezeket írja:

„A horvátok klasszikus példáját adták annak, hogy csendben, szenvedések között és megfeszített munkával hogyan lehet előkészíteni egy olyan politikai tervet, melynek megvalósítása csak idők kérdése. Vájjon mi románok értünk-e a hallgatáshoz, a türelemhez és a politikai munkához? Vájjon van-e nekünk is politikai öntudatunk és ideálunk? Vájjon képesek vagyunk-e mi is titokban szervezni a védekezést ama kígyók ellen, akik megakarnak marni, ama oligarchák ellen, akik csak azért tartják az ország gyeplőjét kezükben, hogy megharapják és megöljék az emberek lelkét.

Tait és a románok.

A *Tribuna* 1912. évi február 18-iki száma azt írja, hogy Taft elnöknel, aki 1912. január 29-én Clevelandban volt, az ott nagyobb számban élő románok küldöttségileg tisztelegtek. Taft a küldöttséggel, melyet Hatiagan Aurél clevelandi román lelkész, Barbu Gábor, a clevelandi *Romanul* szerkesztője és dr. Rapcea Horia vezetett, hosszabb ideig elbeszélgetett. A küldöttség tagjai messzemenő felvilágosítást adtak Taft elnöknek a magyarországi románokat illetően.

Lucaciu László sürgönyei.

A *Romanul* 1912. évi február hó 18-iki száma közli dr. Lucaciu László volt képviselő, lacfalusi görög katolikus plébánosnak a *Románul-hoz* intézett következő sürgönyét azon alkalmából, hogy a nagyvárad-i róm. kath. szemináriumból több gör. kath. román növendéket kicsaptak:

„Az eme részekben lakó klérus és hívők nemzeti és keresztényi büszkeséggel üdvözlik azokat a vitéz fiatalokat, akik az ázsiai barbársággal szemben az európai, a keresztény és a román nemzeti civilizációnak adtak kifejezést. Bizalommal tömörüljete nagy püspökötök körül és életeteket szenteljete még továbbra is a nemzeti eszméért vívott magasztos harcoknak. A Lányi – Széchényi-féle barbarizmus civilizációja kompromittálta az egyházat és az európai civilizáció eszméit. Annyival jobb. Az álarc egy nappal előbb lehullott és bebizonyították, hogy miképpen képesek ők válaszolni azokra a magasztos eszmékre, amiket Radu, a nagy püspök proklamált volt. Éljetek szeretett fiaink és testvéreink”.

A *Romanul* ugyaneme száma közli dr. Lucaciunak dr. Raduhoz intézett következő sürgönyét is:

„A klérus és a hívők, a keresztény civilizált szív fájdalmával bélyegezik meg a Lányi-Széchényi-féle barbarizmust. Bámuljuk a nagy püspöknek, a román nyelv jogainak és a román egyház presztízisének fenntartásában tanúsított keresztény és román nemzeti erényeit. Üdvözöljük a derék fiataloknak, a román nemzet büszkeségének maguktartását! Valamennyien Szentséged köré csoportosulunk ama nemes harcban, amelynek célja megvédeni a keresztény és a román nemzeti eszmét attól a megaláztatástól és szégyentől, amelybe azt a forradalmi, a keresztény ellenes és hazafiatlan sovinizmus akarta taszítani.

Mennyire megalázottan és leálcázottan állanak ők ama nagy eszmével szemben, amelyeket a január 21-iki ünnepélyes ebéden proklamált volt?

Előre a szent harcban! A győzelem a nemzeti vallásos erény és az igazság részén van”.

*

A *Romanul* ugyaneme száma magyar eredetiben közli ugyancsak dr. Lucaciu Lászlónak, dr. Miskolczy Ferenchez, Bihar vármegye főispánjához intézett következő sürgönyét:

„Méltóságos Miskolczy Ferenc dr. főispán urnák, Nagyvárad.

Gyönyörűen megfeleltek a magyar-román barátság eszméjének. Radu püspök teljesen tájékozva lehet az őszinteség ténybeli jelentőségéről az Önök részéről.

Sokkal jobb így, hogy idejekorán lehullott a lepel a képmutatás maszkjáról. Ha a katolikus egyházban ilyen szellem uralkodik, mit várhatunk a polgári életben?

Biharban élet-halál harcot indítottak a románok ellen. Barbárok, de őszinték és megrettentő brutalitásokban eredetiek! Naturam si expeilas furca. Lányi püspök, kitűnően, az Ázsiába vezető útra hősies elszántsággal lépett reá, eldobva magától keresztet, keresztény szellemet, katolikus tanokat és egyéb európai sallangokat.

Több román pap és hívő nevében:

Dr. Lucaciu László
lacfalusi román lelkész.”

Sajtótámogatás külföldről.

A *Romanul* ugyaneme száma azt írja, hogy a Kultur-Liga bukaresti fiókja Bihar, Szatmár és Máramaros vármegyék román népe számára 70 példányban fizetett elő a *Poporul Român* román néplapra.

A Tribuna megjegyzése egy ki nem kézbesített sürgönyhöz.

A *Tribuna* 1912. évi február 20-iki száma azt írja, hogy a Párizsban élő románok egy része egy sürgönyt küldött 1912. évi február 12-én Cuza Sándor egyetemi tanárnak, amelyet a jassy-i távirtda-hivatal nem közvetített, hanem azt visszaküldötte Párizsba, a feladók egyikének.

A sürgöny szövege a következő volt:
„A megbotránkozás felháborodásával bélyegezzük meg a

jassy-i esküdtek becsstelen ítéletét és elvárjuk, hogy az ország igazi igazságszolgáltatása reparálja ezt a szégyent. Éljen Cuza Sándor, a nagy tanár, a kitől az ifjúság az idealizmus szent vallását tanulja.”

A *Tribuna* ehhez azt a kommentárt fűzi, hogy eddig azt hitte, hogy ilyen dolog csak Magyarországon és Oroszországban történhetik meg.

A magyar középiskola nem ronthatta meg a kispapok nemzeti érzését.

A *Telegraful Român* (a nagyszebeni érsekség hivatalos orgánuma) 1912. évi február hó 20-iki száma a kizárt nagyváradai kispapok ügyével foglalkozva, azt írja, hogy ebben a botrányos ügyben az egész román közvélemény a papnövendékek részén van, akik bámulatos jelét adták nemzeti öntudatuknak, habár majdnem valamennyien magyar középiskolákban nevelkedtek; egyházi hatóságuknak pedig az a kötelességük, hogy gondoskodják arról, hogy a kizárt papnövendékek tanulmányaikat tovább folytathassák.

Jassy örül Vaida és Goga kibékülésének.

A *Gazeta Transilvaniei* 1912. évi február 20-iki száma azt írja, hogy a jassyi románság Pimen érsekkel az élén, kedden nagyszabású banketten fogja ünnepelni Stère Constantin jassy-i egyetemi tanárt, amiért kibékítette dr. Vaida Sándor képviselőt Goga Oktávián költővel. Ezekre az ünnepségekre vonatkozólag a jassy-i *Miscarea* lap azt írja, hogy „Ezek az ünnepségek az egész román nemzet érzelmének az egységéről tesznek tanúbizonyosságot. Nemcsak kultúránk és nyelvünk közös, hanem valamennyi románoknak, tekintet nélkül annak lakóhelyére, úgy örömei mint fájdalmai is azok.”

A bukaresti „Carpatii” egyesület sürgönye.

A *Gazeta Transilvaniei* ugyanez a száma írja, hogy a bukaresti „Carpatii” egyesület, amely magyarországi románokból áll, sürgönyileg kérte meg Dr. Mihályi Viktor balázsfalvi érseket, hogy gondoskodják a magyar sovinizmus áldozatául esett nagyváradai román papnövendékekről és tegye meg a szükséges intézkedéseket, hogy Nagyváradon gör. katolikus román papnövendéke állíttassék fel, hogy az egyházmegye papnövendékei ne legyenek a jövőben annak kitéve, hogy megakadályoztassanak édes ősi nyelvünk használatában.

A nagyváradai gör. kath. püspökség jövedelme.

A *Tribuna* 1912. évi február 21-iki száma szerint a nagyváradai gör. katolikus püspökségnek, tekintet nélkül arra, hogy évenként kiutalványozzák-e vagy sem a vallás és tanulmányi alapból a 32 papnövendéknek eltartására szolgáló összeget, Belényesen kellene felállítani a papnöveldét, mert ott nem volna kétféle semmiféle tüntetésnek, mint ahogy ki volt téve Pavel püspök Nagyváradon. Különben a nagyváradai gör. katolikus püspöknek erre nézve semmiféle anyagi támogatásra szüksége nincs, hisz évi jövedelme kitesz annyit, mint a többi gör. katolikus román püspökök évi jövedelme együttvéve.

Ugyancsak e lapnak február 23-ik száma azt írja, hogy Bihar vármegyében a románoknál azért észlelhető a nemzeti tespedés, mert a gör. katolikus román papok — román papnövelde hiányában — a nagyváradai, az ungvári és a budapesti latin szertartású szemináriumokban neveltetnek.

Éppen ezért a nagyváradai gör. katolikus egyházmegyének haladéktalan kötelessége, hogy gondoskodjék saját szemináriumáról. Ezt könnyen megvalósíthatja és pedig először a vallásalapnak abból az összegéből, ami évenként a 32 papnövendék neveltetésére szolgál, ami körülbelül félmillió korona tőkének felel meg, másodszer pedig a nagyváradai gör. kath. egyházmegye nagy vagyonából, aminek évi jövedelme 400.000 korona.

Üdvözlés a fogházba vonulás alkalmából.

A *Tribuna* 1912. évi február hó 22-iki száma közli azt a sürgönyt, melyet a budapesti egyetem román hallgatói, számszerint 78-an, küldtek Goga Oktaviánnak a szegedi fogházba. A sürgöny szövege a következő:

„Abban a pillanatban, midőn nemzeti eszméid a börtön brutális keresztségében részesülnek, biztosítunk szeretetünkről és azt kívánjuk, hogy teljesen és egészségesen kerülj közibénk.”

Az aradi „Victoria” bank vagyona kihitelezései és haszna.

A *Romanul* 1912. évi február hó 24-ik száma közli az aradi Victoria zárszámadását, melyből kitűnik, hogy az intézet alapítókéje 2 és fél millió korona, tartalékalapja 1,776.000 korona, nyugdíjalapja 193.000 korona, az összes vagyona 4,469.100 koronát tesz ki. A betéti összeg 13,702.932 korona, az intézet által

nyújtott összes kölcsön 23,048.125 korona, a tiszta haszon 282.079 koronát tett ki, az ingatlanok értéke 380.395 korona, a hivatalnokok fizetése 96.432 korona, a visszleszámítolás 5,954.834 koronára emelkedett.

A román öntudat.

Az *Unirea* 1912. évi február hó 27-iki száma azt írja, hogy a görög katolikus román püspöki karnak a magyar püspökség felállítására adott válasza kihozta sodrából a magyar sajtót, amely a balázsfalvi konferenciát hazaárulásnak nyilvánította. Nem akarunk a válasszal adósok maradni, de nem fogunk leereszteni a zsidó magyar sajtó megszokott piszkos hangjához. A minket leghevesebben támadó lapok között van a *Budapesti Hírlap* is, amely azonban ne feledje el, hogy nem vagyunk sem ruthének, sem svábok, sem tótok, sem római katolikusok. Minket nem lehet megijeszteni. Minket a magyar sajtó inzultusai emelnek fel. Mert ebből áll ezen a földön a román nép történelme. Ha a román nép nem lett volna csökönyös és nem ragaszkodott volna birtokaihoz, szabadságához és hitéhez, már rég elpusztult volna, de bennünk a veszedelemmel szemben mindig felébredt a kötelesség érzete, a fegyverek csörgésére pedig megráztuk fejünket és megedzettük karjainkat. A *B. H.* úgy beszél rólunk, mintha csak tegnap kerültünk volna ide és arcátlankodunk. A mi veszedelem érte ezt az országot, az a mi fejünk felett is elvonult és míg a többi nép meghátrált a veszedelemmel szemben, addig a mi népünk mindig az első sorban állott a veszedelemmel szemben. Jegyezze meg a *B. H.*, hogy mi ezen a földön egy olyan nép vagyunk, amelynek meg van a maga múltja, meggyőződése és meg vannak a maga intézményei, amelyekhez minden időkből változhatatlanul ragaszkodik. Minket csak érvekkel lehet meggyőzni, ha a kormány egy új püspökséget akar felállítani, ez ellen nekünk nincsen, de nem is lehet kifogásunk, – de igen is van, mikor az új püspökség felállításával megtámadatik érseki provinciánk épisége és amikor azzal megingatják híveinket a katolikus hithez és Rómához való ragaszkodásukban. Ezzel szemben pedig tudni fogjuk kötelességünket.

A *Tribuna* 1912. évi február 29-ik száma ki kel az ellen, hogy Biharban Arany Jánosnak szobrot, Sebesen pedig Petőfi Sándornak emléktáblát állítanak.

A *Tribuna* erre vonatkozólag ezeket írja: Bihar a miénk, éppen úgy mint a nagyobbára románok lakta Sebes is. A szüléinktől örökölt földön nincsen mit keresniök a magyar hősöknek addig, amíg a mi szabadságunk hőse (t. i. Iancu Avram) egy rothadt levelekkel befedett sírban alussza örök álmát.

A beszarábiai példa.

A *Gazeta Ttansilvaniei* 1912. február 29-ik száma többek között azt írja, hogy a sovén magyarok okulhatnának Beszarábia példáján, ahol bár már egyáltalán nincsen román iskola és a templomokban is régen elnémult a román szó, a románok — eltekintve attól, hogy egy pár orosz szót szükségből átvettek — még a mai napig is megőrizték nyelvüket, nemzeti érzelmeik, öntudatuk pedig csak az alkalomra vár, hogy teljes erejéből lángrobbanjon.

Goldis és a Nagyváradai Napló.

A *Tribuna* 1912. március 1-én megjelent száma szerint a *Nagyváradai Napló* bejelentette, hogy azt a cikket, melyet 10 év előtt Mangrának püspökké választására vonatkozólag tett közzé (amely román szempontból árulás számba ment) Goldis László írta és így Goldisnak azzal a védekezésével szemben, amit a *Románul-ba.* tett közzé, hogy t. i. a *Nagyváradai Napló* ellen sajtópert indít, ez a lap azt válaszolja, hogy áll a sajtóper elé, mert állítását Goldis kézírataival bizonyíthatja.

Miket lehetett reprodukálni.

A *Tribuna* 1912. március 2-iki száma *reprodukálja* azt a beszédet, melyet dr. Tătărescu Sándor tanár mondott volt Konstanzban azon a meetingen, amelyet a kizárt nagyváradai román papnövendékek ügyében tartott volt.

Nevezett a többek között ezeket mondta:

„Ha nyelvünk és nemzetünk elpusztulna Erdélyben, úgy Romániának, mint nemzeti államnak az ellentállási képessége is rohamosan csökkenne. A mi kikötőink lassanként a magyarok nemzetgazdaságának a vazalusi lesznek. Lassanként sikerülni fog nekik megvalósítani azt a százados álmukat, hogy a Duna torkolatánál levő országok az ő birtokukba kerüljenek. Ez a veszedelem annál jobban fenyeget bennünket, mennél valószí-

nübb, hogy Horvát-Szlavonország és vele együtt Fiume is elszakad Magyarországtól.

Magyarországon a magyarok, mint valami janicsárok, mint valami hóhérok nehezednek a románokra. Magyarországon közel négy millió román van etnikai és gazdasági kelepcebén.

Iskoláinkat, egyházainkat, kulturális intézményeinket akarják megsemmisíteni, ősi nyelvünk helyett pedig az ő turániai nyelvüket akarnák reánk erőszakolni.

Megbotránkoztató nemzeti vészkiáltás hallatszik Nagyváradról, ahol nemzetünk hóhérjai ugyanazzal a barbársággal vágják ki papnövendékeink nyelvét, mint kivágta volt egykoron Bogár, Bulgária fejedelme azoknak a románoknak a nyelvét, akik nem szlávul imádkoztak. Nemzeti öntudatunknak nem szabad megengednie, hogy mint valami férget taposson bennünket össze egy öntudatlan faj . . .

Hogy bebizonyítsuk a Sebes-Körös-menti janicsároknak, hogy a román soha sem adja el lelkét, az egész román nemzet nevében tiltakoznunk kell a nagyváradi szemináriumban nyelvünkkel szemben elkövetett inzultus ellen. Értésükre kell adnunk a magyaroknak, hogy még a Magyar Alföldön lakó román is tudatában van már etnikai felsőbbségének és hogy Bihar egy természetes védbástyája a román nemzetnek, amelyet senkinek és sohasem fogunk odaadni. Istenünkre fogadjuk, hogy nem!”

A példát mutató „Crisana”.

A *Tribuna* ugyaneme száma azt írja, hogy a brádi „Crisana” román pénzügyintézet 1912. évi február hó 25-én tartotta meg évi közgyűlését, amelyen elhatározta, hogy alaptőkét 200.000 koronáról 400.000 koronára emeli, továbbá, hogy 60.025 korona tiszta jövedelméből ebben az évben 11.300 koronát fordít román kulturális célokra. Húsz évi fennállása alatt tiszta jövedelméből 105.000 koronát fordított román kulturális célokra. Ebből az összegből 50.000 koronát juttatott arra a célra, hogy a brádi görög keleti román algimnázium főgimnáziummá legyen.

A nemzetiségek története.

A *Diapelul* 1912. évi március hó 2-iki száma a magyar újságoknak azzal a hírével foglalkozva, hogy a kultuszminiszter elrendelte, hogy Írassék meg a magyarországi nemzetiségek történelme, azt írja, hogy ennek az a célja, hogy ezzel az iskolákban megalázzák a nemzetiségeket. Ma Magyarországon az

elemi iskoláktól kezdve az egyetemekig nincsen olyan iskola, amelyben arról tételnék említés, hogy ebben az országban a magyarokon kívül más nemzetiségek is laknak. Ha pedig a románokat megemlítik, azokról mindig a legsértőbb módon nyilatkoznak. Ma leginkább a magyar iskolák szolgálják a sovén irányt. Már pedig, hogy ha az iskolákban a sovinizmus helyett az igazi testvéri szeretetet ápolnák, úgy ledölné az a kínai fal, amely elválasztja a románokat a magyaroktól.

Egy bukaresti bálhoz.

A *Gazeta Transilvaniei* 1912. évi március 3-iki száma, miután előbb a kizárt nagyváradi román papnövendékekkel foglalkozik, akiknek Romániából és pedig Craiova városából a részükre ott gyűjtött pénzt a lap szerkesztőségéhez küldték és akiknek ügyében nagy tiltakozó meetinget fognak tartani, – áttér a bukaresti osztrák-magyar kolóniának 1912. évi február hó 27-én megtartott báljára. Erre vonatkozólag a többek között, a következőket írja:

„Nem a bukaresti magyarok, hanem az osztrák-magyar alattvalók, azaz a románok, a szászok, a magyarok, a tótok, az ausztriai németek, a szerbek adták azt a bált, amely tehát internacionális volt és mint ilyennek, különös tekintettel a magyarországi románok jelenlegi politikai helyzetére, nem lehetett politikai jellege. A rendező bizottság elnöke, dr. Diaconovich Kornél (a romániai zálogházak igazgatója – *Főid.*), egy magyarországi román volt. Bizonyosan tehát az ő és a rendezőbizottság közbenjárására engedték át a bál céljaira a Nemzeti Színházat és ezek meghívására jött el a trónörökösne és Románia egy pár kiválóbb politikusa is. Tekintettel arra, hogy a román nemzeti színházat, tehát egy egész nemzet legfontosabb szentélyét engedték át a bál céljaira, de ugyanakkor arra való tekintettel, hogy a románok nemzeti öntudatát napnap után megpofozzák Magyarországon, a királyságbeli románok kötelességüknek tartották, hogy még idejekorán azt követeljék, hogy a színház termében ne alkalmazzanak magyar zászlókat és ne táncolják a csárdást. Ennél igazságosabb követelménnyel nem is állhattak volna elő. A rendezőbizottság teljesítette is ezt a kívánalmat. A bál fényesen sikerült és az osztrák-magyar kolónia tagjai a legkiválóbb figyelemben részesültek. A hazai magyar sajtó azonban ezt a dolgot is felfújta. (Itt reprodukálja

az *Esti Újság-inak* és a *Pesti Hírlap-nak* az erre vonatkozó cikkeit).

Mindezekből romániai testvéreink sok mindent tanulhatnak, így először is azt, hogy a Nemzeti Színházat ne adják oda olyan embereknek, azaz a Bukarestben letelepedett magyaroknak, akik ahelyett, hogy azért hálásak lennének, denúciálnak. Azután pedig azt, hogy amikor az ellenség mind hevesebben támad, akkor te romániai és Romániában letelepedett magyarországi román, adj kifejezést nemzeti öntudatodnak és méltóságodnak, mert csak ezzel vigasztalhatod elnyomott testvéreidet. Nagyon sok mindent mondhatnánk, de uralkodunk magunkon.

Meddig!?”

Egy szép hasonlat.

A *Foia Inteesanta* (a *Libertatea* szépirodalmi melléklete) 1912. évi március hó 7-iki számában azt írja, hogy a lap a nép számára 30 filléres havi kötetekben kiadja a románok történetét. A munkának a címe, amely közel 50-60 kötetből fog állani, (amelynek terjedelme 5-6 ív): „A mi hőseink. A nemzet történelmének kiválóbb lapjai. A hősök képeivel és a reájuk vonatkozó költeményekkel.” A címlapon a következő képek vannak: Károly király, Erzsébet királyné, Decebal, Nagy István fejedelem, Kegyetlen János fejedelem, Vitéz Mihály fejedelem, Horia és Iancu Abrahám.

Most jelent meg a 80 oldalra terjedő első füzet, amelynek címe: „A rómaiak és a dákok közötti háborúk. Traján és Decebal. Dacia bukása.” A munka előszava szerint, miután a magyarországi iskolákban nem tanítják a románok történelmét és miután a magyarok történelméből a növendékek csak a magyarok hősiességéről hallanak és tanulnak, szükséges volt ezt a munkát kiadni, amely hivatkozik a román nép körében megismertetni a románok történelmét.

Az első füzetben a többek között a következők foglaltatnak:

„A román nép olyan, mint egy nagy fa, amelyet az Isten egy kis kertbe ültetett és éppen azért annak ágai jóval túlterjeszkedtek a kert határain. A fa törzse és koronája Romániában van, ágai pedig elnyúlnak Erdélybe, Bánságba, Magyarországra a Tiszáig, Bukovinába, Beszarábiába, Bulgáriába, Szerbiába, le egészen Macedóniáig. Ha a koronát melegítő sugarak érik, ezeket megérik az ágak és viszont, ha pedig a koronát fagyos szellők érintik, ezek dermesztőleg hatnak az

ágakra is és viszont, szóval a korona a legszerveesebb összefüggésben van az ágakkal. A románok száma 13 millió”.

Válasz a Pesti Hírlap-nak.

A *Romanul* 1912. évi március hó 8-iki száma, miután reprodukál egyes részeket a *Pesti Hírlap-nak* a nagyváradi görög katolikus fiú internátusra vonatkozó cikkéből, a következőket írja:

„Az az örült stílus, amelynek az a célja, hogy ellenünk ingerelje a magyar nép gyűlöletét, bennünk csak a megvetést kelti. Ismerjük mi azt a fogást, amely egyszerre támad és jajgat. Amidőn egyházunk, nyelvünk, nemzeti létünk ellen ázsiai bőszerűséggel követnek el gaz merényletet, ugyanakkor riadót fújnak a román veszedelem ellen. Ez azonban azt bizonyítja, hogy az, aki támad, nem érzi magát eléggé erősnek. Ellenségeink jól ismerik erőnket, amit nem tudunk felhasználni! Még nem kíséreltük meg egész erőnkéből lerázni magunkról azt a terhet, amely megnehezíti lépéseinket és anélkül lenyűgözi homlokunkat.”

A lap azután azokról a szatmári görög katolikus románokról emlékszik meg, akik tiltakoztak a felállítandó görög katolikus magyar püspökség ellen. És ezekre vonatkozólag írja:

„Az ezekre menő szatmáriaknak a felállítandó magyar püspökség és az Istentől eddig még büntetlenül hagyott gróf Zichy ellen való szolidáris fellépése, nekünk igazán értékes példaképpen és egy elszánt, a végső áldozatokra is kész ellentállás buzdításául szolgál. Ez mementóul szolgálhat ama bihari papoknak és tanítóknak, akik a nemzet elárulásában még mindig büntársai annak a szerzetesnek (ez alatt Mangrát érti. – *Ford.*), aki túlmerész a román türelemmel szemben. A görög katolikus magyar püspökség ügyében, mi még nem mondtuk ki az utolsó szót. A zsidó-magyar sajtó impertinenciája és üvöltései csak tiszteletünkre szolgálnak”.

A Tribuna a Khuen-kormány bukásához.

A *Tribuna* 1912. évi március hó 8-iki száma a kormány lemondásával foglalkozva, a következőket írja:

„Lehetetlenség, hogy az uralkodó szankcionálja azt az egyezséget, amit a kormánypárt a Kossuth-párttal kötött és hogy azáltal ő maga mondjon le arról a jogáról, hogy tetszése

szerint bármikor behívhatta a tartalékosokat. Szóval a korónának ebbeli jogát a magyar parlament akarná gyakorolni. Elbámulunk ellenfeleink eme vakmerőségén, de egyidejűleg bámuljuk az uralkodó osztrák tanácsadóinak a gyengeségét és az ausztriai közvélemény közönyösségét is. A monarchia normális fejlődésének az érdekei követelik a Khuen-kormány bukását. Itt a legfőbb ideje, hogy visszaverjék a magyar veszedelmet és hogy a magyar aspirációkkal szemben egyszer és mindenkorra megvédjék a hadsereg egységét. A „politikai magyar nemzet”-nek nyújtott bármilyen újabb engedmény csak nagyobbítja a magyar elem bontó erejét és csökkenti a birodalom többi népeinek politikai megnyilatkozásainak az erejét. A birodalom vezető köreinek be kell látniok, hogy a birodalom jövőjére nézve a legnagyobb veszedelem volna, hogy ha továbbra is megengednék, hogy a magyarok politikai preponderenciában legyenek. Ha Magyarországon igazi és nem a sovén érdekeket szolgáló alkotmányosság volna, úgy mi örülnénk a legjobban a nemzeti jogok bővülésének, ma azonban, midőn tudjuk, hogy Magyarország bármilyen politikai sikere kizárólag csak a magyar elem sikere, az ilyen nemzeti jogok bővülésén nem örülhetünk, mert az csak a többi nép megaláztatását jelenti. Mielőtt még a katonai reformok megoldatnának, szükséges az ország összes népeinek egyenlő, általános választói jogot adni. Ezért hisszük, hogy gróf Khuennek távoznia kell, helyébe pedig olyan politikusnak kell jönnie, aki őszintén akarja az általános választói jog behozatalát”.

A békítő Stère Constantin.

Amikor a magyarországi román közéletben a Román Nemzeti Komité és az úgynevezett Tribunisták között a harc leghevesebbé vált, Constantin S'ere elhagyta egyetemi tanszékét, heteken át Magyarországon tárgyalt és az ellenfelek között létrehozta a békét.

Erről a békekötésről mutatjuk be az alábbiakban azt, amit a *Romanul* 1912. évi március hó 12-i száma közölt:

Jegyzőkönyv.

„Alólirotak, egyrészt mint a román nemzeti komité kiküldöttjei, másrészt pedig, mint a *Tribuna* társtulajdonosai, áthatva attól a parancsoló szükségtől, hogy a pártban visszaálltassék a rendes élet és ezzel kifejezésre jusson a nemzeti egység és szo-

lidaritás, továbbá áthatva attól az óhajtól, hogy biztosítsák a pártfegyelem és hogy mindenkit illetőleg tisztességes béke köttessék, hogy ez által vége vessék ama egyenetlenkedéseknek, amelyek a nemzeti komité és a *Tribuna* újság között felmerültek, — a következő megállapodásra jutottunk:

1. A *Tribuna* társtulajdonosai úgy a *Tribunát*, mint a *Tribuna Poporului* lapokat, valamint ezeknek egész vagyonát a nemzeti komité rendelkezésére bocsájtják, kötelezve magukat betartani mindazokat a formalításokat, amelyek szükségesek lesznek.

2. A nemzeti komité akként fog kiegészíttetni, hogy Dr. Oncu Miklós, Ivan Miklós, Goga Oktavián és Givulescu Prokoí) visszavonják lemondásukat és újból elfoglalják a komitéban viselt állásukat, az üresedésben levő helyet pedig a komité kívánságára Cioroariu Román foglalja el.

3. A nemzeti komité magára vállalja a *Tribuna* aktíváit és passzíváit.

4. A *Tribuna* fuzionálni fog a *Românul-al*, még pedig úgy, hogy ezek ez által a nemzeti komiténak egyetlen egy organumát fogják képezni.

5. A komité lapjainak felügyelő bizottságába tagokképpen belépnek Dr. Oncu Miklós és Raicu Sebő, a lapok szerkesztőbizottságába pedig Goga Oktavián lép be.

Eme megállapodások folytán az egyenetlenkedések indokai mindenkorra megszűnván, azt határoztuk, hogy ez az örvenletes esemény a jelen jegyzőkönyv közzététele által nyilvánosságra hozassék.

Arad, 1912 március 5.

A komité kiküldöttjei:

Dr. Mihali Tivadar sk.

Dr. Maniu Gyula sk.

Dr. Veliciu Romulus sk.

A *Tribuna* tulajdonosai:

Ciorogariu Román sk.

Raicu Sebő sk.

Dr. Oncu Miklós sk.

A *Romanul* ugyaneme száma a kibékülésre vonatkozólag, •a többek között, a következőket írja:

„Népünknek erejét illetőleg teljes biztosítékot nyújt, összes vezető férh'aink szolidarizálása. A legközelebbi jövő súlyos meglepetéseket hozhat az ország, illetve az egész monarchia politikáját illetőleg. Azt óhajtjuk, hogy vessünk fátyolt a múltra és

hogy minden erőnkől arra törekedjünk, hogy készüljünk elő. Éppen ezért appellálunk minden egyes román nemzeti érzelmeire és áldozatkészségére, mert itt van már annak a legfőbb ideje, hogy összes erőnket összpontosítsuk, hogy ez által diadalra juttassuk nemzetünknek politikai léteért folytatott százados harcait. A megkötött békéért a magyarországi és az erdélyi románok nevében, elsősorban is Stère Constantin jassy-i egyetemi tanárnak mondunk köszönetet, aki mindent elkövetett az iránt, hogy nemzetünk körében helyreálljon a politikai béke és a szolidaritás.”

A *Romanul* ugyaneme száma leírja azt a bankettet, amelyet a románság a béke megkötése alkalmából, Aradon, a Központi Szállodában rendezett 1912. évi március hó 10 én. Alap szerint a banketten a komité tagjain kívül, mintegy 120-an vettek részt, köztük sok nő is.

Az első pohárköszöntőt *Dr. Mihaili Tiv:dar*, a komité alelnöke tartotta, aki a többek között a következőket mondta:

„Valamennyiünknek számolnunk keli azokkal a rendkívüli körülményekkel, amelyeken most megyünk át. Eme ország kormányzói rendszere, amely alatt sínylődünk, most már az egyházi intézményeket sem kíméli meg. Eme folytonosan megismétlődő támadásokkal szemben, amelyek nemzeti létünk ellen irányulnak, minden egyes románnak kötelessége – egyéni érdekeinek az ignorálásával – védbástyát képezni. Hogy pedig sikeresen védekezhessünk, nemzeti szolidaritásra van legfőbb szükségünk, amely közei másfél év óta fel van dülva. Ma ezek az egyenetlenségek már teljesen megszűntek. Ezt az ör vendetes történelmi eseményt ünnepeljük ma. A tribunisták és a román nemzeti komité tagjai között fennállott válaszfal ma lehullott. Ha visszagondolunk arra a gyűlöletre, amellyel egymás ellen viseltettünk, be kell ismernünk, hogy csodának kellett itt történnie. A komité tagjai ebben a harcban önmaguk felett győzedelmeskedtek. A legnagyobb érdem azonban Stère Constantin, jassy-i egyetemi tanáré, akinek ezért az egész román nemzet nevében hálás köszönetet mondok. Ez az első eset, amidőn egy odaátról való testvérünk olyan melegen és áldozatot nem kímélő módon érdeklődik irántunk. Éppen ezért átnyújtom Neked a román nemzeti komité és az erdélyi s a magyarországi román nemzet nevében ezt az olajbogyó ágat”.

(Ez egy ezüstbe foglalt nagyon szép és értékes kivitelű ötvös munka, amelyet az aradi románok készítettek.)

Erre *Stère Constantin* a többek között, a következőkben válaszolt:

„Egy pár napi megszakítással, két hónapja vagyok már Önök között, de feltettem magamban, hogy mindaddig nem megyek haza, amíg nem lesz Önök között béke. Hamarosan meggyőződtem, hogy az egyenetlenkedés személyes kérdésekre vezethető vissza, amelyeknek semmi helyük nincs a nemzeti ügyekben.

Az idevaló román nemzeti párt nemcsak a Kárpátokon inneni románok érdekéért, hanem az összes román nemzetért harcol. Az a harc, ami itt folyik, egész nemzetünk előőrsének a harca. Senki se szégyelje tehát megemelni kalapját eme párt előtt. Eme előőrsi harcban ez a párt képviseli a nemzetet, melylyel szemben mindenkinek csak kötelezettségei vannak. A nemzeti komité hordja eme párt zászlóját, amely köré kell hogy tömörüljünk valamennyien.

De ha eme párt keretében egyenetlenkedések fordultak elő, ezeket csakis olyan zavarokra lehet visszavezetni, amelyek a párt szervezésére vonatkozó elvekben és egy párt életfeltételeiben lelik magyarázatukat. A pártok keretében lehetetlenség, hogy ne forduljanak elő eszmekonfliktusok. Ha azonban egy szervezetben nem lehet visszaállítani az összhangot, úgy ez, annak a megsemmisülését vonhatja maga után.

Egy párt, nem egy holt gépezet, hanem egy élő szervezet, amelyben folyton felfrissül a vér. És éppen ez az, ami érthetővé és szükségessé teszi a propagandát, a kritikát, az eszmék akcióját. Azonban a párt összetartozandósága és a párt vezetői iránti tisztelet e tekintetben bizonyos határokat szab. Éppen ezért nem szabad megbolygatni az egyensúlyt. Nálatok éppen ezt az egyensúlyt bolygatták meg. A komité kötelessége ezt a jövőben megakadályozni és odahatni, hogy a párt mindazoknak az eszméknek és érzelmeknek a letéteményese legyen, amelyek áthatják egy nemzetnek az életét. Azt hiszem, hogy most, miután az egyenetlenkedés nehéz megpróbáltatásain átmentetek, méltányolni fogjátok a szolidaritás jótéteményeit. Poharamat emelem illyésfalvi Pap Györgyért, a párt elnökéért, akit ma itt Dr. Mihali Tivadar helyettesít . . . Én a Prut mellől jöttem ide.

Átjöttem a Kárpátokon és a románság másik szélén vagyok, de mégis csak itthon vagyok. Mint testvér jöttem hozzátok, hogy kibékítsek benneteket. Azt kívánom, hogy éljen a román nemzet, éljen a *Romanul*!

Utána Ciorogariu Román szemináriumi igazgató beszélt, aki miután azt mondta volt, hogy ő nem mint renegát lett tagja a komitének, abbéli óhajának adott kifejezést, hogy a ma megkötött béke különösen a lelkekben verjen gyökereket.

Majd Goldis László, a *Romanul* szerkesztője beszélt, aki – a többek között — a következőket mondotta:

„Békét kellett kötnünk, hogy készen legyünk a háborúra, amelynek küszöbén állunk. Népünk életében 1848. óta nem voltak olyan jelentőségteljes pillanatok, mint amilyenek előtt most állunk. Ma az ellenség folytonosan megismétlődő támadásai által döntő ütközetre szólít bennünket. Monarchiánkban olyan változások készülnek, amelyek csakis a mi hozzájárulásunkkal teljesülhetnek. Ezekben a pillanatokban, népünknek erejének és szolidaritásának tudatában kell lennie!”

Még több felköszöntő is hangzott el, ezek sorát a Stere-é zárta be, aki a nemzeti komité tagjait éltette.

Hogyan beszélt Maniu Alsó-Fehér megye közgyűlésén.

A *Romanul* 1912. évi március 30-iki közlése szerint Alsó-Fehér vármegye törvényhatósági bizottsága 1912. évi március 29-én tartotta közgyűlését, amelyen dr. Maniu Gyula balázsfalvi ügyvéd az állandó bizottság javaslatával szemben, a románok nevében indítványozta, hogy „tekintettel arra, miszerint a Khuen kormány nem váltotta be abbéli ígéretét, hogy behozza a demokratikus választói jogot és hogy egyenlő elbánásban részesítse az ország összes népeit, ez a kormány nem tette érdemessé magát eme törvényhatóság ragaszkodására és így nem járul ahhoz, hogy annak bizalom szavaztassék”.

Dr. Maniu, amikor románul kezdte meg beszédjét — a jelenvolt magyar bizottsági tagok többször félbeszakították, — de dr. Maniu jogára hivatkozva, továbbra is csak románul beszélt.

Vaida-Voevod Sándornak egy húsvéti programja.

A *Poporul Român* (a *Romanul* népies száma) 1912. évi április 5-i (húsvéti) számában, dr. Vaida Sándor képviselő „Szolidárisak legyünk” feliratú cikkében a következőket írta:

„Amióta mi románok tudatára ébredtünk annak, hogy elég erősek vagyunk ahhoz, hogy népünk számára jobb sorsot követeljünk, félni kezdtek tőlünk azok, akik eddig figyelmen kívül hagyták követeléseinket. A politikában minden egyes nép annyit számít, amennyire fél tőle az ellenség és amennyire becsüli a barátát.

Mi románok valamennyien, a minket már számunknál és az ország érdekében kifejtett szolgálatainknál fogva is megillető jogokért küzdünk. Mi valamennyien nemzeti szabadságot követelünk. Azt akarjuk, hogy a kormány, az országot alkotó többi néppel egyenjogúnak ismerjen el bennünket. Mi magunk akarunk iskoláink és egyházaink felett határozni! Azt akarjuk, hogy fiaink részt vegyenek a községek, a vármegyék és az ország vezetésében. Azt akarjuk, hogy a bíróságoknál román bírák ítélkezzenek felettünk román nyelven. Azt akarjuk, hogy az állam ne akadályozza meg szabad fejlődésünket és hogy ne költse az ország összes adóit olyan dolgokra, amelyekből nekünk semmi hasznunk sincs.

Ezt akarjuk valamennyien, ha pedig egy az akaratunk, úgy harcolnak is egynek kell lennie, szóval szolidárisaknak kell lennünk, hogy ha azt akarjuk, hogy győzelmet vívjunk ki”.

Még: egy húsvéti cikk.

A *Foaici Populului* 1912. évi április 7-i számának vezércikke a húsvét jelentőségével foglalkozott és ezzel kapcsolatban a következőket írta:

„Ezen a szent napon arra kérjük az Istent, hogy árássa el lelkünket román nemzeti egyházunk iránti szeretettel, hogy megmenthessük azt az ellenség rohamától, amely beakarná azt szennyezni az idegen nyelv tisztátlan szellemével;

hogy árássa el lelkünket a román kultúra, de csakis a román kultúra iránti szeretettel, amely kultúrát nemzeti egyházunkon kívül, felekezeti iskoláink, román könyveink, újságjaink, egyesületeink biztosítják számunkra;

hogy árássa el lelkünket nemzeti büszkeséggel, amely lehetővé tegye számunkra, hogy kerüljük a mi román földünkre vetődött idegeneket és hogy azokat lenézzük, mert hiszen azok alacsonyabb nemzetből származnak, mint aminő a román nemzet, azok iránt pedig, akik közülünk az idegenek szolgálatába szegődnének, viseltessünk a legmélyebb gyűlölettel.”

Az iskolai bizonyítványok nyelvéhez.

A *Poporul Român* 1912. évi április 19-iki száma „Magyar arcátlanság” feliratú közleményében azt írja, hogy a kultusz-miniszter az összes román iskoláknak magyar nyelvű iskolai bizonyítványokat küldött; a román iskolák fenntartói azonban azzal a megjegyzéssel küldték vissza azokat a bizonyítványokat, hogy a törvény értelmében a román iskoláknak jogukban áll magyar és azzal párhuzamosan román nyelvű bizonyítványokat kiadni.

A lugosi gör. kath. püspökség: helyzete 1912-hen.

Az *Unirea* 1912 április 20-iki száma szerint a lugosi gör. kath. egyházmegyei szentszék 1912. évi április 15. és 16-ik napjain tartotta plenáris ülését, amelyen dr. Hoszu Vazul, az új szamosujvári püspök elbúcsúzott egyházmegyéjétől, amelynek élén 87-2 évig állott.

A szentszék ebből az alkalomból külön jelentésben foglalkozott dr. Hoszu püspöki működésével. A jelentésből kitűnt, hogy dr. Hoszu egyházmegyéjének különböző céljaira 200.000 korona államsegélyt eszközölt ki. Neki köszönhető az is, hogy már legközelebb hozzáfoghatnak az egyházmegyei papnövelde és szeminárium felállításához, illetve felépítéséhez. Alatta az iskolák is lendületet vettek, iskolákat csak ott zártak be, ahol nem volt elegendő növendék, 39 új iskola épült, kettő kivételével az összes tanítók fizetése rendezve van, valamennyi tanító okleveles. Az egyházi alapok alatta 900.000 koronával szaporodtak, habár azokból évenként 15.000 koronát ösztöndíjképpen osztanak ki. Dr. Hoszu püspök egyházmegyéjéből való távozása emlékéül 120.000 koronás alapítványt tett, amelyből az egyházmegyei papok leányai számára egy internátus fog létesíttetni.

Bojkottált románok.

A budapesti *Foia Poporului Român* 1912. évi ápr. 21-iki száma arra hívja fel a románokat, hogy minden téren bojkottálják a románok következő áruleit: Mangra Vazult, Moldovan Gergely, kolozsvári egyetemi tanárt, dr. Papp János renegát nagyváradi hírlapírót, dr. Olteanu János volt budapesti ügyvédet, akit Mangra a nagyváradi szentszékhez vitt iskolai előadónak, Zima Tibort, az aradi *Függetlenség* munkatársát, Vlaicu Arzént, a brassói román kereskedelmi iskola igazgatóját, a *Desteptarea* szerkesztőjét.

A budapestiek közül: dr. Alexics György tanárt, Mihaiu E. Fülöp tanárt, a *Keleti Értesítő* munkatársát, Câmpian Tivadar volt lelkészt, aki Slaviciuval és Brotéval létesítette volt az egy pár hétig élő *Corespondenta Română-i*, Zsaluzsinszky Imrét, az *Est* munkatársát és azt az általa eddig még ki nem puhatolt egyént, aki a *Pesti Hírlap*-ban az „Oláh dolgok”-at írja.

Az ötvenéves „Petru Maior” olvasókör jubileuma.

A román lapok 1912. évi április 23-iki és 24-iki számai a budapesti „Petru Maior” olvasókörnek lezajlott jubiléris ünnepségeiről a következőket írták:

A Gazeta Transilvaniei:

„Elkeseredést keltett, hogy a román püspökök egyike sem fog részt venni az ünnepségeken. Pap János aradi és dr. Cristea Miron karánsebesi püspökök részben betegségükkel, részben az egyházmegyei zsinat által okozott fáradalmakkal okolták meg elmaradásukat. A püspökök távolléte folytán az ünnepségek sokat veszítettek fényükből. Cosma Parten, a nagyszebeni „Albina” vezérigazgatója, az olvasókör első elnökének a távollmaradása is kellemetlenül érintette a jelenlevőket. Kinos benyomást keltett az a hír, hogy az egyetemet a renegát Siegescu fogja hivatalosan képviselni. Kellemetlenségekre van kilátás.

Vasárnap délelőtt a Holló utcai görög keleti román kápolnában istentisztelet volt, amelyet a kör jótévedőiért megtartott rekviem követett. Az istentiszteleten és a rekviemen Ciorogariu Román aradi szemináriumi igazgató pontifikált. A kápolnában mintegy 500-an voltak jelen. A rekviem után Ciorogariu Román igen szép alkalmi beszédet tartott, aki arra buzdította a fiatal-

ságot, hogy mindenkben utánozzák a kör jótévőit, mert csak is egy olyan népnek lehet jövője, amelynek tradíciói és szent sírjai vannak. Beszéde végén az Isten áldását kéri a fiatalságra”.

A *Romanul* a következőket írta:

„A Budapestre érkező vonatok zsúfolva vannak az ország különböző részéből jövő románokkal.

Az istentisztelet után, miután a díszgyűlést nem tartották meg, bankett volt a „Pester Lloyd” nagytermében.

Az első felköszöntőt illyésfalvi Papp György, a román nemzeti párt elnöke mondotta, ebben a többek között a következőket:

„A világ nagyon egoista, a mi államunk vezetői is ilyen egoisták, amit pedig eddig kaptunk, azt mind császáruk és királyunk kegyéből kaptuk. Az Istennek és a császárnak köszönhetjük, hogy a múlt évben az „Astra”-nak, most pedig a Petru Maiornak a jubileumát tarthattuk meg, miután pedig ama idő alatt, amióta én a világot kritikus szemekkel nézem, a román nép intelligenciája 67%-kal szaporodott, még egy harmadik jubileumot is tarthatna. Poharamat Őfelségének a császárnak és a királynak az egészségére emelem”. (Éljenzés.)

Erre az olvasókör elnöke Groza Viktor a következőkben válaszolt:

„Most a legnagyobb boldogság, hogy tagja legyen valaki eme körnek. Büszkék vagyunk, hogy kiváló vendégeinkkel együtt ünnepelhetjük meg az olvasókör jubileumát. Körünk jelszava: „Egyek legyünk gondolatokban és Istenben”. Boldogok vagyunk, hogy sokan Önök közül rangos, kiváló és közéletünk vezető férfiai. Az Önök jelenléte bizonyítéka annak, hogy törekvéseink a legjobbak. Az elmúlt ötven év látképe megvigasztal bennünket és új erőt ad nekünk arra, hogy tovább műveljük elődeink örökségét”.

Utána a bécsi „Románia Juna” akadémiai kör elnöke, Marmeliuc Demeter beszélt, aki a többek között, a következőket mondta:

„A budapesti egyetem román hallgatói ma ünneplik a „Petru Maior” körnek, a nemzeti nevelés és kultúra gyüpontjának 50 éves jubileumát.

Ez az egész nemzet ünnepe, mert visszatükrözi annak aspirációit, örömeit és fájdalmait. A multat ünnepelve nekünk fiataloknak a jövőre kell gondolnunk. Ha harcokkal és szenved-

désekkel telt múltunk volt, úgy a mostani generációnak és elsősorban Önöknek a kötelessége reményekkel telt jövőt teremteni és bizonyítani, hogy ez a föld először a mienk volt és kell, hogy az is maradjon; Önöknek a kötelességük, hogy megmutassák, hogy Önök örökösen őröködnék millenáris jogaink felett.

Ellenfeleink vájjon idővel olyan hatalomhoz jutnak majd, hogy legyőzhetnek bennünket, miként legyőzték volt Dahn Félixnek egy „Róma körüli harc” című munkájában a gothokat. Akkor azok az utolsó harcosok, akik a nemzetük szabadságáért küzdöttek, fájdalommal telt szívéből azt kiáltották: „Északra!”

Más a mai fiatalság jelszava. Kölcsönösen az érzelmek és a kultúra finomságában nevelkedve, elnyomott jogainkért — a nagyváradiak példájára — a vértanúságig intranzigens harcolóknak kell lennünk és mint ilyeneknek a múlt iránti tisztelettel és a jövőbe vetett reménnyel kell előrehaladnunk. Ebben a jelszóban üdvözlöm a bécsi testvéregyesület nevében ezt az olvasókört. Lelkük nemes törekvéseivel kapcsolatos érdeknélküli munkájuk valósítsa meg ezen a földön a román nemzet jogait és szabadságát”.

Majd a csernovici „Junimea” akadémiai kör elnöke, Stefanelli Aurél beszélt, aki a többek között, a következőket mondta:

„A testvéri szeretet, továbbá a munka és az eszme szövegsége nem ismernek határokat. Ezt bizonyította be a leggyűlöltebb és legjámborabb román nép, különösen az utóbbi két évben, a Balázsfalván, Bukarestben, Jassyban, Bécsben és ma Budapesten megtartott lélekemelő és testvériesülés kulturális ünnepeivel.

Ma van annak ötven éve, hogy a „Petru Maior” olvasókör, ez az egyedüli román kulturális gyupont, itt az idegen áradatban lobogtathatja román ideáljának a zászlóját. Örömmel jöttem ide, hogy „ma a zsidók kezére jutott Istvánkoronájának gyémántjából, a Junimea testvéregylet üdvözlését hozzam. Én is ismétlem, amit a Petru Maior elnöke mondott, hogy a kör hivatása: „Egyek legyünk gondolatokban és Istenben”. Azt is mondta a kör elnöke, hogy ezek a pillanatok az összes erdélyi románoknak ünnepét adják, én azonban azt mondom, hogy ez az összes románok ünnepe, mert a mulandó határok felé emelkedve, lelkünket az egy ugyanazon forró és szent román ideálért

való egyedüli imádság, a közös lángoló testvéri szeretet, az Istenbe vetett hit, továbbá a nemzetünk életerejébe és annak jövőjébe vetett és a költő által is megálmodott remény egyesíti.

Az összes románokat a boldogabb jövőbe vetett remény táplálja, ez a remény nyer kifejezést dalainkban, költeményeinkben és a szenvedő románok jajgatásában. A román ha sir is, mégis csak küzd. Poharamat a Petru Maior felvirágozására ürítem!”

Utána Teicu J. a kör tagja, a jelenlevő Dr. Petrescu Horia román író és dr. Popoviciu József egyetemi magántanárt élteti és egyben abbeli sajnálatának ad kifejezést, hogy az ünnepségen egy román költő sincsen jelen.

Ungureanu Manó temesvári ügyvéd, a „Petru Maior” felvirágozására emeli poharát.

Dr. Rusu, a kolozsvári egyetemi hallgatók nevében üdvözlí a kört és azt a hírt hozza, hogy a kolozsvári egyetem román hallgatói nemsokára „Eminescu” nevű egyetemi *kör* keretében fognak tömörülni, amelynek alapszabályait nemsokára meg fogják erősíteni.

Ciorogariu Román, az aradi szeminárium igazgatója, a román egyetemi hallgatókat, mint olyanokat élteti, akik örködnék a múlt tradíciói felett, majd a román nemzet újjászületését kívánja a fiatalság jelenlegi generációja által.

Petranu egyetemi hallgató az ünnepségek védőit és védőnőknőit éltette és pedig elsősorban Cosma Partent és Ungureanu Manót.

Balomoce a macedo-románok nevében üdvözölte az olvasókört.

Dr. Petrescu Horia a román sajtó nevében üdvözölte a kört. Végül a sürgönyöket olvasták fel. A többek között sürgönyöztek: Metianu János érsek, dr. Cristea Miron karánsebesi püspök, Papp János aradi püspök, aki egyúttal a kör alapító tagja is lett, dr. Weigand lipcsei egyetemi tanár, Iorga Miklós bukaresti egyetemi tanár, dr. Jarnic Orbán prágai egyetemi tanár, dr. Mihai János, aki egyúttal az egyesületnek 2000 koronát adott, oly feltétellel, hogy a kamatok egy negyed része tőkésítették, a kamat három negyed része pedig fordították a tagok által benyújtott legjobb tudományos munkák megjutalmazására, a nagyváradi román jogászok, a Selmecebányái hallgatók,

a hazai román papnöveldék önképzőkörei, többen Romániából, Bukovinából, Bécsből.

A jubiláris díszgyűlést nem tartották meg, aminek csak örülünk. Ezzel egy esetleges botrányt kerültünk el, amit azok akartak előidézni, akik nem nézik jó szemmel nemzetünk haladását. Hát mi mást jelenthetett volna az egyetemi rektornak az a kevésbé lojális, hogy ne mondjuk botrányos intézkedése, hogy képviselőjében a gyűlölt Siegescut küldte ki?! Ha nem jöhetett el személyesen és ha képviselőjével akármelyik zsidó, vagy tősgyökeres magyar tanárt bízott volna meg, azt a legnagyobb tisztelettel fogadtuk volna.

A rektor és az egyetem intenciójával küldték Siegescut. Nem ismeri Siegescut a rektor és nincsen-e tudomása arról a viszonyról, amely eme nemzetétől elpártolt egyén és köztünk, a tisztességes román világ között fennáll, amely nem mocskolhatja be kezét Júdásnak a tallérjaival? A rektor ünnepségeink közepette azzal inzultált bennünket, hogy közibünk küldte a magyar kormány kufárjái, a gyűlölt Siegescut. Vagy azt akarták rosszakaróink, hogy jelenléte botrányt provokáljon és azt azután az olvasókör ellen használják fel?

Minden esetben tiltakozunk a budapesti egyetem eme tisztességtelen magatartása ellen. Tudják meg mindazok, akik elpártoltak nemzetünkől, hogy a román lélek ünnepélyein nekik nincs mit keresniök. úgy értesülünk, hogy maga Siegescu kérte a rektort arra, hogy őt bízva meg képviselőjével. Reklámot akart magának szerezni.

A jubiláns ünnepségek alkalmával megalakult a Budapesten felállítandó román internátus egyesület is, amelybe 1000 koronával léptek be mint védnökök, a többek között a következők: dr. Ungureanu Manó temesvári ügyvéd, dr. Bilasco G. budapesti orvos, illyésfalvi Papp György, a román nemzetiségi párt elnöke, dr. Gáli József főrendiházi tag, dr. Mihali Tivadar képviselő, dr. Popoviciu Mihály. 600 koronával alapító tagokul, a többek között: dr. Maniu Gyula volt képviselő, dr. Babes Titusz budapesti ügyvéd, dr. Popoviciu József egyetemi magántanár és még hatan. 400 koronával élethossziglani tagoknak a többek között: Herbay Szilviusz bécsi ezredes és neje, Goldis László volt képviselő, dr. Pop C. István képviselő, dr. Lucaciu László volt képviselő, Ciorogariu Román aradi szeminárium igazgató, dr. Mihali János és még 15-en.

Mindjárt az ünnepegeken az internátus céljaira 20.200 korona folyt be.

Ezután az egyesületet alapították meg, Elnök lett: dr. Ungreanu Manó temesvári ügyvéd, alelnök: dr. Vaida Sándor képviselő, titkár: dr. Babes Titusz budapesti ügyvéd, pénztárnok: dr. Bilasco György budapesti orvos, választmányi tagok: dr. Gáli József főrendiházi tag, illyésfalvi Papp György, a nemzeti-ségi párt elnöke, dr. Mihali Tivadar képviselő, Cosma Partén, a nagyszebeni „Albina” román pénztintézet vezérigazgatója, dr. Mihali János képviselő, dr. Mihai János ügyvéd, Ciorogariu Román, az aradi szeminárium igazgatója, Mocsonyi Antal nagybirtokos, dr. Papp Koriolán, a nagyváradi „Bihoreana” vezérigazgatója, dr. Vlad Aurél szászvárosi ügyvéd, volt képviselő és dr. Maniu Gyula ügyvéd, volt képviselő”.

Issekutz alispán és Branisce Valér Gozsdu emlékérről.

A *Drapelul* 1912. évi május 18-iki száma a következőket írta: „Krassó-Szörény vármegye 1912. évi május 15-én tartotta rendes tavaszi közgyűlését, amelyen az alispán Gozdsu Manó, 1861-iki volt főispán arcképének a leleplezésévei iepte meg a bizottsági tagokat, akik erről a leleplezésről eleve mit sem tudtak. Sajnálatra méltó volt, hogy a közgyűlésen a román nemzetiségi pártnak alig 25 tagja volt jelen.

Issekutz Aurél alispán a leleplezés alkalmából méltatta Gozdsu Manó és Patyánszky Elek volt főispánok érdemeit. Az alispán Gozdsu beszédjeiből idézve azt bizonyította, hogy Gozdsu nemzete iránti szeretetét összhangba tudta hozni hazaszeretetével úgy annyira, hogy ma Gozsdut nemcsak nemzetének legnagyobb mecénásának tekintik, hanem olyan nagy hazafinak is, aki az ország jogaiért harcolt azok ellen, akik ama jogok bitorlói voltak.

Az alispán beszédjére dr. Branisce Valér bizottsági tag, a *Drapelul* szerkesztője válaszolt, aki miután megköszönte, hogy a vármegye Gozdsu arcképét megfestette és azt a vármegye dísztermében helyezte el, meglepéssel vett tudomásul, hogy az alispán ezzel az alkalommal belemélyedt Gozdsu ténykedéseibe és beszédeibe, amelyeket, ha a mai románok mondanának el, úgy azokat esküdtszékek elé állítanak és börtönbe kerülnének. Branisce ezután a következőket mondta: „Az alispán Gozdsu életéből és ténykedéseiből arról győződhetett meg, hogy a haza-

fiságnak egyedüli forrása a nemzet iránti szeretet, s hogy az, aki elárulja nemzetét, minden, csak jó hazafi nem lehet. Gozsdunak főispáni installálásából pedig, amellyel olyan kimerítően foglalkozott, arról győződhetett meg, hogy abban az időben a vármegyeházán nyugodtan lenghetett az állam szuverenitásának a jelvénye, a román nép nemzeti individualitásának a jelvényével együtt, anélkül, hogy az veszélyeztette volna az állam létét és az államot alkotó népek békés együttélését és hogy abban az időben nem tekintették a haza ellen elkövetett bűnténynek, a román zászló kitűzését.

Az alispán úr arról is meggyőződhetett, hogy eg> főispán installáló bankettjén egész bátran azt mondhatta eme vármegye román lakosainak, hogy az „Ébredj román” legyen nekik reggeli és esteli imádságuk, anélkül, hogy ezért ellentétbe került volna a hazafisággal. Azt szeretnénk hinni, hogy az alispán úr, aki olyan dicsérőleg emlékezett meg ma Gozsduról, eme vármegye területén véget fog vetni a román színek és a román himnusz üldöztetésének”.

Izolálódás.

A *Romanul* 1912. évi május 23-iki száma, miután előbb azon panaszkodik, hogy a románok közül többen részt vesznek a magyarok társadalmi mozgalmában, arra hívja fel a román intelligenciát, hogy a magyaroctól, mint a románok ellenségeitől, minden téren teljesen izolálják magukat, mindaddig, amíg a románok nem fognak jogaikba visszahelyeztetni, mert aki nem izolálja magát, az dezertőr és azzal szemben a román társadalomnak kérlelhetetlen szigorral kell elbánnia.

A *Romanul* június 5-iki száma pedig öntudatlan urinőknek nevezi azokat a temesvári román úrinőket, akik Temesváron, 1912. évi június hó 2-án résztvettek a Fehér Kereszt egyesület részére megtartott utcai gyűjtésben. A lap azért támadja az illető nőket, mert a Fehér Kereszt egyesület a kizárólag magyar vidékekre kiadott gyermekekkel azt célozza, hogy a nem magyar gyermekeket elmagyarosítsa. A lap a nevezett román úrinők férjeit pedig, akik megengedték nekik, hogy a gyűjtésben közreműködjenek, „kiskorúak”-nak nevezi és elvárja tőlük, hogy a jövőben útját fogják állani feleségük ilyen meggondolatlanságainak.

A magyar gör. kath. püspökség: körül.

A balázsfalvi *Unirea* 1912. évi július 6-iki száma a magyar görög kath. püspökségre vonatkozólag a következőket írta:

„Mégis csak beteljesedett az, amit nem vártunk. Ez megrendítette a pápai szék oltalmába vetett reményünket. Alig, hogy 200 éve uniáltunk Rómával, ellenségeink többször megkísérlették, hogy egyházunkat titkos céljaikra használják fel, mi azonban mindig Rómában bízunk. Ma már ezt a reményt is elvesztettük. Érseki provinciánkból minden habozás nélkül 83 községet szakítanak ki; egy pár tízezer hívőnket pedig olyan mostoha anya karjaiba vetik, aki pusztulásunkat óhajtja. Ez az igazságtalanság, amit egyházunkkal és román nemzetünkkel szemben elkövettek fáj nekünk, mert két olyan helyről jön ez, ahonnan nem vártuk azt.

Mi az állam és az egyház fejeitől több figyelmet érdemlünk, mert velük szemben mindig a legnagyobb hűséggel viseltettünk. És a köszönet? Még csak azt sem engedik meg, hogy anyanyelvünkön fohászokdjunk az Istenhez. Teljes erőnkben tiltakozunk a most kiadott enciklikában foglalt intézkedések ellen. Arra kérjük a pápai széket, hogy azt ne hajtsa végre, vagy pedig, hogy módosítsa azt. Ezt már azért is tesszük, mert az a meggyőződésünk, hogy a pápai Széket vagy megcsalták, vagy pedig tévesen informálták. Az nem lehetséges, hogy a pápai Szék egyházunkat eszközül dobja oda a tisztességtelen politikának a kezeibe és ezzel hozzájáruljon egy nemzet megsemmisítéséhez.

Az nem lehetséges, hogy a pápai Szék három püspököt megfosszon jurisdikciójától és plébániákat raboljon el tőlük, anélkül, hogy megkérdezné őket, és hogy egyes egyházmegyéket holmi istentelen emberek óhajára megcsontítsa.

Az nem lehetséges, hogy a pápai Szék egy millió hívőből álló egyház nyugalma feldőljön és ezzel a hívőket olyan dolgokra kényszerítse, amelyeknek káros hatása már előre látható. És ki lesz akkor a felelős? Arra kérjük püspökeinket, hogy sürgősen informálják a pápai Széket arról a nagy veszedelemről, amibe a román uniált egyházat ez az enciklika taszította és hogy hívják fel a figyelmét arra, hogy tízezrekre menő hívőket nem lehet akarata ellenére arra kényszeríteni, hogy rítust változtassanak. Az új magyar püspökség felállítására vonatkozó iratokból a világ meggyőződhetik arról a gázságról, amiket felhasználtak azok, akik eme püspökség létesítésén fáradoztak.

Bármilyen súlyos is legyen a helyzet, mi nem csüggedünk, a végletekig fogunk harcolni nyelvünkért és hitünkért, mert nem hisszük, hogy azokat bárki is elrabolja tőlünk.”

A *Romanul* 1912. évi július 18-iki száma a következőket írja:

„Miután megkaptuk a halálos csapást Rómától, azt könnyen megerősítette az öreg császár, akinek már csak akkor jutnak eszébe „húséges románjai” amikor császári pecséttel kell hogy ellásson egy olyan csapást, amelyet ellenségeink ránk mérnek. Tőle már semmit sem merészelünk várni. A pápai Székről azonban nem mertük feltenni, hogy képes lesz egy ilyen felháborító erkölcstelenségre. X. Pius pápa ama szomorú alakok közé lépett, akik nemzetünk megsemmisítésére törekszenek, szóval ő is szaporítja a román nemzet nagy ellenségeinek a számát.

A harc még nem ért véget. A harc még csak most fogja kezdetét venni! Mi nem hajlunk meg a törvénytelenég előtt. Püspökeinknek létüket, életüket kell kockára tenni, hogy eme gyilkos bulla visszavonassák. Halálos bünt követnének el, hogy ha feladatukat nem teljesítenék. Ha lépésükért elveszítenék püspöki pásztorbotjukat, ahelyett cserében a milliókra menő románok áldását fogják megkapni.

A pápai bulla törvénytelen. A híveknek nem kell azt tiszteletben tartaniok.

Ha Róma nem fogja mihamarabb helyrehozni ezt a hibáját, úgy hosszú időközön át kompromittálni fogja keleten a katolicizmus eszméjét és meg fog arról győződni, hogy a mi nemzetünk sokkal egységesebb, mintsem hogy megtorlatlanul hagyja azt a csapást, ami most a nemzet egy részét érte. — A romániai katolicizmus a pápai Széknek fogja köszönhetni azt, ami be fog következni.”

Az *Unirea* 1912. évi július 18-iki száma a következőket írja: „A magyar püspökség felállítása már októberben befejezett dolog volt. — Ezt azért hangoztatjuk, mert egyesek a gör. kath. román püspökök késedelmeskedésének tulajdonítják a magyar püspökségnek a felállítását. Ez a dolog már évek óta húzódik, mert XIII. Leo pápa ennek a püspökségnek az útját állotta.

Az unió az uralkodóház műve volt, amely ezáltal Erdélyben új támogatókra talált. Az uralkodóház hosszú éveken át ezért különös figyelemben részesítette a gör. kath. román egy-

házat. A románok 1848-ban is hősiiesen kitartottak az uralkodóház mellett. Róma pedig mindenkoron egy olyan arany hídnak tekintett bennünket, amely összeköti a Keletet a Nyugattal. Ezért Róma egyházunkat olyan kiváltságokkal ruházta fel, amelyek örök időkre biztosítják egyházunknak román nemzeti jellegét. Egyházunk amennyire engedték a körülmények, ki is használta ezt az előnyös helyzetét a román nemzet felébresztésére és fejlesztésére.

Eme előnyös helyzetünk közepette villámcsapásként jött a magyar püspökség létesítésének a hire. Ez nagy csapás egyházunk léte ellen, amelynek az a célja, hogy paralizálja eddigi nemzeti aktivitásunkat. De nem sokra mennek vele, mert a pápának, habár joga van magyar egyházmegyéket felállítani és felosztatni, ahhoz azonban még sincsen joga, hogy a hívek akarata ellenére megváltoztassa azok rítusát és lithurgikus nyelvét.”

A *Deceptarea* 1912 július 18-iki száma a felállítandó magyar püspökségre vonatkozólag a következőket írja:

„A pápai bullából kitűnik, hogy a gör. kath. magyar püspökség kontemplált felállítása meghátrálása a magyar sovén politikának. Ez a püspökség a magyar népnek csak védelmi és nem támadó intézménye akar lenni. A magyar lithurgia körüli harcot a magyar sovinizmus elveszítette, a gör. kath. magyar püspökség eszméje pedig, úgy ahogy azt kontemplálták, megvalósíthatatlannak bizonyult. Ennek dacára ez a püspökség ránk románokra nézve mégis bizonyos veszedelmet rejt magában. A bekebelezendő hívek között nagyon kevés román van, mert a nagyváradi egyházmegyéből csak a tiszta ruthén, vagy egyes, románokkal kevert plébániák kebeleztetnek be, a 35 székely plébániában pedig, a hívek anyanyelve úgyszólván magyar volt. Ha már az uniált egyháznak kétszáz év óta nem sikerült ezeket elrománosítani úgy a jövőben sem sikerült volna neki. Még csak azt jegyezzük meg, hogy az erre vonatkozó bulla, már három héttel a gyulafehérvári nagy meetinget megelőzőleg, szentesítve volt.”

A *Gazeta Transilvaniei* 1912. évi július 20-iki száma a felállítandó magyar püspökségre vonatkozó bullával foglalkozva többek között a következőket írja:

„Róma a magyar állam politikájának a kocsiját huzza, minket pedig elkergetett, mint valami haszontalan és hazug

koldusokat. Azt beszélük, hogy a sok ígéret mellett nagyon sok zsák arany vándorolt ki Rómába. Nemcsak a román nemzet panaszát mellőzték Rómában, hanem a gör. kath. román püspökökét is. Ezzel a gör. kath. román püspökök jogait tiporták lábbal. Görög kath. román püspökeinknek az volna a kötelességük, hogy dobják a pápa széke elé pásztorbotjukat és koronájukat, mint valami haszontalan dolgokat, mert csakis így menthetik meg a saját és nemzetük becsületét! A bekebelezett gör. kath. románoknak pedig az lenne a kötelességük, hogy valamennyien térjenek át a gör. keleti vallásra. A magyar püspökség felállítása nem hitfelekezeti, hanem nemzeti kérdés. Ebben a kérdésben a romániai testvéreink támogatását is ki kellene kérnünk, mert hiszen mégis csak remélhetünk valamit abból a legendás barátságból, ami Ferenc József és Károly királyok között fennáll. Romániai testvéreink adják vissza a kölesönt Rómának, üzzék ki a lélekkufárokat, zárják be a kath. intézményeket, amelyek csak korrumpálják és beszennyezik román létüket.”

Az aradi *Romanul* augusztus 6-iki számában „Vim vi repellere licet” című vezércikkében újból a gör. kath. magyar egyházmegye ügyével foglalkozik.

A természetjog egyik legáltalánosabb *éhét* foglalja magában ez a négy szó: A legnagyobb erőszak a nemzetek leigázása. A nemzeteknek ilyenkor nemcsak joguk, hanem kötelességük is minden rendelkezésükre álló eszközzel megvédeni magukat, s ha már mindent megkíséreltek, kötelességük erőszakkal visszaverni az ellenség gazságait.

Ha a törvényes fegyverek már elvesztették élüket, ha mindazok a tényezők, akiktől egy nép jogosan várt segílyt, hátat fordítottak, ha egy nép elhagyottan az ellenségtől körülvéve látja magát, szabad erőszakot erőszakkal visszaverni. Akkor már nem létezik nemzetközi egyezmény, nincsen főpapi átok, keresztényi alázatosság és kegyelem, akkor a nemzetek minden erejüket összeszedik és támadnak.

X. Pius pápa büntettet követett el ellenünk. Pápista mossollyal ajkán, bőséggel osztogatva élőknek, halottaknak olcsó apostoli áldásait és hazug elismerő szavait, hatalmas ütést mért ránk, ezen istenverte ország szabadkőműves kormányával egyesülve, az ázsiai vadak korcs nemzedékével szövetségbe lépve, megöl bennünket kétszeresen, – vér és hit szerint rómaiakat!

Most tehát, miután minden törvényes eszköz gyengének bizonyult az emberi rosszság legyőzésére, miután hiába jártunk pápától császárig:

Vim vi repellere licet.

S ezért te tiszteletreméltó román lelkész, te igazi lelki pásztor, aki egy püspöki udvarból könnyelábadt szemekkel és elfojtott fájdalommal léptél ki, mert ott tudodra adták, hogy a római pápa szentséges parancsának engedelmeskedni kell, emeld fel homlokodat, erősítsd meg egyenes szívedet és tedd azt, amit a szíved sugall: ne ismerj el új magyar püspököt: ha faludba jön húzd félre a harangokat és *ha lehet* a Rómából küldött apostol román kebleken át, magyar csendőrszuronnal csináljon helyet magának.

Aztán gyűjtsd össze szép népedet... s mondd meg neki, hogy Péter újból elárulta Krisztust!

Jászi Oszkár levele a szebeni „Telegraful Román” szerkesztőjéhez és ennek válasza.

A szebeni *Telegraful Román* 1912 augusztus 10-iki számában Jászi Oszkár dr.-nak hozzá intézett levelét közli, mely így szól:

Mélyen tisztelt szerkesztő úr!

Éppen most kaptam meg becses lapjának július 6-iki számát, melyben látom, hogy nagy érdeklődéssel és dicsérőleg foglalkozik személyemmel és működésemmel. Nemcsak a hála és az illendőség indítanak arra, hogy az ismertetésekkel foglalkozzam, hanem egy fontos és közérdekű szempont is. A nemzetiségi kérdés sebe annyira elmérgesedett hazánkban, hogy majdnem lehetetlen bárkinék is közeledni hozzá anélkül, hogy a kuruzsló és ügynök bántó gyanúsításával ne lenne illetve. Más részről pedig a nemzetiségi közönségben is mélyen gyökerezett minden magyar politikai elleni bizalmatlanság.

Nem csoda! Ez a kérdés eddig majdnem mindig csak a korteskedés szempontjából volt tárgyalva, ennek a politikának gyümölcse pedig nem lehetett egyéb, mint a becsapás és a keserűség.

Ebben az ideges és feszült helyzetben a személyes motívumoknak is megvan a maguk jelentősége és valamelyes közérdekű jelentőség annak a ténynek is tulajdonítandó, hogy a nemzetiségi közvélemény a magyar politikusként nemcsak nyi-

latkozatait akarja ismerni, hanem azokat a lelki indokokat is, melyek azoknak megtételére indították.

Nagy volt tehát az örömöm, látva, hogy az említett cikk szerzője oly híven fogta fel a pszichológiai szükségletet, mely engem a nemzetiségi ügyben új koncepcióhoz vezetett. Tényleg az én célom és utam a demokrácia eszméjéhez való törekvés a szabad gondolkodás módszerének alkalmazásával. A demokrácia a szabad fejlődés eszméjét megkívánja minden népi energia számára, ennél fogva minden ponton és minden vonalon összeütközésbe jön a sovinizmussal.

Ebben a dilemmában azonban könnyű annak az embernek a tájékozódása és választása, aki a szabadgondolkodásban nem antiklerikalizmust lát, hanem mindenekfelett egy rendszert: a független kutatás módszerét.

Erre az alapra helyezkedvén, a tudományos dedukció és indukció útján csakhamar arra a meggyőződésre jutottam, hogy a máj nemzeti politika fejlődésében gátolja nemcsak nemzetiségi testvéreinket, hanem a magyarságot is. Hazánk hátramaradását nevezetesen nem a nemzetiségi kérdés okozza, hanem a feudális agrárrendszer, mely a munkás emberek érdekeit az egész vonalon a közjog cégérével leplezett renyhességnek áldozza fel.

Ennek az új politikának előbb vagy utóbb a magyar polgárság vagy munkásság legszélesebb köreibe kell behatolnia s ha ez a közvélemény egyszer elég erős lesz: a nemzetiségieknek újabb becsapástól félniök nem kell.

Miért? Mert a demokratikus néposztályok vitális érdeke a nemzetiségekkel való békének a visszaállítása, éppen mint a történelmi osztályoknak létérdeke a nemzetiségekkel szemben „a haza védelmének a szerepe”.

A bölcs és nemes Mocsáry Lajos tisztán látta ezt a helyzetet, melyet Ausztriával való viszonyunk szempontjából fogott fel. Nyilvánvaló volt előtte, hogy Ausztria pretenzióival szemben részünkről minden küzdelem hasztalan mindaddig, míg az ország nemzetiségi fele a magyarság ellen mozgósítható. Az ő tévedése csak az volt, hogy közjogi érdekekre épített, melyek az ellenkező gazdasági és szociális érdekekkel szemben nem eléggé erősek. Hiszem, hogy a történelmi osztályoknak inkább tetszik a felemelt vámtarifa, vagy a municipális abszolutizmus, mint például a magyar bank, vagy a magyar vezényleti nyelv.

Ezen szempontokkal szemben az én politikám nem közjogi helyzeteken alapszik, hanem elsősorban a polgárság és munkásság széles rétegeinek anyagi és erkölcsi legvitálisabb érdekein. Ennek a demokratikus elemnek pedig a latifundiумokban gazdag oligarchiával szemben nincsen elegendő ereje, csak ha karöltve halad a nemzetiségi elemekkel.

Természetesen ez a politika egyszersmind Magyarország függetlenségének egyetlen szolid alapja, mert csak egy egybeolvadt érzelmű népesség védheti azt meg a küllellenségektől. S ha helyes ez a kiindulási pont, az is igaz, hogy a nemzetiségek az országnak csak igazán demokratikus erejére támaszkodhatnak, melyben megbízhatnak, miután annak érdekei nagyobb részt azokéval megegyeznek.

*

A szebeni *Telegraful Román* augusztus 13-iki számában válaszol dr. Jászi Oszkárnak hozzá intézett levelére. Nagyon sokban egy véleményen van Jászival, de nincs egy véleményen abban, hogy csak az oligarchia a kiterjedt latifundiумokkal akadályozza meg az ország demokratizálását, hanem ezt teszik a hivatalnokok nagy száma, akik azt hiszik, hogy egyedüli hivatásuk a nemzetiségek elnyomása s a demokráciának egy nagy akadálya még a kapitalizmus, mely mindig a hatalomra törekszik s a hatalmat jelenti. Ebben igazat kell adnunk az öreg Mocsáry Lajosnak, aki azt hiszi, hogy ez az új elem hazánkra nézve minden másnál nagyobb veszélyt jelent.

Egy a románokra nézve sokkal nagyobb jelentőségű mozzanat, mely Jászi dr.-tól elvlasztja a *Telegraful Românt-t*, az, hogy Jászinak és társainak küzdelme az egyházak és azok autonómiája és a felekezeti iskolák ellen irányul, melyeknek államosítását kérik ők minden vonalon. A román egyház, melynek nincsen latifundiuma, demokratikus egyház, a szó legszorosabb értelmében. A román nemzetiségi javak megőrzésének egyetlen biztosítéka az egyház és iskola, melyekről lemondani, a nemzeti életről, a kultúra után vágyó és államalkotó nemzeti életről való lemondást jelentené.

Annak reményét fejezi ki, hogy Jászi, mint legilletékesebb e tekintetben, annak idején nem fogja a *Telegraful Román-i* tájékoztatlanságban hagyni.

Két vár.

A brassói *Gazeta Transilvaniei* 1912 augusztus 11-iki számában „Intelligenseink és azok szabadulása” című vezércikkében nem a népet félti a magyarosodástól, mert a népben megvan a nemzeti konzerválás ösztöne, hanem félti a városi románságot és intelligens osztályt. S hogy e tekintetben a románok vesztesége súlyos, minden kétséget kizárólag megállapítható. Őseinknek 90% -a nem tudott magyarul. Mi, a mai románok 98%-a jól írunk és beszélünk magyarul. A különféle nemzetiségű gyermekek közös nyelve azelőtt a román volt, manapság a román meg a szász fiu nagyon jól megértik egymást magyarul.

Két vára van a román nemzetnek, ahol a magyar nyelv és műveltség behatolását megakadályozhatja: a családi ház az egyik, ide ne engedjünk be semmiféle idegen nyelvet. A másik a román kultúra ereje és fénye kellene, hogy legyen; ezt mi szegény románok nem teremthetjük meg, de megteremtheti a mi számunkra is és meg kell, hogy teremtsen a gazdag Románia. Ezért üdvözli szeretettel a valenii de muntei nyári kurzusokat.

**Berchtold külügyminiszter
sinaiai látogatásához.**

A *Drapelul* 1912. évi augusztus 27-iki száma Berchtold külügyminiszternek sinaiai látogatására vonatkozólag azt írja, hogy az nem pusztán udvariaskodási ténykedés volt és hogy ezt a látogatást a balkáni kérdés tette szükségessé. A lap szerint eme látogatás részletei majd csak később fognak nyilvánosságra jutni. Románia és az osztrák-magyar monarchia barátságban vannak egymással, amelyet csakis a magyarok sovénizmus zavar meg, mert Románia közvéleménye nem nézheti közönyösen magyarországi testvéreinek, a magyarok részéről való üldöztetését és nem hallgathatja el szó nélkül a sovén magyaroknak ama vádját, hogy a román állam tétlenül szemléli a magyarországi románoknak a magyar állam egyesítési politikájával szemben kifejtett ellentállását. Ezzel a körülménnyel számot vetett úgy Bécs, mint Bukarest, csak Budapest nem akar azzal számolni. Nem kívánjuk, hogy Románia a mi érdeünkben interveniáljon, hanem igen is kívánatosnak tartjuk már az internacionális viszonyok érdekében is, hogy a monarchia faktorai vessenek véget ennek a könnyen katasztrófát okozható állapotoknak. A törökországi állapotokat csakis az ottani nem-

zetiségi kérdés szanálása által lehet megoldani. Törökország után Magyarország az az ország, ahol szintén meg kell oldani a nemzetiségi kérdést, mert Magyarország alkotmányát épp az juttatta csödbe, hogy az állami életből kizárták a nemzetiségeket.

A *Romanul* augusztus 27-iki száma Berchtold külügyminiszternek sinaiai látogatásával foglalkozva azt írja, hogy a magyarországi románokat fájdalmasan érintette az a körülmény, hogy a romániai lapok ezt az alkalmat nem használták fel arra, hogy szóvá tegyék a miniszternek ott tartózkodása alatt a magyarországi románok szenvedéseit és a legutóbbi sérelmeket, amilyen a görög katolikus magyar püspökség felállítása. A romániai lapoknak fel kellett volna használniok ezt a körülményt arra, hogy nyílt kifejezést adva a romániai közvéleménynek, a román kormánynak lehetővé tegye, hogy gazdasági és politikai előnyöket eszközöljön ki. úgy látszik, hogy a romániai lapok már elfelejtették a görög katolikus magyar püspökség felállítását, azután, hogy azok a magyarországi románok, akik az „Ébredj román álmaidból” himnuszt énekelték, vagy a román színeket viselik, tömlöcbe kerülnek. Szóval a romániai sajtó ez alkalommal sem akart kifejezést adni a romániai közvéleménynek, amely mindenekben elítéli a magyar sovinizmust.

A *Romanul* 1912 augusztus 27-iki száma egy nyílt levelet közöl, amelyet *Dissescu G. C.* volt igazságügyminiszter és ezidő szerint a bukaresti jogi fakultásnak dékánja Berchtold gróf külügyminiszterhez intézett. A levél tartalma a következő:

„Miniszter úr!

Románia és az egész európai diplomácia meglelégedéssel vette tudomásul, Excellenciádnak a Balkán konfliktus megszüntetésére irányuló kezdeményezését. A törökországi politikai és adminisztratív decentralizáció, a keresztényeknek a török birodalom kormányzásában való közreműködése — -íme, kétségtelen a keleti kérdésnek hosszú időre való megoldása. Mennyire szerencsések vagyunk körünkben tudni a kiváló államférfiúi, az osztrák-magyar birodalom külügyminiszterét, az állambeli egyenlőség apostolát, tekintet nélkül a hitfelekezetekre!

Első ízben jön hozzánk olyan személyiség, aki a monarchiában olyan fontos szerepet tölt be. Még inkább örömmel tölti el szívünket az, hogy Excellenciád — mint a *Neue Freie Presse* írta — azért jött Sinaiba, hogy Ausztria és Magyarország összes népeinek szimpátiáját elhozza.

E szimpátia nevében, a vallási szabadság iránti szeretet nevében engedje meg Excellenciád, hogy Románia egy polgára megkérje Önt, hogy akadályozza meg az igazságtalan, a nehéz következményeket maga után vonó jogtalanságokat, melyeket a pápa és a magyar kormány útban van végrehajtani a pápai bulla Christi fideles Graeci alapján és amelyet Merry del Val pápai államtitkár adott át a monarchia vatikáni követének.

Nem, mi nem hihetjük, hogy oly finom diplomata, tapasztalt államférfiú, mint Excellenciád, ugyanabban az időben, amidőn az Ottoman birodalom népeinek jogát akarja biztosítani, hogy indifferens maradjon akkor, amidőn ugyanazon jogok az osztrák-magyar birodalomban veszélyeztetve vannak.

Engedje meg Excellenciád azt remélnünk, hogy az Ön romániai látogatása nemcsak manifesztáció, barátságos ténykedés marad, hanem garancia arra nézve is, hogy az úgy Ausztria-Magyarország, mint Románia népeinek érdekeit, jogos aspirációit, ki fogja elégíteni.

Fogadja Excellenciád kiváló tisztelem kifejezését ama nemes érzelmekért, amely áthajtják politikai és humánus ténykedését. Constanta, 1912. évi augusztus 25.

A Drapelul és az iskola.

A *Drapelul* 1912. évi szeptember 7-iki száma azon panaszkodik, hogy a románok még ott sem karolják fel a román iskolákat, ahol vannak, hanem gyermekeiket szívesebben adják idegen iskolákba. Például nálunk, Lúgoson, a tanköteles román gyermekek közül alig 40—45% jár román felekezeti népiskolákba. Lehet, hogy ennek az az oka, hogy a mi iskoláink a vezetést, az ellenőrzést és a felügyeletet illetőleg, az idegen iskolákkal szemben sok kívánni valót hagynak fenn. A tulajdonképpeni hiba azonban nem ebben van, hanem abban, hogy társadalmi rétegeinket mindjobban kezdi lenyűgözni az a tudat, hogy a jelenlegi körülmények között feltétlenül szükséges a magyar nyelv ismerete, ezt pedig csak magyar iskolákban sajátíthatják el és ezért küldik gyermekeiket magyar iskolákba. Az ilyen iskolákból kikerült gyermekek azután nem tudnak sem románul, sem magyarul és idegenek lesznek saját ideáljukhoz. Az idegen iskola teljesen elszakítja azt a gyökeret, mely a gyermeket nemzetéhez és vallásához köti; megmételjezi gon-

dolgozási módját, érzelmi világát. Már is találkozunk a közéletben, de nemcsak a városokban, hanem a falvakban is, ilyen sajnálatos alakokkal.

Mikor ellentálltunk annak, hogy a magyar nyelvet behozzák iskoláinkba, nem a magyar nyelv, mint az államnyelv elleni gyűlöletünk, hanem kizárólag pedagógiaelvek vezettek bennünket. A gyermek az elemi oktatást csakis saját anyanyelvén kaphatja. Mi sohasem mondtuk azt, hogy gyermekeink, különösen azok, akik behatóbban akarnak tanulmányozni, ne tanuljanak magyarul. Mi is mindent elkövetünk, hogy iskoláinkban a magyar nyelv a törvény határain belül taníttassék, de meg akarjuk őrizni érintetlen román lelkünket, továbbá hogy a magyar nyelv tanulásának az alapját a növendék anyanyelve képezze és hogy az illető növendék, ha jól meg is tanulja a magyar nyelvet, gondolkozásmódja és érzelmi világa mégis csak román maradjon. Ezt mulasztották el azok a községek, amelyeket most a felállítandó magyar püspökségbe akarnak bekebelezni, amelyekben a román nép egy része a helytelen iskoláztatás folytán elfelejtette anyanyelvét. Azért kell tehát támogatnunk a román felekezeti iskolákat, nehogy mi is ilyen bajba kerüljünk.

Stoica Vasul a craiovai diákkongresszuson.

1912. év szeptemberében Craiován megtartott második román diákkongresszuson a kongresszusra érkezett diákokat reggel 7 órakor a vasúti állomásonál ünnepélyesen fogadták, ahonnan a diákok élükön a katonai zenekarral „Ébredj román álmaidból” himnusz hangjai mellett a „Minerva” piacra vonultak, ahol a menet azután feloszlott.

Dél előtt 10 órakor istentisztelet volt a Madonna Dudu székesegyházban. Az istentisztelet után a macedorómán diákok zászlóját szentelték fel, amely alkalomból Breasta-Popescu lelkész tartotta az egyházi beszédet, amelyben a többek között, a következőket mondta:

„Meg van szentelve ez a hely, amely követendő ideáljaitokban példaképpen kell hogy álljon előttetek. Merítsetek lelkesedést és erőt és legyetek készen mindig, mert nem tudjátok, hogy mikor kell harcba állanotok a holnapi Románia megteremtéséért és ama közös ideálunk megvalósításáért, hogy: az

összes románok egyesüljenek. Eme megszentelt zászlóra esküdjetek meg, hogy nem fogjátok tovább túrni az idegenek részéről való megaláztatásokat és elnyomatásokat és hogy utat fogtok nyitni a szabadsághoz”.

Erre Zaga Atanász, a macedoromán diákok egyesületének az elnöke válaszolt, aki többek között azt mondta, hogy esküvel fogadják, hogy addig nem lesz nyugtuk, míg nem látják megvalósítva a románság nagy eszméjét: az összes románok egyesülését.

A diákok a templomból a Nemzeti Színházhoz vonultak, ahol tartották volt kongresszusukat.

A kongresszus elnökévé egyhangúlag Cancel P.-t választották meg, akinek indítványára a kongresszus diszelnökévé Pesiacor polgármestert választották meg, aki azonban hivatalos elfoglaltságára való hivatkozással, nem fogadta el a neki felajánlott diszelnökséget, ami nagy visszatetszést szült a diákság körében. Ezután Metiulescu Márius másodpolgármestert választották meg a kongresszus diszelnökévé.

Azután a tisztikart választották meg. A bizottság tagjai közt *Stoica Vazul budapesti egyetemi hallgató* is szerepelt.

Ezután a kongresszus, mint „a mindenholi román diákság kongresszusa, sürgönyileg üdvözölte Károly királyt, mint a modern Románia megteremtőjét, továbbá Károly herceget, Ferdinánd trónörökös fiát, Árion Konstantin kultuszminisztert, a bukaresti és a jassy-i egyetemek rektorát, Iorga Miklós bukaresti egyetemi tanárt és Cuza A. jassy-i egyetemi tanárt, mint a legkiválóbb nacionalistákat, akik a románok felszabadításán fáradnak, Ghenadie rîmnic-i püspököt, végül Ionescu Gavorát, aki a Jassyban megtartott első diákkongresszus elnöke volt.

Délben a diákok, mint a város vendégei, különböző vendéglőkben kaptak ebédet.

A délutáni gyűlésen Cancel elnök, a kongresszus nagy jelentőségéről beszélt, amit már az is igazol, hogy amíg a Jassyban megtartott első diákkongresszuson alig 4 diákdelegáció jelent meg, addig a mostani második kongresszuson már 16 diákdelegáció van jelen, amelyek közül többen a legtávolabbi helyekről jöttek ide.

Majd a berlini román egyetemi hallgatók nevében Topliceanu Sándor beszélt, aki a többek között azt mondta:

„Mindig a határon túl lakó milliókra menő románokra

gondoljunk, akik tőlünk várják megváltásukat. Füleinket mentől többet az erdélyi románok jajgatásai felé fordítsuk, akik a magyarok barbár sanyargatásai alatt sínylődnek”.

Utána Stoica Vazul egyetemi hallgató beszélt az erdélyi és a magyarországi egyetemi román diákok nevében.

Stoica beszédében kimutatta, hogy mennyi nehézségen kell átmennie Magyarországon egy románnak, míg befejezheti egyetemi tanulmányait. Majd azt mondja, hogy mennyi kísértésnek van kitéve és hogy mennyi akadályt gördít elébe a magyar nép, amely természetes és halálos ellensége a román elemnek. Miután később hivalokkal kecsegtetik és érdekeiben támadják, az erdélyi románnak nagy lelki erőre és nagy nemzeti szeretetre van szüksége, hogy legyőzhesse azokat az akadályokat. A diákegyesületek azok a gyűpontok, ahonnan szétterjed a nemzeti erély. Majd összehasonlítást tesz a bécsi „Románia Juná” és a budapesti „Petru Maior” román diákegyesületek között és azt mondja, hogy az utóbbinál nem kell elfeledni azokat a nehézségeket, az elért eredményeket illetőleg, amelyekkel ennek meg kell küzdenie. Egyesek azt mondják, hogy Erdélyben a románok között bizonyos zsibbadtság észlelhető. És ha 1848-ban több eredményt tudtak felmutatni a románok, úgy azt annak az általános áramlatnak lehet tulajdonítani, amely keresztül vonult akkor egész Európán. Ma is fáradoznak az erdélyi románok, de más téren: 'kulturális téren. A diákegyesületeknek az a céljuk, hogy a leigázott részekben a románokban a nemzet iránti szeretetet és nemzeti kultúrát táplálják. Mutassuk meg a magyaroknak, hogy nem Petőfi volt a legnagyobb költő, amiként ők azt híresztelik, hanem Eminescu, Caragiale és más román írók. Majd dicséretekkel halmozza el Iorga Miklós bukaresti egyetemi tanárt, aki az összes románok egyesítéséért fáradozik és ama reményének ad kifejezést, hogy sokkal hamarabb, mintsem gondolnánk, meg fog valósulni a román elem álma: az összes románok egyesülése.

Görög: keleti lelkészeknek Budapestten kérelmezni – szegyen.

A *Drapelul* 1912. évi szeptember 24-iki száma a görög keleti román lelkészségnek, a kongrua ügyében, Budapestre 1912. évi október 1-re összehívott konferenciájával foglalkozik és erre vonatkozólag a többek között a következőket írja:

„A Budapestre összehívott papi meetinget teljesen helytelenítjük. Képzelnék csak el, hogy a román lelkészek Budapesten tartsanak meetinget. Lehet-e ennél megalázóbb valami? Hát nem szégyen, hogy a román lelkészek Budapest utcáin kérjék a kormánytól sorsuk javítását? A lelkészek, akik hivatalból ellenségei a szocialistáknak, most egy vízben evezzenek a szocialistákkal? Ennél abszurdabb ideát el sem lehet képzelni! Nem is hisszük, hogy lelkészeink erre képesek legyenek! Lehet, hogy fog köztük akadni elvéve egy-egy, aki erre képes volna!

Kétségtelen, hogy lelkészeink anyagi helyzete siralmas és ezen okvetlenül segítenünk kell. Ezt a kérdést tanulmányozni kell, a lelkészek fizetését nem lehet úgy rendezni, mint a hivatalnokokét, mert a lelkész nem hivatalnok és nem is szabad azzá lennie.

Az egyházi rend dogmatikai szempontból: szentség, társadalmi szempontból: misszió. Mihelyest a hivatalnokok módjára akarnák rendezni a lelkészek fizetését, azonnal megfosztják a lelkészeket társadalmi és lelki pásztorkodási jellegüktől. Különösen áll ez ránk románokra nézve, mert a román lelkészség sorsa szorosan hozzá van fűzve a román nép sorsához, miután pedig a román lelkész természetes vezetője a román népnek, éppen a román lelkésznek kötelessége a román nép sorsán javítani. Ebből pedig az következik, hogy ha a román nép sorsa megjavul, úgy megjavul a román lelkészség sorsa is. Egyik a másik nélkül nem lehet, ha csak nem akarjuk azt, hogy a népet elidegenítsük a lelkésztől, a lelkészt pedig a néptől. Ez pedig katasztrófa lenne ránk nézve, amit minden erőnkől el kell háritani”.

*

A Temesváron megjelenő *Revista Pretilor* (a gör. keleti román lelkészek egy csoportjának a lapja, akik nem voltak megelégedve anyagi helyzetükkel) 1912. évi szeptember 27-iki száma a következőket írta:

„A görög keleti román lelkészeknek Budapestre 1912. évi október 1-re összehívott meetingje be van tiltva.

Azt Pap János aradi püspök tiltotta be, még pedig a következő indokokból:

1. „A lelkész reverendájából gúnyt űzhet a főváros utcáin hemzsegő sokaság”.

2. „Minden egyházi testületünk elhatározta, hogy min-

den lehetővé elkövet arra nézve, hogy sürgesse a kormánynál a lelkészség anyagi helyzetének a javítását”.

3. „A kormány az orthodox román lelkészeknek a Budapesten megtartandó nevetséges gyűlés által bizonyára nem engedné magát befolyásoltatni.”

A lap erre vonatkozólag, a többek között, a következőket írta:

„A püspök kifogására a következőkben reflektálunk:

1. Az orthodox román lelkész reverendája a közönségben tiszteletet provokál és nem megbotránkozást. Azt hisszük, hogy erről a püspök is gyakran személyesen meggyőződhetett.

2. Egyházi hatóságainknak a jóakarátával már jól laktunk; egyetlenegy egyházmegyei zsinatunk sem foglalkozott komolyan az ebben az ügyben hozzájuk felterjesztett memorandumunkkal, hanem azt az egyházi kongresszushoz tette át.

Nem akarjuk tovább túrni, hogy kérelmünket Anatól Kleófásig küldjék; azt sem akarjuk túrni, hogy égető anyagi kérdésünket máról holnapra ad calendas graecas halogassák.

Ha egyházi hatóságaink nem hallgatják meg kérésünket, ha ma nem, hát holnap mégis csak oda kell mennünk, ahol reményünk van az iránt, hogy kérésünket meghallgatják.

Engedelmesek leszünk most is és nem fogunk Budapestre menni, hogy ott tanácskozzunk és hogy ott kérjük az illetékes helyeken azt, ami minket megillet.

De ezért cserében arra kérjük összes püspökeinket és összes egyházi és alkotmányos hatóságainkat, valamint kongresszusi képviselőinket, hogy teljesítsék velünk szembeni kötelességüket, amíg nem késő, mert ha nem, hát videant consules!

3. A püspök úr feltevésével ellentétben azt hisszük, hogy a magyar kormány tekintettel lenne sérelmeinkre és jóakarattal meghallgatná kérelmünket.

A végeredmény ez: egy rabságban tartott lelkészség. Egy nyomorban tartott lelkészség. Egy lelkészség, amelynek meg van tiltva a gyülekezési jog, ami pedig a kulturális élet leg-
elemibb feltétele”.

„Árpád apánk” – hazugság.

A *Poporul Român* (a *Romanul* népies száma) 1912. évi szeptember 27-iki számának a vezércikke nagy örömmel hirdeti, hogy mindaz, amit iskoláinkban eddig „Árpád apánk”-ról taní-

tottak, hazugság, amit a magyarok egyik kiváló tudósa, Vámbéry Ármin történelmi tanár, történelmi adatok alapján konstatál.

A lap végezetül azt írja, hogy kár a román gyermekeket a saját pénzünkön fenntartott iskoláinkban ilyen mesékkel foglalkoztatni.

A görög keleti lelkészek anyagi helyzete és a nép.

A Dr apaiul 1912. évi szept. 28-iki száma a következőket írta:

Lelkészeink anyagi helyzetének a megjavítását olyan alapra kell fektetnünk, amely megfelel a mi nemzeti egyházunk érdekeinek. Ennek megfelelően más alapra kell fektetnünk papnövendékeink neveltetését. Ma fiatal lelkészeink teljesen tájékozatlanul lépnek az életbe. Papnövendékeinket úgy kell nevelnünk, hogy azok megfelelhessenek annak a gondviselészerű hivatásuknak, amelyet népünk életében be kell nekik tölteniök.

Ezzel kapcsolatban a leendő lelkésznek neveléséről is gondoskodnunk kell, mert ez sokkal jobban hozzájárul a lelkészek anyagi helyzetének a megjavításához, mint a kongrua törvények.

Súlyt kell még azokra a feltételekre is fektetnünk, amelyek mellett az illető elnyeri valamely faluban a lelkészi állást. Ebben a tekintetben nálunk még mindig balkáni fogalmak uralkodnak. míg oda juthat, minden oldalról fosztogatják, hogy azután később mint lelkész ő is fosztogasson, hogy kifosztott pénzét visszaszerezze.

A lelkész anyagi helyzete legfőképpen attól a viszonytól függ, amelyben híveivel van. Ez a viszony gondolkodóba ejt bennünket, mert a nép mindjobban kezd elhidegülni a lelkésztől és ennek folytán a templomtól is. Ez pedig a papi jövedelem csökkenését eredményezi. Azokban a plébániákban, amelyekben a nép és a lelkész között a régi jó viszony áll fenn, a lelkész anyagi helyzete biztosítva van. Ettől a viszonytól függ a lelkésznek magasabb missziójának a gyakorolhatása is. Ez tulajdonképpen az, amelynek az alapján kell megoldani ezt az egész kérdést. Vannak azután még más kérdések is, amelyeket tekintetbe kell venni, így: az özvegy papnék és árvák nyugdíja, a papgyermekek számára létesítendő internátusok és ösztöndíjak. Azután jó volna összekapcsolni a papi állást a tanítói állással, amely kérdés erősen foglalkoztatja illetékes egyházi köreinket.

A lelkésznek a mostani körülmények között még más tár-

sadalmi és gazdasági dolgokkal is kell foglalkoznia a lelkészi teendőin kívül, hogy ha meg akar élni. Ez pedig az illető községek körülményeitől függ.

Szóval tehát a lelkésznek a megélhetését nem a kongrua biztosíthatja, ami több kárt okoz nekünk, mint hasznot. Mert lelkészeink az a tengely, amely körül forog egész nemzetünk élete. Éppen azért nem engedhetjük meg, hogy lelkészeink egy kis morzsáért a kormánynak legyenek kiszolgáltatva, aminek folytán azután csak ellentétbe kerülhetnek híveikkel, egyházukkal és egész missziójukkal. Az a mi legfőbb kötelességünk, hogy mi magunk gondoskodjunk anyagi helyzetükről és ez által adjuk őket vissza egyházuknak és népüknek.

Goldis László beszéde Arad váranegy közgyűlésén 1912 szeptember 30-ikán.

A *Romanul* 1912. évi október 1-ei száma közli azt a beszédet, amelyet Goldis László tartott volt Arad vármegyének 1912. évi szeptember 30-án megtartott közgyűlésén, amely beszédben arra kéri a közgyűlést, hogy szavazzon bizalmatlanságot a kormánynak.

Goldis beszédében a többek között a következőket mondta:

„Önök nem képviselik itt eme vármegye lakosai többségének a véleményét. Már maga az a mód, ahogy ezt a közgyűlést összeállítják, kizárja annak a lehetőségét. A virilizmus folytán a tagok fele számát nem a nép bizalma juttatta ide. A virilisek már anyagi érdekeik folytán is a mindenkori kormányok támogatói. Vájjon lehet-e bizalommal viseltetni eme kormány iránt? Ez a kormány egy olyan többségre támaszkodik, amelyet a pressziók, a törvénytelenlések és a korrupció toborzott össze. A kormánypárthoz tartozó képviselőket a főszolgabíró, a jegyző, a főbíró, a Kőrösmáros, az erdész, a pálinka és legfőképpen a Judáspénz választotta meg. Ezen még jobban megbotránkozunk, amikor Déry Zoltán volt államtitkár szájából azt kell hallanunk, hogy ezt a pénzt az állampénztárból lopták Lukács László mostani miniszterelnök és akkori pénzügyminiszter tudtával és akaratával. Egy ilyen -ormánynak akarnak önök bizalmat szavazni? Mi, tisztességes románok nem szavazhatunk egy olyan kormánynak bizalmat, amely a polgárok alkotmányos jogainak prosztitúálása folytán van a hatalmon.

Mindezekhez azután gróf Tisza István a parlamentet cir-

kusszá alakította át, ahol a budapesti rendőrakrobaták az ellenzéki képviselők döngetésével és kilóditásával gyakorolják erőművészetüket. Gróf Tisza a kormány hozzájárulásával az országházat csendőrszuronyokkal lépette el, és ezeknek az árnyékában egy pár pillanat alatt dekretált olyan törvényeket, amelyek az országot évtizedeken át terhelni fogják. Teljes abszolutizmus alatt vagyunk, amely annál rosszabb, mert azt az alkotmányosság leplébe akarják bujtatni. Nem viseltetünk rokonszenvvel az ellenzék farsangbábjai iránt, akiknek élén a legnagyobb oligarchák haladnak karöltve a pszeudoszocialistákkal, de mindazon által a képviselők szólási szabadsága és immunitása képezik az alapját az igazi alkotmányosságnak.

Eme kormány alatt az ország költségei milliókkal szaporodtak, ami legnagyobb részt katonai dolgokra és a hivatalnokok fizetésének a javítására szolgált.

A nemzetiségi kérdést már egyszer meg kell oldani. Ez a kormány éppen úgy, mint az előbbeni kormányok a magyar nemzeti állam eszméjének a zászlójára esküszik és mindent elkövet, hogy a nemzetiségeket elszegényítse és hogy kultúrájuktól megfoszthassa. Mi románok azonban sohasem fogjuk elfogadni az önök magyar állameszméjét, hanem az utolsó csepp vértünkig következetesen leszünk abban, hogy a román nemzeti politikának a megvalósulását követeljük a magyar állam alkotmányának a keretében, még pedig kulturális, gazdasági és számbeli jelentőségünk arányában. Nem kegyelmet koldulunk, hanem természetes jogainkat követeljük. Az önök vezérpolitikusai már ötven év óta arra fecsérlik minden erejüket, hogy megtalálják azokat a mesterséges eszközöket, melyekkel a magyarok szupremációját biztosíthatják a nemzetiségek felett. Hiábavaló volt a mostani választói törvény monstruózitása, hiábavalók voltak az egész világ előtti szégyenletes eljárások, hiábavaló volt a virilizmusról szóló gyalázatos törvény és a főszolgabírók basáskodó jogai, hiábavalók a telepítések, amikkel a román tengert fel akarnák darabolni, mert a magyarországi és erdélyi román nemzet, amelyet megedzettek a majdnem emberfeletti szenvedések, amelyeket el kell viselniök az egyes barbár kormányon levő férfiak részéről, előre halad, habár lassan, de biztosan ama rendeltetése felé, amelyet fenntart számára latin vére, továbbá erkölcsi és kulturális tulajdonságai, amelyek felülhaladják azokét körülvevő összes nemzeteknek ama tulajdonságait.

Mindenki meggyőződhetett a bihari kozák ama kísérletének a hiábavalóságáról, hogy megbontsa sorainkat nemzetünk egy eltévelyedett fiának a felkarolásával, aki a román aspirációk leglármásabb exponenséből a legneveltségesebb terjesztője lett annak, hogy hagyjuk abba nemzeti politikai jogainkért való küzdelmünket. (Ez alatt Mangra Vazult érti. – *Ford.*) Senkisémmel követte azt a szerencsétlen papot, aki reverendája! bemocskolja, végigseperve azzal a legmérgezősebb magyar sovénok fészkeinek a padlóját.

Hiábavalók az iskolai és a kongrua törvények, amelyek által önök az állam pénzéből Júdás tallérokat csináltak, azzal a célzattal, hogy tanítóink és lelkészeink román öntudatát terrorizálják és azzal szemben erőszakoskodjanak. Ahányszor a román gyermeket arra kényszerítik, hogy elénekelje az „Isten áldd meg a magyart”, lelkében mindannyiszor a fájdalom fog átnyilalni annak tudatában, hogy ő nem énekelheti az „Ébredj román álmaidból”-t és ahányszor a román tanítót és lelkészt arra kényszerítik, hogy a magyar nemzeti állam eszme gyűlöletes jelvényei előtt levegye kalapját, a gyűlölet mindannyiszor megerősíti nemzetük iránti szeretetüket és mind tisztábban fogják hallani lelkük hangját, amely azt a vigaszt súgja nekik, hogy: egykoron el fog jönni a bosszúállás órája.

Önöknek az irántunk való gyűlöletük annyira borzasztó, hogy még akkor sem képesek álarc alá rejtetni ellenséges indulataikat, amikor a románok egy részében el akarják altatni azoknak román öntudatát. Hogy szolgálatukba fogadhassák legalább a románoknak azt a részét, akiknek anyagi sorsuk többé-kevésbé az önök akaratától és a magyar sovinizmus szolgálatában levő intézményektől függ, önök folytonosan azt mondják, hogy a törvény és a közhatóságok előtt az állam összes polgárai, nemzetiségükre való tekintet nélkül, egyenlők. De ezt az állítást minden tettük el meghazudtolják. Tényleg a tisztességes magyarok kénytelenek beismerni, hogy ebben az országban a román ügy a bíróságoknál, mint a közigazgatásnál ki van zárva a törvény oltalma alól, szóval „vogelfrei”.

Íme ezeket mondja önöknek egy becses írójuk:

„A román nemzeti kérdést, úgy a bíróságok, mint a közigazgatás akként kezelik, mint a macedóniai törzsek. A román „vogelfrei”. A románok számára egy speciális judikatúrát gyakorolnak, amelyet különösen a törvénytelenések, az igazság és

méltányosság hiánya jellemez. A román intellektuális réteg egész élete nem egyéb, mint a nyomozások és az üldözések szakadatlan láncolata, a román nép élete pedig egy igazi pokol. (Lásd Erdélyi Viktor: Széljegyzetek a román kérdésben. Huszadik század. 26. szám.)

(Urbán Iván főispán közbevág és azt mondja, hogy nem engedi meg, hogy a szónok eltérjen a tárgytól. A románok viharosan tiltakoznak, a magyarok pedig helyeselnek. Goldis erre azt mondta, hogy „úgy látszik, fáj önöknek az igazság, ha ez dicsérené önöket, úgy mély áhítattal hallgatnák azt”. Goldis azután újra idézni akart, de a főispán azzal fenyegette meg, hogy megvonja tőle a szót. Erre azután Goldis tovább folytatta beszédét.)

„Igazán hazugság az az állítás, hogy a románok magánügyeikben a magyarokkal egyenlő elbánásban részesülnek a bíróságok és a közigazgatás előtt. Hazugság kormányférfiainknak az az állítása, hogy a románok békében élhetnek ebben az országban és hogy az állam teljes jóakaratóval találkozunk minden ügyeinkben, kivéve a nemzeti politikát illetőleg, melynél megkövetelik tőlünk, hogy boruljunk le a magyar nemzeti állam eszme előtt. Ez az állítás hazugság és ezt könnyen be lehet bizonyítani a közélet összes terein, így a bíróságoknál, a közigazgatásnál, az iskolában, az egyházban, mindenütt, ahol alkalom volna – eltekintve a nemzeti politikai dolgoktól – a románok anyagi és kulturális érdekeit megvédeni.

De ha még igaz is volna ez az állítás és ha önök megvédenék, vagy meg akarnák védeni kitűnő jóakarattal összes érdekeinket, abban az esetben, hogy ha mi elfogadjuk az önök magyar nemzeti állami eszméjét; ha még igaz is volna, hogy önök gondoskodni fognak rólunk és szeretni fognak bennünket, amíg önöknek hűséges szolgálói leszünk, mély megbotránkozással visszautasítjuk azt az inzultust, amely feltételezi rólunk azt a gabszágot, hogy mi csak valaha is beleegyeznénk abba, hogy jól megfizetett és rendelkezésükre álló szolgák legyünk. Mi nem szolgai bért és menhelyet óhajtunk, hanem nemzeti szabadságunkat, a magyarországi és az erdélyi román nemzet abbéli jogát követeljük, hogy a Habsburg birodalommai való organikus összeköttetésében ő maga rendelkezze a sorsával.

Egyszer csak meg kell hogy adják azt, ami a mienk. Nem az önök kegyelméből, mert attól a kegyelemtől csak rabságot

és törvényteleniséget várunk, hanem meg kell adni nemzetünk életereje folytán. Egyszer meg kell győződniök arról, hogy önöknek összes abbéli kísérletei, hogy megvalósítsák a magyar nemzeti állam eszmét, falra hányt borsó. Egyszer meg kell győződniök arról, hogy a mi elszegényesítésünk, az a magyar állam elszegényítése, hogy a kultúrában való előrehaladásunk megakadályozása, a magyar állam kultúrájának a megfosztása, akkor azután a monarchia sorsát intéző hatalmak kényszerülve lesznek teljesen elpártolni eme állam kormányzásának mai elvétől és meggyőződve arról, hogy a mi anyagi és kulturális haladásunk egy eminens államérdék, másrészt pedig beismerve azt az igazságot, hogy minden nép csakis önmaga által boldogulhat, kétségtelen, hogy nemsokára mégis csak fel fogják nekünk ajánlani a nemzeti politikai szabadságot, azt az áldott napot, amelynek jóttevő sugarai alatt nemzetünk a Habsburg dinasztia szilárdságának és prosperálásának egyik leghatalmasabb oszlopa lesz.

Az önök barbár sovinizmusa mindjobban ellentétbe kerül a birodalom nagy érdekeivel. Miután a monarchia magyar részében folytonosan veszélyeztetve van a népek belső békéje és miután különösen a román népet ebben az országban üldözik és ingerlik, önök egy rendbontó, odiózus elem lesznek ama erők összpontosításának a nehéz munkájában, amelyek abbéli történelmi hivatásukat gyakorolják, hogy fenntartsák Európában a politikai egyensúlyt és hogy a kelet népei számára biztosítsák az emberi civilizáció jóttevő gyümölcseit. Mi románok értjük a Habsburg birodalomnak ebben az ügyben való hivatását. Mi, a magyar állambeli románok, akik a minket körülvevő többi államokban levő testvéreinkkel egy és ugyanazon népnek érezzük magunkat, nagyon jól tudjuk, hogy az egész román nemzet politikája csak egy lehet és eme egységes nemzeti politika kedvéért eltűrtük és eltűrjük azok fajgöggének az összes gyászos következményeit, akik a körülmények végzetessége folytán egyszerre szövetségeseink és hóhérjaink.

Ahelyett, hogy megvalósítanak, vagy legalább is megvalósítani megkísérlenék az ország népeinek nemzeti egyenjogúsítását, a nemzeti munkapártnak csúfolt parlamenti többség kebeléből eddig kikerült két kormány, agyonzúzta a parlamentarizmusnak — amelynek, hacsak mindjárt a látszata volt is meg — legutolsó maradványát, a közéletben a szuronyokat honosította

meg, Horvátországban a legcsúnyább abszolutizmust vezette be, felfüggesztette a hazai szerb egyház autonómiáját, mélyen megsebesítette a rónán nemzetet azzal, hogy tízezrekre menő románokat egy magyar püspökség rabszolgaságába hajtott, a szólás, a sajtó és a polgárok gyülekezési szabadsága ellen kizárólag korteskedési célokért a legelítélendőbb merényleteket követte el, százmilliókkal felemelte az ország büdtségét, most pedig a legocsmányabb gazságot akarja elkövetni azzal a választási törvénnyel, amelyről sátáni büszkeséggel egész nyíltan azt mondja, hogy annak az a célja, hogy fenntartsa a hazai nem magyar nemzetekkel szemben a magyaroknak faji szupremáciáját.

Mi románok tehát nem szavazhatunk bizalmat ennek a bűnös kormánynak, hanem ellenkezőleg az itt felsorolt indokok alapján a tekintetes törvényhatóságnak a következő határozati javaslatnak az elfogadását ajánljuk:

Arad vármegye törvényhatósága bizalmatlanságát fejezi ki eme kormány iránt és a legerélyesebb módon elítéli a kormánynak és a magyar képviselőház elnökének gróf Tisza Istvánnak a parlamenti ellenzékkel szembeni eljárását és kéri az általános választói reformoknak az általános, egyenlő, közvetlen, titkos és községenkénti szavazati jog alapján való mihamarabbi megvalósítását, továbbá, hogy a választói kerületek oly módon szerveztesse, hogy a haza minden nemzetének szabad legyen egyenlő arányban képviselőt megválasztani.

(A kormány iránti bizalom kérdésénél dr. Pop C. István képviselő román nyelven „nu”-val [„nem”-mel] szavazott, mire az elnöklő főispán azt mondta, hogy magyar nyelven szavazzon, mire a románok viharos til akozásba törtek ki. A románok azonban ettől kezdve valamennyien román nyelven „nu”-val szavaztak.)

Cristea Miron prédikációja 1912 szeptember 29-ikén.

A *Drapelul* 1912. évi október 1-iki száma közli azt a prédikációt, amelyet dr. Cristea Miron karánsebesi görög keleti román püspök 1912. évi szeptember 29-én tartott volt a karánsebesi székesegyházban abból az alkalomból, hogy az iskolaév újból megnyílt.

A lap szerint dr. Cristea arra buzdította a tanulókat, hogy

járjanak rendszeren a templomba, mert különösen azok, akik idegen iskolába járnak, nem hallják az édes román nyelvet, de a templomban hallhatják anyanyelvüket.

Majd arra buzdította őket, hogy nagyon sokat tanuljanak, mert a románoknak sok, nagyon sok tanult és felvilágosodott emberre van szükségük.

A tanulók szüleit és házi gazdáit arra hívja fel, hogy segítsék őket abban, hogy románul tanuljanak, hogy szeressék a román nyelvet, a templomot, a szokásokat, a román népviseletet, szóval mindazt, „ami a mienk”.

Majd a karánsebesi hívek egyes gyarlóságait ostromozza, amilyenek különösen a nőknél a román viselet elhanyagolása és a szép román nyelvnek német szavakkal való keverése. Kifogásolja, hogy Karánsebesen a szülők idegen iskolákba járatják gyermekeiket, holott a hívek Karánsebesen nagyon szép iskolát építettek, amely mellé a szentszék tetemes költségek árán gyakorló iskolát állított, amelybe csak nagy ügyel-bajjal lehet annyi növendéket összehozni, hogy az iskolát a miniszter ne kifogásolja. Majd azt mondja, hogy „helyes dolog, hogy szép felekezeti iskolát építünk, de akkor gyermekeinket ne járassuk idegen iskolába”.

Majd arról beszél, hogy a karánsebesi kereskedők cégtáblái idegen nyelvűek, holott azoknak román nyelvitelnek kellene lenniük.

A karánsebesi román intelligencia, amelynek jó példával kellene előljárnia, nem úgy viselkedik, amint kellene. Az asszonyok és a kisasszonyok inkább flörtölnek, ahelyett, hogy román könyveket olvasnának és a román irodalommal foglalkoznának.

A püspök beszédét Sión román költő szavaival fejezte be: „Az Istenért beszéljete és írjatek románul”.

Jászi Oszkár még egy levele.

A *Telegraful Román* 1912. évi október 1-iki száma közli dr. Jászi Oszkárnak a lap szerkesztőjéhez intézett levelét, amelyben válaszol a *Budapesti Hírlap* 1912. évi szeptember 10-iki számának ama közleményére, amelyben azt írta volt, hogy a *Telegraful Román* udvariasan, de határozottan visszautasította a demokratikus rétegekkel való szövetséget.

Ebben a levelében Jászi Oszkár, a többek között, a következőket mondja:

„Ismerve a *Budapesti Hírlap* álnok és jezsuita magatartását, mindjárt arra gondoltam, hogy a *Budapesti Hírlap* csak félre akar vezetni. És így is volt, mert az Önök cikkéből arról győződtem meg, hogy Önök egész őszintén és férfias módon adtak kifejezést a magyar radikális demokrácia politikája egyes követelményeivel szemben. A nemzetiségek közötti béke csak akkor fog helyreállani, hogyha az összes kérdésekben tisztán és őszintén kifejezzük és megértetjük egymással politikánk ideáljait és azok eszközeit.

Éppen ezért a legnagyobb őszinteséggel válaszolok a szerkesztőség kérdéseire.

1. Első kifogásuk az, hogy a radikálisok a latifundiumok ellen harcolnak, nem pedig a kapitalizmus ellen is, amely a közszabadságoknak éppen olyan ellensége, mint a feudalizmus.

Ezt készséggel elismerem én is, már azért is, mert a bankárok azok, akik panamáik ellenértéke fejében megtöltik a mindenkori kormányok választási pénztárait.

2. Második kifogásuk az egyházra vonatkozik és ezt illetőleg azt kérdezték, vajjon a radikalizmus nem ellensége-e a nemzeti egyházak autonómiájának?

Erre az a válaszunk, hogy a mi antiklerikalizmusunk nem az egyház vallásos élete, hanem annak kapitalizmusa ellen irányul.

3. A harmadik kifogásuk az iskolára vonatkozik, még pedig azért, mert Önök szerint mi a felekezeti iskolákból állami iskolákat akarunk csinálni, ez pedig a románokra nézve nagy veszedelem volna, mert nemzeti egyházukon kívül iskoláik voltak védbástyáik.

Mi az iskolák államosítását nem a nemzetiségek ellen, hanem ellenkezőleg az ő érdekükben akarjuk. Mi nemzetiségi vidékeken nem akarunk magyar és magyarosítást iskolákat, hanem olyan tisztességes, jó és modern iskolákat akarunk, amelyekben az illető nemzetiség nyelvén tanítsanak és amelyek karolják fel a nép összes kulturális érdekeit. Természetes, hogy ezekben az iskolákban tanítani fogják mint hasznos dolgot az állam nyelvét is, de mindig a nép nyelvén, és soha sem úgy, hogy a magyar nyelv tanítását más fontosabb ismeretek rovására erőszakolják.

Ilyen körülmények között az iskolák államosítását csakis a népoktatás közössége teszi szükségessé. Az ilyen iskolák nem az erőszakos magyarosítást, a kémkedési rendszert, nem a nép nyelvének és kulturális tradícióinak a lenézését jelentik. Éppen ezért ezekből az okokból kifolyólag szükséges volna megfelelő számú középiskolákat és szakiskolákat felállítani, amelyekben a tannyelv az illető nemzetiségek nyelve legyen. Az egyetemeken pedig a legmesszebbre menő gondot kellene fordítani a nemzetiségi kultúrára.

Ismerve a mai viszonyokat, értem és tudom méltányolni a nemzetiségeknek az állami iskolákkal szembeni bizalmatlanságát és ellenállását. Hogy ha a nemzetiségek kultúrájuknak megfelelőleg lesznek képviselve a parlamentben, hogy ha a vármegyék a nép autonóm szervei lesznek, hogy ha egy magyar demokrata antifeudális és antisovén párt fog alakulni, hogy ha teljes gyülekezési és sajtó szabadságunk lesz, akkor majd követelhetjük, hogy nemzetiségi testvéreink segédkezet nyújtsanak nekünk a népnevelés fényes palotájának a felépítésére, amely teljesen emancipált legyen az állam és a felekezetek befolyása alól”.

**Dr. Cristea Illés Miron protoszincsell
önéletrajza, ahogyan azt a magy. kir.
belügyi kormányzat elé terjesztette«**

Dr. Cristea Illés Miron 1868. évi július hó 18-án született Oláh-Toplicán, egy erdélyi nagyközségben, közel a Maros eredetéhez. Tanulmányait szülőfalujának az iskolájában kezdte, majd a besztercei szász főgimnáziumban és a naszódi főgimnáziumban folytatta, ahol 1887 ben jeles eredménnyel érettségi vizsgát tett. 1890-ben hasonló jeles eredménnyel tette le a lelkesítő képesítő vizsgálatot az erdélyi főegyházmegye vizsgáló bizottsága előtt. Az 1890/91. iskolai évben, mint egyszerű tanító működött a szászvárosi elemi iskolánál, amelynek vezetésével a nagyszebeni főegyházmegyei szentszék bizta meg, amely őt a nevezett iskolához igazgatóképpen nevezte ki. A szászvárosi és a környékbeli nép és intelligencia örömmel emlegeti azt az időt, amelyet Cristea abban a román központban eltöltött, mert Cristea lelkiismeretes munkás volt, aki aktív részt vett mindazokban a mozgalmakban, amelyek a nemzet előrehaladását célozták. Az 1891. év őszén Popescu Jánosnak, a nagyszebeni „András” szeminárium hírneves tanárának és pedagógusának az ajánlótára, Román Miron akkori nagyszebeni görög keleti román érsek-metropolita ismereteinek kiegészítése és a mindenkoron

tiszta és érdektelen ítélőképességét bizonyító nézetei látkörének a kibővítése céljából a budapesti egyetemre küldötte. Négy évi idő alatt Budapesten a német, a magyar és a román irodalmat, a pszichológiát és a pedagógiát, továbbá a természettudományokat hallgatta. Egyúttal akadémiai fiatalságunknak egyik elsőrendű vezetője volt, amelyet mint a fiatalság elnöke, minden alkalommal és különösen a számtalan összejöveteleken, a legmagasztosabb célokért és eszmékért a rajongásig volt képes lelkesíteni.

Még mint főgimnáziumi tanuló és nagyszebeni papnövendék különböző cikkeket írt a *Família-ban* és a nagyszebeni *Telegraful Román-ban*; későbbben pedig mint egyetemi hallgató buzgó hírlapíró és munkatársa lett a nagyszebeni *Tribuna-nak* és *Telegraful Román-nak*, valamint a bukaresti *Corespondenta Româna-nak*, egyszer-máskor az idegen lapokban is írt, a temesvári *Dreptatea-nak* pedig annak alapítása óta egyik munkatársa volt.

Az akadémiai román fiatalság az ő buzdítására és vezetése alatt ünnepelte meg 1893-ban nagyobb szabású ünnepek keretében Román Sándornak, a budapesti egyetem román nyelv és irodalom tanárának 30 éves tanári jubileumát.

1895. évi május 3/15-én avatták doktorrá a budapesti egyetemen, „Eminescu élete és művei” címen írta doktori értekezését, amely öt nyomtatott ivre terjedt, amelynek első része, Scurtu János munkájának a megjelenéséig, a legkimerítőbben tárgyalta volt Eminescu életrajzát; a második része pedig a német irodalomnak Eminescu munkáira gyakorolt befolyásával foglalkozott.

Protektora, a megboldogult Román Miron érsek-metropólita, dr. Cristeat, egyetemi tanulmányainak a befejeztével, 1895 július 1-én a főegyházmegyei szentszékhez titkárrá nevezte ki, ami igen felelősségteljes és fontos állás. Alig hét hónapi ideiglenes titkári működése után a szentszék véglegesen megválasztotta és megerősítette ebben az állásában, amelyet 1902 június hó 30-ig viselt, amely állásában a reája bízott ügyeket buzgalommal, tudással és lelkiismeretességgel látta el. A titkári ügyeken kívül több egyházi és pénzügyi ügyek referálását is ellátta, ami által jelentékeny módon hozzájárult a Kárpáton túli testvéreinknek minden téren való előrehaladásához.

Különös megemlítést érdemel az a tény, hogy dr. Cristeara lett bízva a plébániai dotációk rendezésének nehéz meg-

oldása és ama összegeknek a megállapítása, amelyekkel az államkincstárnak ki kellett egészíteni a lelkipásztorkodással foglalkozkodó lelkészek jövedelmeit. Hogy teljes odaadással foglalkozhassék eme óriási munkával, Metianu János jelenlegi érseknek dr. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszterrel történt megállapodása folytán az érsek dr. Cristeat Budapestre küldte és ott a vallás- és közoktatásügyi minisztérium II-ik ügyosztályában több mint hét hónapon át dolgozott éjjel és nappal, ugyanezt tette visszatérte után otthon is, amíg csak nem lettek véglegesen rendezve az erdélyi görög keleti román főegyházmegyéhez tartozó közel 1000 plébánia lelkészi illetményei. Dr. Cristea belemélyedve az 1898. XIV. te, valamint eme törvénycikk végrehajtására vonatkozó miniszteri utasítások és ezeknek a többi vallásfelekezetekre vonatkozó alkalmazási módjának a tanulmányozásába, főegyházmegyei klérusunknak olyan törvényes útbaigazításokkal volt képes szolgálni, hogy klérusunk mindazt megszerezte, ami őt a törvény értelmében megillette, és azzal kapcsolatban egyes új plébániák létét biztosította olyan nevezetesebb központokban, mint aminők: Beszterce, Naszód, Balázsfalva és Marosujvár.

A szentszékhez ebben az ügyben beterjesztett jelentései történelmi okiratokul fognak szolgálni a magyarországi román egyház újabb történelmének a számára. Egyházi fennhatósága elismerve dr. Cristeanak az eme ügy lebonyolítása körül kifejtett buzgalmát és szakértelmét, a szentszék plenáris ülésének 179 — 1901. szám alatt hozott határozatában dr. Cristeanak különös megalégedését fejezte ki, amely határozatnak a bevezető része a következőképpen hangzik:

„Kellemesen érintve ama mód által, amellyel Főtisztelendőség, mint a lelkészi javadalmaknak az államkincstár részéről való kiegészítésére vonatkozó ügy referense, végrehajtotta a főegyházmegyei szentszéknek 1900. évi február hó 12-én 1311. szám alatt kelt rendeletét, továbbá meggyőződve a szentszék ama érdeklődéséről és szakértelméről, amelyekkel ezt az ügyet előmozdította és amelyek által a különböző kulturális központokban létesített plébániák számára kieszközölte a megfelelő dotációt, amelyek nélkül azok a plébániák betöltetlenek maradtak volna;... végül tekintve azt a szabatosságot és pontosságot, amelyekkel sikerre juttatta az ország magas kormányával szemben a lelkészi dotációkat: a főegyházmegyei szentszék hivatva

érzi magát köszönetét kifejezni Főtisztelendőségnek az ebben az ügyben kifejtett működéséért”.

Az az elismerés, amelyet az erdélyi lelkészség kifejezett volt az érdekében kifejtett működéséért és hosszas szolgálataiért, dr. Cristea egyes kislelkű ellenségeinek a lelkében irigységet keltett, ami az elfogulatlanul ítélkezők körében azonban csak felemelte az irigységet, de ugyanakkor lealacsonyította azokat, akik irigységgel viseltettek iránta.

Három éven át és pedig: 1898. évi január hó 1-től 1900 december 31 -ig felelős szerkesztője volt az erdélyi klérus lapjának, a *Telegraful Român-nak* és mint ilyen különös figyelemmel viseltetett az egyházi, iskolai és a kulturális ügyek iránt. Cikkeit, amelyeket nyíllal és „Seca” pseudonévvvel jelzett, a könnyű áttekinthetőség és a meggyőző megokolás jellemezte. Cikkeit az olvasók mindig nagy örömmel olvasták.

Dr. Cristea attól az időtől kezdve, hogy egyetemi hallgató lett, egészen a mai napig nemcsak a *Telegraful Român-nak*, hanem a *Focia Poporului-nak*, a *Revista Orastiei-nek*, a *Liberateea-nak* is igen hasznos munkatársa és támogatója volt, amely lapokban kulturális és társadalmi cikkeket, tárcákat és értekezéseket irt, amelyek összegyűjtve több kötetet tennének ki. Összes cikkeiből a megfontolt hazafiasság, nemzete, román egyháza és ezeknek jólétét előmozdító összes intézményei iránti határtalan szeretete tűnik ki.

Nagyszebenben történt letelepedése óta aktív részt vett mindazokban a román mozgalmakban, amelyek a nemzet megizmosodására, előrehaladására és felvirágzására vonatkoznak, az eme intézmények körüli működésében mindig a közjólét érdekei vezették, ezzel egyidejűleg pedig erkölcsi és anyagi támogatásban részesítette összes fennálló intézményeinket és egyesületeinket.

Élethossziglani tagja és bizalmi férfia: A Román Színházi Alap Szerzési Társulatnak, a Nagyszebeni Román Nőegyletnek, a Román Irodalmi és Közművelődési Egyesületnek, amelynek 1901 óta póttagja, továbbá rendes tagja a többi román egyesületeknek is.

Jelenleg igazgatója a Román Irodalmi és Közművelődési Egyesület nagyszebeni fiókjának, amelynek ügyeit nagy buzgalommal vezeti.

Az ő vezetése alatt annyira megszaporodtak ama fiók

tagjai, hogy az az összes fiókok között vezető szerepre tett szert, mint a fiók igazgatója több községet járt be, amelyekben a nép számára tanulságos előadásokat tartott, amelyekben amellet, hogy ostorozta a nép körében elterjedt vétkeket, hasznos kulturális és a gazdaság minden ágát felkaroló előadásokat tartott, amelyeket sokszor illusztrációkkal kísért. Alatta létesültek a fióknak népies könyvtárai és ügynökségei is.

Már több év óta mint elnök áll a Nagyszebeni Román Zeneegylet élén. Ez az egylet az ő elnöklete alatt élte életének legkiválóbb napjait, amit igazol az a fényes eredmény is, amelyet ez az egyesület elért volt ama művészi kirándulása alkalmával, amit 1906-ban Romániában tett volt, ahol ezen a téren az első román zeneegyesületnek lett elismerve. Nagy értelemmel műveli ez az egyesület a román zenét. Dr. Cristeanak az eme téren áldozatképpen hozott taktikájának és fáradozásainak köszönhető az a fényes eredmény is, amelyet felmutatott az egyesület a Porumbescu Ciprian román zeneszerző ünneplése alkalmából. Dr. Cristea ennek az egyesületnek a vagyonát több ezer koronával szaporította.

Dr. Cristea nem azért lett szerzetes, hogy kényelmes életet és semmittevést biztosítson a maga számára, hanem attól az óhajtól vezetettve lépett a tövises szerzetesi pályára, hogy összes erejét nemzetének és egyházának szentelhesse.

Román Miron érsek, 1907. év őszén a dragusi templomszentelés alkalmából szentelte fel dr. Cristeat lektornak; Metianu János, a jelenlegi érsek 1900-ben ipodiakonusnak, 1900. évi január hó 30-án pedig Szent János, Szent Vazul és Szent Gergely ünnepén szentelte fel ierodiakonusnak. Arhidiakonussá 1901. év szeptember 8-án, Kisasszony napján lett felszentelve; 1901. évi június 20-án pedig, miután az aradi egyházmegyéhez tartozó hódosbodrogi görög keleti román szent zárdában letette a szerzetesi fogadalmat, Hamsea Ágoston arhimandrita, zárdafőnök szerzetessé avatta. Dr. Cristea ama hasznos szolgálataiért, amiket az Athos hegyen levő szent zárdának tett volt, 1897-ben ama zárda alapítói, az úgynevezett patrónusai közzé lett beiktatva.

A báró Saguna András nagy érsek alapítványának a képviselője, amely ama alapítvány ügyeit vezeti, dr. Cristeat 1901. évi május hó 17-én titkárául és előadójául választotta meg. Dr. Cristea ebben az állásában, amelyet még ma is visel, arra

törekszik, hogy az alapítvány képviselője által megszavazott segély összegekkel megszilárdítsa az egyes központokban és az egyes városokban gyengébben dotált plébániákat.

A főegyházmegyei zsinat az 1902-iki ülészakájában a nagyszzebeni görög keleti román főegyházmegyei szentszék élethossziglani és fizetéses előadó ülnökévé választotta meg, az elhunyt Cristea Miklós helyébe. Ebben minőségben egyházi és alapítványi ügyek intézésével foglalkozik. A szorosán vett egyházi tanácsban, az egyházi ügyek intézését illetőleg, független magatartást tanusít; hivatalában a közérdekért a végsőkéig exponálja magát, attól az elvtől vezetettve, hogy nem a szolgálai hízékedés és az egyéni kedvezmények hajhászása, hanem az érdektelen meggyőződésből eredő kíméletes eljárás és a legjobb és legodaadóbb elemeknek a támogatása képezi ama férfú hívatását, aki egyházának a megerősítésén óhajt dolgozni és aki élethívatásául nem az egyéni kedvezmények hajhászását, hanem a közérdek előmozdítását tűzte ki.

Egyházi szolgálatba lépése óta a mai napig úgy a főegyházmegyei zsinatnak, mint a nemzeti egyházi kongresszusnak tagja (képviselője.)

Attól a törekvéstől vezetettve, hogy hozzájáruljon az iparosok számának a növeléséhez, szülőfalujának két szegény fiát a sajátjából tartott fenn a bécsi felső ipariskolában. Miután ezekből szép jövedelmet élvező segédek lettek, a toplicai népet arra buzdította, hogy minél nagyobb számban karolják fel az ipari pályát és ebből a célból Mazere János mészáros segélyével a nagyszzebeni, a szelistyei és a feleki iparosoknál több mint húsz toplicai fiút helyezett el, akikről gondoskodik, számukra ösztöndíjakat és segélyeket eszközöl ki, akiket különben ő maga is támogat pénzzel, tanácsokkal és útbaigazításokkal.

Kolozsváron több barátjával 1907-ben létesítette a „Vatra” román pénzintézetet.

Iskola és templom felszenteléseken, amelyek az erdélyi románoknál egy egész vidék számára igazi ünnepekül szolgálnak, valamint ama kulturális kirándulásokon, amelyeket a Román Irodalmi és Közművelődési Egyesület nevében, mint annak nagyszzebeni fiókjának az igazgatója tesz, értekezései és szónoklatai által mindig a legkiválóbb tanulságok és oktatások magvát tudta elhinteni és a népet, amely őt szeretettel hallgatja, mindig fel tudta lelkesíteni, amit kívülről nagyon kevesen

tudtak megtenni. Ahol csak megfordult, mindenütt a legjobb impressziókat hagyta maga után, a népet pedig évtizedekre megerősítette hite iránti szeretetében.

A nagyszebeni székesegyház tervezési előmunkálatainak és építkezésének a vezetésében igen aktív részt vett. Különösen nagy érdemei vannak az építkezés céljaira szolgáló gyűjtések körül, amelyek 300.000 korona eredménnyel jártak. Dr. Cristea I. Miron szentszéki előadó ülnök, mint a metropolita kiküldöttje, különböző központokban, mint aminők Segesvár, Szászváros, Kolozsvár, Beszterce stb. jelent meg, ahol lelkes szavakban buzdította a lelkeszséget és a hívők előbbkelőit a székesegyház építési céljaira szolgáló áldozatok hozatalára.

Mint szentszéki előadó-ülnök meg volt bízva a templomok belső berendezésére vonatkozó ügyek ellátásával is, és hogy ennek megfelelhessen, a szentszék tanulmányi útra küldötte. Tanulmányainak eredménye az a 318 oldalra terjedő munka, amelyet a nagyszebeni főegyházmegyei nyomdában adott ki és amelynek címe: „Iconografia si întocmirile bisericeii răsăritene” (A keleti egyház képtana és belső berendezése). Ez a könyv nagyban hozzájárult a templomok építéseihez és belső berendezéseire vonatkozó régi hagyományok felébresztéséhez, amire nagy szükségük volt erdélyi testvéreinknek. Az idők mostohasága folytán ők teljesen elpártoltak templomaik keleti formájától, a templomok belseje pedig egy szégyenletes korcscsává lett. Dr. Cristeanak fentebbi könyve a templomok építésének és berendezésének igazi ortodox jelleget adott.

Ezen a munkáján kívül még több füzetet írt, így:

1. „Eminescu élete és művei”, amelyet a szamosujvári Todoran nyomdában 1895-ben adott ki.

2. „Román Sándor 1826-1897”. Ez a munka, amely 31 oldalra terjed, Román Sándornak, a budapesti egyetem román nyelv és irodalom tanárának az életét és működését foglalja magában. Ezt a munkát a nagyszebeni főegyházmegyei nyomda 1897-ben adta ki.

3. „A klérus dotációja”. Ez egy 147 oldalra terjedő cikksorozat, amely a plébániai jövedelmek kiegészítését tárgyaló 1898. évi XIV. törvénycikkre vonatkozik. Ezt a munkát a nagyszebeni főegyházmegyei nyomda adta ki.

4. „Közmondások, sarkigazságok, hasonlatok és tájszólások

gyűjteménye”. Ezt a 279 oldalra terjedő munkáját a nagyszebeni főegyházmegeyei nyomda adta ki.

5. „Alkalmi beszédek és prédikációk”, amelyeknek száma harmincat tesz ki.

A napokban pedig dr. Puscariu Ilarion érseki vikáriussal és Voileanu Máté szentszéki előadó ülnökkel együtt egy új munkát adott ki, amelynek címe „A nagyszebeni székesegyház történelme”. A tíz ívre terjedő munkából dr. Cristea Miron hét ívet írt, tehát ő írta a munka legnagyobb részét.

A nagyszebeni főegyházmegeye ez évi zsinatja, amelyet a húsvétét követő vasárnapon szoktak megtartani, dr. Cristea indítványára egyhangúlag elhatározta, hogy „Kulturális Bank”-ot létesít, amelynek részvényesei, hogy a bank jövedelmének nagyobb része román egyházi és kulturális célokra legyen fordítható, kisebb osztalékkal fognak megelégedni. A legkiválóbb román vezetőférfiak megígérték, hogy támogatni fogják eme eszmének a megvalósulását, amely nagyban elő fogja mozdítani a magyarországi ortodox román egyház és ennek kulturális intézményeinek az előrehaladását.

Metianu János nagyszebeni görög keleti érsek metropolita dr. Cristea I. Míront 1908-ban pünkösdi ünnepén szentelte protoszincsellé.

Miután dr. Cristea I. Miron még csak most van élete tavaszán, az egyház és a nemzet még sok jó szolgálatot vár tőle.

A magyar közigazgatási hatóságok jelentése dr. Cristea I. Miron karánsebesi görög keleti román püspöknek ténykedéseiről.

Dr. Cristea Miron, miután a nagyszebeni teológiát elvégezte, 1891 — 95-ig a budapesti filozófiai fakultást hallgatta, amely idő alatt, — a miként kitűnik ez az általa helyesbített és bemutatott életrajzából, — nemcsak a magyar államellenes irányáról hírhedt nagyszebeni „Tribuná”-nak, hanem több magyar-ellenes bukaresti és bécsi német hírlapoknak is rendes munkatársa volt és mint ilyen magasztaló és a külföldet megtévesztő cikkekkel szolgálta a 90-es években megindult magyar államellenes mozgalmakat, mint a minők voltak a „Replika per”, a „Memorandum per” és a nemzetiségeknek 1895-ben Budapesten megtartott kongresszusa, stb.

Dr. Cristea, a budapesti egyetemen a bölcsész tudori cí-

met elnyervén, 1895-ben mint a nagyszebeni főegyházmegye szentszéki titkára kezdte meg egyházi működését.

Dr. Cristea 1900-tól kezdve egészen a mai napig egyik legtevékenyebb tagja a magyarországi románok összes kultúr-intézményeinek, amelynek körében hol nyíltan, hol leplezetten szolgálta a túlzó nemzetiségi politikai törekvéseket. Ennek igazolása céljából a többek között rámutatok a következőkre:

1. Tevékeny részt vett a Román Irodalmi és Közművelődési Egyesületnek (Astra-nak) 1905-ben rendezett kiállításán, amikor is annak történelmi osztálya rendezésében közreműködött, amely osztályban számos olyan tárgyat is kiállított, amelyek a románság körében gyűlöletet és ellenszenvet voltak hivatva kelteni minden ellen, ami magyar.

Hasonló tevékenységet fejtett ki a nevezett egyesületnek román történelmi és etnográfiai múzeumának létesítésében és berendezésében és ennek 1905 augusztus havában történt felavatása alkalmából rendezett banketten egy pohárköszöntőt tartott, amelyben a többek között ezt mondta:

„Minden kétségen felül áll az a ténykörülmeny, hogy az összes románok mai nappal kulturailag egyesültek.” Ezzel pedig arról tett tanúbizonyságot, hogy ő is ama román politikai férfiak közé tartozik, akik Dákó-Románia megvalósíthatásának alapfeltételül az összes románok kulturális egyesülését tartják, aminek 1871-ben István vajda putnai (Bukovina) sírjánál, az összes – különböző helyeken lakó – jelenvolt románok képviselőinek általános helyeslései között, Xenopol A. D., Románia ez idő szerinti legnevesebb történetírója, akkoriban a bécsi egyetem hallgatója és az oda zárandokoltak egyik vezére, először adott kifejezést.

2. Ugyancsak nagy tevékenységet fejtett ki a bukaresti kiállításon, az úgynevezett „hegyeken túli” (azaz magyarországi) románok pavillonjának a szervezésénél és berendezésénél. Ebben a pavillonban tartotta tüntetészerűen 1906. évi június havában Goga Oktávián román költő Cosma Hortenziával való eljegyzését, amely alkalommal az egyházi szertartást végző dr. Cristea beszédet intézett a jegyespárhoz, amelyben a többek között a földkerekségen élő 12 millió románt elválaszthatatlan etnikai egységben és együvé tartozandóságban tüntette fel.

3. Mint volt elnöke a nagyszebeni román dal- és zene egyesületnek, ennek 1907. évi október hó 23-án megtartott

közgyűlésén, megnyitó beszédében, a román kultúrát, mint a legfontosabb etnikai tényezőt magasztalva, a többek között a következőket mondta:

„A román társadalomnak soha sem volt annyira elengedhetetlen kötelessége, mint ma, azon nemzeti erőket – köztük a román nemzeti dalt is – kultiválni, amelyek a románok etnikai individualitását alkotják ... Amíg a román nép lelkéből nem fog kihalni a román népdal, addig az mindig román marad és románul fog érezni” stb.

4. Dr. Cristea Miron a Román Irodalmi és Közművelődési Egyesület (Astra) központi választmányának volt a tagja és mint ezen egyesület nagyszebeni fiókjának az igazgatója a fiók közgyűléseit a vidék különböző községeiben tartotta meg, amikor is úgy a templomokban órák hosszán át tartó prédikációval, mint a közgyűléseken és az azzal kapcsolatos banketten elmondott beszédeivel arra törekedett, hogy a román népben felébressze és fejlessze a túlzó nemzetiségi politika alapját képező „román nemzeti öntudat”-ot.

Ilyen szellemben beszélt a nagyszebeni érseki székesegyházban az „Astrá”-nak 1909. évi október hó 12-én megtartott közgyűlése alkalmából is.

Így történt ez 1907-ben Bongrád községben is, ahol az egyesület évi közgyűlését arra használta fel, hogy figyelmeztesse a román népet ama veszélyre, amely az új népiskolai törvényvel a román felekezeti iskolákat fenyegeti. Eme beszédére vonatkozólag a hazai román lapok azt írták volt, hogy:

„Senki sem tud beszédeivel a román nép szívéhez annyira hozzáférközni, mint dr. Cristea.”

5. Ugyancsak a román nemzeti öntudat felébresztésének és fejlesztésének a szolgálatában állott egyházi ténykedésével is. Különösen erre a célra használta fel a nagyszebeni érsek megbízásából teljesített templom felszenteléseket, amiként tette ezt Kisenyeden is, ahol az 1907. évi szeptember hó 22-én a templom szentelés alkalmából megtartott banketten, pohárköszöntőjében a román népet magasztalva, azt következetesen „Őfelségének” nevezte.

6. Politikai magatartásában egész nyíltan a „román nemzeti párt”-nak volt a tagja és mint ilyen, szoros összeköttetést tartott fenn nemcsak a román nemzetiségi klubbal és annak tagjaival, hanem Románia ama politikai férfijaival is, akik ma-

gyar államellenes ténykedéseikről ismeretesek, akiket évente többször meglátogatott, amikor is a bukaresti hírlapok a magyarokat elég kedvezőtlen színben feltüntető interjúvokat közöltek tőle.

7. Dr. Cristea Miron, Metianu János nagyszebeni görög keleti román érsek megbízásából, dr. Wlassics Gyula akkori kultuszminiszter hozzájárulásával a vallás és közoktatásügyi minisztériumban a görög keleti román lelkészek kongruája ügyében — annak szervezésekor — több hónapon át működött és ő volt az, aki a görög keleti román lelkészek fizetés kiegészítésére vonatkozó első adatokat kidolgozta.

Dr. Cristea a kongrua rendezése után több román pénzügyintézetnek nemcsak, hogy részvényese, hanem az 1907-ben alapított kolozsvári „Vatra” román pénzügyintézetnek és az ő kezdeményezésére 1909-ben alapított nagyszebeni „Lumina” román kultur-banknak alapító tagja lett, ami meggyanúsítására is okot szolgáltatott.

8. Túlzó nemzetiségi politikától vezetettve nagyon gyakran irt hol a saját neve alatt, hol pseudonim magyar államellenes politikai cikkeket a legintranzigensebb hazai és külföldi román és német lapokban.

Így a többek között hivatkozom a nagyszebeni „Tara Noastră” című hírlap 1908. évi április 26-án megjelent húsvéti számában irt „Feltámadás” című vezércikkére, amely a hazai románok politikai helyzetével foglalkozva, a magyarokat a leg-sértőbb módon támadta és a románokat azok ellen izgatta.

9. Dr. Cristea arra való tekintettel, hogy a nagyszebeni görög keleti román főegyházmegye plébániái nem lesznek képesek a sajátjukból megadni felekezeti néptanítóiknak a törvényekben megszab itt minimális fizetést és ötödéves pótlékokat, ami által a főegyházmegye legtöbb felekezeti népiskolája kénytelen lesz állami segélyt, illetve fizetés kiegészítést igénybe venni és így — szerinte — a görög keleti román felekezeti népiskolák a kormány intenzívebb beavatkozásának fognak áldozatul esni, nevezett e főegyházmegye 1908. évi zsinatának április 26-ik napján megtartott ülésén azt indítványozta, hogy a főegyházmegye 600.000 korona részvénytőkével egy kulturábankot létesítsen, amelynek tiszta jövedelme a részvényeseknek nyújtandó 4 — 5% osztalék levonása után a főegyházmegyéhez

tartozó felekezeti népiskolák, illetve tanítói fizetések kiegészítésére fordítottassák.

A zsinat dr. Cristea indítványát elfogadta és így a pénzügyintézet már 1909. év május havában Nagyszebenben meg is kezdette rendes működését, amelynek élén dr. Cristea Miron állott.

10. Továbbá még azt is megemlítem, hogy az 1906. évi bukaresti kiállítás után Románia részéről több magyarországi román vezető férfiú és azok között dr. Cristea Miron kitüntetése is tervbe volt véve. Tekintettel azonban nevezettnek közismert túlzó nemzetiségi politikai magatartására és ténykedésére, tervbe *vett* kitüntetését a m. kir. belügyminisztérium megakadályozta.

11. Dr. Cristea Miron protoszincsellt túlzó nemzetiségi érzelmeiért és politikájáért választották meg 1909. évi december hó 4-én karánsebesi görög keleti román püspökké, amit a hazai és a romániai intranzigens román lapok — egyhangúan dicsérve dr. Cristea-nak kifogástalan román érzelmeit — a túlzó román nemzetiségiek újabb győzelmének tekintettek.

Hogy nevezettnek megválasztását a túlzó nemzetiségiek milyen örömmel fogadták, bizonyítja az is, hogy a választás napján az eredményt a bukaresti román lapok külön kiadásban hozták és arról a közönséget még külön falragaszokon is értesítették.

12. Dr. Cristea Miron karánsebesi püspök a Román Irodalmi és Közművelődési Egyesület-nek Balázsfalván, 1911. évi augusztus hó 28 — 30 napjain rendezett 50 éves jubiláris ünnepségei keretében, 1911. évi augusztus 29-én megtartott Román Színházi Alap Szerzési Társulat évi közgyűlése alkalmából a következő beszédet mondotta:

„Egy nép kulturális intézményei között első helyen áll a színház, amely hatalmas iskolául szolgálhat a tömegeknek, emlékezetükbe idézve pedig őseink dicsőséges tetteit, lelkünkbe nemzeti büszkeségünk öntudatát van hivatva felkelteni. Nehezen lehetne találni még egy olyan intézményt, amely olyan nagy mértékben járulna a nemzeti öntudat felébresztéséhez, mint maga a színház.

Egy nép nemzeti színháza olyan iskola kell hogy legyen, amely szilárd jellemeket nevel. A színháznak elénk kell tárnia a nép idealisztikus életét, az azt jellemző összes megnyilatkozásokkal, ősi szokásokkal, dalokkal, táncokkal együtt.

Őnöket ne lepje meg az, hogy egy püspök nyilvános gyűlésben profán dolgokról beszél. A püspöknek is érdeklődnie kell ama nép összes szükségletei iránt, amely népnek vezetője lett Isten kegyelméből. Egy nép nemzeti táncai a vallásból fakadtak, így hát azok rituális megnyilatkozások.

Így hát a román színház is ha meg fog valósulni, vallásos és nemzeti keretében nagyon hasznos intézmény lesz, mert pótolni fogja azt, amit nem tehet az egyház és az iskola, azaz: ki fogja egészíteni népünk nemzeti nevelését.

Ez nekünk, püspököknek az óhaja, akik eljöttünk az Önök körébe. Különösen óhajtottam látni ezt a várost. Kötelességünknek tartottuk, hogy hálánkat fejezzük ki Saguna András érsek emléke iránt és hogy megmutassuk, hogy az ő szellemében akarunk munkálkodni. Eljöttünk, hogy tanúbizonyságot tegyünk amellett, hogy nem csak a jóban, hanem különösen bajban is a néppel vagyunk. Eljöttünk, hogy egy szerzetes emlékének hódoljunk, aki a tudomány kiapadhatatlan kincsét zsákba hordozta. (Ez alatt Sinca-t értette – fordító).

Eljöttünk, hogy megmutassuk, hogy valamennyiünknek, mindkét egyház fiainak, a román nemzeti kultúra zászlója alá kell sorakoznunk, amely kultúrának ezentúl is történelmi hagyományaira kell támaszkodnia.

Ezek a napok hatalmas buzdításul szolgáljanak nekünk arra nézve, hogy tűnjék el közülünk mindenféle hitfelekezeti különbség és hogy csak a román nép és nemzet kultúrájának a haladását szolgáló versengés maradjon meg közöttünk.

Adja az Isten, hogy a testvéri szeretet és az egyetértés által valamennyien, legyenek bár görög katolikusok, vagy görög keletiek, mindenkoron válllvetve együtt harcolhassunk eme magasztos kulturális ideálért.”

13. Mint püspöknek a vezetése alatt álló karánsebesi görög keleti román papnöveldeben a Jorga-féle, tehát az intranzigens túlzó román szellem kezd lábrakapni, amit igazol a Tribunának 1911. évi december 28-iki számának a következő közleménye is:

„Metes István papnövendék 1911. évi december 18-án a karánsebesi szeminárium összes papnövendékeinek jelenlétében konferenciát tartott „Jorga Miklós és a mai generáció” címen.

Két óra hosszán át nagy lelkesedéssel beszélt, rámutatva az

egész román népnek a XIX-ik század végén való helyzetére, majd Jorga Miklósról és annak a román nemzet érdekében kifejtett emberfeletti működéséről beszélt; majd a „Sămănătorul”-nak az irodalomban való szerepéről; március 13-áról, a „Neamul Românesc”-nek (amely izgatás miatt Magyarországból ki van tiltva – fordító) az egész román népre (tekintet nélkül a területre) gyakorolt kulturális, politikai, gazdasági befolyásáról beszélt; azután Jorgát, mint történétíró és irodalmi férfiút méltatta; megemlítette azt a viszonyt, amelyben állnak a Kultur Liga és Jorga, azután a Văleni de Munte-n megtartani szokott nyári tanfolyamról és annak, a nem szabad románokat illető jelentőségéről beszélt; azután Jorga 40 éves jubileumára tért át; párhuzamot vont Jorga, Kogalniceanu és Eminescu között, akik a XIX-ik században valódi vezetői voltak a román népnek; majd Jorga egyéniségét, azután Jorgát mint magánembert, mint román, mint tanárt, mint szónokot, mint nevelőt méltatta, kapcsolatban politikai eszméivel és nacionalizmusával, stb; azután azt fejtegette, hogy milyen hatással vannak az egész román életre Jorgának az eszméi; végül azokra a kötelességekre mutatott rá, amelyekkel a fiatalságnak és különösen az erdélyieknek és a magyarországiaknak viseltetniök kell Jorgával szemben. Ez a konferencia mély benyomást tett az összes jelenlevőkre és kitörülhetetlen lesz ezeknek a lelkéből.”

A fentiekből tehát kétségtelenül kitűnik, hogy dr. Cristea Miron nemcsak, hogy semmi néven nevezendő szolgálatot nem tett a magyar állameszmének, hanem ellenkezőleg, a túlzott nemzetiségi politika szolgálatában áll és a mai napig is támogatja azt, ami abból is nyilvánvaló, hogy a román nemzeti komité tagjaival a legszorosabb baráti viszonyban áll, és az egyházmegyei zsinatba és a nemzeti egyházi kongresszusba, valamint a vezetése alatt álló szentszékbe is a túlzó román elemeket választatja be.

A gör. kel. Selekezeti tanítók gyűlése.

A *Romanul* 1912. évi október 2-iki száma közli az aradi görög keleti román egyházmegye Maroson inneni esperességei (7) tanítói egyesületének a közgyűlését, amely Aradon 1912. évi október hó lén vette kezdetét.

A közgyűlésen, a többek között, jelen voltak: Papp I. János aradi püspök, Varjassy Árpád királyi tanfelügyelő, továbbá az egyházmegyének Maroson túli egyesületének a képviselőjében

80 tanító, a karánsebesi, a bihari tanító egyesületek, az Astra képviselőjében Goldis László.

A közgyűlést Moldován József aradi tanító nyitotta meg. Utána Papp I. János püspök üdvözölte a tanítókat. Majd Moldován elnök a többek között Varjassy Árpád tanfelügyelőt üdvözölte magyarul. Varjassy tanfelügyelő magyarul válaszolt és azt mondta, hogy miután nagyon melegen hívták meg, nem hiányozhatott innen, hiszen 28 év óta, amióta hivatalában van, a románok iskolai és egyházi hatóságai részéről tiszteletben és jóakarattal részesült. Azt kívánja, hogy az egyesület virágozzék és hogy az a haza számára a közös kultúra forrása legyen. A gyűlésen dr. Pipos Péter aradi tanítóképzési tanár hosszabb értekezletet tartott Rousseau-ról. A gyűlés után a szeminárium kertjében leleplezték Ciontea Tivadar volt tanítóképzési tanár mellszobrát. Az emlékbeszédet Moldován elnök tartotta, aki Ciontea pedagógiai és didaktikai hervadhatatlan érdemeit magasztalta. A szobor leleplezésén az összes egyesületek kiküldöttjei tartottak beszédeket. Így a többek között Goldis László az Astra képviselőjében azt mondta, hogy a nemzeti kultúrának egyengetnie kell a nemzeti szabadság útját. Cloambes I. a bihari tanító egyesület nevében beszéde végén Mátyás király és Vitéz Mihály szellemeit hívta segítségül.

A lap ezekről a beszédekről azt mondja, hogy örövendesen kell konstatálni, hogy a tanítók képviselői sok fantáziával és jó románsággal beszéltek, amiből az állapítható meg, hogy a román tanítók jobban tudnak románul beszélni, mint írni.

Délben bankett volt, amelyen többek között dr. Papp C. István képviselő, mint a román nemzeti komité kiküldöttje is felszólalt, aki azt mondta, hogy az ő jelenlétét a tanítóknak, a leghivatottabb nemzeti testületnek, azaz a nemzeti komité részéről buzdításképpen kell hogy vegyék (viharos ovációk). Majd azt mondja, hogy a nemzeti komité teljesen érti a tanítók mai helyzetét és nagyon fáj neki, hogy a tanítók helyzetén nem tud segíteni. Reméli azonban, hogy a tanítók szenvedéseikért meg fogják kapni jutalmukat. Nem lehet már távol az az óra. Nagyon megtelt már a pohár. Tettekkel fogjuk bebizonyítani, hogy azok, akik ma elsősorban felelősek a nemzet sorsáért, azaz a nemzet politikai vezetői tettekben fognak bizonyítékot adni a tanítóknak. Mi a tanítókkal leszünk. (Viharos ovációk).

Darlea Pavel tanító a román sajtó magasztos missziójáról

beszélve a román sajtót és annak a banketten levő képviselőjét Montani Jánost élteti.

Majd Goldis László beszélt, aki azt mondta, hogy a mai erőszakos politika hullámai el fognak tűnni: a nemzeti szabadság eszméjét üdvözli. Goldis pohárköszöntője nagyon felvilanyozta a jelenlevőket.

A balázszialvai gör. kath. érsekség memorandum a magyar püspökség ügyében.

Az »Unirea« (a görög kath. érsekség orgánuma) 1912. évi október 1-iki száma folytatólagosan (V.) közli a gör. kath. magyar püspökségre vonatkozó iratokat.

A lap e száma azt a memorandumot közli, amelyet a püspöki kar 1912. évi február 17-én megtartott konferenciájából küldött volt a pápának.

Ebben a többek között a következők foglaltatnak:

I. „Ami a görög szertartású új püspökségnek a gör. kath. magyarok számára való felállítását illeti, kijelentjük, hogy az semmiféle nehézségbe nem ütközik, feltéve, ha az nem fogja érinteni az érseki provinciánkhöz tartozó egyházmegyék területi épségét. Mi csakis ilyen értelemben járultunk ezen püspökség felállításához.

II. Egyházmegyéink liturgikus nyelve mindig a román volt, midőn pedig restauráltatott érseki provinciánk, azt a pápai bulla is románnak nyilvánította. (Ezután pedig idézi az Ecclesiam Christi pápai bulla idevonatkozó részét.)

Habár hazai törvényeinkben gör. katolikusoknak nevezetnek mindazok a ruténok, magyarok és románok, akik a gör. szertartást fogadták el, a római szentszék mindazonáltal külömbiséget tesz a román és a rutén gör. kath. között. Erre vezethető vissza az a tény is, hogy a budapesti gör. kath. románokat kivonta az odavaló gör. kath. rutén plébános fennhatósága alól, még pedig azzal az indokolással, hogy „a román hívek más rítushoz tartoznak.”

Mindezekből az következik, hogy:

1. Bármilyen dicséretes is legyen a magyar kormánynek a gör. kath. magyarok iránti gondoskodása, ez még sem valósítható meg más görög szertartású hívek kárával és érseki provinciánk valamint az ahhoz tartozó egyházmegyék jogainak a megnyirbálásával, amit okozna 104 plébániánk 76.473 hívőnkkel való elcsatolása.

2. Ezáltal pedig azok a hívek arra kényszeríttetnének, hogy a pápai bullákban számukra biztosított román szertartásukat görög szertartással cseréljék fel. De már maga az unió is 1698-ban csakis azzal a feltétellel lett kimondva, hogy ha az uniátl románok továbbra is háboríthatatlanul használhatják szertartásait, ünnepeiket és böjtjeiket.

Híveink maguk kötik magukat ehhez a feltételhez és éppen azért, ha arra kényszeríttetnének, hogy változtassuk meg szertartásaikat, ezt olybá vennék, mintha hatályon kívül helyeztetnék az unió létrejöttékor való feltétel és Rómának ünnepélyes ígérete.

3. Mi eddig is megtettük, hogy magyar és ama román híveinknek, a kik szívesebben beszélnek magyarul, magyar nyelven tartottunk prédikációkat.

Megjegyezzük azonban, hogy egymagában véve még az a nyelv, amelyet beszél valaki, még nem képezi kritériumát a nemzetiségnek. A művelt osztályhoz tartozó összes híveink beszélnek a magyar nyelvet, az 1879. évi XVIII. t. c. értelmében pedig két —három évtized múlva a királyság összes lakosai beszélni fogják a magyar nyelvet, nekünk is, akik nyilvános iskolákat tartunk fenn, mindenkiben eleget kell tennünk ennek a törvénynek.

Azt hisszük, hogy teljesen megfelelünk a szentszék és a királyi kormány intencióinak, ha rendelkezésükre bocsátjuk mindazokat a plébániákat, a mezeknek hívei nem románok. De nehezünkre esik azokat a plébániákat átengedni, amelyeknek hívei habár a mindennapi társalgásukban inkább a magyar nyelvet használják, mint a románt, de román szertartásukat még sem akarják elhagyni. Ezzel csak partikuláris egyházunk autonómiáját sértenénk meg.

III. Az új egyházba az ó-görög liturgikus nyelv behozatala ellen nem akarunk észrevételt tenni, nehogy az úgy tűnjék fel, mintha mi az új egyházmegye létesítését akarnánk megakadályozni. Ezzel kapcsolatban a herceg-prímás ama véleményét illetőleg, hogy az isteni tisztelet nem lényeges részeiben engedjék meg a magyar nyelv használata, az a nézetünk, hogy ennek a mérlegelése a szentszékkel illeti meg. De engedjék meg nekünk, hogy erre nézve megjegyezhessek, hogy ez abuzus volna, mert a liturgián még az énekek sem lehetnek magyarok, mert az énekek is lényeges részei a liturgiának.

Ezek után arra kérjük alázattal az Apostoli Széket, hogy kímélje meg az úr örökségét a román nép kebelében és ezzel vegye elejét annak a veszélynek, hogy visszaessenek a gyaász

schizmába. – A mi meggyőződésünk az, hogy az unió hasznára van a Habsburg dinasztiának és a magyar hazának. — A mi reményünk ugyanaz, ami szüleinket is táplálta, tudniillik, hogy az uniált egész román nép nyugat felé fog fordulni és mindjobban vonzalmat fog érezni a magyar nép iránti testvéri szeretethez, ami egyaránt hasznára lesz a román és a magyar népeknek.”

**Az Astra választmányának jelentése 1912.
évi október 13-án megtartott közgyűlésén.**

A román lapok a következőkben ismertették az Astra központi választmányának az egyesületnek Nagyszébenben 1912. évi október hó 13. és 14-iki közgyűléséhez terjesztett évi jelentését, amely beszámol az egyesület előző évi működéséről és ténykedéséről:

„Az Astrának a múlt évben Balázsfalván megtartott ötvenéves fennállásának jubileumával kapcsolatos ünnepségek bebizonyították, hogy eme kulturális intézményünk fontos faktora lett nemzeti életünknek. Az Astra egymásután karolta fel a hazai román nép összes kulturális problémáit és az utóbbi években létesített szervezetével sikerült rendszeres és folytonos munkát kifejtenünk azon feladatunk megvalósításában, hogy terjesszük a kultúrát és hogy társadalmi szolidaritást hozunk létre. A balázsfalvi közgyűlés, amelyen a nagyszámú román intelligencián és népen kívül részt vettek még a két román egyház püspökei is, imponáló nemzeti ünnepségek jellegével bírt, amely egyúttal bizonyoságot tett a román lélek kulturális megnyilatkozásának az erejéről és azzal kapcsolatban egyesületünknek fontosságáról, amely egy ilyen megnyilatkozás lehetőségét védi és előkészíti.

Az az érdeklődés, amelyet az egész román nép intézményünkkel szemben a múlt évi gyűlésen tanúsított, mindenkinek buzdításul szolgálhat egy intenzívebb és egy eredményesebb munkára.

Elsősorban is az Astrának egy olyan intézmény jellegét kell biztosítani, amely lehetővé tegye, hogy a kultúrát a nép tömegeiben terjeszthesse és hogy erre a célra összes erejét és egész organizációját koncentrálhassa.

A központi választmány az utóbbi években az egyesület működését ebbe az irányba terelte.

Az egyesületre vonatkozó főbb adataink a következők:

Az egyesületnek 1912. évi szeptember 1-én 12 tiszteletbeli, 25 rendes és 40 levelező szakosztályi, 142 alapító, 406 élethosszsiglani, 2101 rendes és 10.296 pártoló, összesen tehát 13.022 tagja volt.

Habár a tagok száma évről-évre szaporodik, az még nincsen arányban intelligenciánk és földműveseink számával, akiknek kötelességük volna intézményünket támogatni.

A nép körében a kulturális propagandát fiókjaink teljesítik. Fiókjaink száma 67, a múlt évhez képest tehát 9-el szaporodott.

Fiókjaink közül csak 49 fejtett ki kielégítő működést, a többiek majdnem semmiféle működést sem fejtettek ki, 5 pedig közülük és pedig: a nagyhalmágyi, a buziási, a csákovai, a kóhalmi, a lippai és a háromszécsiki nem is funkcionáltak. Az egyesület reméli, hogy a hanyagul, vagy az éppenséggel nem működő fiókokat mihamarabb intenzív munkára fogja serkentetni.

A fiókok a kultúrát az intelligencia és a nép között népies és gyakran szkioptikonnal kísért előadásokkal, konferenciákkal, színelőadásokkal, kulturális összejövetelekkel, az analfabéták számára rendezett tanfolyamokkal, kiállításokkal és népies könyvek kiadásával terjesztették.

Egyes fiókok előre meghatározott terv és rendszer szerint rendezik azokat és ezáltal a nép között igazi terjesztői a kultúrának, a legtöbb fiók azonban minden terv és rendszer nélkül rendez, miáltal nem is képes maradandó eredményeket elérni. Hogy ezen a bajon segítve legyen, a központi választmány 1910. év végén az összes fiókoknak megküldött körrendeletben általános vonásokban meghatározta a fiókok által kifejtendő működést. A körrendelet a legnagyobb súlyt a népies előadásokra fektette, mert ezek bizonyultak a kultúrának a nép körében való terjesztésének leghathatósabb tényezőiül.

A fiókok közül azoknak — és pedig 21-nek — amelyek bemutatták a népies előadásokra vonatkozó programjukat, egyenkint 100 korona és így összesen 2.100 korona utalványoztatok ki. Eme fiókok összesen 403 népies előadást rendeztek. A népies előadásokat illetőleg különösen a következő fiókok tűntek ki: a nagyszebeni, amely 62, a dicsőszentmártoni, amely 53, a marosvásárhelyi, amely 42, a brádi, amely 37 és a tekéi (új fiók), amely 31 népies előadást rendezett.

Az 1911. év folyamán az összes fiókok területén 714 népies előadás rendeztetett, amely az 1910. évben tartott népies előadások számát 276-al múlja felül. Ezeket a népies előadásokat 150.000 ember hallgatta végig.

Eme népies előadások közül 218-nak kulturális, társadalmi,

erkölcsei és vallásos tárgya, 112-nek magának az Astra hivatásának, 137-nek gazdasági, 18-nak történelmi és földrajzi, 86-nak pénzügyi, 15-nek nyelvi és irodalmi, 26-nak ipari és kereskedelmi, 29-nek egészségügyi, 42-nek jogi tárgya volt, 29-nek pedig nem volt határozott tárgya. A népies előadásokban kiterjeszkedtek a gazdasági és a parasztok szervezkedésére is.

Népies felolvasásokat összesen 271-entartottak, ezek közül: 101 lelkész 237, 66 tanító 117, 23 tanár 75, 29 ügyvéd 71, 23 pénzügyi hivatalnok 58, 3 földművelő 11, 7 orvos 9, 5 közigazgatási tisztviselő 7, 2 mérnök 4, 10 tanuló 27, 2 nő 2 népies előadást tartott, 96 népies előadásnál nem volt kitüntetve az azt tartó foglalkozása.

Ebből az tűnik ki, hogy a népies előadások legtöbbször, azaz azok ²/V^d részét a lelkészek és a tanítók tartották.

Az egyesületnek van egy külön gazdasági konferenciája, aki a múlt évi közgyűléstől kezdve 45 községben összesen 87 népies előadást tartott, amelyekben a gazdasági ágak köréhez tartozó dolgokat ismertetett. Az egyesület gazdasági konferenciája 2 Raiffeisen szövetkezetet létesített. Alsó-piánson szőlészeti tanfolyamot, a lelkészekkel és tanítókkal gyümölcsészeti tanfolyamot tartott. Ezeken kívül két népies füzetet is irt és pedig a föld megműveléséről és a föld trágyázásáról. Hogy az egyesület gazdasági konferenciája nem volt képes intenzívebb működést kifejteni, az annak tulajdonítható, hogy a fiókok illetőleg a községek nem igen voltak képesek fedezni annak útiköltségeit és napidijait.

A fiókok közül 14 a műveit osztály számára 76 konferenciát rendezett. Rendszeres konferenciát csak Belényesen, Brádon, Brassón, Kolozsváron és Nagyszebenben tartottak.

A fiókok közül 15 a konferenciákon kívül még színelőadásokat, énekkel és szavalattal kapcsolatos művészi estélyeket rendezett.

A fiókok közül 18 írás-olvasási tanfolyamot tartott analfábétákkal, így:

1. A belényesi fiók egy községgel tartott ilyen tanfolyamot, de kevés eredménnyel.
2. A balázsfáivi fiók egy községben ötven analfábétát tanított meg írni és olvasni, más két községben is tartott ilyen tanfolyamot, de azok eredménye ismeretlen.
3. A kolozsvári fiók öt községben tartott tanfolyamot, de az eredmény ismeretlen.
4. A dévai fiók három községben 30 analfábétát

tanított meg írni-olvasni. 5. A dobrai fiókban egy községben 8 analfabéta tanult meg írni-olvasni, több községben minden próbálkozás hiábavaló volt. 6. A szamosujvári fiókban három községben 99 analfabéta tanult meg írni-olvasni. 7. A magyarláros! fiókban egy községben 35 analfabéta tanult meg írni-olvasni. 8. A mohácsi fiókban egy községben 22 analfabéta tanult meg írni-olvasni. 9. A mócsi fiókban egy községben sem tudtak semmiféle eredményt elérni. 10. A marosludasi fiókban két községben 55 analfabéta tanult meg írni-olvasni. 11. A marosujvári fiókban két községben nem tudni milyen eredménnyel végződött az ilyen tanfolyam. 12. A pancsovai fiókban két községben látogatás hiányában a tanfolyamot megszüntették. 13. A szelistei fiókban nyolc községben minden próbálkozás hiábavaló volt. 14. A szászsebesi fiókban a tanfolyam nem járt eredménnyel. 15. A nagyszebeni fiókban két községben 20 analfabéta tanult meg írni-olvasni. A segesvári fiókban két községben 83 analfabéta tanult meg írni-olvasni. 17. A tekei fiókban három községben 83 analfabéta tanult megírni olvasni. 18. A verseci fiókban egy községben nyitottak tanfolyamot, de minden eredmény nélkül. Összesen tehát 430 analfabéta tanult meg írni-olvasni, ami éppen kétszerese az előbbeni évben elért eredménynek. A központi választmány elrendelte, hogy ilyen tanfolyamok minden év telén tartassanak és ebből a célból a legjobb eredménnyel működő lelkészek és tanítók között 10 egyenkint ötven koronás jutalomdíjat oszt ki.

Több fiók a népies előadások alkalmából szövetkezeteket létesített, így: az abrudbányai-topánfalvi fiók a marhák biztosítására két szövetkezetet; a lugosi fiók Szilvánhelyen „Prunet” név alatt egy Raiffeisen szövetkezetet; a szerdahelyi fiók Kerpenesen egy Raiffeisen szövetkezetet; a naszódi fiók Naszódon egy fogyasztási szövetkezetet létesített, amelyben falusi gyermekeket fognak kioktatni az árukat illetőleg, azután a naszódi iparosok és földművesek számára egy olvasókört; az ujevgyházi fiók egy temetkezési és egy marhabiztosítási szövetkezetet létesít; a szilágysomlói fiók hitelszövetkezeteket létesített Felsőszéken, Györteleken, Hidvégen és Felegregyen.

A fiókoknak ezen a téren való működésük parasztjaink gazdasági szervezetét illetőleg a legfontosabb. Erre a célra Stroescu Vazul beszarábiai nagybirtokos még tavaly 50.000 koronát adományozott. Az egyesület ennek folytán Osvada bank-

igazgatót bízta meg, hogy Magyarországon, Bukovinában és Romániában a falusi szövetkezeteket tanulmányozza. Osvada tanulmányútajáról részletes jelentést tett az egyesületnek. Az egyesület eme jelentést tanulmányozás és indítványtétel végett egy specialistákból álló bizottságnak adta ki, amely ennek a megbízatásnak eleget is tett.

Ennek következtében a központi választmány elhatározta, hogy egy speciális készültséggel bíró fiatal embert fog alkalmazni, aki:

a) írásban, előadásokban és tanfolyamokon propagálni fogja a falusi bankok és más szövetkezetek létesítésének az eszméjét;

b) létesíteni fogja a falusi bankokat ott, ahol arra alkalmas talajt talál és meg fogja adni a szükséges információkat azok ügykezelésére és vezetésére;

c) az Astra költségeire össze fogja állítani és ki fogja nyomtatni az ilyen falusi bankok és másféle szövetkezetek belső ügymenetére vonatkozó szükséges nyomtatványokat;

d) ellenőrizni fogja ezeknek a bankoknak a működését és össze fogja állítani az azokra vonatkozó statisztikát. Eme specialista évi fizetése és a szükséges nyomtatványok a Stroescu által adományozott összegből és egyéb adományokból fog fedeztetni. Az egyesület központi választmánya fel fogja kérni mindkét román egyház szentszékeit, hogy a fennhatóságuk alatt álló tanítóképezdékben és papnöveldekben taníttassák a nemzetgazdaságtant, amelynek keretében adják meg a leendő lelkészeknek és tanítóknak mindazokat az elméleti és gyakorlati útbaigazításokat, amelyek szükségesek a falusi bankok létesítésére és vezetésére.

A központi választmány a fiókokat arra fogja utasítani, hogy a falusi népet a falusi bankok és másféle szövetkezetek létesítésére buzdítsák. A falusi bankok finanszírozását a hazai bankok fogják eszközölni a „Solidaritatea” (a hazai pénzüzetek szövetkezete) közvetítésével.

Több fiók a kerületi évi közgyűlések alkalmából kiállítás rendezett, így a gyulafehérvári fiók Demeterpatakon háziipari, a szentágotai fiók Bürkösön kézimunka, a beszercei fiók Borgótián kézimunka, a balázsfalvi fiók Balázsfalván történelmi, kulturális és etnográfiai, a kolozsvári fiók Patán szövészeti, a dévai fiók Szentandráson szövészeti, a dicsőszentmártoni fiók Radnóton

szövészeti kiállítást és ezzel kapcsolatban táncversenyt rendezett, a hátszegi fiók Alsóbarczáron kézimunka, a naszódi fiók újradnán etnográfiai, a pancsovai fiók Alburnáron egy kép és szobor kiállítást rendezett, amely képeket és szobrokat Costiciu Traján készítette, aki a budapesti iparművészeti iskolát végezte volt.

Az egyes fiókok a kiállítók között 50-200 korona jutalomdíjat osztottak ki.

Egyes fiókok a parasztok között oltványokat és gazdasági gépeket osztottak volt ki. Így a brádi fiók almaoltványokat, a zernesti fiók az egyesület egyes tagjai között 50 korona értékben 5 veresrépa vágót és tengeri lefejtő gépet és 800 oltványt osztott ki. A szatmárugocsei fiók egy háziipar műhely felállítását határozta el, amely célra 150 koronát szánt. A beszercei fiók a földművelők között a különböző ágak körül kifejtett kiváló szorgalmuak jutalmazására nyolc, egyenkint 5 koronás jutalomdíjat osztott ki. A brassói fiók a legjobban gondozott iskolai kertek között három, egyenkint 20 koronás jutalomdíjat osztott ki.

A tölcsvári fiók „Lovag Puscariu (volt m. kir. kúriai bíró, aki ott született és egyik megalapítója volt az Astrának, ford.) kulturális alapja” címen egy 600 koronás alapot létesített, amelynek az a célja, hogy Tölcsváron etnográfiai múzeumot létesítsenek, továbbá, hogy segíeyezék az odavaló fiukat, akik kereskedelmi és ipari pályára lépnek és hogy támogassák a népies munkák szerzőit. A margittai (Biharmegye) fiók az évvégi vizsgákon a tanulók között 6 községben 55 füzetet osztott ki. Az oravicai fiók az Oravicán megjelenő „Progresul” társadalmi román lapot a fiók orgánumának nyilvánította. Az abrudbányai—topánfalvai fiók a mócok számára egy ipari és egy földművesiskolát akar felállítani.

Egyes fiókok alapot gyűjtenek kulturális házak építésére. Ilyen alapokat gyűjtött a temesvári, a naszódi és a szászsebesi fiók.

A temesvári és a szászsebesi fiókok ebből a célból nyilvános gyűjtést akartak rendezni, de a belügyminiszter nem engedte azt meg.

Egyes fiókok a kerületi évi közgyűlések alkalmából a földművesek között több ezer füzetet osztottak ki. A központi választmány 1911-ben erre a célra és népkönyvtárak létesítésére 12.421 füzetet osztott ki.

Kivételes esetekben ilyen füzetekben részesítették a plébániai és iskolai könyvtárak is.

A fiókok 1911-ben is több ügynökséget és népkönyvtárat létesítettek.

Az egyesületnek az 1911. év végén 274 ügynöksége és 442 népkönyvtára volt, amelyek közül egyesek beolvadtak a plébániai és iskolai könyvtárakba. Az előbbeni évekhez képest az ügynökségek száma 15-el, a népkönyvtárak száma 67-el szaporodott. A népkönyvtárakban összesen 26.335 könyv van, amelyeket 9818-an használtak. A fiókok területén a népkönyvtárakon kívül van még 275 más különböző könyvtár.

Tekintve az egyes fiókok nagy kiterjedésű területeit, azok több fiókra oszlottak fel és így folytonosan új fiókok keletkeznek.

Ekként a múlt évben 11 új fiók létesült.

Az egyesület orgánuma a „Transilvania” szemle, amely kéthónaponként jelenik meg Tâslăuanu Oktavian adminisztratív titkár szerkesztésében. Ebben a szemlében történelmi és etnográfiai munkákon kívül tájékoztatjuk egyesületünk tagjait a román irodalmi, tudományos és kulturális mozgalmakról is.

Ez a szemle 1913 január 1-től kezdve egy külön bizottság szerkesztésében fog megjelenni.

Az egyesület évenként a népkönyvtárak számára 10 népies munkát és egy népies naptárt ad ki, amelyeket a pártoló tagok évi 2 koronáért kapnak meg. Az egyesületnek az 1911. év végén 10.589 pártoló tagja volt, akik összesen 116.479 népies füzetre fizettek elő.

Azt hisszük, hogy ez a tény egyike a legfontosabbaknak, úgy az Astra, mint népünk kulturális életében.

A népies füzetek előállítására és szétküldésére az egyesületnek 24.629 korona 59 fillérjébe került, amelyből a befolyt pártoló tagok tagsági díjaiból 20.376 korona 59 fillér térült meg és így az egyesület vesztesége 4.253 korona.

Ezek a népies füzetek 15.000 példányban nyomattak.

Az egyesületnek a füzetek előállításából származó 4.253 korona vesztesége fedezésére szolgál az egyesület tulajdonában levő 36.057 népies füzet, amelyeknek ára 10.443 korona 60 fii. Ezeket a füzeteket az egyesület eladás céljából megküldte a román bankoknak és a fiókoknak is.

A legtöbb pártoló tagja és pedig 464 a fogarasi fióknak van.

A pártoló tagok közül 8.136 paraszt, 555 lelkész, 608 tanító, 669 iparos, a többi 583 hivatalnok, tanuló, katona, ügyvéd, orvos, stb.

Az egyesületnek Romániában 115, Ausztriában 3, Amerikában 24 és Oroszországban 1 pártoló tagja van.

Az egyesület ezenkívül még ifjúsági könyvtárról is gondoskodik. Ebben az évben, miután az ifjúsági munkák szerkesztője dr. Borcia János meghalt, a könyvtár csak egy munkával szaporodott. A múlt évben 11.961 ifjúsági munka lett eladva. A megelőző két évben összesen csak 1.909 ifjúsági munkát adtunk el.

Ezek az ifjúsági munkák a jövőben dr. Ghibu Oniszifor, a nagyszebeni gör. kel. román főegyházmegye iskolai előadó ülnökének a szerkesztésében fognak megjelenni. Egy ilyen illusztrált füzet ára 4 fillér.

Az egyesület ezeken kívül még az általa fenntartott nagyszebeni polgári leányiskola számára több tankönyv előállításáról is gondoskodik.

Az irodalmi-tudományos szakosztályok működéséről a következőket jelenthetjük:

Az iskolai szakosztály a román középiskolai tanároknak az iskolai szakosztály keretében levő tömörítésével és szervezésével foglalkozott. Az iskolai szakosztály erre nézve egy tervet dolgozott ki, amelyet a szakosztály plenáris gyűlése már tárgyalt is, de azt illetőleg még nem határozott véglegesen.

A szakosztályok elhatározták, hogy a kiválóbb román írók munkáiban előforduló kevésbé használt román szavakat egy szótárban összegyűjtik és kiadják, azután, hogy az Astra lépjen be tagul az összes tanítói egyesületekbe. 100 korona jutalomban részesítette Damboiu Romuluszt „Népies könyvvezetés” c. munkájáért. A történelmi szakosztály újabb adatokat gyűjtött a magyarországi román helységnévtár számára.

Az egyesület könyvtára 1911-ben 93 kötetből álló 83 munkával szaporodott. Az egyesület könyvtára 8.314 kötetből álló 6.451 munkából és 31 térképből áll. Az egyesület nép- és ifjúsági könyvtárában jelenleg összesen 51.893 füzet van.

A könyvtár már majdnem teljesen rendezve és katalogizálva van. A könyvtárra vonatkozólag egy szabályrendelet fog készíttetni, még pedig a bukaresti Román Akadémia könyvtára szabályrendeletének a mintájára.

Az egyesület múzeuma az elmúlt évben összesen 574 tárggyal szaporodott.

Az egyesület nagyszebeni polgári leányiskolája 1911/12. iskolai évben teljesen kielégítő eredménnyel működött.

A polgári leányiskola négy osztályába összesen 118 növendék iratkozott be, akik közül 112 tett vizsgát.

A tanári testület 1 igazgatóból, 1 véglegesített tanárból, 2 véglegesített tanárnőből, 1 helyettes tanárból, 2 helyettes tanárnőből, 2 hittantanárból és 7 tanítónőből, összesen tehát 16 tanerőből áll. A polgári leányiskolával kapcsolatos leányinternátusban az 1911/12. iskolai évben összesen 72 növendék volt. Az internátusban egy igazgatónő, két nevelőnő és három bonne van alkalmazva.

A polgári leányiskola és az azzal kapcsolatos leányinternátus összes kiadása 62.398 korona 36 fillér, összes jövedelme pedig 50.598 korona 59 fillért tett ki, úgy, hogy az évi deficit 11.799 korona 77 fillér volt. A deficit azokra a körülményekre vezethető vissza, hogy az internátus növendékeinek a száma megcsappant, a tanárok fizetése felemeltetett, az élet pedig megdrágult.

Az egyesület leányiskolája és az azzal kapcsolatos leányinternátus azért van kitéve ilyen hullámzásoknak, mert majdnem semmiféle alapja sincs. Eddigi jövedelmeit kizárólag a tandíjából és az internátusban fizetett díjából fedezte. Hogy ez a bizonytalan helyzet megszűnjék, az egyesület központi választmánya egy külön elidegeníthetlen leányiskolái és leányinternátusi alapot létesített, amely 1912. évi június 20-án 10.423 korona 08 fillért tett ki. Az egyesület ehhez az alaphoz minden évben 2.000 koronával fog hozzájárulni. Az alapnak csak az időközi kamatait lehet a leányiskolái és a leányinternátusi költségeinek a fedezésére felhasználni. Az egyesület a leányiskola és leányinternátus fenntartásához, a fenntebb említett 2.000 koronán kívül, évenként 4.000 korona subvencióval járul. Azonkívül az 1913/14. iskolai évtől kezdve az internátusi díjat 500 koronáról 600 koronára fogja felemelni. A központi választmány azt hiszi, hogy eme intézkedések által a jövőben meg fog szünni a deficit.

Az egyesület összes kiadásai a múlt évben 68.928 korona 15 fillért tettek ki.

Az egyesületnek 1911. év végéig 958.587 kor. 31 fill, tiszta vagyona volt, amely a múlt évihez képest 35.602 kor. 22 fillér szaporulatot mutat fel.

Az egyesület legutóbbi közgyűlése óta néhai Munteanu Szidónia nagyszobeni lakosnőtől kulturális célokra 40.000 koronát

örökölt. Néhai dr. Stoica Simon abrudbányai orvos pedig 10.000 koronát hagyományozott az egyesületnek, hogy abból szülőfalujában, Vajdaszegen, leányiskola állíttassék fel és hogy rokonai és más tanulók között ösztöndíjak osztassanak ki. A néhai dr. Anca György oravicabányai lakos hagyományát az egyesület nemsokára át fogja venni, hasonlóképpen a dr. Sandeanu Gergelyét is.

Az egyesület a múlt évben a következő nagyobb ajándékokban részesült: Stroescu Vazul beszarábiai nagybirtokostól 10.000 koronát kapott, hogy abból a kolozsvári egyetem román hallgatói számára egy könyvtárt létesítsen. Eme ajándék jövedelmének egy része már ki is utaltatott a nevezett célra.

Ugyancsak Stroescu Vazultól 10.000 koronát kapott, hogy abból két leány a csipkeverésben, két fiú pedig a faiparágakban képeztessék ki. A központi választmány pályázat útján két kisasszonynak 2.500-2.500 korona ösztöndíjat adott, hogy azok Ausztriában és Németországban sajátítsák el a csipkeverést és hogy azokban az országokban tanulmányozzák a házi ipari műhelyek szervezését; két ácssegédet pedig a Bukovinában levő Câmpulung-i faipariskolába küldött kiképeztetés végett.

Néhai Densusianu Miklós, a bukaresti vezérkar könyvtári őre, végrendeletileg az egyesületnek hagyta a kiadott és a még ki nem adott munkáinak a tulajdonjogát. A nagyszebeni Albina pénzügyintézet 1.000 koronát az egyesület múzeumára, 1.000 koronát pedig a Baritiu György alapjára ajándékozott. Sajnálattal jelentjük, hogy az egyesület volt ösztöndíjasaitól, akiket arra kértünk fel, hogy, amennyiben megengedik anyagi körülményeik, térítsék vissza az egyesületnek az egykoron élvezett ösztöndíjat – ezen a címen ebben az évben semmi sem folyt be.

Az egyesület a 2.000 korona évi fizetéssel dotált gazdasági konferenciéri állást, tekintettel az egyesület anyagi körülményeire, megszünteti.

Az egyesület központi választmánya a legutolsó közgyűlés óta 17 ülést tartott. A központi választmány a többek között elhatározta volt, hogy 10.000 koronáért elkészítteti Spaethe Oszkár bukaresti szobrásszal Baritiu György történetíró mellszobrát, amely a mostani közgyűlés alkalmából fog leleplezteni az egyesület polgári leányiskolájának a kertjében, mert Nagyszeben városa nem engedte meg, hogy a szobrot a város parkjában, szemben az egyesület múzeumával, állíthassák fel. A köz-

ponti választmány azt is elhatározta, hogy Eminescu Mihály költőnek a szobrát is elkészítteti. Erre a célra is egybegyűlt már 1.961 korona 75 fillér. A gyűjtést erre a célra folytatják.

Az egyesület pünkösdkor gyászisteni tisztelettel, emlékszeddél ünnepelte meg Baritiu György születésének századik évfordulóját.

Ugyanilyen emlékűnnepélyt rendezett az egyesület kolozsvári fiókja Baritiu szülőfalujában, Alsó-Zsokon, amelyen az egyesület dr. Suciu Vazul balázsfalvi gör. kath. kanonokkal, az egyesület alelnökével, képviseltette magát.

Az egyesület Kolozsváron közadakozásokból fel akarja építtetni a Petián-féle diákinternátust, miután azonban ebben az évben a román közönség között egyéb más gyűjtőiveket köröztek, az erre való gyűjtést alkalmasabb időre halasztották.

A központi választmány a múlt évi közgyűlésen hozott határozatokkal is foglalkozott, de egyelőre azokat nem találta megvalósíthatóknak.

Az egyesület irodájában a rendes hivatali órák télen reggel 8 órától délután 2 óráig, nyáron pedig reggeli 7 órától délutáni 1 óráig tartanak.

Kérjük a közgyűlést, hogy fentebbi jelentésünket szíveskedjék helyeslőleg tudomásul venni, egyben pedig válasszon a központi választmányba a megüresedett helyekre egy rendes és egy póttagot és hogy határozzon aziránt is, hogy az egyesület hol tartsa meg jövő évi rendes közgyűlését.

A magyarországi románok gazdasági helyzete 1912-ben.

A *Reuista Economicà* (a hazai román pénzüzetek orgánuma) 1913. évi január 5-iki száma a hazai románokat illetőleg az 1912-ik évi gazdasági dolgokkal foglalkozva, a többek között a következőket írja:

„Az év legjellemzőbb mozzanata az általános pénzügyi válság volt, ami a pénzt rendkívüli módon megdrágította. Ehhez hozzájárult még az árvíz is, ami a románlakta vidékek termését tönkretette. Ennek lesújtó hatását a kisgazdák különösen a tavasszal fogják megérezni, ha csak valami rendkívüli dologk nem fogják a helyzetet megváltoztatni.

Az általános pénzügyi válságot elsősorban román pénz-

intézeteink érezték meg, amelyek fennállásuk óta eddig még sohasem küzdöttek ilyen nagy nehézségekkel, mint ebben az évben.

Különböen pénzügyintézeteinket illetőleg a következőket jegyezhetjük fel:

Az év elején, amikor a pénzügyi helyzet még nem volt olyan válságos, több pénzügyintézetünk elhatározta részvényitőkéjének az emelését. Ez egyes pénzügyintézeteknek sikerült, másoknak csak részben. Részvényitőkéjüket felemelték: a nagyszebeni *Albina* 3 millió koronáról 6 millió koronára, a temesvári *Timisiana* 1,200.000 k-ról 2 millió k-ra, a nagyváradi *Bihoreana* 1,200.000 k-ról 2 millió k-ra, a brádi *Crisana* 200.000 k-ról 400.000 k-ra, a kolozsvári *Vatra* 200.000 k-ról 400.000 k-ra, a hátszegi *Hatiegana* 400.000 k-ról 450.000 k-ra, a hunyaddobrai *Orientalul* 53.000 k-ról 100.000 k-ra, a kavaráni *Comiina* 50.000 k-ról 100.000 k-ra, a vaskohi *Sóimul* 100.000 k-ról 200.000 k-ra, az uzdin-ozorai *Concordia* 32.876 k-ról 100.000 k-ra, a gattájai *Ancora* 50.000 k-ról 100.000 k-ra.

Az év elején új bankok is létesültek, amelyekre azonban semmi szükség sem volt, így: Zernesten a *Brâncoveana*, új-sinkán a *Takarékpénztár*, Szakadáton a *Takarékpénztár*, Alsópiánon a *Piana*. Nagyenyeden, ahol igazán szükséges volna egy román bank, minden előkészület megtörtént annak létesítése érdekében, de annak felállítása alkalmasabb időkre lett halasztva. Éppen így történt a Szatmáron felállítandó *Salvator* bankkal is.

Román pénzügyintézeteink közül többen figyelmen kívül hagyva a pénzügyi válságot, elég helytelenül fiókokat állítottak fel, így a szilágysomlyói *Sivania* Zilahon, a sárkányi *Sercáiana* Felsőkománán, a vajdahunyadi *Corvineana* egy nagyon szegény faluban, Gyaláron.

Történtek azonban örömdetes események is, így hogy többen a román bankok közül fuzionáltak. Fuzionáltak: a pancsovai *Panciovana* a révaufjalui *Sentinela-val*, a nagykárolyi *Arina* a nagyváradi *Bihoreana* val, a várhelyi *Ulpiana* a hátszegi *Hatiegana-val*. Még több kisebb bank fuzionálni fog nagyobb bankokkal.

Minden pénzügyi válság ellenére is román pénzügyintézeteink szolidaritásuk folytán zavartalanul bonyolították le ügyleteiket. Csak egy bank számol fel, még pedig a temesvári *Pastorul*, amelynek felszámolását legnagyobb sajnálatunkra egy temesvári idegen bank eszközli.

A román közvéleményt ebben az évben különösen a falusi szövetkezetek kérdése foglalkoztatta, amelyek megoldása az *Astra-ra* lett bízva.

A többi pénzügyi és gazdasági egyesületeink igen intenzív működést fejtettek ki, így:

A *Solidaritatea* (a hazai román pénzügyi szövetkezetek szövetsége) amellet, hogy a szövetségben álló román pénzügyi intézetekre kötelezőnek mondotta ki az illető pénzügyi intézetek ügymenetének a szövetkezet szakértői által való évenként kétszeri ellenőrzését, egy gazdasági intézet felállításának a kérdésével és a hazai román pénzügyi intézetek konkordátumának a létrehozásával foglalkozott,

A nagyszebeni és a szászvárosi román gazdasági egyesületek örvendetes működést fejtettek ki. Mind a két egyesület kirándulásokat rendezett a környékre, ahol hasznos felolvasásokat tartott, állatkiállításokat rendezett. A nagyszebeni pedig román gyermekkiállításokat is rendezett.

A nagyszebeni, szászvárosi, brassói, balázsfalvi, szerdahelyi és kolozsvári iparos egyesületek hatásköreikben szintén intenzív működést fejtettek ki.

Örvendetes eseményképpen kell megemlítenünk azt az eseményt is, amely megindult volt a román kereskedők egyesületének a létesítése körül is.

Hogy köztünk is kezd már feléledni a vállalkozói szellem, azt azok a vállalatok is igazolják, amelyek a múlt évben létesültek, így Besztercén 100.000 korona tőkével létesült a *Hébe* egyesület, amelynek célja fellendíteni az oláhszentgyörgyi fürdőt. Marosillyén 40.000 koronával egy egyesület létesült a szilvatermés értékesítésére, Bánffyahunyadon az *Agrára* néven egyesület létesült, amelynek célja a gazdasági terményeknek, a tojáznak az értékesítése. Szászsebesen pedig egy odavaló román ember egy gazdasági irodát nyitott, amely lebonyolít mindenféle kereskedelmi és gazdasági ügyletet.

Újságjaink mind nagyobb teret nyitnak a gazdasági kérdések megvitatásának. A szászvárosi *Libertatea* heti román újság 1912. évi október hó 1. óta *Spicuri economice* (Gazdasági tárlások) címen egy havonként egyszer megjelenő gazdasági szaklapot ad ki füzet alakjában, mellékletképpen. A Kolozsváron megjelenő *Solia Satelor*, habár nem kizárólag gazdasági szaklap, mégis igen sokban szolgálja népünk gazdasági érdekeit.

A kereskedelmi és a gazdasági irodalom is lendületet vett

nálunk a múlt évben, így: *Pantiu C. I.* tanár kiadta a *Cursul de corespondență comercială* (A kereskedelmi levelezés tan-könyvét), *dr. Cioban Pompil* temesvári ügyvéd megírta *Creditul nostru* (A mi hitelünk) tanulmányát, *Enescu Gyula*, a nagy-szebeni *Albina* pénzintézet hivatalnokja megírta *Cooperatiunile sătești* (A falusi szövetkezetek) tanulmányát, *Todică Gábor* pedig *Studii științifice* (Tudományos tanulmányok) címen a gazdasági intézmények ismertetésével foglalkozik; *Chiffa Emil* kiadta *Povete și îndemnuri pentru plugari și economi* (Tanácsok és útbaigazítások a földművesek és a gazdálkodók számára) című gazdasági szaklapot; *Dimboiu Romulus* pedig kiadta az *Astra* támogatásával *Contabilitatea pentru popor* (Könyvviteltan a nép számára) című munkáját; *Pop Constantin* kiadta *Anuarul Băncilor Române pe anul 1913* (A román bankok évkönyve az 1913. évre) című könyvet, amely a hazai román bankok 1911-ik évi működését tárja fel, végül *Lăpădatu János* egy tanulmányt írt *Banca de asigurare* (Biztosítási Bank) címen”.

A balkáni események hatása a magyar nemzetiségi politikára.

A *Drapelul* 1913. évi január 6-iki száma a balkáni eseményekkel foglalkozva, a következőket írta:

„A balkáni háború felszínre juttatta a nemzeti eszmét és amíg a háború előtt a nagyhatalmak tiltakoztak az ellen, hogy a Balkánon megváltozzék a status-quo, addig a szövetséges államok által kivívott győzelem folytán készségesen hozzájárulnak azokhoz az új alakulatokhoz, amelyek a Balkánon a nemzeti eszme alapján jöhetnek létre.

A balkáni események Magyarországra is kihatottak. Ennek tulajdonítható, hogy a kormány kezdi már más szemüvegen át nézni a nemzetiségi konfliktust. De a közhangulat is megváltozott. Az a hír, hogy a kormány román főispánokat akar kinevezni, még a legsoványabb magyar újságokban sem keltett reakciót és ezt, tekintettel a románoknak három milliót meghaladó számára, mint valami természetes dolgot, minden kommentár nélkül közölték.

A közvélemény így azzal a gondolattal is kezd megbékülni[^] hogy a kormánynak keresni kell a megegyezést a románokkal, mert magasabb érdekek követelik a monarchia és Románia közötti jó viszonyt, amelyet Románia csak akkor fejleszthet, hogy

ha megváltozik a magyarországi románok sorsa. Hogy ha a diplomácia elismeri Romániának azt a jogát, hogy érdeklődjék balkáni testvérei iránt, úgy még inkább el kell ismernie azt a jogát, hogy érdeklődjék a sokkal nagyobb számú magyarországi románok sorsa iránt, amelytől sokban függ a román állam léte.

Ahogy megváltozott a magyarok gondolkozás módja, éppen úgy megváltozott a románoké is, mert most már ezek sem tartják kizártnak a megegyezés lehetőségét.

Ilyen körülmények között más színben tűnik fel gróf Tiszának – a mai Magyarország autokrata kormányzójának – a minapában elhangzott beszéde is, amelyben a nemzetiségekkel való szívélyes viszony mielőbbi megvalósulását óhajtotta. Ma nem kívánják tőlünk a vak engedelmességet, amit hónapokkal ezelőtt megkövetelték volna tőlünk, ma azt ígérik, hogy nem akarnak minket kulturális és anyagi fejlődésünkben háborgatni.

Gróf Tisza beszédében azt hangoztatta, hogy nem létezik a világon olyan nemzeti állam, mint Magyarország, mert ezeréves fennállása alatt az uralma alá került népeknek kiterjedt jogokat adott.

Ne feledjük azonban el, hogy Magyarországon a velünk szemben folytatott ellenséges nemzeti politika csak 1836–40-től kezd megnyilvánulni, mert amíg latin volt a hivatalos nyelv, addig nem lehetett ellenséges magyar politikáról beszélni.

Nem mi vagyunk a konfliktus előidézői, hanem azok, akik felállították az egységes magyar nemzeti állam dogmáját, amely a mi nemzeti létünk ellen tör. Amíg az állampolitika nem mond le erről a hiú ábrándról, addig ki van zárva minden közeledés, amely csak akkor veheti kezdetét, amikor az állam politikája meg fog barátkozni azzal az eszmével, hogy mi is itt vagyunk és jogunk van kulturális és gazdasági szabad fejlődésünkhöz.

Ezzel a gondolattal gróf Tisza – aki a feudális állam-eszmét az intellektuális felsőbbség köpenyébe burkolja – kezd már megbarátkozni.

Ezt a változást pedig a balkáni eseményeknek köszönhetjük, amelyek felszínre vetették a nemzeti elvet, amely úgy a bel-, mint a külügyi politikában sokkal szívósabb lesz, mint bármelyik államteória és dogma”.

A Balkán-háborús a nemzeti elvet diadalra juttatja.

A Romanul 1913. évi febr. 7-iki száma a következőket írta:

„Ma teljes erejében pompázik a nemzeti elv. Törökország, amely századokon át elnyomta a nemzetiségeket, ma a nemzeti szabadságtól ledöntve, porban hever.

A román nép, amelyet turáni és szláv népek vesznek körül, még sohasem érezte annyira lelki egységét, mint ma. Ma az összes románokat, összes ellenségeinek a fájdmára, a nemzeti szolidaritás tudata hatja át. Ma valamennyiünkben a Dnyesztortól a Tiszáig egy szív dobog.

Nálunknál sokkal kisebb népek ragadtak a szomszédunkban fegyvert ama ellenség ellen, amely testvéreiket elnyomta.

Ma a történelem a román nemzet életerejére apellál. A történelem ma újra eszükbe juttatta a hatalmasoknak, hogy életető erőt csakis a nemzeti szabadság adhat.

Eljött annak az órája, vagy el kell jönnie, mikor azoknak, akik a Habsburg monarchia sorsát intézik, be kell látniok, hogy a monarchiában élő románok meg vannak fosztva nemzeti szabadságuktól, amely nélkül nincsen élet. Az, aki uralni akarja a románok lelkét, nemzeti szabadságot kell, hogy adjon a románoknak. Nincsen az a román, ha mindjárt áruló is, akinek ne azt súgná a vére, hogy mindenekfelett nemzeti szabadságot akarok és a döntő órában azért még életemet is feláldozom. Sohasem fogjuk elismerni-másoknak velünk szembeni szupremacionális és hegemoniális jogát, hanem nemzeti egyenjogúságot követelünk.

Lehet, hogy a monarchiának lesz annyi anyagi ereje, hogy továbbra is rabszolgaságban tartson minket, de Szent Karácsony ünnepén a megváltás reményétől áthatva, tekintünk a vén Duna felé.

A történelem útjait a természet törvényei irányítják. Éppen azért nekünk az a kötelességünk, hogy testvéreinket arra buzdítsuk: legyenek méltók arra, hogy jobb sorsot vívjanak ki a maguk számára ebben az államban, amelyet munkájuk verejtékével tartanak fenn és amelyért elődeik vérüket ontották és lehet, hogy azért nekik is vérüket kell majd ontaniok.

Boldoggá tesz bennünket az a tudat, hogy teljes béke van köztünk, mert eljött annak az ideje, hogy igazi lelki egységben

gondoljunk nemzeti szabadságunkra, amelyet a törvény fegyveivel kell megszereznünk. Most vagy soha meg kell mutatnunk a világnak, hogy megértettük az idők jelét és halálfélelem nélkül fogjuk ledobni magunkról a nemzeti rabság jármát. Ezzel a gondolatlan borulunk le ma annak az oltára előtt, aki a halált halálával legyőzve, megtalálta az örök életet!”

Goga a magyar kultúráról.

A *Romanul* 1913 február 7-iki számában Goga Oktavián költő „Egy anachronizmus: a magyar nemzeti kultúra” címen cikket írt, melyben a többek között a következők foglaltatnak:

„Nem hisszük, hogy lenne a világon egy második olyan dicsekvő és hengegő nép, mint a magyar, pedig sehol sincsenek olyan gyűlöletes hivatalnokok, goromba vezetők és verekedő csendőrök, mint náluk.

Hogy szomszédaik felett faji szupremáciát gyakorolhassanak, többek között a magyar nemzeti kultúrára is szoktak hivatkozni. Erre hivatkozott e napokban parlamenti beszédében gróf Zichy kultuszminiszter is, aki a többek között azt mondta: „A magyar kultúrát a magyar nemzet élő lelke szabja meg..., amely mindenható, örök és halhatatlan, és mely megszabja a maga irányát éppen úgy, mint ahogy meg van szabva a csillagok fénye”.

Ezt az állítást nálunk még szuronyokkal is terjesztik.

Megesik, hogy egy-egy erdélyi román, aki a körülmények mostohasága folytán idegen nevelésre van kárhozthatva, felül ennek az állításnak és meggyengül a saját nemzete erejébe vett bizalma.

Pedig a magyar irodalom ma teljesen idegen befolyás alatt áll, úgy hogy ma már irodalmuk nem nemzeti, mert abból teljesen hiányzanak az igazi magyar típusok.

Mindennek pedig Budapest az oka, amely amerikaiasságával, kabaréival, zsidóival, éjjeli lebujaival lenyűgözve tartja a magyar irodalmat. Ma Budapest a szemita kultúra emporiuma lett.

Nem a jelenlegi írók tehetségét, hanem nemzeti jellegét vonom kétségbe. Például senki sem vonhatja kétségbe Kiss Józsefnek költői talentumát, de senki sem foghatja rá, hogy az irodalomban magyar lenne. Elég, ha a sok közül csak „Mesék a nagyapámról”-ra hivatkozom. Ma az egész magyar irodalmat a zsidó szellem hatja át. Hol van most a Petőfi nemzeti szelleme,

amely mennyire markánsul nyilatkozik meg, hogy mást ne említsek „Megy a juhász számaron” című rövid versében is?

Ott van például egyik írójuk Ignotus (Veigelsberg), aki a többek között arról írva, hogy a természet miként hat a modern emberre, oda konkludál, hogy: „Szeretem a természetet, de csak addig, amíg érzem azon az emberi kéz nyomait”. Hát ne a budapesti dohos légtelen kifejlődött gondolkozási mód ez?

Egész bátran elmondhatjuk, hogy a magyar költészet Petőfivel és Arany Jánossal, a magyar próza pedig Mikszáthtal lezáródott. Ma már a budapesti zsidó nemzeti irodalom dominál.

Mindezt minden harag és gyűlölet nélkül csak azért írom, hogy gróf Zichy kultuszminiszternek bebizonyítsam, hogy egy ilyen irodalom nem lehet ránk románokra veszedelmes, különösen, mikor a mai román irodalomban sok-sok kiváló tehetség a román nemzeti szellemet juttatja érvényre”.

Egy kis statisztika a tanonciskolásokról.

A *Revista Economică* (a román pénzügyek orgánuma) 1913. évi január 12-iki száma a következőket írta:

„A százsz egyetem legutóbbi évi jelentése kiterjeszkedett arra is, hogy nemzetiségek szerint mutassa ki a százszok által lakott városok tanonciskoláinak a növendékeit.

Ezek szerint:

	az 1910–11. isk. évben volt			az 1911–12. isk. évben volt		
	román	'szász növendék	magyar	román	szász növendék	magyar
Szentágotán . . .	51	159	17	50	166	16
Besztercén	69	131	22	72	132	24
Brassóban	176	218	38	147	210	48
Medgyesen	72	181	57	40	189	24
Nagyszebenben . .	193	425	39	214	415	44
Kőhalmon	27	72	21	10	76	7
Segesváron	22	154	17	19	160	12
Szászsebesen . . .	115	80	9	121	78	11
Szászvároson . . .	146	16	52	161	17	39
Szerdahelyen . . .	–	–	–	72	32	4
Összesen	871	1436	272	906	1475	229

Ezekből ránk nézve az az örvendetes jelenség tűnik ki,

hogy az 1910-11. évhez képest az 1911-12. évben míg a szász iparos tanoncok száma 39-el növekedett, a magyar iparos tanoncok száma pedig 33-al csökkent, addig a román iparos tanoncok száma 25-el növekedett”.

Román panasz a szerbek ellen 1913-ban.

A bukaresti *Universul* 1913. évi január 11-iki száma közli azt a memorandumot, amelyet a szerbiai románok nevében dr. Popovici A. intézett volt a román parlamenthez.

Ebben a memorandumban a többek között a következők foglaltatnak:

„Az erdélyi románok nemzeti kultúrárt élveznek, ha mindjárt rendőri felügyelet alatt is.

A szerbiai (mint a beszarábiai) románok boldogok volnának, hogy ha olyan uralom alatt volnának, mint az erdélyiek.

A romániaiak alig tudják azt, hogy Szerbiában is vannak románok, akiknek száma több százezerre rug és akiknek nincsenek sem diplomáik, sem iskoláik, akiknek nem engedik meg a román kultúrárt, hanem ahelyett rájuk erőszakolják a szerbet. Szerbiában még a nyilvános helyeken sem szabad románul beszélni. A szerbek mintegy 10 év óta behozták a román leányok számára az iskolai kötelezettséget, amit azonban nem terjesztettek ki a szerb leányokra. Azután esti tanfolyamokat nyitottak, amelyeken a román fiuknak és leányoknak szerbül kell tanulniok és szerbül kell dalolniok. A tanítókat ezért az állam külön díjazásban részesíti. A cigány nyelvet, mint ahogy a szerbek a román nyelvet nevezik, minden áron ki akarják irtani. A román parasztok már sokszor akartak román iskolákat létesíteni, de a szerb kormányok annak mindig útját állották. Egy szerb prefektus, Covacievici 1896-ban a legnagyobb hajszát indította a román könyvek ellen és akinél román könyvet talált, jaj volt annak. Sokan az üldöztetéstől való félelmükben elégették az atyjuktól, a nagyatyjuktól, vagy dédatyjuktól maradt könyvtárakat. A román egyházak eltűntek, a román lelkészeket lassankint szerb lelkészekkel cserélték ki, aminek az lett a következménye, hogy a szerb templomokban csakis szláv nyelven miséznek. A timoculi püspök az 1899. évi augusztus 18-án 765. szám alatti körrendeletében arra utasította a lelkészeket, hogy a román gyermekeknek csakis „tisztá szerb nemzeti kereszt-

neveket” adjanak és erre a célra egy, az ilyen neveket magában foglaló táblázatot állított össze.

Attól az időtől kezdve a románok szerb neveket viselnek. Emellett az iskolák és a hatóságok a román családi neveket is elszerbesítik, így Sandul-ból Sandulovici-ot, Furnica-ból Furnichici-t, Iancuból Iancovici-ot, Iorga-ból Iorgovici-ot stb csinálnak.

Szerbiában Weigand lipcsei egyetemi tanár szerint legalább is 200.000 román él 83 faluban, amelyek közül 72 tiszta román, amelyekben egyetlenegy szerb család sem lakik. A többi 11 községben csak igen kevés szerb család lakik, de azokat a románoktól hol egy patak, hol egy ér, vagy más természetes határvonal választja el.

Szóval ma az egyház, az iskola és a közigazgatás elszerbesíti a románokat.

Az anyaország lesz a felelős azért, hogy ha Szerbiában lakó fiai a kulturális eszközök hiányában teljesen el fognak veszni a szerbek között. Hallatlan, hogy egy a román határral szomszédos 83 községben lakó kompakt román tömeg jajkiáltásait ne hallja meg Románia. Mi Romániától nem pénzt, nem földet, hanem nemzeti lelki táplálékot kérünk.

A mostani politikai helyzet a legalkalmasabb arra, hogy megoldassék ez a kérdés. A balkáni szövetségesek zászlójára az van írva, hogy: „Mindenkinek meg kell adni a saját kultúráját”. Romániának szintén azt kell követelni a Szerbiában és a Bulgáriában lakó románok részére”.

Egy püspöki pohárköszöntő.

A balázsfalvi *Unirea* (a görög katolikus érsekség orgánuma) 1913. évi január 16-iki száma közli az új lugosi püspöknek, dr. Frentiu Valérnak Balázsfalván 1913. január 14-én történt püspökké való felszentelésének a lefolyását és ezzel kapcsolatban ismerteti azokat a pohárköszöntőket is, amelyek dr. Mihályi Viktor érsek által az új püspök tiszteletére adott ebéden elhangzottak.

Az *Unirea* különösen kiemeli dr. Radu Demeter nagyváradi görög katolikus püspöknek a pohárköszöntőjét, amelyre vonatkozólag a következőket mondja:

„Az ezután következett pohárköszöntő a közönséget egyszerre olyan nagy mértékben elektrizálta, hogy az olyan zajos

tapstot váltott ki, amelyhez hasonlót nem hisszük, hogy hallott volna valaha az ódon épület öreg terme. Radu püspök öméltósága volt ez a rendkívüli szónok, aki megrázó beszédével olyan extázisba hozott minket, amit le sem lehet írni. Íme egy pár töredék ebből a díszes beszédből: „Két nővérecske – monda öméltósága – ereszkedett le a völgybe. Azt mondta az egyik a másiknak: nővérem, énekelj nekem egy szép román népdalt. Mire a másik azt mondta: énekelnék drága nővérecském, de nagy gyászban vagyok. Az én lelkem is nagy fájdalomban van. Dalolnom kellene, mert hiszen talán lakodalmon vagyunk, de a keserűség lenyűgözi lelkemet és a könnyek elhomályosítják látásomat. Számomra, egyházamra, népemre még csak egyetlenegy remény sugár van. Ennek a román nemzetnek az életrevalósága és ama változhatatlan hitem, hogy a vér mindig csak vér marad. Testvéreim! Nehéz ma egy román püspöknek a helyzete. Hogy közvetítő légy egy elkeseredett szegény nép és az Isten között, akitől irgalmat és könyörületeséget kérünk; hogy közvetítő légy a nép és a trón között. De ne feledd el, ahányszor alkalmad van, megmondani Őfelségének, hogy az uralkodó ház bizalommal támaszkodhatik erre a népre, mert nem lesz az a veszedelem, az a háború, amelyben a román nép vérét ne ontsa lelkesedéssel Őfelségéért. Ne feledd el édes testvérem, hogy ezenkívül van még egy kötelességed. Hogy érseki provinciánk keretében művelt a négy uniált püspök közötti jó egyetértést és szolidaritást, mert ebben az esetben egy legyőzhetetlen vár vagyunk”.

Minden egyes szó, amely a jelenlevők lelkéből volt kiszakítva, tapsvihart idézett elő, az utolsó szavaknál pedig az összes jelenlevők akaratlanul is felkeltek és frenetikusán tapsolták a kiváló szónokot és lelkes román.

A balázsfalvi érsekség: és a kath. autonómia.

Az *Unirea* (a görög-katolikus érsekség orgánuma) 1913. évi január 25-iki száma abból az alkalmából, hogy a katolikus püspöki kar Budapesten konferenciát tartott, amelyen szóba került a katolikus autonómia is, a többek között a következőket írja:

„A kormánynak a katolikus autonómiát illetőleg sok kérdéssel kell megküzdenie.

Egyik ilyen kérdés a görög-katolikus román egyházé is, amely külön autonómiát kér a maga számára és teljes erejéből

tiltakozik az ellen, hogy a római-katholikus autonómiába olvasztassék be. A konferencián a katolikus püspökök sürgették az autonómiát. Ezt a kormány is akarta, most azonban alkalmatlannak találta az időt arra, hogy ezt megvalósítsa. És vájjon miért?

Nekünk románoknak, ahányszor a katolikus autonómiáról hallunk, összeszorul a szívünk, mert az az autonómia egyházunk és annak román nemzeti intézményei ellen tör.

Vájjon a kormány nem a hajdúdorogi püspökségért tartja alkalmatlannak az időt?

Újra hangoztatjuk, hogy a mi egyházunknak csakis olyan autonómiája lehet, amely megfelel egyházunknak, a pápai bulla és az ország törvényei által biztosított pozíciójának. Teljes lehetlenség minket beolvasztani a katolikus autonómiába, amelyben egyházunk elveszítené a saját maga feletti rendelkezési jogot. Ha mi lennénk az okai annak, hogy a katolikus autonómiát huzzák-halasztják, úgy kijelentjük, hogy a kormány hiába vár minket illetőleg alkalmasabb időkre, mert mi mindig tiltakozni fogunk egy olyan autonómia ellen, amely minket is magában foglaljon.”

Amikor a „Romanul” Széchenyre hivatkozott.

A *Romanul* 1913 január 29-iki száma a következőket írta: „Magyarországon, ahányszor a csendőr, a pénzügyőr, a jegyző, az állatorvos, a szolgabíró, a tanfelügyelő, a renegát és az éhes sáskahad munkanélküli komoly megélhetéshez akar jutni, mindig a hazafiságra hivatkozik. A világnak egyetlenegy országában sem szennyezték be annyira ezt a magasztos érzelmet, mint éppen nálunk. Éppen ezért Magyarországot egész jogosan lehet „az erkölcstelen hazafiság” klasszikus földjének nevezni.

Apponyi népiskolai törvényei tág teret nyújtottak ennek az olcsó hazafiságnak. Nemcsak az iskola szellemét, hanem annak külsőségeit is meg kell már magyarosítani. Az iskola falát kívül-belül Magyarország címerével kell feldíszíteni. A feliratot illetőleg sok utánjárásra megengedték, hogy az kétnyelvű legyen. Az iskolai naplók, stb. mind magyarul vezetendők. Hiába volt minden tiltakozás, mert Magyarországon a miniszter a törvények felett áll és így nem köteles azokat tiszteletben tartani. Az iskolai bizonyítványok két nyelven állítatnak ki, de az ismétlődő iskola végbizonyítványa csak magyarul állítható ki.

Most már a kultuszminiszter az iskolák pecsétjeire is kiterjeszkedik és erre vonatkozólag elrendelte, hogy az a magyar felíráson kívül olyan nyelvű felírást is viselhet, amely megfelel az illető iskola tanyelvének. A pecsét közepén Magyarország címere lesz. A pecséten a község neve csak magyar lesz. Az ismétlődő iskola pecsétjének a felirata csak magyar lesz.

Úgy látszik, hogy a kultuszminiszter ezzel a rendeletével a *Pesti Hírlap*-nak akart kedveskedni, mert ez az újság volt az, amely az iskolai pecsétnek ilyen módon való szabályozását sürgette.

Hiába való minden magyarosítási erőszakoskodás, mert a falusi román paraszt fiával együtt, akit az iskolában eléggé sajnargattak, románul mégis csak azt fogják mondani: „Istenem, verd meg őket!”

Így hát a drága pénzbe került magyarosításnak semmi eredménye sem lesz. Ez a magyarosítási törekvés az országra nézve két okból veszedelmes. Először azért, mert megakadályozza a nemzetiségeknek kulturális fejlődését, ami pedig Magyarország civilizációjának a hátrányára van; másodsor pedig azért, mert a nemzetiségekben csak gyűlöletet kelt minden iránt, ami magyar, ez pedig az állam konszolidálását teszi illuzórikussá.

A magyaroknak emlékezniök kellene Széchenyi Istvánnak arra a mondására, hogy: „A történelem azt igazolja, hogy csakis egy munkásabb, egy erkölcsösebb, egy míveltebb népnek van asszimiláló ereje”. Vájjon a magyaroknak, akik mindent vörös-fehér-zöld színre akarnának festeni, meg vannak-e ezek a tulajdonságai?

A magyarok ne a nemzetiségektől, hanem inkább a kozmopolita szemitizmustól féljenek”.

A „leghumánusabb” kizárás a nemzet testéből.

A *Romanul* 1913 január 31-iki száma a romániai eseményekkel foglalkozva megemlékezik arról, hogy a világlapok, amelyek nagyobbára zsidó kezekben vannak, a romániai zsidóktól inspirálva támadják Romániát és ettől a válságos külügyi helyzetre való tekintettel jogokat akarnának kicsikarni az ottani zsidóság számára, amely lelketlen üzérkedéseivel, csalárd bukásaival amúgy is csak az ország romlására tör.

A lap azután ezt írja: „Amíg Oroszország elnyomja a románokat és a lengyeleket, Németország elnyomja a lengyeleket

és a franciákat, Ausztria elnyomja „legjobb barátait”, Anglia az íreket, addig Románia abból kiindulva, hogy egy és ugyanazon a területen nem élhet két különböző fajhoz tartozó nép, a zsidókat minden brutalitás kerülésével, a leghumánusabb és legtörvényesebb módon zárja ki a nemzet testéből”.

Tisza egy vén róka.

A nagyszabesi *Foia Poporului* 1913 február 9-iki száma a magyar hírlapoknak azzal a közleményével foglalkozva, hogy gróf Tisza és a kormány tárgyalásokat folytatnak a románok vezető férfiainal a magyar-román barátság létrehozásában, a következőket írta:

„Tisza egy vén róka, aki már évek óta jogainkat illetőleg másként beszél, mint amiként cselekszik. Ő mindig hazudott. A dolgok így állanak: Lukács és Tisza azt ígérték vezetőinknek, hogy közülünk többeket főispánoknak és egyéb hivatalokra fognak kinevezni, hogy ha támogatni fogjuk a kormányt. A vezetők erre azt mondták, hogy ők nem olyan nyomorultak, hogy nemzetüket zsíros hivatalokért eladják, mint amiként megtették ezt azok a nyomorultak, akik most kormánypárti képviselők. Ők a nemzetiségi törvénynek a végrehajtását, az Apponyi-féle törvény hatályon kívül való helyezését, igazságos választói jogot és a kerületeknek igazságos beosztását követelik. Akkor szóba állunk velük.

Magától értetődik, hogy a zsidó-magyar vezetők a béketárgyalásokat nem szeretetből, hanem félelemből indították meg.

Nemcsak Bécsből, hanem még távolabbról is azt parancsolták nekik, hogy teljesítsék a román nemzet jogos kívánalmait, mert úgy az osztrák-magyar monarchiában, mint a Romániában élő román nemzetre sokaknak szükségük van egy esetleges európai háború esetében. Nekünk, a népnek, támogatnunk kellene vezetőinket, hogy így az ellenség mindjobban féljen tőlük”.

Egy temetés.

A *Romanul* 1913 február 15-iki száma a Dobrán elhunyt Nandra Sándor (egy könyöradományokból élő román paraszt, aki minden szegénysége dacára hűen kitartott a román nemzetiségi párt mellett és aki a választásokon a szavazati jogot a régi nemesi jog alapján gyakorolta, mindig a román nemzetiségi

jelöltre szavazott) temetésére vonatkozólag a többek között a következőket írta:

„A temetési szertartás a templomban folyt le, amelyet a kerületi esperes pontifikálása mellett négy lelkész végzett. Nemcsak a templom, hanem még a templom udvara is zsúfolásig megtelt románokkal, akik közül nagyon sokan a környékből jöttek be. A koszorúk közül kitűnt a román nemzeti párté, amelynek szalagján „Korrumpálhatatlan tagjának” felirat volt, azután a dr. Rozvány István ügyvédé, amelynek szalagján „Hűségesees választómnak” felirat volt. A prédikációt az esperes tartotta, aki elismerő szavakban emlékezett meg az elhunytnek egyháza és nemzete iránti szeretetéről.

A halottat a templomból a nép nagy tömegétől kisérvé, a temetőbe vitték. A menet élén a marosillyei nemzeti zenekar haladt.

A sir szélénél dr. Rozvány István ügyvéd beszélt, aki a többek között azt mondta: „A román nép nevében beszélek, amelyet az elhunyt annyira szeretett, hogy inkább éhezett és nélkülözött, mintsem, hogy elárulja azt, mint ahogy sokan elárulják azt egy-egy tál lencséért.”

A szónok azután az összes jelenvoltak nevében megesküszik az elhunyt hűlt tetemére, hogy példáját követve, készek mindenféle üldöztetéseket addig eltűrni, amíg a román nemzeti párt elvei meg nem valósulnak.

A hallgatóság a beszéd után lelkes „Éljenzés”-ben tört ki. A zenekar pedig az „Ébredj román álmaidból” himnuszra zenített.

A jelenvoltak a temetés után a „Huszár” vendéglőben gyűltek össze halotti torra, amelyen több lelkes pohárköszöntőt tartottak. A jelenvoltak között gyűjtés indult meg arra, hogy emlékkövet állítsanak a „nemzeti hős” számára”.

Dr. Cristea Miron pohárköszöntője.

A *Drapelul* 1913 február 15-iki száma folytatólagosan ismertette dr. Frentiu Valér lugosi püspöknek a beiktatását, amelyre vonatkozólag, többek között, a következőket írta:

„A püspök délben bankettet adott, amelyen több pohárköszöntő hangzott el. Így többek között dr. Cristea Miron karánsebesi püspök pohárköszöntőjében a következőket mondta:

„Látva ezt a békés hangulatot, ami itt honol, eszembe jutnak

Szent Istvánnak, Magyarország megalapítójának ama szavai, hogy az ebben az országban élő nemzetek többféleségében rejlik az ország ereje. Ez az igazság ma is változhatatlanul fennáll. Ezt az erőt azonban csakis az összes népek érzelmeinek az összeforrása adhatja meg.

De amíg itt békésen megférünk egymás mellett, addig az életben egyenetlenkedések dúlnak, amelyek meggyengítik az ország erejét. Be kellett következnie a balkáni konfliktusnak, hogy lássák a magyarok, hogy a nemzetiségekre vannak utalva, akiket eddig folyton ócsároltak és hogy létérdekük azt követeli, hogy közeledjenek a románokhoz, akik amiként két ezer éven át teljesítették kötelességüket a trón és a haza iránt, éppen úgy fogják azt teljesíteni ezentúl is.

Egyházmegyém katonái naptól égetett melleikkel most is készek sorfalat állani az ellenség golyóinak. Nyíltan megmondom azonban, hogy teljes nemzeti szabadságot kell nekik adni és biztosítani kell számukra az etnikai és a kulturális fejlődést, hogy ha azt akarjuk, hogy így viselkedjenek. Akkor sikerrel fognak harcolni a valamennyiünket fenyegető „éjszaki árnyék” ellen, amiként ezt Vörösmarty nevezte.

Abban a reményben, hogy Ófelségének abbeli óhaja, hogy országunkban biztosíttassék a nemzeti béke, meg fog valósulni, poharamat a kormány képviselőire és elsősorban a főispán úrra emelem, aki most is, mind eddig mindig, a békére és az egyetértésre törekedett.

A többek között felszólalt dr. Siegescu József is, aki a karánsebesi püspök tulajdonságait dicsérve, őt mint a béke apostolát üdvözölte. Ez a pohárköszöntő szokatlanul magyar nyelven hangzott el. Azért mondjuk szokatlanul, mert azt egy román tartotta egy román püspökre, még pedig nem a püspök egyházi nyelvén. A pohárköszöntő az összes jelenvolt románok között általános visszatetszést szült”.

**„Az unitus pap és a becsületes ember
olyan, mint a tűz és víz.”**

Az *Unirea* 1913. évi február 22-iki száma vezető helyen nyílt levelet intézett dr. Vaida Sándor képviselőhöz, mint a brassói *Gazeta Transilvaniei* újság tulajdonosához, amely levélben azt kérdezi dr. Vaidától, hogy vajjon identifikálja-e magát azzal a tárcával, amelyet a nevezett lapban Barnutiu P. Aurél, a Román

Színház-Alap Szerzési Társulat titkára írt volt és amelyben a görög-katholikus román egyházat és annak lelkészeit kigúnyolta és amelyben az egész uniót olybá tüntette fel, amely a románság megrontását idézte elő.

Barnutiu P. Aurél tárcájában, amelyben két lelkészt és pedig egy görög-katholikust és egy görög-keletit szerepeltet, akik egymással dialogizálnak, a görög-keleti lelkésszel a többek között a következőket mondatja el:

„A mi népünket csak az unió rontotta el. Inkább ne született volna az az áruló Athanaz érsek, aki megcsinálta az uniót és ezzel tönkre tett minket. Az unitus pap és a becsületes ember olyan, mint a tűz és a víz.

A mi nemzetünknek nem ártottak annyit sem a hunok, sem a magyarok, sem a góthok, sem a szerbek, mint az unitus papok, akik folytonos hitfelekezeti szörszálhasogatásokkal, ravaszággal és intrikákkal bőszítették a népet. Különben is az unitus papok rendszerint hazugok, denúnciások és árulók.”

Egy komoly hangú kommuniké.

A *Romanul* 1913 február 25-iki számában a román nemzeti párt komitéja a következő kommunikét tette közzé:

„A különféle híresztelésekkel szemben, amelyek a román közvéleményt tévedésbe ejthetnék, fel vagyunk hatalmazva ama tény megállapítására, hogy a magyar állam jelenlegi kormányzó politikája némely vezértényezőinek a meghívására, az utóbbi időben, eszmecsere folyt e tényezők és a magyarországi és erdélyi román nemzeti párt hivatott megbízottai közt. Ez eszmecsere célja volt oly politikai helyzet megteremtése, amelyben az állam román népessége biztosítva láthassa a maga nemzeti létét, valamint kulturális, erkölcsi és gazdasági fejlődését.

Ez a megvitatás, amely mindkét oldalról kétségtelen jóhiszeműségen alapult, jelentékeny világosságot derített e nagy kérdés mibenlétére, mindazonáltal nem sikerült az ügy teljes tisztázása és megállapított, hogy ezidőszert lehetetlen mindazoknak az akadályoknak a megszüntetése, amelyek lényegileg útját állják a román nép és a magyar állam kormányzó politikája között fennálló különbözet végleges kiegyenlítésének.

Fennáll tehát továbbra is államunk politikai vezértényezőinek abbéli kötelessége, hogy éppen a politikai állapotok egészséges konszolidációjának az érdekében fontolóra vegyék mindazokat

az eszközöket, amelyek a román nép politikai megbékítésére alkalmasak lehetnének, a román nemzeti pártnak pedig kötelessége tovább folytatni politikai küzdelmét e nép nemzeti existenciájának a biztosítására és életbe vágó érdekeinek az előmozdítására”.

Miképen gondoskodott a magyar állam a lelkészekről?

Az *Unirea* (a balázsfalvi érsekség orgánuma) 1913 február 25-iki száma a következőket írta:

„Lelkészeink ezentúl már ötödéves pótlékokat is kapnak. A kormánynak eziránti törvényjavaslata még nem ment át a törvényes formalitásokon, de a pénz máris megérkezett és ez a fődolog. Ma már lelkészeink évi 3000 korona fizetést kapnak, ami pedig véghetetlen nagy haladás a múlttal szemben, amikor még ezelőtt 15 évvel is majdnem semmit sem kaptak. Abban az időben a lelkésznek gazdálkodnia kellett, hogy fenntarthassa magát és családját. A kongrua és ezzel kapcsolatban azután az ötödéves pótlékok igen előnyösen megváltoztatták lelkészeink helyzetét.

Az a kérdés azonban, hogy lelkészeink most, amikor már nem kell a megélhetés gondjaival törődniök, mit tesznek az egyház és a nép érdekében? Az egész országban a románok között van a legtöbb analfabéta, lelkészeink pedig, akik egyidejűleg iskoláink igazgatói is, milyen intézkedést tettek aziránt, hogy csökkentsék az analfabéták számát? Nálunk a templomok, vasárnapot kivéve, egész héten át be vannak csukva, lelkészeink pedig egész héten át mitserrri törődnek a nép lelki életével. Vájjon most, hogy könnyebben élhetnek meg, tartani fognak-e prédikációkat, szentgyakorlatokat stb.?

Mindezekre a kérdésekre a lelkészeknek kell válaszolniok, még pedig tettekben, mert nagy felelősség terhelné egyházi fenntartóságainkat, hogy ha lelkészeinktől évi 3000 korona fizetésért csak annyi munkát és fáradságot követelnének, mint 15 évvel ezelőtt, amikor alig volt valami készpénzbeli fizetésük”.

Lecke a román püspököknek.

A *Romanul* 1913 március 12-iki száma a következőket írta: „A román püspökök voltak hosszú időn át a román nép természetes vezetői. A román nép még ma is ragaszkodik püspökeihez és ezektől várja sorsának a megjavulását.

Sajnos azonban, a közelmúlt megrendítette püspökeinkben való bizalmunkat, mert azt láttuk, hogy püspökeinknek magatartása megpofozza hagyományainkat és hogy püspökeink inkább lakmároznak a nagy urakkal együtt, mintsem hogy törődnének az elkeseredett nép bajaival.

A választói reform előtt állunk, amelynek az az egyedüli célja, hogy leigázza a nemzetiségeket, amelyeket a szerencsétlen sors egy államba zárt a magyarokkal.

Nem kell bővebben fejtegetnünk ennek a törvényjavaslatnak a sérelmeit. Egyedüli reményünk püspökeinkben van, akik álljanak szembe ellenségeinkkel és mentsék meg bárkánkat a vihar közepette.

Elvárjuk, hogy püspökeink a főrendiházban, ahol a román nemzet bizalma folytán foglalnak helyet, utolsó lehelletükig megvédik nemzetünk érdekeit.

Te román nemzet! Ezekben a válságos pillanatokban tekints püspökeid felé!

Vájjon öreg korukra vagy betegségükre hivatkozva otthon fognak-e maradni? Vájjon távol fogják-e magukat tartani attól az élet-halál harctól, amelyet most viv a román nemzet? Vájjon át fognak-e pártolni nemzetünk hóhérjaival együtt az ellenség táborába? Vagy pedig kiállanak-e a harcmezőre? Vájjon teljesíteni fogják-e ők kötelességeiket?

Vájjon mit fognak tenni?"

*

A *Gazeta Transilvaniei* 1913 március 27-iki száma a következőket írta:

„A néptanítók fizetésének rendezéséről szóló törvény egyenesen a román kultúra megsemmisítésére törekszik. Éppen ezért azt vártuk volna, hogy egész püspöki karunk szálljon síkra a főrendiházban eme törvényjavaslat ellen. Sajnálattal kell azonban konstatálnunk, hogy a főrendiházban csak egy püspökünk vett részt a nevezett törvényjavaslat tárgyalásán és az is helyeselte kultúránknak a meggyilkolását.

Minden egyes püspökünknek be kellett volna terjeszteni ama községek neveit, amelyek hábár kértek államsegélyt, azt még sem kapták meg. Fel kellett volna sorolniok azokat a községeket, amelyekben nem tanítanak.

A főrendiházban jelenvolt Hossu püspöknek ismerjük szamosujvári egyházmegyéjét, amelyben nagyon sok iskola van bezárva.

És ennek dacára mégis Hossu püspök volt az, aki a főrendiházban kijelentette volt, hogy elfogadja a törvényjavaslatot amelynek alapján ma-holnap be fogják zárni a szamosujvári egyházmegye összes görög-katolikus iskoláit”.

Lecke a „császárnak”.

A *Romanul* 1913 március 13-iki száma a következőket írta: „Őfelsége az apostoli király és az egykori román álmok „császára” azt mondta volt a vasárnapi kihallgatáson Lukács miniszterelnöknek, hogy nagyon meg van elégedve a kormány által elért eredményekkel. Igen, a legendás „császár” megint boldog. Boldog, hogy gróf Tisza Istvánnak és ennek csatlósának, Lukács miniszterelnöknek, sikerült helyreállítani a rendet és a „hagyományos hűségéről” ismeretes román népet megfosztani legegységesebb jogától”. Most már csak a hárszabály megszavazása van hátra és ezzel azután teljesen lehetetlenné lesz téve a szólás szabadság a magyar parlamentben.

Ezek után azután újra mehetnek küldöttségek a szinai kastélyba. Szinte érezzük azokat a pofonokat, amelyeket elszenvetett Iancu a császár embereitől Gyulafehérváron. Szinte hallani véljük láncúnak ama szavait, hogy „a trónért és a nemzetért, nem pedig kitüntetésekért harcoltunk”.

Az „Erdélyi agrár kérdés” bírálata 1913-ban.

A *Gazeta Transilvaniei* 1913 március 22-iki száma a következőket írta:

„Tokaji László az „Erdélyi agrár kérdés”-ről tartott felolvasásában csak azt említi meg, hogy mennyi földet vásároltak a románok a magyaroktól és a szászoktól, de azt már nem említi meg, hogy a magyar parasztok mennyi földet vásároltak a nagy- és a közép- magyar birtokosoktól?

A sovéneknek az a szokásuk, hogy mindig az egész magyar nemzetről, a magyar népről beszélnek, amikor pedig csak egy magyar társadalmi osztályról van szó. Különösen az oligarchikus-feudális osztályt szeretik azonosítani az egész néppel.

Azt a vészhirot, hogy Erdélyben elpusztul a magyar elem, csak a tönkrement magyar arisztokraták és gentrik híresztelik. Ennek pedig csak az a célja, hogy az állam jöjjön segítségükre és pedig az által, hogy túlterhelt földjeiket vegye meg drága pénzen tőlük telepítési célokra és hogy azután zsíros állásba helyezzék őket.

Természetes, hogy ennek a vészírnek sokkal nagyobb hatása van, hogy ha azt híresztelik, hogy az egész erdélyi magyar elem veszedelemben forog.

Mi már többször kimutattuk, hogy Erdélyben nem vész el a magyar elem. A tény az, hogy tönkremennek a magyar nagy- és közép- (gentri) birtokosok.

Ezeknek a birtokait pedig megveszik a románok, akik elsősorban földműveléssel foglalkoznak, a magyar parasztok, akik szintén földművelők, és a szászok, akik Erdélyben a legjobb földművelők.

Szóval Erdélyben ma is, mint régen, a here nemesek állanak szemben a munkás jobbágyokkal”.

A „Hymnus”.

A *Romanul* 1913 április 3-iki száma «*Hymnus*» feliratú cikkében azzal az ítélettel foglalkozva, amelyben az ungvári szeminárium tanári kara arra akarná kötelezni az ungvári görög katolikus román kispapokat, hogy büntetésképpen azért, mert nem állottak fel a Hymnus éneklésekor, azt ruthén kollégáik előtt énekeljék el, a következőket írta:

„Nemzetünk ma egy hatalmas nemzeti meggyőződésre jutott, ma már minden mozgalmának és céljának egyedüli alapja: a nemzeti elv.

Mi különben minden nemzeti mozgalmat, nyilvánuljon az meg bármely nemzet részéről is, rokonszenvvel fogadunk. Éppen ilyen rokonszenvvel viseltetünk mi a nemzeti Hymnusok iránt is, mert jól tudjuk, hogy valamennyi Hymnusban ugyanaz az eszme, szeretet, érzelem vibrál, mint amely vibrál a mi Hymnusunkban.

De hát akkor miért irtózunk a magyar Hymnustól?

Mi azért irtózunk attól, mert a magyarok, olyan hamis nemzeti eszméktől elbolonditva, amelyeknek megvalósítását sohasem fogják láthatni, nem képesek tisztelettel viseltetni más nemzetek iránt, nem képesek törekvéseiket reális erejüknek megfelelőleg megszabni, más nemzeteket akarnak elnyelni, amelyek nagyobbak náluknál és amelyeknek más tulajdonságaik, más jövőjük és más múltjuk van, mint nekik.

Mi azért irtózunk attól, mert abban teli torokkal azt a korhadat hazugságot kiáltják, amellyel ez az állam tetteit fedí és védi, amely állam azt mondja, hogy az ő elve a nemzeti elv, holott egész élete ennek az elvnek a negációja, a többi nemze-

teknek a megsemmisítése, amelyek nem akarnak amalgamizálódni a magyar nemzettel, amelynek tulajdonságai korántsem olyan kiválóak, mint amilyenek azoknak a nemzeteknek a tulajdonságai.

Mi azért irtózunk attól, mert azok, akiknek kezében van még ennek az államnak a kormányzása és azoknak a szolgálói egyetlenegy alkalmat sem mulasztanak el, hogy torkon ne ragadjanak minket és hogy ne kíséreljék meg minket arra kényszeríteni, hogy énekeljük és hogy tiszteljük azt a Hymnuszt. És erre nézve azt az eszközt használják fel, amely pozíciójuk alapját mélyre ásta, ez pedig: az erőszak. Azok, akik szerencsétlenségükre gyermekkorukban magyar iskolákban tanultak, még könnyen visszaemlékezhetnek a magyar tanítóra, aki erőszakkal és büntetés terhe mellett tűzte a magyar trikolort mellükre és bottal kezében a magyar növendékek hahotái között arra kényszerítette őket, hogy énekeljék el a magyar Hymnuszt, még könnyen visszaemlékezhetnek arra a tanárra, aki szigorúan megbüntette őket, amiért nem állottak fel akkor, amikor valamelyik magyarocskának eszébe jutott, hogy a Hymnuszt énekelje. És más és más, de ezekhez hasonló erőszakoskodásokra, melyek mély visszatetszést keltettek ezzel a Hymnusszal szemben.

Egész nyíltan megmondhatjuk hát, *hogy utáljak a Hymnuszt és az visszatetszést kelt bennünk.*

Mi nem ismerünk olyan kötelességet, amely megvárná tőlünk, hogy azt a Hymnuszt tiszteljük, mint ahogy azt meg akarják parancsolni a román papnövendékeknek az ungvári pápisták.

Mint honpolgár köteles vagyok magamat alávetni a törvényeknek, vagy hogy azoknak a megváltoztatására törekedjek, hogy ha azokat rosszaknak találom. Testemmel szemben, mikor azt a törvény, vagy a közérdek megköveteli, erőszakoskodhatnak, de lelkeimmel nem. Erőszakkal nem lehet engemet arra kényszeríteni, hogy tiszteljem azt, amit én utálok, hogy szeressem azt, amit gyűlölök és hogy ellenségeim előtt leboruljak.

A magyar Hymnuszt mi éppen úgy fogjuk tisztelni akkor, mint a többi idegen nemzetek Hymnuszat, amikor a magyarok jó útra fognak térni és amikor a középkorba való erőszakos fortélyokat gyakorló nemzetek közül, a művelt nemzetek közé fognak emelkedni, amit teljes lelkünkben kívánunk nekik.

Addig a Hymnuszi odiózus ének lesz, amely előtt nem fogjuk leemelni kalapunkat».

Dr. Miclescu Sándor gyászbeszéde Aiudeanu temetésén.

A balázsfalvi *Unirea* 1913 április 10-iki száma szószerint közli azt a gyászbeszédet, amelyet dr. Nicolescu Sándor, a balázsfalvi görög katolikus érseki titkár tartott volt Aiudeanu Kelemen 1848-iki néptribun temetésén.

Dr. Nicolescu gyászbeszédében többek között a következőket mondta:

„Mikor eme koporsó előtt állok, amely magába zárja kihűlt testét annak, aki az egész nemzet büszkesége volt, szemeim előtt elvonulnak az 1848 — 49-iki felébredési évnék dicsőséges eseményei, amelyek nemzeti szabadságunk pirkadását jelentették.

Mintha látnám magam előtt elvonulni láncúnak, Axente Szevernek, Balintunak, Grozának, Vladițiunak, Dobrának, Buteanunak, Moldovanunak (ezek mind az 1848-49. felkelés vezetői voltak. — *Ford.*) legendáris alakjait, akik a román nemzet aspirációért küzdöttek, amely nemzet addig a százados jobbagység láncja alatt nyögött.

úgy látszik, hogy a halál mintha megkímélte volna a megboldogultat, hogy a jövő generációk számára örökös mementoképpen, ideáljaink megtestesítőjeképpen, a szakadatlan munka örök biztatójaképpen és a habozóknak és a gyengelelkűeknek örök lelkiismeretfordulásképpen szolgáljon.

A megboldogultat nem fogják elfelejteni ezek a hegyek, akinek a neve hallatára minden román szíve megdobban. Ezek a hegyek örök időkre hirdetni fogják, hogy ő 1849-ben május 8, 9, 16, 17 és 18-án halált megvetően vetette magát azokra, akiknek más volt a céljuk, mint nekünk.

A megboldogultat a legszorosabb baráti viszony kötötte láncúhoz, akivel együtt teljesítették nemzetük, országuk és a trónhoz való kötelességeiket.

Hősies magatartásáért több kitüntetésben részesült, ami azt bizonyítja, hogy a Habsburg dinasztia elismerte és örökre el kell hogy ismerje, hogy a román nép rendszerető és ragaszkodik a trónhoz minden üldöztetése dacára és hogy minden időben lehet rá számítani”.

Az ungvári román papnövendékek és a himnusz.

Az aradi *Poporul Român* (a *Romanul* népies száma) az ungvári román papnövendékek ügyével foglalkozva, többek között a következőket írta:

„A görög katolikus román egyházmegyék látva a magyar-ruthén nyomorultak által felkorbácsolt sovén tenger háborgását: papnövendékeiket hazahívták. Nem várták be, hogy Ungvár ruthén püspöke, Papp Antal, aki eladta magát, kicsapja azokat a papnövendékeket a renegát sovinizmusnak ama megfertőzött mocsarából, amely nem szégyenli magát teológiai szemináriumnak nevezettni.

Radu Demeter nagyváradi püspök, amint hírül vette egyházunk fiainak megaláztatását és megszegyenítését, azonnal sürgönyt intézett Papp Antal renegát püspökhöz. A sürgöny tartalma ez volt: „Papnövendékeimet küldje haza és adjon nekik uti költséget”. A sürgöny nyelve azonban nem volt sem magyar, sem ruthén, hanem latin. Ugyanilyen értelmű sürgönyt küldtek Papp Antal püspöknek a többi román püspökök is.

Eme papnövendékek közül haza utaztukban többen felkeresték szerkesztőségünket, ahol kiolvastuk szemeikből, hogy a legocsmányabb sovinizmusra a legrománabb választ adták. Büszkéek vagyunk rájuk, hogy visszaverték azokat, akik el akarták lopni édes román nyelvüket.

Ezek a papnövendékek egyet-mást elmondtak szerkesztőségünkben, így többek között, hogy a 13 román papnövendékek közül Topan-t kicsapták, mert egyik értekezésében, amelyet az önképzőkörben fel kellett volna olvasnia, megdönthetetlen érvek kíséretében kimutatta, hogy törvénytelen a magyar püspökségnek olyaténképpen felállítása, hogy abba román plébániák is bekebeleztesse. Ez az értekezés, a házi rend értelmében előzetesen be lett mutatva a prefektusnak, aki azt ahelyett, hogy a fennálló szokás szerint, ha valami kifogásolni valót talál benne, visszaadta volna helyesbítés végett az illető papnövendéknek, egyenesen a püspöknek terjesztette fel, aki azután Topan-t kicsapta a szemináriumából.

Majd a következő dolgokat beszéltek el:

A papnövendékek gazdasági dolgokkal is foglalkoznak. Minden vármegye papnövendékei külön területet kapnak meg-

munkálni és azokat a területeket azután az illetők vármegyéje után nevezték el. Így már rég időktől van Ugocsa, Szatmár, Szabolcs vármegye. A románok által művelt területet hasonlóképpen már rég időktől fogva „Románia”-nak nevezték el. A románok által művelt területen egy nagyobb kő volt, amelybe „Románia” volt bevésve. A sovén papnövendékek és tanárok ezt a múlt év őszén észrevéve, arra szólították fel a román papnövendékeket, hogy csiszolják le arról a kőről a „Románia” szót, ők azonban azt mondták, hogy miután azt nem ők vészték be, nem fogják lecsiszolni. Erre azután a követ egy éjjel ismeretlenek eltávolították.

Különben a román papnövendékeket éjjel-nappal inzultálták és ocsmány szavakkal illették. Így tartott ez március 15-ig, amikor teljes orgiáját tartotta a magyar sovinizmus.

A felebbvalók a román papnövendékeket büntetésképpen arra kötelezték, hogy a szeminárium nagytermében, annak a közepében, az összes papnövendékek jelenlétében, nyitott ablakok mellett — hogy a város közönsége is hallja azt és hogy azáltal az is szatiszfakciót kapjon — énekeljék el a prefektus vezetése mellett a himnuszt. A termet már megtöltötték a tanárok és papnövendékek, köztük a román papnövendékek is, de a román papnövendékek még mindig nem akarták elénekelni a himnuszt. Erre azután a prefektus azt mondta nekik, hogy hát énekeljék el ottan, ahol állanak. E közben égi háború tört ki és egy mennydörgés egész alapjában megrázkódtatta a szemináriumot. Erre a jelenvolt sovínisták halál sápadtan húzódtak meg a sarkokban. Miután a megrökönyödés már szűnő félben volt, a prefektus azt kérdezte volt a román papnövendékektől: „Elénekl-e, vagy sem?” Mire az összes román papnövendékek azt válaszolták együttesen: „Nem énekeljük el!” És ezzel befejezést nyert a hazafias komédia.

Erre azután a román papnövendékek nem sokára püspökeik intézkedésére szüleikhez haza utaztak. Az összes románok csak hálával tartoznak nekik azért a férfias és vértanúi maguktartásáért, amellyel megvédték volt a román nyelvet”.

A román nép halála II. József császár iránt.

A *Romanul* 1913 április 12-iki számának vezércikke tekintettel arra, hogy II. József császár volt az, aki a szászföldön dekretálta volt a románoknak egyenpolgárságát és ő volt az,

aki az ország összes lakosainak egyenlő polgári és vallási jogokat adott és aki a Horia-lázadás elfojtása után 1785-ben megkönnyebbitette a százados rabszolgaság béklyóit, arra hívta fel a románokat, hogy II. József császár emlékére minden évben, és pedig augusztus 16-án, mint 1783 augusztus 16-ának az évfordulóján, amikor II. József császár kiadta volt első leiratát a román jobbgátság sorsának a megkönnyítésére, tartsanak nemzeti ünnepélyt és ezzel kapcsolatban Magyarország és Bukovina összes román templomaiban tartsanak érette gyászistentiszteletet, továbbá, hogy ugyanaz nap helyezzenek a bécsi kapucinusok temploma alatt lévő kriptában őrzött koporsójára koszorút, há. Iájuk jeléül, mert a román nép sohasem tudja elfelejteni azt a jóságot, amiben őt részesítik, de sohasem fog lemondani jogai kivívásának az érdekében folytatott harcairól, olyan álnok hízelgőkért, akik ma a trón kegyeiben dédelgettetnek.

A vezércikk a következőképpen záródik:

„A Habsburg dinasztia ma hatalmasabb, mint valaha. Mi a trón elődeiről is megemlékezünk, akiket szintén életünkkel vetítünk meg és azt kérdezzük, hogy lehetséges volna-e az, hogy ne vegye tekintetbe az a trón, amely ránk nézve az egykori jótéteményeknek a szimbóluma volt, százados magunktartását? Ilyet nem hihetünk és nem is óhajtjuk, hogy ilyen hit verjen gyökeret a román nép lelkében, különösen most, mikor a román közmondás szerint: „nem hozza meg azt az év, amit meghozhat egy óra”.

A Petru Maior ifjúsági olvasókör jelentéséből.

A *Romanul* 1913 április 12-iki száma azt írta, hogy a *Petru Maior* ifjúsági olvasókör az 1912-1913. iskolai év első félévi működésére vonatkozó jelentését megküldte az összes hazai és külföldi román testvéregyesületeknek.

Ebből a jelentésből többek között kitént, hogy az egyesületnek egy három szobából álló helyisége van, amelyért 1200 korona évi lakbért fizet. Az egyesületnek vagyona 31.700 korona 35 fillér. A kiadások 1700 koronát tettek ki. A könyvtár 2320 kötetből áll.

A rendes tagok száma 146 (eddig még sohasem volt ennyi), akik közül 77 orvosnövendék, 24 joghallgató, 23 technikus, 13 bölcsész, 7 kereskedelmi akadémiai tanuló, 2 felsőbb pedagógia tanuló és 5 rendkívüli tag volt.

A rendes-vegyes ülésekért rendszerint 50-60 tag van jelen.

Az egyesületnek célja egy tiszta tősgyökeres román nyelv elsajátítása, a nemzeti szeretetnek ébrentartása és ezzel kapcsolatban az összes románokkal való lelki egység létesítése.

Tanulmányoznunk kell a románok lelki világát. Ebből a célból a népet a saját otthonában kell felkeresnünk és közelében kell élnünk. Arra nézve pedig, hogy tájékozva legyünk a románság helyzetéről, fel fogjuk kérni a román kultúra kiválóbb képviselőit, hogy számunkra konferenciákat tartsanak.

Az üléseken a rendes tagok által megtartott konferenciáknak nem annyira irodaimi, mint inkább propaganda értékük van.

Az egyesületnek saját dalárdája és saját zenedéje van.

Az egyesület elhatározta, hogy a budapesti román diákokról egy statisztikát fog összeállítani, mely fel fogja tüntetni azoknak anyagi helyzetét, valamint tanulmányi idejük alatt kifejtett működésüket, azután, hogy az egyesület jelvényképpen egy világoskék-aransárga-világoskék színekből álló válszallagot fog behozni, hogy művelni fogja a sportot, „annál is inkább, mivel természetes erőink eddig szunnyadoztak, úgy a Kárpátokon innen, mint a Kárpátokon túli fiatalságunkban”.

A jelentést Stoica Vazul elnök és Craciun András jegyző írták alá.

Mennyit fordítottak a román pénzüzetek kulturális célokra.

A *Revista Economică* (a hazai román pénzüzetek orgánuma) 1913 április 12-iki száma, tekintettel arra, hogy a román felekezeti iskolák száma folytonosan csökken, mert az iskola fenntartó egyházak nincsenek olyan anyagi helyzetben, hogy a tanítóknak a törvényben biztosított minimális fizetésüket biztosíthassák, tekintettel továbbá arra, hogy a hazai román nép felekezeti iskoláinak elvesztése folytán etnikai exisztenciájában van veszélyeztetve, arra hívja fel a hazai román bankokat, hogy évi tiszta jövedelmükből legalább 200.000 koronát fordítsanak a felekezeti iskolák fenntartásának biztosítására.

Egyben egy statisztikai táblázatot tesz közzé, amelyben összesen 160 hazai román pénzüzetnek és szövetségnek évi tiszta jövedelmét és annak kulturális célokra juttatott hányadát ismerteti.

Eme táblázat szerint annak a 160 román pénzüzetnek az 1911-ik év végén összesen 29,782.071 korona részvénytőkéjük

volt, tiszta jövedelmük pedig 4,007.884 korona volt, amelyből 190.504 koronát juttattak kulturális célokra, ami a tiszta jövedelem 4.75%-ának felel meg. A 160 pénztintézet közül 125, azaz 82.3% járult a kulturális célokhoz, 31 pedig, azaz 17.7% nem járul azokhoz.

A pénztintézetek közül, többek között, a szelistyei „Takarék-pénztár” tiszta jövedelmének 32.2%-át, a nagyszebeni „Albina” 5.2%-át, az abrudbányai „Auraria” 16.9%-át, a brádi „Crisana” 18.8%-át, a nagyváradi „Bihoreana” 3.6%-át, a szászvárosi „Ardeleana” 3.6%-át, a kolozsvári „Economul” 12.4%-át, a nagyszebeni „Lumina” (egyházi bank. – Ford.) 15.9%-át, a káránsebesi „Sebesana” 6.2%-át, az aradi „Victoria” 5%-át, a vajdahunyadi „Vlădeasa” 10.9%-át, a temesvári „Timisiana” 2%-át fordította kulturális célokra.

A szász bankok évi tiszta jövedelmüknek 20%-át fordították kulturális célokra.

Hogy ha minden pénztintézet – amiként írja ezt a lap — tiszta jövedelmének 10%-ával járult volna a kulturális célokhoz, úgy erre a célra összesen 399.560 korona fordítottatott volna.

Hogy ha ebből az összegből évenként csak 200.000 korona fordíthatnák felekezeti iskoláink fenntartására, úgy azoknak száma nem csökkenne. Ez román pénztintézeteinknek, amelyek úgyis a román népből élnek, csak büszkeségére szolgálhatna.

Egy magyar földesúr.

A budapesti *Foaia Popomlui Român* 1913 április 13-iki száma a következőket írta:

„Huszár Károly honorisi és szatumiki (Krassó-Szörény vármegye) nagybirtokos, habár idegen a mi nemzetünktől, mégis jótéteményekkel halmozza el községeinket, egyházunkat és felekezeti iskoláinkat.

Mihelyest letelepedett Honoris községben, azonnal 40 hold földet ajándékozott a községnek.

Azután félárban 156 hold földet adott legelőnek, majd 334 hold erdőnek a fáját adta a lakósoknak. Azután 453 hold földet adott el a lakosságnak igen mérsékelt árban, részlet fizetésre. Egy szegény özvegy asszonynak és öt árvájának házat építtetett és ezzel a pusztulástól mentette meg őket.

A román felekezeti iskola építésére 10.000 téglát adott;

az új templom építésére a szükséges fákat és egy 300 korona értékű harangot ajándékozott.

A község lakosai a nevezett földbirtokossal szemben a legnagyobb hálával vannak eltelve”.

Dicséret Aradi Viktornak.

A *Gazeta Transilvaniei* 1913 április 15 és 16-iki számaiban „Katalin, a mi úrnőnk” című cikksorozatában, miután magasztalja Jázsi Oszkárt a XX. Század-bán irt cikkeiért és Erdélyi (Aradi) Viktort Varga Katalinról irt tárgyilagos könyvéért, többek között a következőket írta:

„Vájjon nem profanáljuk-e mi amaz ezrekre menő nagy és kis férfaink emlékeit, akik hosszú századokon át munkájukkal hozzájárultak nemzetünk kulturális nivójának, gazdasági jólétének és nemzeti öntudatának az emeléséhez, mikor képviselőkül olyan szolgabírókat választunk, akik míg hivatalban voltak, a legdurvábban viselkedtek népünkkel szemben és azt kizsákmányolták, vagy olyan papokat választunk, akik folytonosan a püspöki korona után futkosnak, habár arra érdemtelenek; ezek legyenek a mi fájdalmainknak és a románság géniuszának képviselői az idegenek előtt és különösen az ország parlamentjében?

Mi csak a saját erőnkre támaszkodva érvényesülhetünk.

A politikai pártokkal és irányokkal szemben pedig a következőket kell szem előtt tartanunk:

1. Tartózkodnunk kell a politikai pártokkal és csoportokkal való minden olyan összeköttetéstől, amely kompromittálhatná és alterálhatná nemzeti küzdelmeinknek ideális és demokratikus jellegét.

2. Kísérjük rokonszenvvel és bátorítsuk mindazokat a magyar polgártársainkat, akik tanúbizonyosságát adták igazi demokratikus gondolkozási módjuknak és különösen a nemzetiségi kérdésnek, a civilizációnak megfelelő helyes felfogásuknak”.

A lap azután Erdélyi (Aradi) Viktor „Varga Katalin” című könyvéből idéz részleteket, amelyek – a lap szerint – hálára kötelezik a románokat Erdélyivel szemben, aki a románok sérelmeinek igen elszánt és őszinte szószólója lett”.

A román nép húsvéti olvasmánya.

A *Poporul Român* (az aradi *Romanul* népies száma) 1913 április 25-iki száma „A mi húsvétunk” címmel egy imádságot közöl, amelyben többek között a következők foglaltatnak:

„A mi húsvétunk kegyetlen és fájdalmas, mert idegenek lettünk azokon a földeken, amelyeket Te Mindenható Isten szü-leinknek adtál; szolgák lettünk a mi hazánkban; templomainkat kicsúfolták; iskoláinkban kínoznak minket; ágyainkból kivon-szolnak és börtönbe visznek minket; román mivoltunkért el-fognak, megkötöznak és megvernek minket. Hitünkért szuronyok között harcolunk, míg azután tömlöcbe vetnek minket. Nyel-vünkért kínoznak minket, mint Tégedet a Golgothán, szerencsétlen gyermekeinket pedig begyömöszölik a modern janicsárok isko-láiba, ahol mint a „Felfeszítettet” ecettel és az idegen nyelvnek mérgével itatják.

Az, aki Szent Péter helytartója, ahelyett, hogy a románok egyik egyházát megvédte volna, megengedte, hogy a hajdudorogi renegát hóhérok testvéreinket, apáinkat kigúnyolják, leköpjék, megpofozzák, tömlöcbe vessék.

A csendőrök a bíró- és képviselőválasztásokon, áradásokor, a főszolgabírók látogatásai alkalmával szuronyaikkal vernek meg minket. A pénzügyőrök nyárssal sütögetik csipőinket. Az erdészek egy marék földi eperért megölnék minket. Az állat-orvosok a választásokon tanúsított magunktartásáért bosszúból megbüntetnek. A vasúti kalauzok és bakterek csúfolnak minket nyelvünkért.

Nemzetünknek sok fia Júdás módjára pénzért eladja nem-zetünket, megtagadják bölcsőjüket, elhagyják szüleiket, testvé-reiket, csak hogy kövér hivatalokhoz jussanak, de, sőt még Téged Uram Isten is eladnak.

Uram Istenünk a feltámadás ünnepén jöjj segítségünkre! Ámen!”

Popovici C. Aurél cikke a „Gross-Osterreich -ban.

A *Gazeta Transilvaniei* 1913 május 3-iki száma bő kivo-natban közli azt a cikket, amelyet Popovici C. Aurél (a *Replica* szerkesztője, aki Bécsbe költözött. *Fordító*) „Magyarok és ro-

mánok” címen a bécsi *Deutsch-Österreich* és a *Gross-Östetreich*-ban irt.

A cikkben többek között a következők foglaltatnak:

„A románok és magyarok közötti ellentét sokkal nagyobb és mélyebb, mintsem hogy azt a magyar kormány egy pár engedménye által el lehetne simítani.

Gróf Tisza István nyilvános beszédeiben már sokszor rámutatott a románok és magyarok közös érdekeire, különösen a szlávokkal szemben, ő egyedül lett volna képes megbékíteni a románokat a magyarokkal, hogy ha felül tudott volna emelkedni a sovinizmuson.

Már maga az a tény, hogy a románokat nem lehet megmagyarosítani és hogy 56 év alatt mindent elvettek tőlük, amit az abszolutizmus alatt kaptak volt, kétségtelen, hogy itt egy radikális megoldási módra van szükség.

Hogy ha Ausztria-Magyarország képes háborút indítani azért, hogy a kétmillió lelket kitevő albánok nemzeti államba tömörüljenek, mikor ma a bolgárok már egy 3 millió lelket számláló nemzeti államot képeznek, holott még egy pár évtizeddel ezelőtt nem is léteztek, hát akkor csak nekünk kell koldulnunk egy pár nyomorult gimnáziumért és azért, hogy az általunk létesített és fenntartott iskoláinkból ki ne küszöböljék a magyar nyelvet? Hát csak mi tűrjük el olyan választásokat, aminők még a Balkánon sem fordulnak elő? Évenként milliókkal tömjük az államkincstárt és menjünk háborúba csak azért, hogy továbbra is a brutális magyarosítási eszközöknek legyünk kitéve.

Ma Magyarország nemzeti államnak tekinti magát, holott a magyarok, a zsidókat beszámítva, a 12—13 millió nemzeti-séggel szemben 8 milliót tesznek ki.

Igaz, hogy a nemzetiségek képviselőit a parlamentből kizárták, nyelvüket a közéletből kizárták, iskoláikat lassankint bezárták, olyan törvényeket és rendeleteket hoztak, amelyek a magyarosítás szolgálatában állanak, a nemzetiségiek közül igen sokakat tömlöcbe vetettek, stb.

És mindezekkel szemben semmi eredményt sem értek el, mert a nemzetiségek nemcsak hogy nem pusztultak el, hanem gazdaságilag megerősödtek, nemzeti öntudatuk pedig éberebb, mint bármikor. Annyit azonban értek, hogy a százszokon kívül az összes nemzetiségek ellenségei a magyaroknak és a magyar államnak.

Ami különösen a románok megmagyarosítását illeti, hát ez teljesen képtelenség, mert egyházaik számukra erős nemzeti bástyát képeznek, azután pedig szomszédjukban van Románia is.

Igaz, hogy a magyarországi románok csak nagy nehezen kapnak útlevelet Romániába és hogy majdnem az összes romániai sajtó és irodalmi termék ki van tiltva Magyarországból, de ezek az erőszakoskodások csak a testvérek közötti szolidaritást fejlesztették. Ma a magyarországi románok teljes figyelmét a romániai állapotok kötik le. Ma Romániában egyetlenegy nemzetet és államot sem gyűlölnék annyira, mint a magyarokat és a magyar államot.

A románok még sem irredentisták, de jól vannak lakva a magyarokkal, mert ezeket tartják ők legnagyobb ellenségeiknek. Még az oroszokat sem gyűlölik annyira, amiért azok elnyomják beszarábiai testvéreiket. Azt mondják, sokkal szívesebben lesznek oroszokká, mint magyarokká.

A románok támogatást különösen Ausztriától várnak.

A románok a magyarokkal is megbékülnének, hogy ha ezek biztosítanák őket nemzeti életük fejlesztetéséről. De erre a magyar államférfiak nem hajlandók, mert ezzel a parlamentben csak lejárnák magukat, mért legalább is 70-80 magyar képviselő román lakta területen jut mandátumhoz.

A magyarok képtelenek a román kérdést megoldani, ez azonban nem mehet így továbbra is. Ezt a kérdést csakis az osztrák kérdéssel kapcsolatban lehet megoldani, hogy így azután a monarchia összes népei egy életre való birodalmat alkotassanak”.

A craiovai dalárda Lúgoson és Karánsebesen.

A *Drapelul* 1913 május 3-iki száma abból az alkalomból, hogy a craiovai dalárda hangversenyt rendezett Karánsebesen és Lúgoson, ezt írta:

„Most, mikor a hajdudorogi püspökség felállításával, a választói törvény behozatalával, népiskoláink újabb veszedelmeivel annyi keserűség ért bennünket, amiket még a külügyi bonyodalmak is tetőztek, semmitem természetesebb, mint hogy az összes románok egymásra pillantsanak és hogy keressék a találkozási alkalmat arra nézve, hogy kölcsönösen megerősítsék a közös román lelket. Ez a cél vezette romániai testvéreinket abbéli elhatározásukban, hogy húsvétkor felkeresnek minket.

A dal az, amely megrázkódtatja szívünk húrjait és amely egybeolvasztja a testvériesülés érzelmeit és amely ezáltal legjobban megerősíti a lelkeket.

Az érdem a craiovai „Armonia” és a turnuseverini „Doina” dalegyesületeké. A craiovaiak Karánsebesen és Lúgoson, a turnuseveriniek Orsován és Oravicabányán hangversenyeztek.

Lúgoson az állomásnál a craiovaiakat dr. Radu Jakab görög katolikus kanonok üdvözölte, aki azt mondta, hogy: „Habár minket románokat magas hegyek, mély völgyek és politikai határok választanak el, mindazonáltal a jövőben is egy lélek fogunk maradni és ebből a lélekből ered az a határtalan szeretet is, amellyel fogadjuk ma nagyobbik testvéreinket”.

A craiovaiak nevében a fogadtatást Constantineanu Mircea ügyvéd köszönte meg, aki azt mondotta, hogy felesleges hangoztatni azt a szeretetet, amely őket ide hozta.

A koncerten, amelyet hétfőn, április 28-án este adtak, jelen volt dr. Frentiu Traján lugosi püspök és Issekutz Aurél alispán is, aki a legnagyobb előzékenységet tanúsította, amikor a lugosiak engedélyt kértek a hangversenyre, habár a minisztertől nem jött meg az engedély.

Este bankettet rendeztek a craiovaiak tiszteletére, amelyen dr. Branisce Valér, a *Drapelul* szerkesztője és a lugosi román dalárda elnöke üdvözölte őket, akinek Barbulescu craiovai líceumi igazgató válaszolt”.

A „Gazeta Transilvaniei” a katholicizmus ellen.

A brassói *Gazeta Transilvaniei* 1913 május 6-án megjelent vezércikkében a római katolikus vallással foglalkozva azt írta, hogy a többi keresztény egyházakkal szemben mindig agresszív volt, de sőt ama államokkal szemben is, ahol nem volt meg a kellő talaja, hogy beférközhessenek és vezető szerephez jusson.

A katholicizmus egy államban sem elégedett meg azzal, hogy az általa fenntartott és vezetett egyház, valamint összes kulturális intézményei az állam hatalom támogatása mellett szabadon fejlődhessenek, hanem mindig oda törekedett, hogy az illető államokban a világi hatalmat is megszerezze.

Történelmi áttekintést vet az egyes államokban a katholicizmussal szemben követett politikára és megjegyzi, hogy amidőn Franciaországban a Combes-féle törvény életbeléptetése után a katolikus papok és apácák nagy része elhagyta Francia-

országot, Apponyi Albert gróf, az akkori kultuszminiszter, felhasználva az alkalmat a quirináli osztrák-magyar nagykövet útján a római Szentszéknek azt az ajánlatot tette, mint a leg-hívebb katolikus állam reprezentánsa, hogy a legnagyobb készséggel hajlandó azon papokat és apácákat oltalma alá fogadni, akik Franciaországot elhagyták.

A római Szentszék – úgymond — ezen ajánlatot elfogadta, és viszont szolgálatul hozzájárult a görög katolikus magyar püspökség felállításához.

A romániai Gazdasági Egyesület elnöke a magyarországi románok állapotáról.

Az aradi *Romanul* 1913 május 10-én megjelent száma „Tudatlanság vagy misztifikáció?” feliratú közleményében a romániai „Ialomita” elnevezésű gazdasági egyesület ez idő szerint a magyarországi gazdasági viszonyokat tanulmányozó tagjainak megnyilatkozásával foglalkozik.

Ugyanis 1913 május elején Niculescu-Dorobantiu, a romániai központi gazdasági egyesület elnöke és Ionescu, román kamarai képviselő, az *Aradi Közlöny-ben* többek között arról nyilatkoztak, hogy utazásuk tapasztalata szerint a magyarországi román parasztok kedvező viszonyok között élnek és a magyarországi románok elnyomatásáról terjesztett hírek a valóságnak nem felelnek meg.

Erre nézve a *Romanul* a következőket írta:

„Nem tudtuk, hogy a romániai gazdasági szindikátus tagjait eme kirándulásuknál olyan emberek vezethetik, akik ilyen megbocsáthatatlan politikai hibát követnek el. Kicsoda hatalmazta fel önt Niculescu-Dorobantiu úr, hogy egy olyan tere-numra kalandozzék, amely ön előtt – sajnos – ismeretlen, amiként ez a nyilatkozataiból kitűnik? És ki tanácsolta önnek Ionescu képviselő úr, hogy az összes romanizmus és így Románia kérlelhetetlen ellenségeinek a kedve szerint nyilatkozzék?”

Az volt a gazdasági kiküldetésük értelme, hogy testvéreit lealacsonyítsa, akik az egyedüli biztosítékát képezik a román királyság tartós létének és hogy elárulja az ilyen vitális kérdésekben nemzetének teljes tájékozatlanságát, amely nemzet önnek erkölcsi megbízatást is adott, hogy azt képviselje?

Bevalljuk, hogy nagyon is uralkodnunk kell magunk felett, hogy ezért példás felelősségre ne vonjuk. Azzal az illúzióval

ámítjuk magunkat, hogy a magyar hírlapíró nem értette meg önöket és kijelentéseiket a magyar kormány érdekeinek megfelelőleg közölte. Ilyen természetű misztifikációk már történtek. A magyarországi román közvélemény érdekében azonban azt követeljük, hogy késedelem nélkül teljes felvilágosítást adjanak”.

„A szláv és a magyar veszély”.

Az aradi *Romanul* 1913 május 11-én megjelent „A szláv és a magyar veszély” feliratú vezércikkében a balkáni eseményekből kifolyólag megjegyezte, hogy Ausztriának a szlávokkal szembeni *győzelmét* csak Pyrhus-inak lehet *mondani, mert* a szláv népek további mozgalmait nem lehet majd megakadályozni és miután a jövőben számítani sem lehet arra, hogy az osztrák császár megvédje a románokat a magyarok támadásaitól, ennélfogva a román nemzet csakis egyedül a román nemzeti eszmére támaszkodhatik. Azután ekként folytatta:

„Az osztrák állameszme mindjobban közeledik a magyar állameszméhez és lehetséges, hogy a jövőben meg sem fogjuk tudni különböztetni. Ez a magyarokra nézve kétségtelen nagy eredmény és a mi magunktartásától függ, hogy az még nagyobb legyen. A magyar veszély közeledik és akut, ezt minden áron meg kell akadályozni, még hogy ha egyelőre a magyarországi szlávokkal is szövetezünk, akik – a budapesti és bécsi urak szerint – a mi természetes ellenségeink. Mi látjuk, hogy Apponyi törvénye teljes érvényben van és csakis külerő által lehet azt abrogálni; mi látjuk, hogy a katonai törvényt megszavazták és hogy ezért Lukács és Tisza a legmagasabb kegyben részesültek; mi látjuk, hogy a választói törvényt megszavazták és szentesítették; mi látjuk, hogy Muresianu lelkész békókban van és a félre vert harangok zúgása memento reánk nézve, hogy harcra szólítsanak.

Két ut áll előttünk: a forradalom útja, amelyre a balkáni népek léptek, vagy a fokozatos fejlődés útja, amelyből azután a román nemzet egységes politikája következik. Mindenesetre azonban gyenge védekezésre nem szorítkozhatunk. A magyaroknak folytonos támadásaival szemben, azt hisszük, nem marad egyéb, minthogy a népek vörös útjára, vagy pedig az angol szüfrassetek útjára lépjünk.

A szláv veszély kétségtelenül még elég messze van, azonban közvetlen és hatalmas a magyar veszély. És a keresztúthoz érve

mondhatjuk, hogy a szláv veszedelem ellen számíthatunk Ausztria támogatására, míg a magyar nemzeti állameszme veszélye ellen a román nemzeti eszmében bízunk. Hogy a szlávok előtt minket a magyarok semmisítsenek meg és ezrekre menő román katonákat áldozzanak, — ez igazán sok lenne”.

Mit kívánt a „Gazeta Transilvaniei” a román nőktől?

A *Gazeta Transilvaniei* 1913 május 13-iki száma abból az alkalomból, hogy 1913 június 15 és 16-ik napjaira a brassói román nőegylet összehívta a hazai román nők kongresszusát, a következőket írta:

„A román nők kongresszusától elsősorban is azt várjuk, hogy az a román nőket abbéli meggyőződésükben fogja megerősíteni, hogy a nevelésnek a leghatározottabb román nemzeti szellemben kell történnie.

Elvárjuk, hogy a kongresszuson résztvevő nők fogadalmat fognak tenni aziránt, hogy a nemzeti szeretetet és büszkeséget illetőleg követendő példát fognak nyújtani férjeiknek és gyermekeiknek és hogy le fogják magukról vetni az idegen kultúra összes hazug díszreit és hogy mindenütt csak az édes román nyelvet fogják művelni és lakásaikat csakis a román nemzeti ipar termékeivel fogják feldíszíteni”.

Szemrehányás a romániai látogatóknak.

A *Drapelul* 1913 május 13-iki száma azokkal a nyilatkozatokkal foglalkozva, amelyeket a romániai földbirtokosok közül egynehányan a magyarországi románokra vonatkozólag tettek, a következőket írta:

„Vájjon ama urak közül, akik eljöttek Magyarországra, hogy lássák a nagy hitbizományokat, hányan keresték fel a románlakta falvakat?

Vagy önök helyesnek tartanak azt, hogy mielőtt mi önöket Romániában meglátogatnánk, előbb a moldovai csángókat keressétek fel?

Önök elmentek nyomorúságos falvaink mellett és ahelyett, hogy azokat felkeresték volna, meglátogatták a zsidó-magyar sovinizmus fővárosát, ahonnan annyi nyilat irányítanak szíveinkbe.

Nagyon lesújtó ránk nézve ez a tanulság.

A legutóbbi időben már azt reméltük, hogy megszűnt az a közöny, mellyel eddig Romániában irántunk viseltettek. De

kirándulásuk arról győzött meg, hogy még mindig vannak önök között olyanok, akik még nem képesek a helyzet magaslatára emelkedni, szóval, hogy mi magunkból üzünk gúnyt”.

*

A *Romanul* 1913 május 15-iki száma, miután újból szemrehányásokkal illette azokat a romániai földbirtokosokat, akik gazdasági tanulmányaik alkalmából azt mondták volt a magyar hírlapírók előtt, hogy a magyarországi románok nincsenek elnyomva és hogy panaszait a romániai közvélemény nem veszi komolyan, többek között a következőket írta:

„Úgy látszik, hogy szemrehányásaink a pusztában hangzottak el, mert a romániai kirándulók Budapesten, mint az Országos Magyar Gazdasági Egyesületnek a vendégei tovább is toasztoztak. (Ezután reprodukálja a *B.* /1-nak erre vonatkozó közleményét.)

Ezek toasztoztak és magasztalták a magyarokat anélkül, hogy csak halvány sejtelmük is volna idevaló román testvéreik sorsáról”.

A nemzeti autonómia legyen a hitvallásunk.

A brassói *Gazeta Transilvaniei* 1913 május 21-iki számában «*Határozzuk meg hitvallásunkat*» című vezércikkében dicsérte a déli szláv nemzeteknek a trializmus megteremtésére irányuló törekvéseit. Majd így folytatta: „Nekünk is van hitvallásunk, de nincs eléggé precizálva, ennek jelszavának a „nemzeti autonómia” szavaknak kellene lennie. Olyan időket élünk, amikor minden nép vérét ontja saját nemzetiségének megalapozásáért. Álljanak félre a szkeptikusok, a szofisták, a blazírtak, mi csak olyan férfiakat fogunk tisztelni, akik hitükért a keresztrefeszítéstől sem rettegnek.

Itt nem tűrünk ellenvetést – folytatja a lap — s ha a szatmári tömlöcben sýnylödő román pap, Muresianu György, vértanúságát kényelmes étellel akarná felcserélni, legyen bár azon az áron, amelyet a lacfalusi pap meggondolatlanul kér részére, akkor mi megszűnünk őt tisztelni, mert pénzzel való megváltás hiszekegyünk pofoncsapását jelentené és igaz vallásunk kevésre becsültetnék és kigúnyoltatnék.

Mi csak a hősokeket tiszteljük és a vértanúkat, s egy nép, amelynek nincsenek vértanúi, elveszett. A nemzeti autonómia legyen a hitünk. Ezt a hiszekegyet fogjuk hirdetni szüntelen,

s arra fogunk törekedni, hogy ez minden román vérébe behatoljon, míg testté válik.

„Utópiák”.

Az aradi *Romanul* 1913 május 30-iki száma «*Utópiák*» című vezércikkét így fejezi be; Amióta a balsors bennünket a magyar nemzettel ugyanazon határok közé zárt, előrehaladásunknak nagy akadályai voltak. Sok nemzedék vérezte el a harcmezőn, százezrek vesztették életüket a cél elérésére vívott harcban, melyet a magyar nemzet minden jog ellenére megakadályozni akart. Az idők sokaságában nemzetünk jogaiért és jövőjéért kiáltott küzdelemben elesett hősök többet áldoztak, mint minden más nemzet hősei és többet szenvedtek, mint az elmúlt idők összes rabszolgái. Ellenség által letörve, barátai által megcsalva, nem mondtak le, hanem halálos ágyukon fiaikra és unokáikra hagyták a lelkesedés és az önfeláldozás szellemkincseit azon cél gyönyörű képével együtt, mit elérniök kell.

A fényes cél nagyrésze elveszett szemünk elől. Sokan elvesztették bátorságukat, sokan eldobva fegyvereiket a tábornok elhagyták, s ez nagy veszedelmet rejt magában.

De küzdelmeink és nemzetünk céljai nem olyanok, amiket el nem lehet érni. Elérésük és az akadályok legyőzése utópiának látszik, mint minden nagy kérdés a múltban, mely ma már megvan fejtve.

A mi kincsünk még a mélységben fekszik, ne hagyjuk elfeledve egy pillanatra sem, őrizzük meg az egyetlen ellenségtől, amely tőlünk elrabolhatja, a *lemondástól*.

„Végzetes politika”.

Az aradi *Romanul* 1913 május 31-iki számában «*Végzetes politika*» című vezércikkben a következőket írta:

Az európai béke egy időre biztosítottnak látszik. A három uralkodónak berlini találkozása Viktória Lujza hercegnő esküvője alkalmából minden körben békeérzelmeket ébresztett. A veszedelmes vihar nehéz felhői elvonultak és mi újból apró sűrűlódásaink kicsi körébe vonulunk vissza. Különösen a bécsi politika fogja ismét követni az útját, – saját orra után. Mi románok különösen érezzük ezt a sajátságos bécsi politikát. míg háború veszélye fenyegetett, bizonyos jóakarattal és szelidséggel bántak velünk. Volt idő, amikor maga a magyar kormány mozgósított, hogy „békítsen ki” bennünket. Amint elmúlt a veszély, amint eltűnt a homlokokról a gond okozta ránc, ismét a

régi állapotban hagyattunk. Papjaink ismét börtönre vettetnek, a szolgabírók ismét dühöngenek a régi típus szerint, trikoloros parasztok után vadásznak; az ügyészek újból törik a fejüket sajtópörökön, határőrvidéki alapítványainkat ellopják. Minden úgy van kérem, mint az egy év előtti jó időkben. Elmúlt a veszély, mi újból bolondok zsákmányaivá leszünk, elhagyatva, mint mondják Bécsben.

Azt hisszük, elmúlt annak az ideje, amikor szavakkal és látszatokkal elámíthattak bennünket. Konstatáljuk, hogy ez a bécsi politika egyszerűen végzetes politika, a gyengék, a tehetetlen öregek politikája, akik mától-holnapig vonszolják életüket. Konstatáljuk, hogy Bécsben nincs komolyabb törekvés, hogy az eddigi anarchiának vége vessék. Bécsben még ma is, már úgy érte, hogy a veszély után is, az emberek hisznek a monarchia életében, anélkül, hogy a nemzetiségi elnyomás régi rendszerén változtatnának. Ennek megállapítása két szempontból értékes. A mi szempontunkból és a királysági román testvéreink szempontjából. A mi részünkről azért, mert megtanuljuk, hogy a mi felszabadulásunk csak erőink megfeszítésével jöhet létre. A császári kegyelemben semmi esetre sem bizhatunk. A királysági testvéreinket illetően a kérdés tisztán politikai. *Ők ebben a mi mellőztetésünkben saját megaláztatásukat láthatják, mert elvégre nemcsak irántunk való szeretetből veregették meg a váltainkat múltkor, hanem inkább a romániai négyszázezer katonára iránti szeretetből.* S ha a krízis után szét vagyunk szórva, azok a négyszázezer katonák is szétszórattak. Politikánknak eme magatartás után le kell vonni a konzekvenciákat. Mi ezentúl itthon dolgaink után nézünk, anélkül, hogy szemeinket másfelé, mint ugarainkra fordítanánk, a királyságbeli testvérek pedig majd úgy fogják intézni dolgaikat, hogy hasonló körülmények között ily tapasztalatoktól megóvják magukat, melyek sértik egy ország presztízsét.

Monarchiánkban, amint mindig tapasztaltuk, az egyedüli döntő tényező Bécs. S miért ne mondanánk ki nyíltan: a Monarchia. Ferencz József Őfelsége öreg ember, aki amint látszik, nem akar változtatni a dolgokon. A negyvennyolc félelmétől, egy jottát sem változtatna azokon a szabályzatokon, miket a hatvanhetedik gyors-mentő intézkedésekkel alkotott. Valószínűleg minden újjászületés Őfelsége szemeiben zavart jelent. Ez a képzelődés lélektanilag megmagyarázható. De azt már

nem értjük, miért osztja ezt a véleményt – öreg császárunk környezetében élő — fiatal elem is. Ma már más hadsereg őrzi a trónt, s más hatalom képviseli az egyes népeket. Ne menjünk messze, maradjunk csak magunknál románoknál. Ma már nemzeti öntudatunk van, mint negyvennyolcban és a modern technika mást is ad kezünkbe, mint a lándzsákat. Mi különbek vagyunk a negyvennyolcadiki szegény parasztnál, kiket a jobbágyság elgyengített. Szükség esetén a felsőktől kért szabadság kivivására karjaink erősen nyomnának a mérlegen.

Annál kevésbé értjük ezt a dolgot, mert meg vagyunk győződve, hogy ez a legalkalmasabb pillanat a birodalom alapjainak végleges lefektetésére.

Vagy azt hiszi Bécs, hogy csak a magyarok képesek fenntartani a birodalom egyensúlyát? Kitűnt a legutóbbi krízis nehéz pillanataiban, mire voltak képesek patriótáik. Diszkreditálták a világ előtt az országot panamáikkal, cigánymódra veszekedtek maguk között, parlamentesdit játszottak ők, – a fenntartók.

De tanácsokat osztogatni nem akarunk, különösen amikor azokat nem fogadják el. A mi szavunk nem hatol be a magasabb körökbe, ahol a monarchia sorsát intézik, – nem is hatolt be soha. Megmondjuk ezeket a dolgokat csak azért, hogy még egyszer meg legyenek mondva. S végtére, ha Mohamed nem megy a hegyhez, a hegy sem fog elmenni Mohamedhez. Ennyi lesz az egész, a mi országunk sorsa semmiféle politikai kombinációhoz sincs kötve. Tizenkét millió román oly kedvező földrajzi fekvéssel, folyton fejlődő nemzeti öntudattal, növekvő gazdasági és kulturális erővel, mindig, még a legviharosabb időkben is meg fogja találni illő helyét a világban. Nem így van azonban azokkal az időleges tákolásokkal, miket csak az úgynevezett politikai okosság tart a felszínen. Ki hitte volna, hogy valaki benyúljon a balkán darázs-fészkébe? S ime, találtatott rá tömeg. Az a lenézett paraszt nép, mely a diplomaták mulatságául szolgált a zöld asztal körül. Ezek az időleges tákolások életképesek addig, míg pillanatnyi szükségleteknek felelnek meg. Amint elrepült a pillanat – a tákolás is eltűnik – egy nemzet örökkévalóságával szemben.

Tereljük tehát gondolatainkat otthonunk felé. Adjuk meg a császárnak az adót és ami őt megilleti, de csak ami megilleti. Szeretetünket semmi esetre sem vagyunk kötelesek neki adni, mert amióta a világ, világ: pofonokkal, golyókkal, csendőrökkel és börtönnel fűszerezett szeretetről nem hallottunk.

T A R T A L O M :

	Oldal
Bevezetés.....	3
A politikai rendőrség jelentése 1910 március 29-én.....	4
A nagyszebeni választói konferencia 1910 április 5-én.....	6
A Román Irodalmi és Közművelődési Egyesületnek Deésen, 1910 szeptember 18. és 19-én megtartott évi közgyűlése.....	17
A román nemzeti párt központi bizottságának 1910 decem- ber 19. és 20-án megtartott plenáris ülése.....	25
Egy szerb vezérpolitikus cikke a „Românu”-ban	26
A községi nevek elmagyarosításához.....	34
Egy néhány lapszemle.....	34
Mocsonyi Sándor és Mangra Vazul.....	41
A román nemzeti párt népgyűlései 1911. évben.....	43
Egy húsvéti cikk.....	47
Egy pünkösdi cikk.....	48
Így is írhattak.....	49
„A román írók egylete” által 1911 április végén rendezett „irodalmi estély”.....	50
Az erdélyi román nemzeti színek használatának megengedése	57
Örök igazság.....	58
A „Desteaptă-te Romane” körül.....	59
Goldis László egy cikke.....	60
A Foaia Poporului egy cikke.....	61
Dr. Lucaciu László beszéde Londonban a fajok internacio- nális kongresszusán.....	63
D. A. Xenopol Jassy-i egyetemi tanár cikke a „Romanul” 1911. évi aug. 6-iki számában.....	68
Lucaciu Lászlónak a Népfajok Londonban megtartott kon- gresszusára vonatkozó nyilatkozata a „Romanul” 1911. évi aug. 6-iki számában.....	69
Még egyszer a román nemzeti színekről.....	71
Goga felfogása a múltban a kisebbségi vezetők köteles- ségeiről.....	71
A lugosi gazdasági kiállítás és a románok érzelmei	72
D. A. Xenopol vitája a „Budapesti Hírlap”-pal a régi ro- mán nemességről.....	74
Román iparosokat nevelt a szász egyetem.....	78

	Oldal
Dr. Cristea Miron felfogása 1911-ben.....	79
„Ébredj román álmaidból” ... Dr. Serban Miklós védbeszéde	80
Az „Unirea” a macedón románokról.....	83
Az aradi „Tribuna” vallomásai és indítványai.....	83
A „román vallás”.....	86
A „korcs magyar kultúra”	87
„Nemzet és nemzetiség a magyarok fogalma szerint”.....	87
Amikor Goldisékat magyarosítással vádolták.....	89
A felekezetek támogatása.....	90
Szászok és románok a közszolgálatban.....	90
A kétszínű Goga.....	91
Románok és a társaskörök.....	92
Goga és Vaida.....	93
Egy kúriai ítélet.....	93
-Ki a hazai románok Bismarck-ja?.....	93
Egy főispáni pohárköszöntőhöz.....	94
Hírlapilag bejelentett tettlegesség.....	95
A román egyetemi hallgatók és a román irodalom.....	95
Rendezőség vállalás – nemzetellenes cselekedet	95
Egyházi sematizmus helységnevei.....	95
Egy követendő példa.....	96
A román iskolák ügye.....	96
Horvátok magasztalása.....	97
Taft és a románok.....	98
Lucaciu László sürgönyei.....	98
Sajtótámogatás külföldről.....	99
A Tribuna megjegyzése egy ki nem kézbesített sürgönyhöz.....	99
A magyar középiskola nem ronthatta meg a kispapok nemzeti érzését.....	100
Jassy örül Vaida és Goga kibékülésének.....	100
A bukaresti „Carpatii” egyesület sürgönye.....	100
A nagyváradi gör. kath. püspökség jövedelme.....	101
Üdvözlés a fogházba vonulás alkalmából.....	101
Az aradi „Victoria” bank vagyona, kihitelezései és haszna	101
A román öntudat.....	102
A beszarábiai példa.....	103
Goldis és a Nagyváradi Napló.....	103
Miket lehetett reprodukálni.....	103
A példát mutató „Crisana”.....	104

	Oldal
A nemzetiségek története.....	104
Egy bukaresti bálhoz.....	105
Egy szép hasonlat.....	106
Válasz a Pesti Hírlap-nak.....	107
A Tribuna a Khuen-kormány bukásához.....	107
A békítő Stère Constantin	108
Hogyan beszélt Maniu Alsó-Fehér megye közgyűlésén.....	112
Vaida-Voevod Sándornak egy húsvéti programja.....	113
Még egy húsvéti cikk.....	113
Az iskolai bizonyítványok nyelvéhez.....	114
A lugosi gör. kath. püspökség helyzete 1912-ben	114
Bojkottált románok.....	115
Az ötvenéves „Petru Maior” olvasókör jubileuma	115
Issekutz alispán és Branisce Valér Gozdsu emlékérl.....	120
Izolálódás.....	121
A magyar gör. kath. püspökség körül.....	122
Jászi Oszkár levele a szebeni „Telegraful Român” szer- kesztőjéhez és ennek válasza.....	126
Két vár.....	129
Berchtold külügyminiszter sinaiai látogatásához	129
A Drapelul és az iskola.....	131
Stoica Vazul a craiovai diákkongresszuson.....	132
Görög keleti lelkészeknek Budapesten kérelmezni – szégyen „Árpád apánk” — hazugság.....	136
A görög keleti lelkészek anyagi helyzete és a nép.....	137
Goldis László beszéde Arad vármegye közgyűlésén 1912 szeptember 30-án.....	138
Cristea Miron prédikációja 1912 szeptember 29-ikén	143
Jászi Oszkár még egy levele	144
Dr. Cristea Illés Miron protoszincsell önéletrajza, ahogyan azt a magy. kir. belügyi kormányzat elé terjesztette	146
A magyar közigazgatási hatóságok jelentése dr. Cristea I. Miron karánsebesi görög keleti román püspöknek ténykedéseiről.....	153
A gör. kel. felekezeti tanítók gyűlése.....	159
A balázsfalvai gör. kath. érsekség memoranduma a ma- gyar püspökség ügyében	161
Az Astra választmányának jelentése 1912. évi október 13-án megtartott közgyűlésén.....	163

A magyarországi románok gazdasági helyzete 1912-ben...	173
A balkáni események hatása a magyar nemzetiségi politikára	176
A Balkán-háború: a nemzeti elvet diadalra juttatja	178
Goga a magyar kultúráról.....	179
Egy kis statisztika a tanonciskolásokról.....	180
Román panasz a szerbek ellen 1913-ban.....	181
Egy püspöki pohárköszöntő.....	182
A balázsfalvi érsekség és a kath. autonómia.....	183
Amikor a „Romanul” Széchenyire hivatkozott.....	184
A „leghumánusabb” kizárás a nemzet testéből.....	185
Tisza egy vén róka.....	186
Egy temetés.....	186
Dr. Cristea Miron pohárköszöntője.....	187
„Az unitus pap és a becsületes ember olyan, mint a tűz és víz”	188
Egy komoly hangú kommuniké.....	189
Miképpen gondoskodott a magyar állam a lelkészekről?	190
Lecke a román püspököknek.....	190
Lecke a „császárnak”.....	192
Az „Erdélyi agrár kérdés” bírálata 1913-ban.....	192
A „Hymnus”.....	193
Dr. Nicolescu Sándor gyászbeszéde Aiudeanu temetésén	195
Az ungvári román papnövendékek és a himnusz	196
A román nép hálája II. József császár iránt.....	197
A Petru Maior ifjúsági olvasóköri jelentéséből.....	198
Mennyit fordítottak a román pénzintézetek kulturális célokra	199
Egy magyar földesúr.....	200
Dicséret Aradi Viktornak.....	201
A román nép húsvéti olvasmánya.....	202
Popovici C. Aurél cikke a „Gross-Österreich”-ban	202
A craiovai dalárda Lúgoson és Karánsebesen.....	204
A „Gazeta Transilvaniei” a katholicizmus ellen	205
A romániai Gazdasági Egyesület elnöke a magyarországi románok állapotáról.....	206
„A szláv és a magyar veszély”.....	207
Mit kívánt a „Gazeta Transilvaniei” a román nőktől?	208
Szemrehányás a romániai látogatóknak.....	208
A nemzeti autonómia legyen hitvallásunk.....	209
„Utópiák”.....	210
„Végzetes politika”.....	210